

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА
ДР/2023

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
НАРОДНА СКУПШТИНА
БЕОГРАД

ПРИМЉЕНО: 15.03.2023

Орг. јед.	Број	Прилог	Вредност
01	02-485		23

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Дел. бр. 021-01-469/2023-03 датум: 15. март 2023.

НАРОДНА СКУПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ВЛАДИМИР ОРЛИЋ, председник

11000 БЕОГРАД
Трг Николе Пашића 13

Поштовани председниче Народне скупштине Републике Србије,

На основу члана 33. тачка 5. Закона о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21), подносим Народној скупштини Републике Србије Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2022. годину.

С поштовањем,

**ПОВЕРЕНИЦА ЗА ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ**

Бранкица Јанковић

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

**РЕДОВАН ГОДИШЊИ
ИЗВЕШТАЈ ПОВЕРЕНИКА ЗА
ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ
ЗА 2022. ГОДИНУ**

Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски
род лица на која се односе

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	4
САЖЕТАК	7
ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ И СУЗБИЈАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ	29
О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ	37
Поступање Повереника на заштити од дискриминације током 2022. године	40
<i>Притужбе грађана</i>	43
<i>Препоруке мера</i>	46
<i>Мишљења на нацрте закона и других општих аката и поднете иницијативе</i>	48
<i>Остали исходи поступака</i>	49
<i>Судски поступци</i>	49
Парнични поступци	49
Прежршјни поступци	52
Кривични поступци	52
<i>Ситуациона тестирања</i>	53
<i>Предлози за оцену уставности и законитости</i>	53
Поступање Повереника на унапређивању равноправности током 2022. године	55
<i>Извештаји, истраживања и друге публикације</i>	56
Извештај о мониторингу спровођења Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020)	57
Положај жена и девојчица у руралним областима Златиборског, Моравичког и Рашког округа	58
Аутентичне приче из живота жена на селу	60
Дискриминација ЛГБТИ особа на тржишту рада	60
Мост разумевања - међугенерациска солидарност	61
Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу	61
<i>Обуке и стручни скупови</i>	65
Обуке	65
Стручни скупови, конференције и друге активности	68
<i>Међународна сарадња и реализовани пројекти</i>	83
Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ)	89
ОПИС СТАЊА И КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ	92
Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела	92
Извештаји и истраживања домаћих институција и организација	108
Поступање државних органа по препорукама Повереника	117
КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ	125
Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла	144
Дискриминација на основу старосног доба	155
Дискриминација на основу здравственог стања	170
Дискриминација на основу инвалидитета	179
Дискриминација на основу пола и брачног и породичног статуса	191
Дискриминација на основу сексуалне оријентације и родног идентитета	208
Остала лична својства у притужбама	216
<i>Дискриминација избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила</i>	217
<i>Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама</i>	220
<i>Дискриминација по осталим основима у којима је поднет мањи број притужби</i>	223
Вишеструка и интерсекциска дискриминација	226

МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ.....	228
ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА	231
ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА.....	233
ПРИЛОГ 1: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ ПРЕДМЕТА ПОВЕРНИКА У 2022. ГОДИНИ	234
ПРИЛОГ 2: ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2022. ГОДИНУ.....	243
ПРИЛОГ 3: ЛИТЕРАТУРА	246

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,
Уважене читатељке и читаоци,

Пред вама је тринаести редовни годишњи извештај о стању равноправности за 2022. годину. У извештају је дат преглед активности институције Повереника за заштиту равноправности, анализа стања у области равноправности и заштите од дискриминације у Републици Србији и сублимиране су препоруке органима јавне власти.

Година иза нас била је веома изазовна. Свет се суочава са ратним разарањима, елементарним непогодама, економском и енергетском кризом, у тренутку док последице пандемије коронавируса још увек трају. Глобални потреси и динамичне промене имају далекосежне последице на социјални и економски положај милиона људи, а бројна дешавања и тенденције већ су бациле сенку на поштовање и остваривање основних људских права.

Србија није изоловано острво и последице глобалне кризе су присутне и на нашим просторима. Изазови на националном нивоу, који су обележили годину, су тензије на Косову и Метохији и угрожавање елементарних људских права српског и другог неалбанског становништва без могућности адекватне заштите, затим насиље према женама и фемицид, појачана друштвена напетост поводом одржавања ЕуроПрајда. Јасно је да је пред нама много посла.

У години која је за нама, тешко је издвојити догађаје и друштвене групе које су, услед свих поменутих фактора, трпеле већи ризик од дискриминације и других повреда права. Ипак, може се рећи да су то жене, старији, особе са инвалидитетом, сиромашни грађани, припадници ромске националне мањине и ЛГБТИ особе. Али оно на шта као друштво треба да будемо посебно осетљиви јесте насиље и кршење фундаменталних људских права. Насиље према женама и девојчицама, глобално је један од најраспрострањенијих облика кршења права жена, као и фемицид као његов

најекстремнији облик. Успостављање тела за праћење фемицида дефинисано је Стратегијом за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици (2021-2025), међутим овај механизам још увек није установљен. Очекивања су да би ово независно тело пружило значајне информације и анализе неопходне за боље сагледавање свих случајева фемицида и пропуста у заштити, као и за унапређење рада државних органа на плану спречавања насиља према женама.

Насиље је све више присутно у дигиталној сфери, па је Повереник са УНФПА покренуо кампању „Bodyright“ у циљу подизања свести и унапређења нормативног оквира који се односи на људска права у онлајн сфери. Једна од активности Повереника у вези са тим је била и иницијатива да се измени Кривични законик и „осветничка порнографија“ препозна као посебно кривично дело.

На плану заштите основних мањинских права, годину су обележила и дешавања поводом одржавања манифестације ЕуроПрајд 2022. Током трајања ове манифестације, која се по први пут одржава ван Европске уније, успешно су организовани бројни садржаји, међутим, сенку на овај догађај су бацили протести, формална забрана окупљања, као и јавни наратив који је обиловало непријатељским ставовима и идејама које подстичу дискриминацију и стигматизацију припадника ЛГБТИ+ популације, иако је истицање сексуалне оријентације неретко било потпуно ирелевантно у односу на тему објаве. Организација ове манифестације беспотребно је изместила питање људских права ЛГБТИ+ особа у домен дневне, па чак и геополитике, и пропуштена је прилика да се покаже напредак у поштовању људских права ЛГБТИ+ особа и права на једнакост. Наведени догађаји били су повод да Повереник покрене стратешку парницу због дискриминације особа другачије сексуалне оријентације.

Током протекле године, око 3.300 грађана се обратило Поверенику ради подршке, пружања помоћи или информисања у вези са остваривањем различитих права и/или услуга, а Повереник је поступао у скоро 1.900 предмета у вези са притужбама грађана, који су указивали на дискриминацију у различитим друштвеним областима. Највише притужби поднето је због дискриминације на основу националне припадности или етничког порекла, старосног доба, здравственог стања, инвалидитета, пола, брачног и породичног статуса. У односу на претходне године, повећан је и број притужби због дискриминаторног говора у јавном простору (спортским и другим догађајима или од стране јавних личности), на друштвеним мрежама и у медијима.

Међу притужбама због дискриминације на основу националне припадности највећи број поднет је због дискриминације ромске националне мањине (87,7%) иако се у више случајева радило о истом догађају. Чињеница о великом броју притужби по основу припадности ромској националној мањини јасно указује на преовлађујуће ставове, социјалну дистанцу, стереотипе и предрасуде са којима се Роми и Ромкиње суочавају. Роми се суочавају са дискриминацијом у свакодневним контактима са комшијама, колегама на послу и током обављања рутинских друштвених активности, без разлога су вређани или омаловажавани, суочени са агресијом или говором мржње.

Сиромаштво се најчешће појављује у случајевима вишеструке и интерсекцијске дискриминације, јер у садејству са било којим другим личним својством, као што је пол, инвалидитет, национална припадност, многоструко повећава ризик од дискриминације и додатно отежава положај маргинализованих група. Адекватним мерама пореске и социјалне политике посебно у домену услуга социјалне заштите може се значајно

унапредити положај најугроженијих грађана, што је садржано и у предлозима и иницијативама Повереника у овом извештају.

Пракса Повереника показала је и у 2022. да су жене у лошијем положају у односу на мушкарце у домену рада и запошљавања, па су чести случајеви дискриминације трудница и породилја, жена које су пред пензијом, особа са инвалидитетом и Ромкиња. Зато је важна тема било оснаживање жена. Повереник је успешно спровео пројекат за унапређење положаја жена и девојчица у руралним областима, уз видљиве резултате за више десетина пољопривредница које су добиле опрему за прераду воћа и поврћа, завршиле обуке из пословног планирања, рада на рачунару, маркетинга и комуникација. Њима је била посвећена и годишња конференција Повереника „Поглед у будућност“ одржана поводом Међународног дана толеранције, 16. новембра, а разбијању родних стереотипа и оснаживању жена, пре свега у политичком животу, биле су посвећене још две конференције.

Полазећи од важности вођења родно балансираних јавних политика и чињенице да промовисање родне равноправности и њено јачање на свим пољима доприноси даљој изградњи демократских вредности и развоју свих сегмената нашег друштва, упутили смо мандатарки за састав Владе Републике Србије препоруку за уравнотежену заступљеност полова, што је прихватила само водећа владајућа странка.

Поред редовног годишњег извештаја Повереник је током 2022. године сачинио и Извештај о мониторингу спровођења Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), објавио публикације „Положај жена и девојчица у руралним областима Златиборског, Моравичког и Рашког округа“, „Аутентичне приче из живота жена на селу“, „Мост разумевања - међугенерациска солидарност“, брошуру „Дискриминација ЛГБТИ+ особа на тржишту рада“, као и „Анализу учешћа жена у јавном и политичком животу“.

Поступање по препорукама Повереника и у 2022. години било је на високом нивоу, и то ће бити представљено у овом извештају, као и неке, не нужно и најзначајније активности Повереника за заштиту равноправности, заједно са најзначајнијим мишљењима која су донета у појединачним случајевима, уз идентификацију кључних изазова али и постигнутих помака ка стварању друштва у коме сви имају једнаке могућности.

Искуство нас учи да кад су тешка времена, онда треба радити оно што се најбоље зна. Ми који се већ годинама боримо за људска права и равноправно друштво знамо да су тешка времена увек и свуда, да једном достигнут ниво права лако може бити угрожен, па да стога једино својим делима можемо допринети суштинским променама. Улога Повереника је ту двострука – реагујемо у појединачним случајевима на захтев грађана за заштиту од дискриминације, користећи све законом расположиве механизме, али и превентивно, анализирајући, указујући и упозоравајући на проблеме који су се појавили у систему услед нових околности и тенденција у свим друштвеним областима живота.

Народне посланике и посланице видимо као главне савезнике у борби за боље и толерантније друштво са јаким институцијама и владавином права у свим сегментима.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

САЖЕТАК

Стање у области заштите равноправности током 2022. године у Републици Србији је у овом извештају, као и у ранијим годишњим извештајима Повереника за заштиту равноправности (у даљем тексту: Повереник), сагледано пре свега на основу поступања по притужбама и других обраћања грађана и грађанки Поверенику као органу специјализованом за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности, али и кроз друге активности које овај орган редовно спроводи. Имајући у виду да број притужби упућених Поверенику и друге активности институције нису и не могу бити апсолутни показатељ стања, сагледани су и други доступни извори ради потпунијег прегледа стања (извештаји и акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела, извештаји и истраживања домаћих институција и организација, релевантне одлуке Европског суда за људска права, као и налази појединих стручних скупова и других догађаја на којима су теме биле у вези са унапређењем положаја друштвених група које су у већем ризику од дискриминације). Овакав начин извештавања следи из законом прописане обавезе Повереника да Скупштини подноси годишњи извештај о стању у области заштите равноправности.

Годину је обележио и даље велики број пријава насиља над женама и насиља у породици, а према подацима из медија током године чак 26 жена је изгубило живот као последица насиља. Због примера грубог нарушавања приватности и занемаривања жена током порођаја, како у свету тако и код нас, било је актуелно и акушерско насиље. Све већу пажњу током године изазвао је немали број случајева вршњачког насиља, како у реалном тако и у дигиталном свету. Да би се што ефикасније скренула пажња на све чешће а релативно нове облике насиља у дигиталном свету, право на телесну аутономију, сексуална и репродуктивна права, Повереник је заједно са УНФПА покренуо велику националну „Bodyright“ кампању „Твоје тело је твоје и на нету и у стварном свету“ чији је циљ подизање свести о родно заснованом насиљу почињеном посредством технологије и потреби да се на њега снажно одговори.

У јавном простору су такође биле присутне различите врсте увреда, дискриминаторни ставови, омаловажавања и непримерен говор, најчешће упућени женама, особама другачије сексуалне оријентације, Ромима. На недозвољеност оваквог понашања Повереник је указивао нарочито кроз упозорења јавности.

Поверенику се током године обратило око 3.300 грађана који су очекивали помоћ и подршку у остваривању различитих права и/или услуга, и то било подношењем притужби због дискриминације по различитим личним својствима и у различитим областима или на други начин – телефонски, електронским путем или непосредно у контакту са запосленима у Стручној служби, што показује да грађани све више користе механизме заштите људских права, имајући у виду тренд повећања броја обраћања грађана из ове и претходних година.

Када је у питању заштита од дискриминације, Повереник је поступао у 1.879 предмета у вези са притужбама, од чега у 681 притужби. Повереник је реаговао у складу са овлашћењима, најчешће мишљењима, препорукама мера за остваривање равноправности, иницијативама, упозорењима, саопштењима. Органима јавне власти и другим лицима упућено је 412 препорука мера за остваривање равноправности и 21 иницијатива за измену прописа, 27 мишљења на нацрте закона и других општих аката,

поднета су два предлога Уставном суду за оцену уставности и законитости, покренуте су две стратешке парнице (због дискриминације по основу инвалидитета и сексуалне оријентације) и један захтев за учешће у својству умешача у парници коју је покренуло друго лице (због дискриминације детета са инвалидитетом), једна прекршајна и једна кривична пријава, издато је 11 упозорења јавности и 719 потврда да се не води поступак/није утврђена дискриминација у поступку пред Повереником. Поред тога, издато је 58 саопштења, самостално је организовано осам конференција и стручних скупова, активно учествовано на преко 650 догађаја, реализовано 40 једнодневних или дводневних семинара/предавања на којима је било преко 700 учесника.

Неке од иницијатива и активности су плод заједничког ангажовања Повереника и организација цивилног друштва (попут Аутономног женског центра, AMITY-а, Иницијативе А11, Атине, FemPlatza, Академије женског предузетништва, НОРБС-а, Праксиса, Да се зна, Гетен-а, Војвођанског ромског центра, Опре Рома, ЈУКОМ-а, БГ центра за људска права, Маме су закон, Удружења студената са хендикепом и многи други).

Највише притужби поднето је због дискриминације на основу националне припадности или етничког порекла (163), старосног доба (150), здравственог стања (148), инвалидитета (117), пола и брачног и породичног статуса (128), након чега следе лична својства по основу којих је поднет мањи број притужби – друго лично својство, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, верска или политичка убеђења, сексуална оријентација, имовно стање, изглед и др. Пол и брачни и породични статус као основи дискриминације у највећем броју случајева појављују се заједно, као вишеструка и/или укрштена дискриминација, и то најчешће у области рада и запошљавања, преваходно због положаја жена у вези са трудноћом, порођајем и негом детета, због чега су и заједно обрађени.

Основи дискриминације наведени у притужбама грађана током 2022. године, по учесталости навођења су приближно једнаки броју основа дискриминације наведеним у притужбама током 2021. године, иако је мање притужби поднето због здравственог стања што је разумљиво, имајући у виду постепено смиривање пандемије Ковид-19, док је више притужби поднето због узнемиравања или понижавајућег поступања које има за циљ или представља повреду достојанства лица или групе лица на основу њиховог личног својства (члан 12. ЗЗД), најчешће по основу ромске националне припадности, пола и сексуалне оријентације.

У погледу области друштвених односа у 2022. години највише притужби поднето је у поступку пред органима јавне власти, следе притужбе поднете у поступку запошљавања или на послу, затим следи област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, област јавне сфере/опште јавности, област образовања и стручног оспособљавања, здравствене заштите, јавног информисања и медија, приватних односа, социјалне заштите, правосуђа, област културе, уметности, спорта, и другим областима у мањем проценту.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је, против органа јавне власти, следе притужбе против правних лица (најчешће послодаваца), физичких лица, органа/институција, групе лица и организација. Како грађани своја права остварују пред органима јавне власти, очекивано је да је и број повреда или пријава повреда права

највећи у овој области. Када је у питању број притужби по регионима, може се закључити да и у 2022. години постоји уједначеност, изузев региона Косова и Метохије, док и даље предњачи Београдски регион из кога је поднет највећи број притужби.

У току 2022. године донето је 111 мишљења у предметима по притужбама што је повећање за 35% у односу на 2021. годину. По 94 притужбе донето је мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у два случаја није утврђена повреда али је дата препорука мера за остваривање равноправности, док у 15 мишљења није утврђена повреда права. У 59 притужби, подносиоци су у складу са Законом о забрани дискриминације дали сагласност да су отклоњене последице дискриминаторног поступања, због чега је поступак обустављен. Више ових притужби је било поднето због истог догађаја који се односио на исписан графит који је уклоњен.

Повереник је и ове, као и претходних година пратио стање у области заштите равноправности и препорукама мера и иницијативама упућеним Влади и ресорним министарствима указивао на различите проблеме угрожених група грађана и предлагао решења за њихово превазилажење у пракси, па је током 2022. године упутио 412 препорука мера за остваривање равноправности и заштиту од дискриминације. Већи број препорука мера упућен је јединицама локалне самоуправе, министарствима и посебним организацијама, којима је препоручено да приликом припреме новог прописа или јавне политике од значаја за остваривање права социоекономски угрожених лица или група лица израде процену утицаја прописа или политике на ова лица односно групе, као и њихову усаглашеност са начелом једнакости. Јединицама локалне самоуправе препоручено је и да у оквиру својих могућности, приликом расписивања студентских и ученичких стипендија предвиде посебне критеријуме (афирмативне мере) за ученике и студенте са инвалидитетом, а у складу са развојем инклузивних политика у области образовања. Такође, упућене су и препоруке мера Министарству унутрашњих послова, Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог, председници Владе и Граду Београду поводом одржавања ЕуроПрајда да у сарадњи са организаторима предузму мере из своје надлежности како би се осигурало да манифестација протекне безбедно и у духу толеранције, промоције различитости и равноправности. Свим школским управама је препоручено да школама укажу на обавезу да на захтев родитеља који не врши родитељско право над својом децом омогући приступ Е – дневнику, без обзира што други родитељ већ има приступ овом дневнику.

Повереник је свим осигуравајућим друштвима упутио препоруку мера да омогуће закључење уговора о осигурању лица за време путовања и боравка у иностранству без обзира на године старости, односно да не искључују пружање услуге осигурања због година старости, као и да приликом одређивања премија и накнада из осигурања обезбеде једнак третман за жене и мушкарце тако да пол не буде чинилац који доводи до разлике у појединачним премијама и накнадама из осигурања. Медијским кућама је препоручено да приликом извештавања и објављивања текстова и прилога о словачкој националној мањини воде рачуна да се овим садржајима не заговарају или подржавају предрасуде и друге друштвене обрасце понашања који су засновани на стереотипима, а нарочито да се у тим садржајима не употребљавају изрази и фразе који вређају достојанство Словакиња и Словака, нпр. као што је коришћење израза „Зуска“.

Упућене су и друге препоруке мера појединим органима јавне власти и другим лицима, које се односе на унапређење положаја и заштите појединих група становништва у већем ризику од дискриминације, као што су примера ради: препоруке мандатарки за састав нове Владе у погледу родне избалансираниости, како у погледу састава тако и у погледу поверених ресора; обезбеђивање приступачности појединих здравствених установа, веће заступљености жена у Српској академији наука и уметности; измене садржаја конкретних уџбеника у делу који се односи на језике националних мањина; Општинама Бела Црква, Житиште, Бечеј и Сечањ у вези са заменом старих и постављањем нових вишејезичних табли - саобраћајних знакова и на језику националних мањина и др.

По препорукама датим у мишљењима поступљено је у 89% случајева, у 11% није поступљено, а у три случаја рок за поступање није истекао. Што се тиче поступања по препорукама мера за унапређење равноправности упућеним органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 87,8% случајева, што у просеку са поступањем по препорукама датим уз мишљења износи 88,4%. И даље је настављен тренд поступања по препорукама Повереника као и претходних година. У случајевима у којима није поступљено по датим препорукама првенствено се радило о дискриминаторном говору у јавном простору на основу пола, сексуалне оријентације, родног идентитета и политичких убеђења као личних својстава, што говори о високом нивоу толеранције на овакву врсту говора, непостојању свести да је такав говор недопуштен, и наравно о свесном кршењу забране дискриминације.

У 2022. години спроведено је више ситуационих тестирања од стране неколико организација цивилног друштва и то: у случајевима изнајмљивања станова ЛГБТ+ особама, након чега је Поверенику поднета једна притужба; у случајевима закупа стамбеног простора од стране припадника ромске популације када случајеви дискриминације нису забележени; у области пружања јавних услуга - такси превоза, а поводом испитивања дискриминације на основу инвалидитета након чега је Поверенику поднето 45 притужби по којима су поступци у току; ситуационо тестирање учлањавања у омладинску задругу за особе са одобреним уточиштем, односно супсидијарном заштитом након којег је поднета једна притужба.

Повереник је још од 2017. године, указивао на недоследности Закона о финансијској подршци породици са децом. У више наврата су покренути поступци за оцену уставности и законитости појединих одредаба овог закона, као и иницијативе за измене појединих чланова упућене надлежним министарствима. Током 2022. године поднели смо два предлога Уставном суду за оцену уставности и законитости, од којих издвајамо предлог за оцену уставности и законитости члана 17. став 4, 5. и 7. Закона о финансијској подршци породици са децом поводом којег је 22. децембра 2022. године Уставни суд донео одлуку IУз-299/2018 којом је утврдио да одредба члана 17. став 4. овог закона није у сагласности са Уставом, док је одбацио предлог за утврђивање неуставности ст. 5. и 7. исте одредбе која се односила на изједначавање положаја очева деце чије су жене предузетнице, пољопривреднице, односно које самостално обављају делатност у односу на очеве деце чије су жене запослене код послодавца у погледу остваривања права на негу и посебну негу детета.

У поступку доношења закона и других прописа Поверенику су се ради давања мишљења обраћала ресорна министарства, дато је 27 мишљења, међутим и даље нека

министарства, супротно закону, не достављају нацрте закона и других прописа на мишљење, што често доводи до непотребних проблема у пракси. У току 2022. године овај орган је упутио 21 иницијативу за измену, допуну или доношење прописа.

Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2021. годину поднет је Народној скупштини марта 2022. године. Овај извештај је разматран на седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, као и на пленарној седници Народне скупштине одржаној 27. фебруара 2023. године, када је донет Закључак поводом разматрања овог извештаја, којим се између осталог констатује да је неопходно наставити рад на унапређењу законодавног и стратешког оквира за остваривање равноправности свих друштвених група и јачању капацитета институција надлежних за остваривање права грађана. У циљу праћења стања у области заштите од дискриминације, Народна скупштина указује на потребу доношења подзаконског акта о начину вођења евиденције судова о правноснажним пресудама и одлукама донетим у поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација, уз обезбеђивање средстава Поверенику за успостављање и вођење евиденције (кадровски капацитети и база).

Поред редовног годишњег извештаја Повереник је током 2022. године израдио *Извештај о мониторингу спровођења Националног акционог плана за притену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020)*, издате су публикације *Положај жена и девојчица у руралним областима Златиборског, Моравичког и Рашког округа* и *Аутентичне приче из живота жена на селу* у оквиру пројекта „Унапређење безбедности жена у Србији“, који спроводимо уз подршку UN Women и амбасаде Краљевине Норвешке у Београду, брошуру *Дискриминација ЛГБТИ особа на тржишту рада*, као и публикацију *Мост разумевања - међугенерациска солидарност* (збирка победничких фотографија, литерарних и ликовних радова изабраних на наградном конкурс, који Повереник организује поводом 1. октобра, Међународног дана старијих особа од 2017. године).

Током 2022. године је, као и претходних година, а ради редовног сагледавања положаја жена у јавном и политичком животу у Републици Србији и континуираног праћења напретка у овој области, сачињена *Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу*. По учешћу жена у законодавној власти Република Србија се налази на 32. месту на свету (2021: 28. место), док посматрајући просек међу европским државама заузима 18. место (2021: 14. место).

Поред поступања по притужбама и обављања других послова у вези са заштитом од дискриминације, Повереник је предузимао велики број активности и на унапређењу равноправности.

Повереник је одржао низ обука и радионица за препознавање и реаговање на дискриминацију, као и примену антидискриминационих прописа. Током 2022. године обуке Повереника похађало је више од 700 учесника кроз 40 једнодневних или дводневних семинара, предавања и радионица.

Повереник је непосредно или у онлајн форматима учествовао на бројним домаћим и међународним конференцијама и стручним скуповима намењеним унапређењу људских права појединих друштвених група попут оснаживања жена, унапређења

положаја младих, националних мањина, особа са инвалидитетом, старијих суграђана и др, као и на трибинама и радним састанцима посвећеним сагледавању стања у појединим областима као што су рад и запошљавање, социјална и здравствена заштита и сл. Одржан је такође и већи број састанака и скупова са циљем упознавања са конкретним проблемима, размене искустава и примера добре праксе са представницима локалних самоуправа, органа јавне власти, синдикалних организација, послодаваца и организација цивилног друштва.

Годишња конференција Повереника под називом *Поглед у будућност*, која се на највишем нивоу одржава поводом Међународног дана толеранције 16. новембра, била је посвећена економском оснаживању жена и девојчица у руралним областима, као завршница двогодишњег пројекта *Унапређење положаја жена и девојчица у руралним областима* који је Повереник спровео уз подршку Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UN Women) и Амбасаде Норвешке у Београду. Истовремено су уручене традиционалне Годишње медијске награде Повереника и Мисије ОЕБС-а у Србији за најбоље медијске садржаје на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције, као и признања за „Општину/Град једнаких могућности“ коју су освојили Град Крагујевац, Општина Рума и Град Врање за постигнуте успехе у погледу унапређења равноправности на нивоу локалних самоуправа.

Поводом 8. марта, Међународног дана жена, Повереник је организовао конференцију *ОснаЖене мењамо наше заједнице!* посвећену разбијању родних стереотипа и предрасуда као и оснаживању жена да се изборе за равноправност у свим сегментима живота, на којој је представљена Анализа Повереника о заступљености жена на локалном нивоу. Децембра 2022. године, уз подршку Мисије ОЕБС у Србији, Повереник је организовао конференцију *Жене, мир, безбедност: Планско (не)деловање – трећа срећа*, на којој су представљени кључни налази Извештаја о мониторингу примене другог Националног акционог плана (НАП) за примену Резолуције 1325 СБ УН. Трећи национални акциони план може бити од пресудног значаја за имплементацију принципа садржаних у Резолуцији 1325 СБ УН и с тим у вези неопходно је ангажовати све релевантне друштвене актере у процес израде и даље имплементације. Такође, посебна пажња се мора посветити примени НАП-а на локалном нивоу, где највећи потенцијал и капацитет за усмеравање активности има Министарство унутрашњих послова, узимајући у обзир капацитете и досадашње активности које се тичу полиције у заједници. У прилог томе говоре и извештаји локалних самоуправа, у којима се често наводи да је највећи број активности на тему безбедности у заједници спроводен у сарадњи са полицијом.

Без разумевања, сарадње и синергије са младима тешко се може унапређивати равноправност и борити се против дискриминације, због чега је Повереник организовао *Деконференцију – Млади за равноправност* у оквиру Панела младих, на којој је, у равноправном разговору са представницима основних и средњих школа и студентима указано на проблеме са којима се млади суочавају и како виде начин за њихово решавање. Поводом Међународног дана старијих особа 1. октобра Повереник и 2022. године, у сарадњи са Министарством просвете, расписао конкурс за најбољи литерарни рад, ликовни рад и фотографију за ученике виших разреда основних школа *Мост разумевања – међугенерациска солидарност*, а додела награда је организована у Народној скупштини Републике Србије. Током године је одржано и девето по реду

такмичење *Симулација суђења (Moot court)* у области заштите од дискриминације, са циљем изградње капацитета будућих правника, студената и студенткиња правних факултета у Републици Србији. Задати случај се ове године односио на дискриминацију по основу националне припадности у дигиталној сфери. У оквиру програма *Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији*, током 2022. године одржано је девет Живих библиотека широм Републике, у оквиру којих су особе из група у већем ризику од дискриминације, кроз директну интеракцију са „читаоцима“, преносиле своја искуства и проблеме изазване дискриминацијом у свакодневном животу.

Традиционална акција Повереника у сарадњи са Спортским Савезом особа са инвалидитетом Београда *Равноправно до циља* одржана је јубиларни десети пут у оквиру 35. Београдског маратона, са циљем да се особама са инвалидитетом пружи подршка за учешће у овој спортској манифестацији. Будући да је маратон одржан на Међународни дан породице, слоган акције био је „Равноправно до циља – старт у породици“.

Поред наведених, Повереник је био један од организатора више других догађаја. Тако је, у сарадњи са музејом Дом Јеврема Грујића и уз подршку Министарства културе и информисања и Секретаријата за културу Града Београда, Повереник био покровитељ изложбе *Великанке српске културе* посвећене славним женама наше историје, културе, науке и уметности. У оквиру кампање „Роми против расизма“, у сарадњи са Европским центром за права Рома и Војвођанским ромским центром, одржана је конференција *Превенција и заштита од дискриминације Рома и Ромкиња* посвећена смањењу социјалне дистанце и сузбијању дискриминације Рома у свим сегментима друштвеног живота.

Настављена је успешна сарадња са Европском мрежом тела за равноправност ЕКВИНЕТ, кроз редовно учешће представника институције у раду свих радних група, кластера, које ова мрежа организује. Повереник је као пуноправни члан присуствовао Годишњој генералној скупштини ЕКВИНЕТ-а, која је одржана у Бриселу почетком октобра. Повереник је учествовао у изради публикације ЕКВИНЕТ-а *Афирмативне мере као средство за борбу против структуралне дискриминације у Европи*.

Поступање по препорукама Повереника довело је до унапређења равноправности друштвених група и појединаца на које су се односиле. Тако су, примера ради, након датих препорука старији грађани могли да подигну кредит, обнове платну картицу, да се осигурају за време путовања, жене да плаћају мањи износ премија код закључивања уговора о неживотном осигурању. Унапређена је и равноправност студената са инвалидитетом у погледу добијања стипендија кроз прописивање афирмативних мера, родитељи који не врше родитељско право могу да изврше увид у оцене и постигнуте резултате свог детета у школи, обезбеђена је приступачност појединих објеката које користе јавне установе и унапређено поступање нотара у вези са коришћењем факсимила за потписивање особа са инвалидитетом, настављено је емитовање програма на знаковном језику на телевизији са националном фреквенцијом, деци је додељен лични пратилац (у конкретним случајевима утврђене дискриминације), уклоњени су поједини графити који су садржавали говор мржње, унапређено је поступање матичних служби у поступку издавања матичних извода и личних докумената који садрже измену личног имена и ознаке пола, изједначени су пружаоци услуга социјалне заштите у погледу ослобођења од плаћања ПДВ-а и др.

За друштвени и економски развој и побољшање квалитета живота свих грађана од значаја је разумевање појма и суштине људских права као и механизма њихове заштите, уз висок ниво информисаности и свести грађана и стварање таквог културног обрасца и друштвеног дискурса у коме се дискриминација осуђује, а равноправност поштује и подржава. Неопходна је и пуна примена антидискриминационог правног оквира од стране свих органа јавне власти, праћење међународне и домаће праксе и политика, као и ефикасно функционисање свих механизма за заштиту од дискриминације, како Повереника тако и судова. Ово су само неки од разлога за предузимање мера за унапређивање капацитета јавних служби чији је рад усмерен ка побољшању положаја грађана (запослених у здравственим и службама социјалног рада, образовања, инспекцијских органа и др) а када се ради о спречавању дискриминације, пре свега је потребно омогућити унапређење капацитета стручне службе Повереника.

Имајући у виду ограничене кадровске капацитете Повереника и чињеницу да се број запослених већ годинама не мења, уз истовремено изузетно велико интересовање и исказану потребу готово свих структура (од органа јавне власти свих нивоа до удружења грађана) за остваривање начела забране дискриминације у свим аспектима друштвеног живота и подизање капацитета различитих актера у том смислу, поставља се питање реалних могућности за остваривање свих надлежности Повереника у наредном периоду у потребном обиму.

Кључни проблем је што Повереник од 2018. године није добио сагласност од Министарства финансија на Предлог кадровског и Предлог финансијског плана којима је предвиђено повећање броја запослених и лимита за исплату плата запослених. Имајући у виду да Министарство финансија не даје сагласност на предлоге Повереника, институција остаје потпуно искључена и апсолутно нема утицаја у погледу сопствене кадровске политике за коју оваквим поступањем постаје у ствари надлежно Министарство финансија. Ово су разлози због којих се број запослених у Стручној служби Повереника годинама није мењао.

Потребно је имати у виду и послове Повереника који се односе на потпуно нову надлежност прописану Законом о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације из 2021. године, која се односи на успостављање и вођење евиденције о заштити од дискриминације. Поред већег броја извршилаца, за реализацију ове законске обавезе потребно је обезбедити финансијска средства и за саму електронску базу података.

Јачање капацитета институције Повереника предвиђено је као активност Акционим планом за Поглавље 23 и као један од циљева Стратегије превенције и заштите од дискриминације. Поред наведеног, поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за 2021. годину, Народна скупштина је 27. фебруара 2023. године донела Закључак којим је, између осталог, оцењено да је у циљу праћења стања у области заштите од дискриминације потребно донети подзаконски акт о начину вођења евиденције судова о правоснажним пресудама и одлукама донетим у поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација, уз обезбеђивање средстава за успостављање и вођење ове евиденције кроз кадровске капацитете и софтвер за базу.

Нова надлежност Повереника установљена Законом о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације¹, подразумева обавезу судова да за претходну годину, а најкасније до 31. марта текуће године, доставе Поверенику анонимизоване пресуде из области антидискриминације, а министар надлежан за област правосуђа је овлашћен да у року од шест месеци од дана ступања на снагу овог закона донесе подзаконски акт којим ће прописати начин вођења евиденције судова и начин њиховог достављања Поверенику. Овај подзаконски акт није донет иако је рок истекао, на шта је Повереник указао Министарству правде. У претходном периоду у фокусу овог министарства биле су измене Устава, а затим и израда сета правосудних закона, а 2022. година је била изборна због чега је и Влада функционисала у техничком мандату. Имајући у виду ове разлоге, може се разумети одлагање доношења овог подзаконског акта, међутим након овог процеса, тешко би било оправдати било какво даље одлагање, јер се тиме онемогућава вођење евиденције, односно сагледавање стања у пуном смислу.

Истим законом (изменама и допунама Закона о забрани дискриминације) прописана је обавеза органа јавне власти да, приликом припреме новог прописа или јавне политике од значаја за остваривање права социоекономски угрожених лица или група лица, донесу процену утицаја тог прописа или политике у односу на њихову усаглашеност са начелом једнакости. Ова процена утицаја треба да допринесе усвајању квалитетнијих прописа у којима је сагледан њихов утицај на најугроженија лица и групе лица, како у смислу обухвата, тако и у смислу доприноса унапређењу њиховог положаја. Повереник је јединицама локалне самоуправе, министарствима и Републичком секретаријату за законодавство упутио препоруку мера у којој је указао на ову законску обавезу која треба да буде ефикасна и учинковита, сачињена на основу сагледаног стања уз конкретан приказ на који начин ће пропис или политика утицати на положај лица и ризика за остваривање права, обавеза и на закону заснованих интереса ових лица или група. Повереник је током године реализовао и више обука у јединицама локалне самоуправе на ову тему, сматрајући да је неопходно да сви актери треба у пуној мери да разумеју значај и ефекте анализе утицаја прописа. Са овом активношћу ће се и даље наставити, у очекивању да ће обука и примена ове законске норме постепено водити ка унапређењу положаја друштвених група које су у већем ризику од дискриминације или оних којима је потребна посебна друштвена подршка у свакодневном функционисању.

Током године је донето више прописа као и стратешких докумената попут Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022-2030. године са припадајућим акционим планом, Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2022-2030. године са акционим планом, Стратегије деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период од 2022-2026. године, Акционог плана за период од 2022-2023. године за спровођење Стратегије за родну равноправност за период од 2021-2030. године и др. Међутим, супротно препорукама Повереника из претходног и ранијих извештаја, поједина законска и стратешка документа нису донета, попут стратешких докумената и акционих планова који би требало да регулишу, између осталог, правац развоја образовања одраслих, друштвено одговорно пословање, о старењу/старијима, акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност, акционог плана за унапређење положаја националних мањина, акционог плана за спровођење Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према

¹ „Службени гласник РС”, број 52/21

женама и насиља у породици и др. Доношење ових стратешких докумената и акционих планова неопходно је како би се успоставио оквир и принципи деловања, или осигурао континуитет у спровођењу конкретних мера и активности.

Такође, неопходно је донети и нове или извршити измене и допуне појединих прописа. Повереник је надлежним органима упутио више иницијатива попут оних које се односе на измене и допуне Кривичног законика, Закона о јавном реду и миру, Закона о финансијској подршци породици са децом, измене прописа у вези са пословном способношћу, доношење прописа о правима детета, измену стандарда за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа у циљу побољшања положаја особа са инвалидитетом, за измену и допуну Правилника о листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања и сл. Пракса Повереника у вези са поступањем надлежних органа када су у питању иницијативе указује да поједини органи извршне власти одмах предузимају активности док неки не разумеју правну природу независне институције и њену корективну улогу, те на упућене иницијативе не реагују или дужи временски период не приступају измени прописа, због чега се једна од препорука из овог извештаја односи управо на поступање по иницијативама Повереника и препорукама које се односе на заокруживање правног оквира када је у питању унапређење положаја појединих друштвених група.

Такође, пракса Повереника указује да су неке од процедура за остваривање права компликоване, и да неразумевање ових процедура код грађана изазива осећај искључености, неприпадања, фрустрације, дискриминације и неправде, што води ка губитку поверења у државу и њене представнике. Грађани се обраћају Поверенику и када им је онемогућено остваривање услуга од стране појединих органа, попут јавних бележника, а нарочито установа здравствене или социјалне заштите, образовања, комуналних делатности и др. Грађани се нарочито жале да је Републички геодетски завод – Службу за катастар непокретности немогуће контактирати, да се никада не јављају на телефон, да на примедбе упућене електронском поштом не одговарају и да су предмети нерешени дужи низ година.

Ово су само неки од разлога због којих је потребно континуирано радити на поједностављивању процедура за остваривање различитих права (смањивањем броја потребних докумената, убрзавањем процедура, појашњавањем начина и сл), уз вршење редовне контроле поштовања и примене свих прописа, јачање инспекцијских органа и њихових капацитета, као и квантитативних и/или квалитативних капацитета нарочито појединих органа - социјалне, здравствене, дечије заштите и образовања, служби бесплатне правне помоћи, полиције и других како би могли правовремено и адекватно да одговоре на потребе грађана.

Када се посматра задовољење потреба становништва, нарочито је евидентан недостатак у погледу обима и врсте услуга социјалне заштите, њихове доступности и континуитета. Анализа постојећег броја услуга у појединим општинама указује на слаб диверзитет, па је према доступним подацима у 2020. години у половини локалних самоуправа корисницима и даље доступна само по једна услуга, а више од четири услуге има свега 14,9% општина у Србији. Актуелно стање указује да постоји изражена потреба за већим бројем лиценцираних пружалаца за све услуге за које су прописани минимални стандарди, а посебну пажњу је потребно посветити развоју слабо заступљених услуга и омогућавању остваривања континуума подршке у складу са

потребама одређених друштвених група – пре свега деце, старијих и особа са инвалидитетом. Овакво стање се одражава и на чињеницу да се велики број услуга пружа пре свега од стране неформалних неговатеља, најчешће жена, што као последицу има њихов комплексан положај, немогућност укључивања на тржиште рада, економску зависност, уз слабе перспективе за будућност. У том смислу неопходно је више радити на обезбеђивању свих неопходних услуга социјалне заштите у складу са потребама становништва, стандардизацији нових и развоју иновативних услуга и подстицању међусекторске сарадње различитих система, што је законом прописана обавеза локалне самоуправе.

Потребно је нагласити и даљи недостатак истовременог пружања услуга социјалне и здравствене заштите (члан 58. Закона о социјалној заштити), као и међусекторско деловање различитих система, пре свега социјалне и здравствене заштите, али и установа образовања, запошљавања, полиције, правосудних и других државних органа, органа јединица локалне самоуправе и организација цивилног друштва. Само заједничким деловањем и међусекторском сарадњом могуће је постићи најоптималније резултате у погледу унапређења положаја друштвених група које су у већем ризику од дискриминације.

За сагледавање стања и положаја становништва, као и планирање и креирање политика заснованих на подацима, од великог значаја су статистички подаци које прикупља и публикује Републички завод за статистику. Током 2022. године урађен је *Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године*. Према првим резултатима овог пописа, у Републици Србији живи 6.690.887 становника, што је за 6,9% мање у односу на 2011. годину када је реализован претходни попис. Смањење броја становника забележено је у свим регионима (око 10%), осим у Београдском, где је број становника повећан за око 1,6%. Пад броја становника је још видљивији када се пореде подаци који се односе на радну снагу из трећег квартала 2022, у односу на трећи квартал 2021. године. Према овим подацима укупно становништво узраста 15 и више година смањено је за 63.900, при чему је становништво ван радне снаге смањено за 28.800 а контингент активног становништва мањи је за 35.100². Ефекти смањења броја становника су бројни, а економски ефекти овакве ситуације превазилазе негативне ефекте старења становништва јер се негативно одражавају на тржиште рада, доводе до смањења БДП и нижег агрегатног раста читаве земље, посебно региона који су нарочито погођени депопулацијом. Несумњиво је да оваква демографска структура захтева различите врсте интервенција у више домена. Проблем је посебно видљив у односу на старије становништво које све више стари, децу и њихова права, особе са инвалидитетом, хроничне болеснике и оболеле од ретких болести, Роме и Ромкиње, лица која живе у удаљеним или руралним подручјима и друге. Ова лица због депопулације долазе у ситуацију да не могу да остваре права на поједине услуге социјалне и здравствене заштите, васпитања и образовања односно организовања предшколских боравака или наставе за све мањи број ученика у појединим насељима, или све већи у градовима.

На предвиђене мере популационе политике се издвајају прилично велика средства, док се истовремено за неопходне услуге издвајају много мања средства. Тим поводом Повереник је Граду Београду упутио општу препоруку да предузме све неопходне мере

²Анкета о радној снази за III квартал 2022, Републички завод за статистику, доступно на интернет страници: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Xls/G20221323.xls#>

и активности у оквиру своје надлежности којима ће обезбедити уједначавање положаја деце која похађају предшколску установу и деце која су принуђена да похађају приватну предшколску установу због недовољних капацитета установа чији је оснивач Град Београд, у погледу несразмерног превађивања економског терета за периоде одсуствовања у случају болести деце и субвенционисања боравка трећег детета у предшколској установи у случајевима када дете због недостатка места у установама чији је оснивач Град Београд није могло да похађа ову установу.

Питање је такође и адекватности предвиђених износа подршке рађању и одгајању деце. Износи средстава предвиђени за рођење детета, тј. популационе политике су поприлично значајни за мере у корелацији су са потребама породица, али су износи дечијих додатака као подршка угроженим породицама изузетно ниски (од 3.829 до максимум 6.893 динара месечно). Већи ефекти подршке током раних година живота детета би се свакако могли очекивати са разумнијим износима дечијих додатака, посебно јер се ради о већ угроженим породицама, а према званичним подацима ризику од сиромаштва највише су изложена управо деца.

Мере популационе политике и подршке рађању, поред финансијских средстава, треба усмерити и према остваривању родне равноправности у пуном смислу и омогућавању једнаке бриге о деци од стране оба родитеља, „очинског одсуства“ односно обавезног периода одсуства са рада због бриге о детету од стране очеве и омогућавању флексибилних облика рада у одређеним случајевима продуженог родитељског одсуства током одрастања детета, омогућавање напредовања након повратка са оваквих одсуства у смислу равноправности, обезбеђивања одговарајућег броја, односно капацитета предшколских установа и сл. Равноправна расподела кућних послова, послова бриге о деци и старијима и родна равноправност у пуном смислу кључна је за унапређење демографске слике и ефикасне популационе политике. Такође, Повереник већ више година у својим редовним годишњим извештајима, као и посебним извештајима, указује на потребу промовисања коришћења одсуства са рада ради неге детета за очеве. Резултати истраживања показују да је доступност предшколских установа и других опција за помоћ у старању о деци један од предуслова за успостављање баланса између приватног и пословног живота, као и могућности напредовања на послу. У процесу хармонизације прописа са прописима Европске уније потребно је транспоновати одредбе *Директиве ЕУ о равнотежи између пословног и приватног живота родитеља и неговатеља* усвојене 2019. године, посебно оне које се односе на обавезно одсуство за очеве. Директива предвиђа трајање овог одсуства најмање десет дана.

На положај свих друштвених група од великог утицаја је имовински статус, односно сиромаштво које представља један од основних узрока неједнакости и социјалне искључености. Према подацима Републичког завода за статистику у 2021. години - *СИЛК анкета*³, стопа ризика од сиромаштва у Србији износила је 21,2%, и у односу на 2020. годину нижа је за 0,5 процентних поена, док је стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености износила 28,5%, и у односу на 2020. годину нижа за 1,3 процентних поена. Међутим, према подацима *Европског завода за статистику*⁴,

³Извештај о сиромаштву и социјалној искључености, Републички завод за статистику, октобар 2022. доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=8870&a=01&s=0102?s=0102>

⁴Eurostat, 2022, доступно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes>

Србија је у 2021. години била четврта најсиромашнија држава у Европи. Овакви подаци последица су неједнакости на тржишту рада, неадекватног обухвата и таргетирања мерама социјалне политике, родних неједнакости, неједнакости у образовању и др. Према више истраживања и анализа, међу којима су и истраживања која је током година спровео Повереник⁵, сиромаштво, односно имовински статус, сматра се једним од главних разлога дискриминације и поред напора који се улажу у различитим областима.

Управо из наведених разлога Повереник посебну пажњу посвећује равноправној друштвеној укључености свих грађана, посебно сиромашних, и у својим мишљењима и нарочито препорукама мера указује на потребу и могуће начине за превазилажење конкретних проблема, док у својим редовним извештајима указује да је конкретне ефекте на смањење социјалне искључености и сиромаштва тешко постићи без ефикасне материјалне подршке појединцу и породици у циљу савладавања социјалних и животних тешкоћа, доброг таргетирања мера социјалне политике, превазилажења неједнакости на тржишту рада, доступности образовних могућности, родне равноправности. Због тога је потребно релаксирати имовински цензус за остваривање права на материјално обезбеђење породице, као и сагледати могућности за увођење неке врсте социјалних давања за старије који нису никад радили и нису остварили право на пензију а социјално су угрожени.

На укупан положај грађана утиче и њихов статус и положај на тржишту рада, односно степен остваривања радних права. Област рада и запошљавања и ове године је у самом врху по броју поднетих притужби Поверенику. Према резултатима *Анкете о радној снази за 2021. годину*, стопа запослености жена у 2021. години износила је 41,3% и у односу на стопу запослености мушкараца мања је за 15,2 п.п. док разлика у стопи незапослености жена и мушкараца износи 1,9 п.п. у корист мушкараца. Поред неједнаке запослености мушкараца и жена, посебан проблем је чињеница да се контингент младих, старости 15–24 године и даље смањује и то за 10.500 у 2021. години, односно за 1,5% у поређењу са 2020. годином. Раст бруто и нето зарада у периоду јануар–септембар 2022. године, у односу на исти период претходне године, износио је 13,9% номинално, односно 2,7% реално. Међутим медијална нето зарада за септембар 2022. године износила је 57.392 динара, што значи да је 50% запослених остварило зараду до наведеног износа.⁶

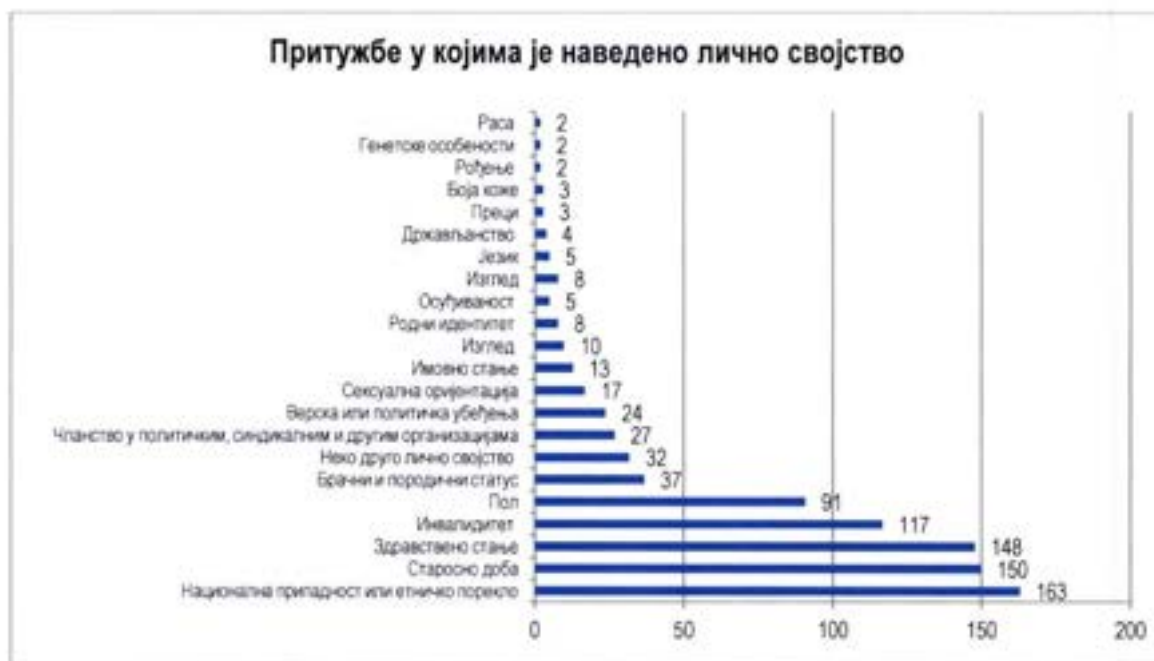
Највећи број притужби и других обраћања грађана у области рада и запошљавања односи се на положај жена на тржишту рада, могућност остваривања права током и након повратка са трудничког и породилског боловања или неге детета. Посебан проблем је запошљавање младих и њихов положај у првим годинама рада, јер послодавци младе неретко користе као замену за раднике запослене на неодређено време, како преко приправничког односа, тако и вишегодишњим ангажовањем на уговорима о привременим и повременим пословима. Млади остварују ниже зараде у појединим секторима или су пријављени на минималне зараде, раде на онлајн платформама, немају здравствено осигурање и сл. Имајући у виду праксу Повереника, потребно је прилагођавање прописа о раду посебно у погледу прецизнијег регулисања права радника који раде ван радног односа, као и јачања инспекцијских служби и самих

⁵ *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији. Однос грађана и грађанки према дискриминацији*

⁶ *Извештај о стању радних права у Републици Србији за 2022. годину*, Фондација Центар за демократију, доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-izvestaj-o-stanju-radnih-prava-u-Republiki-Srbiji-2022.pdf>

инспекцијских органа у вези са различитим правима радника на шта је Повереник указивао и претходних година. Приликом креирања мера и механизма активне политике запошљавања, посебно на локалном тржишту рада, треба водити рачуна о ефектима таквих мера на запошљавање и одржање запослења нарочито теже запошљивих лица, уз коришћење компаративних предности појединих заједница, подстицање развоја и уважавање потреба локалног тржишта рада.

Поред ових општих проблема, сагледаних кроз праксу Повереника и друге релевантне изворе, приказани су и проблеми који погађају поједине друштвене групе, као што су жене, старији, деца, Роми, особе са инвалидитетом и сл.

* У 196 притужби, као основ дискриминације, наведено је више личних својстава

Како се види из графикона, када се ради о појединим личним својствима као основима дискриминације, током 2022. године највећи број притужби Поверенику поднет је због дискриминације на основу националне припадности или етничког порекла. Највише притужби су поднели припадници ромске националне мањине (87,7%) иако се у више случајева радило о истом догађају, а притужбе су поднели и припадници словачке, бошњачке, хрватске и албанске националне мањине. Велики број притужби по основу припадности ромској националној мањини јасно указује на преовлађујуће ставове, социјалну дистанцу, стереотипе и предрасуде са којима се Роми и Ромкиње суочавају. Роми се суочавају са дискриминацијом у свакодневним контактима са комшијама, колегама на послу и током обављања рутинских животних активности. Без разлога су вређани или омаловажавани и суочени са агресијом или говором мржње. Повереник је током године водио више поступака у којима су се отворено промовисали стереотипи о Ромима у појединим ТВ емисијама или дневним листовима, а у својим мишљењима је указивао да овакав говор у јавном простору изазива бројне последице и ствара непријатељско и увредљиво окружење у свакодневном животу за припаднике ромске заједнице. Притужбе су се често односиле и на графите на јавним местима, који су након обраћања Поверенику у највећем броју случајева и уклоњени.

Укључивање Рома у образовање у неким случајевима доводи до формирања сегрегисаних одељења и школа, посебно када су школе у близини ромских насеља, а дискриминација Рома није ретка ни када је у питању запошљавање, што додатно угрожава њихов и иначе неповољан економски положај. Обраћања Поверенику су се односила и на конкретне проблеме становника нестандартних насеља. Тако је, примера ради, Повереник упутио препоруку Министарству рударства и енергетике да хитно реагује и обезбеди привремену електричну енергију становницима нестандартног насеља у Нишу, чиме би се спречила хуманитарна катастрофа, имајући у виду да је електрична енергија искључена током зимског периода, а у насељу живи пуно деце, али и старијих и болесних.

Од припадника других националних мањина, Поверенику се обратио Национални савет бошњачке националне мањине због садржаја уџбеника из српског језика за основну школу, поводом чега је Повереник Министарству просвете, науке и технолошког развоја упутио препоруку мера, након чега је спорни садржај измењен. У случајевима када се социјална дистанца и нетрпељивост испољава према припадницима националних мањина, Повереник, поред давања мишљења, препорука и покретања судских поступака, издаје и упозорења и саопштења, као у случају рушења спомен обележја на месту на коме је пре 80 година стајала синагога у Сремској Митровици. Такође, поводом текстова у штампаним и онлајн издањима медија, Повереник је упутио препоруку мера свим медијским кућама о чему је већ било речи.

Промоција и предузимање мера ради управљања националном, етничком, верском, културном и другом разноврсношћу, уз развијање међукултурног дијалога, узајамног поштовања, међусобног разумевања и сарадње је пут ка пуној равноправности свих грађана и грађанки и толерантном и инклузивном друштву. Изградња капацитета локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених у свим системима, успостављање интегрисаних услуга социјалне и здравствене заштите, образовања и др, уз обезбеђивање адекватних услова за становање, а кроз мултисекторску сарадњу и контакте са организацијама цивилног друштва свакако јесте пут којим би се унапредио положај пре свега припадника ромске али и других националних мањина или етничких заједница.

Дискриминација на основу старосног доба, као други основ по учесталости поднетих притужби најчешће се односи на дискриминацију лица старијих од 65 година и то претежно због неприступачности објеката и простора, као и немогућности коришћења различитих услуга пре свега социјалне и здравствене заштите. Следе притужбе које се односе на положај деце, најчешће у области образовања и остваривања одговарајуће подршке, док се мањи број притужби односио на дискриминацију лица између 18 и 65 година, а када јесте то је најчешће у области рада и запошљавања.

Током 2022. године поднет је већи број притужби због дискриминације лица на основу старосног доба у области пружања услуга коришћења кредита код различитих банака, услуга путног здравственог осигурања, а на основу спроведених ситуационих тестирања од стране организација цивилног друштва. Овим поводом Повереник је упутио препоруку мера друштвима за осигурање о чему је било више речи у претходном тексту овог извештаја. Сва осигуравајућа друштва су поступила по препорукама Повереника. Такође, у случајевима онемогућавања старијих грађана да користе поједине услуге банака, пре свега кредит, Повереник је донео мишљења о повреди

одредаба Закона о забрани дискриминације, а банке којима су упућене препоруке су промениле пословну праксу. У вези са остваривањем права на бесплатан ваучер за субвенционисани одмор у Србији за старије од 65 година живота који нису остварили право на пензију, Повереник се обратио Министарству трговине, туризма и телекомуникација иницијативом за измену Уредбе након чега је донета нова уредба, на основу које, у 2023. години, први пут за ваучере могу да се пријаве и грађани старији од 65 година који нису остварили право на пензију.

Када се сагледава положај старијих жена у Србији, Повереник годинама указује на лошији положај и тежу, пре свега економску ситуацију, жена у односу на старије мушкарце, њихову мању укљученост у доношење одлука које утичу на њихове животе и потребе за мерама подршке, као и на насиље које трпе. У тежој ситуацији су старије жене које живе саме, жене са инвалидитетом, оне које живе на селу. У области рада и запошљавања жене се неретко сматрају старијим радницама иако имају далеко мање од 65 година живота, још увек су у радном односу и недостаје им више година за остваривање права на пензију, или чак и нису у радном односу, односно незапослене су, а теже се запошљавају управо због година старости.

Посебан изазов када су у питању старији грађани представља неодговарајући број, врста и покривеност различитим услугама социјалне заштите. Због сличних проблема Поверенику се обраћају и друге старосне групе становништва, често родитељи деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Повереник је више пута локалним самоуправама упућивао препоруке мера у вези обезбеђивања одговарајућег броја личних пратилаца, али овај проблем и даље постоји. Спорне ситуације се дешавају и због чињенице недостатка одговарајућег броја предшколских установа и вртића у појединим градовима, због чега је Повереник реаговао.

Вршњачко насиље је један од друштвених изазова и честа тема, а медији су извештавали о немалом броју случајева у којима су деца од вршњака трпела физичко и/или дигитално насиље. Да би се скренула пажња на све чешће, а релативно нове облике насиља у дигиталном свету, право на телесну аутономију, сексуална и репродуктивна права, Повереник је заједно са УНФПА покренуо велику националну „Bodyright“ кампању „Твоје тело је твоје и на нету и у стварном свету“ која је усмерена на подизање свести о родно заснованом насиљу почињеном посредством технологије и потребу да се на њега снажно одговори.

Како је током 2022. године здравствена криза изазвана коронавирусом била смањеног интензитета, и учесталост навођења овог личног својства у притужбама Поверенику је била мања у односу на претходне године. Здравствено стање се као основ дискриминације неретко наводи у комбинацији са још неким личним својством, најчешће инвалидитетом и старосним добом. Потребне за здравственом заштитом се несумњиво повећавају, а постојећи капацитети нису довољни. Проблеме са остваривањем права на здравствену заштиту нарочито истичу особе са инвалидитетом, старији, хронични болесници, онколошки пацијенти, особе које се лече дијализом, оболели од ретких болести, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, деца, трансродне особе и други. Примера ради Поверенику се обратила странка у име своје пријатељице и њене кћерке чије је стање било алармантно и захтевало хитно здравствено збрињавање, које је одбило да пружи више здравствених установа иако се пацијенткиња налазила у чекаоници од претходне ноћи. Након хитне интервенције Повереника и контактирања градског центра

за социјални рад и клинике, пацијенткиња је ипак примљена на интензивну негу јер је била животну угрожена, а о случају је обавештено и Министарство здравља.

Грађани указују и на несензибилисаност здравственог особља за рад са неким групама пацијената (пре свега оних који живе са ХИВ, особа са инвалидитетом или ретким болестима) као и на неприступачност здравствених објеката, а нарочито су актуелни били и проблеми у вези са акушерским насиљем у гинеколошко-акушерским установама. Поводом случајева акушерског насиља Повереник је упутио препоруке мера гинеколошко-акушерским клиникама да у оквиру својих овлашћења предузму неопходне мере како би се обезбедило да женама приликом пружања здравствене услуге у установи, током трудноће и порођаја, буде обезбеђен највиши стандард здравствене заштите и хуман третман у складу са прописима и утврђеним стручним стандардима.

Особе са инвалидитетом у Републици Србији, слично као и у другим европским државама, представљају једну од најугроженијих група у свим областима друштвеног живота, имајући у виду бројност и разноврсност проблема са којима се свакодневно суочавају, распрострањеност стереотипа и предрасуда, као и социјални и економски положај у коме се налазе. Особе са инвалидитетом су неретко изложене и вишеструкој и интерсекцијској дискриминацији. Током 2022. године Поверенику је упућен већи број притужби због неприступачности различитих објеката (60% укупног броја притужби поднетих по овом основу), имајући у виду да је приступачност, како архитектонска тако и информациона и комуникациона, један од основних предуслова за равноправно учешће особа са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота. Ове притужбе се односе на неприступачност домова здравља, услуга здравствене заштите, биоскопа, школа. Повереник већ више година указује на неопходност интензивирања рада на примени универзалног дизајна у свим областима са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, јавном превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за све грађане. Поводом одржавања општих избора током 2022. године, Повереник је јавним медијским установама (РТС и РТВ) упутио препоруке мера да информације о изборима и предизборни програм учине доступним гледаоцима са оштећеним слухом посредством коришћења титлова и знаковног језика, како би се омогућило потпуно и правовремено информисање ових особа у циљу њиховог равноправног учешћа на изборима.

Особе са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама и даље су изложене ризику да буду лишене пословне способности, а посебно забрињава положај особа са менталним и интелектуалним сметњама у установама социјалне заштите домског типа, о чему сведоче и подаци организација цивилног друштва.

За остваривање права на инклузивно образовање и укључивање у друштвене токове деце са инвалидитетом од великог значаја је доступност адекватних услуга социјалне заштите, као и континуитет у њиховом пружању. Имајући у виду важност пружања услуге личног пратиоца, Повереник је 2019. и 2021. године, упутио препоруке мера свим јединицама локалне самоуправе указујући да није довољно да ова услуга буде прописана актом јединице локалне самоуправе, већ је потребно да буде практично обезбеђена у континуитету. Међутим, овим поводом се и даље грађани обраћају Поверенику, стога смо покренули и стратешку парницу против општине и центра за

социјални рад који су малолетном лицу ускратили право на услугу личног пратиоца, по којој је поступак у току.

Такође Повереник је, у циљу обезбеђивања приступачности и равноправних услова за стицање високог образовања за студенте са инвалидитетом, Националном телу за акредитацију и обезбеђивање квалитета у високом образовању и Националном савету за високо образовање упутио *Иницијативу за измену стандарда за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа*. Сенату Универзитета у Београду упућена је *Иницијатива за измену Правилника о начину утврђивања статуса кандидата и студената са инвалидитетом*, будући да текст овог правилника садржи одредбе које се тичу брачног статуса студената који није релевантан за остваривање статуса студента са инвалидитетом. Такође, у току 2022. године Повереник је упутио препоруку мера јединицама локалне самоуправе да приликом расписивања студентских и ученичких стипендија предвиде посебне критеријуме (афирмативне мере) за ученике и студенте са инвалидитетом, а у складу са развојем инклузивних политика у области образовања и у оквиру својих могућности.

Имајући у виду да су и током 2022. године настављена обраћања грађана Поверенику у вези са остваривањем права на инвалидски додатак за одређене категорије пензионера, Повереник се поново обратио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и упутио *Иницијативу за измену и допуну Закона о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица*, како би и ратни војни инвалиди који су млађи од 65 година, а корисници су пензије, имали право на инвалидски додатак. У одговору које је Министарство доставило Поверенику наводи се да је намера предлагача закона била, да се прописивањем овог новог права повећа заштита најтежих и истовремено и најстаријих ратних војних инвалида, односно да се њихова примања не умањују у знатној мери, већ да остану на приближно истом нивоу као и пре навршене 65 године живота и да ће размотрити могућност да, када се за то стекну финансијске могућности у буџету Републике Србије, прошири корпус права и осталих корисника права из области борачко-инвалидске заштите и заштите цивилних инвалида рата.

Анализа правног оквира је посебно важан сегмент рада Повереника јер сагледавањем одредаба са аспекта антидискриминације и давања иницијатива и/или препорука може се често и у значајнијој мери унапредити положај читавих група становника попут особа са инвалидитетом, старијих и др.

С обзиром на учесталост проблема у погледу задовољења потреба за одговарајућим услугама социјалне заштите и обезбеђивања континуитета тих услуга, Повереник је упутио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања *Иницијативу за измену Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите* у циљу проширивања права на пружање услуга персоналне асистенције на сва лица са инвалидитетом која имају потребу за овом услугом ради задовољења својих животних потреба и изједначавања могућности са другим члановима друштва, иако не остварују право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица.

Поред наведеног, током године Повереник је добио и стратешку парницу, која је покренута у јавном интересу, против нотара због онемогућавања коришћења факсимила особи са инвалидитетом приликом овере изјаве.

Трендови из претходних година у погледу учесталости притужби и обраћања грађана у којима је пол навођен као лично својство су настављени и током 2022. године. Такође су подношене притужбе по основу брачног и породичног статуса као личног својства и то најчешће од стране жена, тако да се у највећем броју случајева ради о вишеструкој дискриминацији по оба лична својства – пола и брачног и породичног статуса, и то у области рада и запошљавања, јавне сфере и област здравствене заштите. Један број притужби односио се на проблеме у остваривању родитељског права, омаловажавање и увреде на родној основи и увредљиве и сексистичке садржаје у јавном простору и медијима. У посебно комплексном и тешком положају су жене које су изложене вишеструкој дискриминацији, најчешће по основу пола и брачног и породичног статуса како је већ наведено, али и пола и инвалидитета, националне припадности пре свега ромске, старости, сексуалне оријентације, здравственог стања, као и жене из руралних или удаљених подручја.

Иако је у претходном периоду донето више прописа, попут Закона о родној равноправности, Стратегије за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године и Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021-2025. године, жене у Србији су и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота. Према извештају Светског економског форума у 2022. години, у односу на извештај из 2021, Србија је пала са 19. на 23. место, а најбоље је рангирана када је реч о учешћу жена у политичком животу, где заузима 21. место.

Неравноправан положај жена израженији је у области рада и запошљавања, нарочито због очекиваног рађања или родитељства, теже усклађују посао са обавезама у домаћинству, а суочавају се и са мањом могућношћу напредовања. Родни стереотипи опстају подражавајући и одржавајући историјске односе моћи мушкараца над женама и често су узрок произвољно додељених карактеристика - да су жене брижне, пасивне, пожртвоване и осећајне, а мушкарци доминантнији, независнији и слично, што намеће родне улоге којима се ограничава искоришћавање пуног личног потенцијала жена и положај у друштву. Овакви трендови нормализују и преузимање већинског терета кућних послова и перципирање неплаћеног рада у кући као готово искључиву обавеза жена. Родни стереотипи и породичне обавезе су од утицаја и при избору занимања и доношењу одлуке о избору каријере. У Србији су у току 2022. године најплаћенија занимања била она у области програмирања и инжењерства, а жене углавном раде у секторима и на пословима који су просечно мање плаћени.

Имајући у виду значај и улогу у друштву Српске академије наука и уметности и чињеницу да приликом последњих избора није изабрана ниједна жена, Повереник је 2022. године упутио препоруку мера САНУ да, приликом одржавања наредних избора за чланство, предузме одговарајуће мере у циљу остваривања начела родне равноправности, као и да уложи додатне напоре у промоцију женског научног и уметничког доприноса, како би састав САНУ одржавао реално стање у друштву у коме жене дају изузетан допринос науци, култури и уметности, а докази за то су свуда око нас.

С обзиром на то да економска независност представља предуслов за побољшање квалитета живота жена, Повереник је кроз пројекат *Унапређење безбедности жена у Србији* пружио директну помоћ женама које желе да покрену или унапреде свој посао у области пољопривреде, и то у виду куповине опреме за унапређење постојећег и

покретање новог посла у области пољопривредне производње. И годишња конференција Повереника *Поглед у будућност* била је посвећена економском оснаживању жена и девојчица у руралним областима.

Жене су изложене родно заснованом насиљу које је, као и претходну, обележило и 2022. годину. Према подацима из медија у 2022. години убијено је 26 жена, али се сумња да је овај број већи. Регистар жртава фемцида још увек не постоји, иако је део званичне Стратегије за борбу против насиља над женама. Повереник је подржао иницијативу за успостављање националног контролног механизма за праћење случајева фемцида у Републици Србији упућену Народној скупштини, указујући да би овакав механизам помогао свим субјектима у координацији постојећих активности и ефикасном раду на спречавању и борби против ове најекстремније манифестације насиља.

Такође, Повереник је упутио више *иницијатива* како Министарству правде за измену *Кривичног законика* и *Закона о извршењу кривичних санкција*, тако и Министарству унутрашњих послова за измену *Закона о јавном реду и миру*. Тако је иницирана измена неколико чланова Кривичног законика којима су прописана кривична дела: Недозвољени прекид трудноће (чл.120), Силовање (чл.178) и Обљуба над немоћним лицем (чл.179) у циљу њиховог усклађивања са Конвенцијом о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом. Како Кривични законик још увек није измењен, поред наведених иницијатива, Министарству правде као овлашћеном предлагачу, упућена је и иницијатива за допуну законика у Глави 14. *Кривична дела против слободе и права човека и грађанина* прописивањем посебног дела због злоупотребе и објављивања снимака полно експлицитног садржаја. Такође су инициране и измене Закона о извршењу кривичних санкција (чл.181) прописивањем обавезе надлежних органа да увек у случајевима родно заснованог и породичног насиља, обавесте жртву о отпуштању осуђеног или његовом бекству из затвора, без обзира на процену ризика од стране завода. У иницијативи упућеној Министарству унутрашњих послова Повереник је указао на потребу да се размотри измена и допуна члана 3, став 1, тачка 15. Закона о јавном реду и миру којом је прописано значење израза „*проституција*“ и члана 16. овог закона којим се проституција утврђује као противправно дело против јавног реда и мира и прописује иста санкција за оне који се одају проституцији и оне који користе ове услуге. Сексуална експлоатација, као један од најсуровијих облика кршења људских права је у директној вези са родном неједнакошћу при чему су жене најчешће жртве. Због тога оваква подела одговорности између неравноправних сама по себи упућује на то да је Закон потребно изменити.

Повереница је поводом различитих случајева дискриминаторних ставова, стереотипа и предрасуда и насиља према женама реаговала и упозорењима и саопштењима, посебно указујући да су јавне личности нарочито одговорне за ставове које исказују имајући у виду да су присуство сексизма, мизогиније и дискриминаторних ставова обележили и 2022. годину.

На остваривање родне равноправности у великој мери утиче и степен политичке партиципације жена. Иако су у нашој земљи по овом питању учињени значајни помаци, нарочито након увођења квота за избор посланика у највише представничко тело, жене и даље не учествују у пуној мери у јавном и политичком животу, о чему говоре и подаци из годишње *Анализе учешћа жена у јавном и политичком животу* коју је сачинио

Повереник. Имајући у виду да се претходна Влада налазила на 10. месту у Европи по заступљености жена и истовремено је представљала највиши ниво учешћа жена у односу на све претходне Владе Републике Србије, Повереник је након завршеног изборног циклуса 2022. године, мандатарки за састав нове Владе Ани Брнабић упутио препоруку мера да приликом формирања Владе искористити своја овлашћења у циљу постизања родне избалансираниости како у погледу састава тако и у погледу поверених ресора. У актуелној Влади, од укупно 28 ресора на челу је само девет жена, а када је реч о локалном нивоу, жене су на челу само 22 града и општине.

Годину су између осталог обележила и дешавања у вези одржавања европске Параде поноса - „ЕуроПрајд 2022“ у Београду, о чему је детаљније дато у делу извештаја који се односи на дискриминацију на основу сексуалне оријентације и родног идентитета. Нажалост, манифестација је формално забрањена од стране Министарства унутрашњих послова, због безбедносне процене. Забрана одржавања је потврђена у поступку по жалби организатора од стране Управног суда. Шетња је ипак одржана као протестна другом скраћеном рутом.

Повереник у континуитету указује на потребу унапређења положаја ове групе грађана у свим областима, примера ради, у оквиру Међународне конференције о људским правима која је одржана у току Недеље поноса, организован је посебан панел на тему „Искустава у региону у области положаја ЛГБТИ особа“, на којем су, поред поверенице учествовали и повереници за заштиту равноправности Албаније, Црне Горе и Словеније.

Како би скренули пажњу јавности на положај припадника ЛГБТИ, Повереник је покренуо стратешку парницу, због дискриминаторне изјаве дате у телевизијском гостовању чија је тема била најављено одржавање ЕуроПрајда. Поред тога, у 2022. години Виши суд у Београду је у стратешкој парници коју је покренуо Повереник донео решење којим се прекида поступак против професора Медицинског факултета због дискриминације ЛГБТИ особа, због смрти туженог. Поднета је и кривична пријава против два полицијска службеника због основа сумње да су физички и психички злостављали лице због његове сексуалне оријентације.

Трансполне и трансродне особе, суочавају се са низом проблема попут одбацивања, насиља, дискриминације и недостатка јасних процедура када је у питању издавање личних докумената. Повереник је крајем 2021. године упутио препоруку мера свим матичним службама локалних самоуправа да приликом примене прописа у поступку промене ознаке пола у матичној књизи рођених, имају у виду да право на промену ознаке пола у складу са законом има не само лице које је оперативним путем променило пол већ и лице коме је у складу са прописима издата потврда о спроведеној хормонској терапији у трајању од најмање годину дана уз индикацију лекара специјалисте психијатрије и ендокринологије, те је потребно да омогуће промену личног имена трансродним и трансполним особама, без додатних услова и ограничења. С обзиром да су локалне самоуправе али и организације цивилног друштва исказале велико интересовање, Повереник је одржао обуку за запослене у матичним службама, коју планира да настави и у 2023. у сарадњи са организацијом Гетен.

Једна од највећих глобалних и регионалних криза у свету и Европи у последњих неколико година је мигрантско – избегличка криза, и то како због обима и изазова које

са собом носи, тако и због последица које има на примену међународних стандарда у области заштите људских права. Из године у годину није мали број људи који су из разних разлога приморани да напусте своје домове, услед ратова, насиља, прогона, кршења људских права и других невоља. Имајући у виду дешавања у Украјини, Влада Републике Србије је почетком године донела одлуку којом је омогућила лакши приступ својој територији и одобрила привремену заштиту свим расељеним лицима која долазе из Украјине, због чега је највише привремених заштита током 2022. године управо додељено овим људима. Неопходна је и добра информисаност локалног становништва и запослених у различитим секторима, као и одговоран приступ медија према проблемима миграната, којима треба приступити без сензационализма и подстицања страха, али уз озбиљно сагледавање безбедносних ризика који су свакако неизоставан сегмент овог глобалног питања из кога Србија није изостављена.

Последњих година уочава се и чешће обраћање Поверенику због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, у највећем броју случајева у области рада и запошљавања као области у којој се подноси највећи број притужби. Проблеми се односе на распоређивање на радна места у односу на политичку или синдикалну припадност, политичко запошљавање, онемогућавање остваривања појединих радних права и сл. О чињеници да је забрањено давање предности или искључивање из неког права због чланства у политичкој, синдикалној или другој организацији говори и случај из праксе Повереника који је био и у фокусу јавности и медија у 2022. години а који се односи на неуписивање деце у предшколску установу због политичке припадности родитеља односно блиских лица.

Пракса Повереника указује и на друге основе дискриминације, попут дискриминације на основу места рођења као личног својства, држављанства, изгледа, језика, осуђиваности и др, међутим број притужби по овим личним својствима је релативно мали, што не значи да су изазови мали јер отежавају нормалан свакодневни живот одређеног броја грађана. Примера ради, ако због осуђиваности грађани не могу да пронађу посао, њихов положај ће се временом само погоршавати и можда их поново одвести у извршење нових кривичних дела, што је вишеструко штетно и за друштво и за то лице, а о чему сведочи број повратника. Такође, ако због изгледа, који није по нечијим очекивањима (нпр. „атраktivност“) не можете да остварите право на рад то представља значајне губитке за читаву друштвену заједницу.

Као један од кључних проблема у току 2022. године издваја се и даље присутан дискриминаторан говор у јавном простору, на шта указују и више од 60 мишљења Повереника која су донета најчешће због повреде члана 12. Закона о забрани дискриминације који се односи на узнемиравање, понижавајуће поступање, полно и родно узнемиравање. Најчешће се ради о недозвољеном говору према Ромима, ЛГБТИ популацији, женама или националним мањинама. Управо је и ово један од разлога због којих је потребно реализовати што више едукација и обука о дискриминацији као недозвољеном поступању, радити на укључивању бројних друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње, сексизма, хомофобије, трансфобије и сл, а у јавном и медијском простору спроводити програме и подстицати теме којима се промовише култура међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности. Посебну опасност представљају дискриминаторни ставови и узнемиравање и понижавајуће поступање од стране јавних личности, посебно

политичара, чији ставови у већој мери утичу на јавно мњење, подстичу стереотипе, предрасуде и имају далекосежније последице и у том смислу треба отворити шири друштвени дијалог у циљу проналажења решења за промену наратива о мањинским и чешће дискриминисаним друштвеним групама.

Препоруке које следе, дате су на основу анализе праксе Повереника, прописа али и сагледаног стања у погледу остваривања равноправности из различитих извештаја и других аката Европске уније, међународних организација и уговорних тела, као и извештаја и истраживања Повереника, домаћих институција и организација, по свим основима и областима дискриминације. Поједине препоруке се могу испунити у наредној години, док је за реализацију једног броја препорука неопходно предузимати активности у континуитету.

Препоруке за унапређивање равноправности и сузбијање дискриминације

Опште препоруке:

- Ојачати капацитете Повереника, како у погледу броја запослених тако и у погледу финансијских средстава за успостављање евиденције и обављање свих послова у складу са законом и стратешким документима (Министарство финансија, Скупштина);

- донети подзаконски акт којим се прописује начин вођења евиденције судова о правноснажним пресудама и одлукама донетим у прекршајним, кривичним и парничним поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација, као и начин њиховог достављања Поверенику (Министарство правде);

- приликом доношења прописа или политика, неопходно је да органи јавне власти изврше ефикасну и учинковиту процену утицаја прописа или политика на социоекономски угрожена лица или групе, односно процену њихове усаглашености са начелом једнакости (Влада, министарства, јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије и други који доносе прописе);

- на основу иницијатива Повереника правовремено изменити, допунити или донети нове прописе, усаглашене са антидискриминационим прописима (измене Кривичног законика, Закона о јавном реду и миру, Закона о извршењу кривичних санкција, прописа у вези са социјалном, породичном и дечијом заштитом, као и у вези са пословном способношћу и др) са циљем унапређења положаја и остваривања равноправности одређених друштвених група (Министарство правде, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство унутрашњих послова, Министарство за бригу о породици и демографију);

- донети закон којим се уређују истополна партнерства (Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог);

- изградити стратешка документа и акционе планове чије је важење истекло или истиче (попут стратегија развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, о старењу, акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност, акционог плана за унапређење положаја националних мањина и др), како би се осигурао континуитет у спровођењу мера и активности (ресорна министарства као предлагачи и Влада);
- континуирано радити на поједностављивању процедура за остваривање различитих права (смањивањем броја потребних докумената, убрзавањем процедура, појашњавањем начина и сл) (органи јавне власти свако у свом домену, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Канцеларија за информационе технологије и електронску управу);
- ојачати инспекцијске органе и њихове капацитете и повећати број инспекцијских надзора посебно у области рада (ресорна министарства, посебно Министарство финансија);
- квантитативно и квалитативно ојачати капацитете, пре свега социјалне, здравствене, дечије заштите, службе бесплатне правне помоћи и друге службе намењене заштити социоекономски угрожених група и група које су у већем ризику од дискриминације (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство финансија, јединице локалних самоуправа);
- повећати обим, врсту и доступност услуга социјалне заштите и обезбедити све неопходне услуге у складу са потребама становништва (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, јединице локалних самоуправа и територијалне аутономије);
- реформисати пореску политику у циљу повећања прихода радника са најнижим примањима и/или издржаваним члановима породице у циљу смањења неједнакости грађана;
- уредити прописе о раду у погледу детаљнијег регулисања рада од куће, флексибилног радног времена, рада ван радног односа, сезонског рада и других одредаба у циљу побољшања положаја радника, усклађивања рада и родитељства и сл. Приступити потврђивању Конвенције број 190 Међународне организације рада која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду. Усвојити одговарајуће нормативне измене како би се у потпуности обезбедило поштовање одредбе члана 102. Кривичног законика, којом је прописано да нико нема право да тражи од грађана да подносе доказ о својој осуђиваности или неосуђиваности (Министарство правде, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања);
- креирати и ефикасно спроводити мере подршке рађању и подршке породици са децом, са фокусом на родну равноправност и услуге подршке, усклађивање рада и родитељства, обезбеђивања довољног броја и доступности установа за бригу о деци, запошљавање и задржавање младих у земљи (Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална

питања, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, јединице локалне самоуправе);

- у јавном и медијском простору спроводити програме и подстицати теме којима се промовише култура међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности. Адекватно и правовремено реаговати и санкционисати говор мржње и друге облике узнемиравајућег или понижавајућег поступања у јавном простору (Министарство унутрашњих послова, тужилаштва, судови, РЕМ, Министарство културе, Министарство информисања и телекомуникација);

- континуирано реализовати едукативне програме у циљу препознавања дискриминације и дискриминаторних ставова, говора мржње, сексизма, хомофобије, трансфобије, мизогиније и упознавање са правним механизмима за заштиту од дискриминације. Едукативним програмима обухватити запослене у органима јавне власти и актере у свим областима друштвеног живота, посебно у јавном простору (Национална академија за јавну управу, Правосудна академија, Министарство културе, Министарство информисања и телекомуникација, Министарство просвете и др).

Препоруке по појединим личним својствима:

Национална припадност и етничко порекло:

- Промовисати и предузимати мере ради подстицања националне, етничке, верске, културне и друге разноврсности, уз развијање међукултурног дијалога, узајамног поштовања, међусобног разумевања и сарадње. Предузети потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање ових послова (Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство државне управе и локалне самоуправе и др);

- осигурати континуитет рада здравствених медијатора и педагошких асистента, као и повећање њиховог броја (Министарство здравља, Министарство просвете);

- активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња и ромске деце, јачањем капацитета пре свега на локалном нивоу, уз остваривање међуресорне сарадње различитих актера и успостављање интегрисаних услуга у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању (јединице локалне самоуправе, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство унутрашњих послова, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре и др);

- подстицајним мерама повећати обухват ромске деце у предшколском, средњем и високом образовању, смањењу напуштања система образовања, као и спречавању

сегрегације у образовном процесу (Министарство просвете, јединице локалне самоуправе, установе социјалне заштите);

- кроз Акциони план који се односи на унапређење положаја националних мањина предвидети одговарајуће активности за спречавање говора мржње, узнемиравајућег и понижавајућег поступања које има за циљ или представља повреду достојанства ових лица или групе лица. Кроз овај акциони план или посебну стратегију у складу са Стратегијом Европске уније за борбу против антисемитизма предвидети одговарајуће активности које се односе и на борбу против антисемитизма (Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог);

Старосно доба:

- Подстицати активности и пројекте у којима се равноправно и плански врши укључивање старијих у различите области друштвеног живота, активно учешће на спречавању ризика од социјалног искључивања, подстицати међугенерацијску солидарност, сарадњу са организацијама цивилног друштва, волонтеризам и волонтерски рад, уз истовремено подизање свести о личној одговорности за достојанствено, активно и здраво старење (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, установе социјалне заштите, јединице локалне самоуправе);

- повећати доступност потребних услуга (помоћ у кући, патронажне службе, телефонско саветовање, телеасистенција, услуге повремених и привременог смештаја и сл), услуга палијативне неге, услуга усмерених посебно ка старијима са менталним потешкоћама и др, уз повећање броја медицинских професионалаца специјализованих за рад са старијима, као и међусекторских услуга система социјалне и здравствене заштите. Развијати нове иновативне услуге, интегрисати услуге дуготрајне неге у систем и обезбедити већи обим и континуитет у пружању услуга. Релаксирати услове за лиценцирање пружалаца услуга, обезбедити одговарајуће олакшице и подстицаје у циљу стимулисања развоја капацитета (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, јединице локалне самоуправе, установе социјалне заштите и други пружаоци услуга);

- активно радити на унапређењу положаја и јачању капацитета неформалних неговатеља – радно време, рад од куће, плаћено одсуство, предах смештај, групе за узајамну помоћ, едукације и сл. (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство за бригу о породици и демографију, јединице локалне самоуправе);

- релаксирати имовински цензус за остваривање права на материјално обезбеђење породице, сагледати могућност за проширење обухвата социјалних програма и повећање износа накнада, размотрити увођење неке врсте социјалних давања за старије који нису никад радили и нису остварили право на пензију а социјално су угрожени (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, јединице локалне самоуправе);

- унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, уз усаглашавање Општег протокола за заштиту

деце од злостављања и занемаривања. Усвојити протокол за поступање у случајевима дечјих брака, као и креирање процедура у циљу превенције (Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања);

- константно унапређивати координисано и ефикасно деловање свих институција система у заштити од насиља, уз даљи развој сервиса за подршку жртвама и деци сведоцима насиља, обезбеђивању бесплатне правне помоћи, као и у подизању свести јавности о препознавању насиља и његовом пријављивању, вршити едукацију деце о превенцији и реаговању у свим случајевима насиља, посебно сексуалног, вршњачког и дигиталног. Прописати кажњива дела која нису прописана (забрањени садржаји на интернету и друштвеним мрежама), појачати казне, обезбедити забрану приласка жртвама (Министарство унутрашњих послова, Министарство здравља, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство правде, Министарство просвете, јединице локалне самоуправе);

- унапредити мере подршке породицама, развијати услуге раног развоја деце, спроводити активности у циљу омогућавања живота детета у породици, уз истовремено развијање услуга подршке и повећање обухвата деце овим услугама (Министарство за бригу о породици и демографију, други надлежни органи);

- афирмативним мерама унапређивати доступност свих нивоа образовања, обезбедити квалитетну и континуирану подршку младима и деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, Ромима, деци у уличној ситуацији и другима којима је потребна подршка, кроз унапређење инклузивног образовања, обезбеђивање услуга личног пратиоца и педагошког асистента и других услуга у потребном обиму (Министарство просвете, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство туризма и омладине);

- у образовне програме увести, односно повећати садржај образовних програма о сексуалном и репродуктивном здрављу уз активно укључивање здравственог система. Обезбедити потребан број доступних спортских садржаја у школама (Министарство просвете, Министарство здравља);

- на јавним сервисима у оквиру образовних програма и у образовним установама промовисати културу међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности (Министарство културе, Министарство информисања и телекомуникација, Министарство просвете);

- спроводити јавне политике за младе уз њихово учешће, ради постизања веће укључености и побољшања положаја уз подстицаје да даљи живот и каријеру наставе у земљи (министарства и јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије).

Здравствено стање:

- Унапредити доступност и приступачност услуга здравствене заштите на читавој територији свим корисницима, обезбеђивањем одговарајућих капацитета како у

погледу објеката, тако и у погледу опреме и здравствених радника, оснивањем регионалних центара и мањих здравствених станица, мобилних тимова и сл (Министарство здравља, РФЗО, јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије);

- поједноставити процедуре за остваривање права, организовати редовне превентивне и скрининг прегледе, подизати ниво информисаности и знања грађана о правима и услугама здравствене заштите и заштите права пацијената, спроводити редовне потребне едукације здравственог особља о антидискриминационим прописима и унапређивању равноправности у пружању услуга здравствене заштите. (Министарство здравља, РФЗО, јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије);

- наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, уз обезбеђивање континуитета у набавци лекова (РФЗО);

- обезбедити услове за истовремено и комбиновано пружање међусекторских услуга здравствене и социјалне заштите. Унапредити капацитете за пружање палијативне неге и збрињавања (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља);

- спроводити едукативне програме за послодавце у циљу спречавања дискриминације, посебно на основу здравственог стања и инвалидитета (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Национална служба за запошљавање);

- установити центар за рани развој детета и инклузију, водећи рачуна о доступности деци на целој територији Републике Србије. Наставити са пружањем и јачањем патронажних здравствених услуга (Министарство здравља, Министарство за јавна улагања).

Инвалидитет:

- Израдити системски дугорочни план на националном нивоу за отклањање архитектонских баријера и унапређење приступачности на свим објектима у јавној употреби и јавним површинама (Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и др);

- интензивирати рад на примени универзалног дизајна у свим областима са циљем омогућавања приступа услугама - јавном превозу, информацијама, комуникацијама медијским садржајима, бирачким места и изборном материјалу, службама за хитне интервенције, СОС линијама и сл. (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарство унутрашњих послова, Републичка изборна комисија, градске изборне комисије, јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије);

- обезбедити услуге у континуитету, уз наставак процеса деинституционализације и већи број услуга у заједници (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије);

- обезбедити услуге личног пратиоца у континуитету за сву децу којој је утврђена потреба за овом услугом у процесу образовања (јединице локалне самоуправе);

- извршити анализу мера професионалне рехабилитације и активне политике запошљавања особа са инвалидитетом и наставити са применом делотворних мера у циљу постизања бољих ефеката на запошљавање. Повећати запошљавање особа са инвалидитетом посебно у јавном сектору, реалним запошљавањем уместо ослобађањем од ове обавезе уплатом средстава у буџет (НСЗ, органи јавне власти);

- напустити медицински приступ у сагледавању капацитета особа са инвалидитетом, унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, РФЗО, Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство правде).

Пол и брачни и породични статус:

- Успоставити тела за родну равноправност на нивоу локалних самоуправа, континуирано предузимати активности усмерене на деконструкцију стереотипних улога полова, посебно у јавном простору, ојачати механизме контроле, повећати број информативних кампања, догађаја и садржаја о родној равноправности, користити родно осетљив језик (јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог и др);

- усмерити мере популационе политике на родну равноправност и равноправно учешће мушкараца у нези, васпитавању деце и кућним пословима и коришћењу права на одсуство због неге детета. Изменама Закона о финансијској подршци породици са децом изједначити положај очева деце жена које самостално обављају делатност са очевима деце жена запослених код послодавца. У процесу хармонизације прописа са прописима Европске уније ускладити одредбе које се односе на одсуство са рада очева ради неге детета са *Директивом Европске уније о равнотежи између пословног и приватног живота родитеља и неговатеља* (Министарство за бригу о породици и демографију и др);

- омогућити остваривање права на здравствену заштиту по основу неплаћеног рада у складу са Законом о родној равноправности (Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство здравља);

- донети акциони план за спровођење Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за наредни период, унапредити синхронизовано и координисано деловање свих актера на превенцији насиља према женама и насиља у породици, правремено санкционисати починиоце. Успоставити национални контролни механизам за праћење случајева фемцида у Републици Србији, на основу редовног праћења и анализе појаве

насиља и фемицида (Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство правде, Министарство унутрашњих послова, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања);

- организовати редовне састанке Савета за сузбијање насиља у породици (Министарство правде);

- приступити реформи кривичног законодавства изменама Кривичног законика у погледу дефиниције сексуалног насиља засноване на концепту непостојања пристанка као и прописивањем посебног дела због злоупотребе и објављивања снимака полно експлицитног садржаја. Извршити измене Закона о извршењу кривичних санкција прописивањем обавезе надлежних органа да, по службеној дужности у случајевима родно заснованог и породичног насиља обавесте жртву о отпуштању осуђеног или његовом бекству из затвора, без обзира на процену ризика од стране завода у конкретном случају, уз допуну која се односи на упућивање на одредбе Закона о спречавању насиља у породици којим су прописана кривична дела на која се овај закон примењује (Министарство правде);

- изменити Закон о јавном реду и миру у погледу декриминализације пружаоца услуге проституције, а кажњавање корисника ове услуге. Развити системску подршку и услуге за жене које су напустиле и/или које желе да напусте проституцију као женама жртвама трговине људима (Министарство унутрашњих послова, Министарство правде, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, јединице локалне самоуправе, Центар за заштиту жртава трговине људима, организације цивилног друштва);

- активним мерама и субвенцијама подстицати запошљавање жена, развој женског предузетништва и пољопривредних газдинстава, остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким зарадама, као и условима за напредовање. Анализирати ефекте предузетих мера на нивоу локалне заједнице и унапређивати их у односу на постигнуте резултате (Министарство привреде, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство за бригу о селу, НСЗ, јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије);

- појачати инспекцијски надзор у поступку рада и запошљавања у погледу нарушавања једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, посебно у погледу онемогућавања рада на црно и исплате дела зараде „на руке“, као и сексуалног узнемиравања. (Инспекторат за рад).

Напомена: У препорукама су назначени органи у чијем је ресору доминантно област која је предмет препоруке имајући у виду њихово својство предлагача аката и вођења политика, с обзиром да су ови органи покретачи процеса промена које треба извршити. Подразумева се да је Влада у свом домену крајњи доносилац одређених аката, а Народна скупштина врховни законодавни орган. У реализацији датих препорука Повереник ће наставити да предузима мере и активности из своје надлежности, уз активно укључивање, у циљу унапређења равноправности и заштите од дискриминације грађана, због чега није посебно наведен уз друге државне органе надлежне за реализацију одређених препорука.

О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Повереник је инокосни државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације⁷, самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења која га чине централним националним органом специјализованим за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности. Самосталност и независност институције Повереника представљају основне постулате и кључне претпоставке за успешно остваривање законом прописаних надлежности.

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник има Стручну службу. Од свог оснивања, Стручна служба Повереника константно јача квалитативне капацитете, међутим, с обзиром да годинама није било повећања броја запослених упркос закључцима Народне скупштине Републике Србије, суочава се са озбиљним изазовима у раду услед недовољних кадровских капацитета.

Део Стручне службе Повереника на едукацији запослених у Аранђеловцу, 2022.

Правилником о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Стручној служби Повереника систематизовано је укупно 60 државних службеника и намештеника (без лица које бира Народна скупштина - повереница). На овај правилник је Народна скупштина Републике Србије два пута дала сагласност. На дан 1. јануар 2022. године у Стручној служби Повереника било је запослено 38 државних службеника и намештеника на неодређено време, а на крају 2022. године 36 државних службеника и намештеника на неодређено време и три запослена на одређено време. Дакле, у 2022. години, у Стручној служби Повереника попуњеност систематизованих радних места износи свега 65%, од којих су два запослена распоређена у Канцеларији Повереника у Новом Пазару. Имајући у виду да је кадровски капацитет Стручне службе недовољан, Повереник је у више наврата годинама указивао на ургентну потребу повећања броја запослених и

⁷ „Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21

континуираног попуњавања слободних радних места, што је подржано и закључцима Народне скупштине, Акционим планом за поглавље 23, као и другим релевантним документима.

У току 2022. године запослени у Стручној служби Повереника похађали су обуке у организацији Националне академије за јавну управу по различитим темама: Унапређење личних вештина; Лидерске вештине за ново доба; Чланство у ЕУ; Nopeusomb – Јачање професионалних капацитета државних службеника на положају; Вредновање радне успешности; Систем управљања информатичком безбедношћу; Како изгледа будућност и кад пре је већ стигла? Четврта индустријска револуција - Нове технологије; Информациона безбедност, ИКТ системи од посебног значаја. У организацији Министарства финансија у 2022. години успешно су завршене обуке: Производни систем ИСКРА; Систем електронских фактура; Систем управљања фактурама, Систем СПИРИ.

У организацији Института за стране језике а.д. Београд, за запослене у Поверенику је организована обука из енглеског језика и то за четири запослена ниво В2 и за четири запослена ниво С1.

Повереник је и у 2022. години учествовао на Сајму „Студентска стручна пракса у јавној управи 2022/2023“. Сајам је организован као хибридни догађај и том приликом је склопљен Споразум о допуни споразума о сарадњи и пружању подршке јавне управе високошколским установама у образовном процесу 2022/2023. Организацију и одржавање Сајма је подржао ЕУ пројекат Комуникација и видљивост реформе јавне управе (Communication and Visibility PAR). У реализацији Споразума о сарадњи и пружању подршке јавне управе високошколским установама у образовном процесу 2021/2022, три студента/киње су обавили студентску стручну праксу у институцији.

Имајући у виду важност усавршавања запослених, као и међусекторску размену искустава, запослени у Поверенику су учествовали на семинару у Аранђеловцу под називом "Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску 2019-2022", у оквиру иницијативе коју су покренуле Европска унија и Савет Европе, у сврху промоције различитости и равноправности у Србији. Програм рада је обухватао представљање Препорука Савета министара државама чланицама Савета Европе о мерама за борбу против дискриминације засноване на сексуалној оријентацији или родном идентитету, а потом и приказивање филма и дискусија о филму о женама и девојчицама из руралних области који је снимљен у оквиру пројекта „Унапређење положаја жена и девојчица из руралних области“. Такође су представљени резултати истраживања о говору мржње у медијима у Србији из *Извештаја о употреби говора мржње у медијима у Србији*, као и резултати са два дводневна тренинга који су одржани за 50 представника медија на Дивчибарама и у Сокобањи.

У току 2022. године, у оквиру програма стручне праксе за младе коју спроводи Мисија ОЕБС у Србији, у Поверенику су стажирале две особе, а у оквиру сарадње са Европским центром за права Рома, у Поверенику је стажирала једна особа.

Захваљујући пуноправном чланству у Европској мрежи тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) запослени су активно укључени у рад свих радних група ове мреже, што

омогућава размену искустава и упознавање са антидискриминационом праксом и стандардима рада других институција за равноправност у Европи.

Постигнути ниво знања, стручност и искуство једног броја запослених у Стручној служби Повереника омогућио је пуни капацитет за држање обука и тренинга из области антидискриминационог права, разумевања и значаја поштовања различитости за различите професионалне групе и најширу јавност.

РАД ПОВЕРЕНИКА ТОКОМ 2022. ГОДИНЕ У БРОЈКАМА

ПОСТУПЉЕНО

по препоруци

88,4%

НИЈЕ ПОСТУПЉЕНО

по препоруци

11,6%

Поступање Повереника на заштити од дискриминације током 2022. године

Током 2022. године Повереник је поступао у 1.879 предмета у вези са притужбама и другим обраћањима грађана, који су указивали на дискриминацију у различитим областима, дискриминаторна поступања послодаваца најчешће због здравственог стања, породичног или трудничког одсуства или одсуства у вези са родитељством, али и повреде права, потребу за што доступнијом и ојачаном здравственом заштитом или правима и услугама из области социјалне заштите. Повећан је и број притужби због дискриминаторног говора у јавном простору (спортским и другим догађајима или од стране јавних личности), на друштвеним мрежама и у медијима. Насиље над женама и насиље у породици такође је обележило ову, као и 2021. годину. Сиромашнији грађани, особе са инвалидитетом, старији, припадници националних мањина и припадници других друштвених група које су у већем ризику од дискриминације указивали су претежно на сличне проблеме са којима су се суочавали и претходних година. Организација и одржавање ЕуроПрајда 2022 у Београду одвијало се под притиском јавности која се противила одржавању, али је цео догађај попримио негативну конотацију и измештен је из домена људских права на терен геополитик.

Као и претходних година, Поверенику се обратило око 3.300 грађана са молбом за подршком, пружањем помоћи или информисањем у вези са остваривањем различитих права и/или услуга. Повереник свим грађанима који му се обрате пружа детаљне информације о начину и поступку остваривања права,

могућности покретања поступка пред Повереником, као и судског или другог поступка заштите, како би грађани у потпуности били упознати са могућностима остваривања својих права и њихове заштите.

Пракса Повереника указује да је и даље потребно радити на информисању грађана о појму дискриминације с обзиром да се дискриминација неретко поистовећује са различитим врстама неправде или повредама других права, као и да се сваки неједнак третман сматра дискриминацијом, што је нарочито приметно у области рада и запошљавања.

Како би се овај механизам заштите од дискриминације приближио свим нашим грађанима, имајући у виду да је поступак пред Повереником лишен формалности и бесплатан, ради олакшавања поступка подношења притужби, Повереник је сачинио необавезујући образац притужбе са свим потребним елементима. Такође, образац притужбе је доступан и на различитим језицима националних мањина, у формату приступачном деци, као и у електронској форми, а сајт Повереника је доступан на ћириличком и латиничном писму, као и на енглеском језику.

Поступање Повереника у 2022.

*Предмети у вези са притужбама

Када је у питању заштита од дискриминације Повереник је поступао у 681 притужби, органима јавне власти и другим лицима упућено је 412 препорука мера за остваривање равноправности, упућена је 21 иницијатива за измену прописа, дато је 27 мишљења на нацрте закона и других општих аката, два предлога за оцену уставности и законитости, покренуте су две стратешке парнице и један захтев за учешће Повереника у својству умешача по тужби за заштиту од дискриминације коју је покренуло друго лице, покренут је један прекршајни поступак и поднета једна кривична пријава, успешно је окончан један поступак посредовања (медијације), издато је 11 упозорења јавности и 58 саопштења. Такође, издато је 719 потврда лицима која конкуришу за запослење у установама у складу са Законом о основама система образовања и васпитања, да нису дискриминаторно поступали у смислу Закона о забрани дискриминације.

У једном броју случајева поступак је обустављен из разлога прописаних законом: било је очигледно да нема повреде права, Повереник је већ поступао а нису понуђени нови докази или је оцењено да због протеча времена није могуће постићи сврху поступања или је покренут или окончан судски поступак или је лице одустало од притужбе. Такође, у складу са изменама и допунама Закона о забрани дискриминације, у једном броју случајева подносиоци притужби су, након покретања поступка Повереника и предузетих активности лица против којих је поднета притужба, одустали од даљег вођења поступка јер су отклоњене последице дискриминаторног поступања. Ови случајеви указују да неретко нема намере да се изврши дискриминација, него је дискриминаторно поступање последица непознавања или неразумевања прописа. У једном броју случајева поступци су и даље у току.

У поступку по притужбама донето је 111 мишљења, по 94 притужби донето је мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у 15 случајева није утврђена повреда, док је у два случаја утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона али је дата препорука мера за унапређење равноправности. Током 2022. године, успешно је спроведена медијација у поступку по притужби организације цивилног друштва која је поднета због дискриминације ЛГБТ+ особа у јавно објављеној научној публикацији. У 59 притужби, подносиоци су у складу са Законом о забрани дискриминације дали сагласност да су отклоњене последице дискриминаторног поступања, због чега је поступак обустављен. Више ових притужби је било поднето због истог догађаја који се односио на исписан графит који је уклоњен.

У току 2022. године донето је 63 мишљења због неког облика недозвољеног говора у јавном простору, и то углавном због повреде члана 12. Закона о забрани дискриминације који се односи на узнемиравање, понижавајуће поступање, полно и родно узнемиравање. Треба имати у виду да су у одређеном броју предмета поступци спојени, будући да се радило о истом догађају и истом чињеничном стању (примера ради графити исписани на месту доступном јавности) јер се у суштини ради о истом поступку. Такође, поступци су обустављани и закључцима јер су се подносиоци притужбе сагласили да су последице дискриминаторног поступања отклоњене током трајања поступка за заштиту пред Повереником.

По препорукама Повереника датим у мишљењима поступљено је у 89% случајева, док у 11% није поступљено, а у 108 случајева рок за поступање по препоруци у 2022. години није истекао.

Када је реч о поступању по препорукама мера за унапређење равноправности које је Повереник упутио органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 87,8%, што у просеку са поступањем по препорукама датим уз мишљења износи 88,4%. Дакле, и даље је настављен тренд поступања по препорукама Повереника. У случајевима у којима није поступљено по датим препорукама претежно се радило о дискриминаторном говору у јавном простору односно на друштвеним мрежама по основу пола, сексуалне оријентације, родног идентитета и политичких убеђења што говори о високом нивоу толеранције на овакву врсту недозвољеног и непримереног говора.

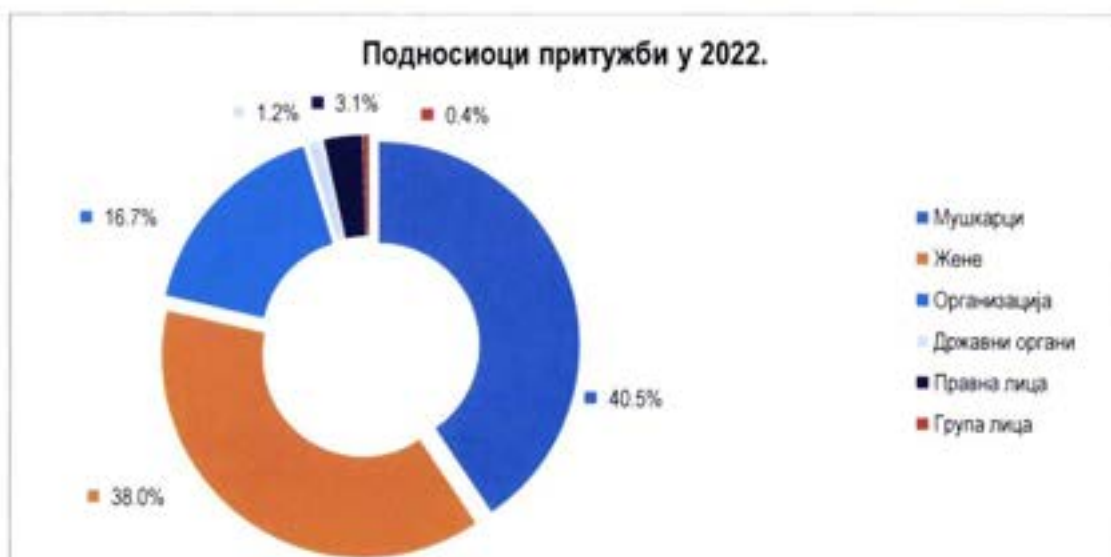
О покренутим судским поступцима како пред вишим и прекршајним судовима, захтеву за учешће у својству умешача, предлозима за оцену уставности и законитости и кривичним пријавама детаљан приказ је дат у даљем делу овог извештаја.

На укупан број предмета Повереника и број примљених притужби на годишњем нивоу, утиче и низ других фактора попут доношења или измене појединих прописа који су од непосредног утицаја на положај појединаца, медијског извештавања о појединим актуелним темама, ангажовања организација цивилног друштва које се баве заштитом људских права, спроведених ситуационих тестирања и сл.

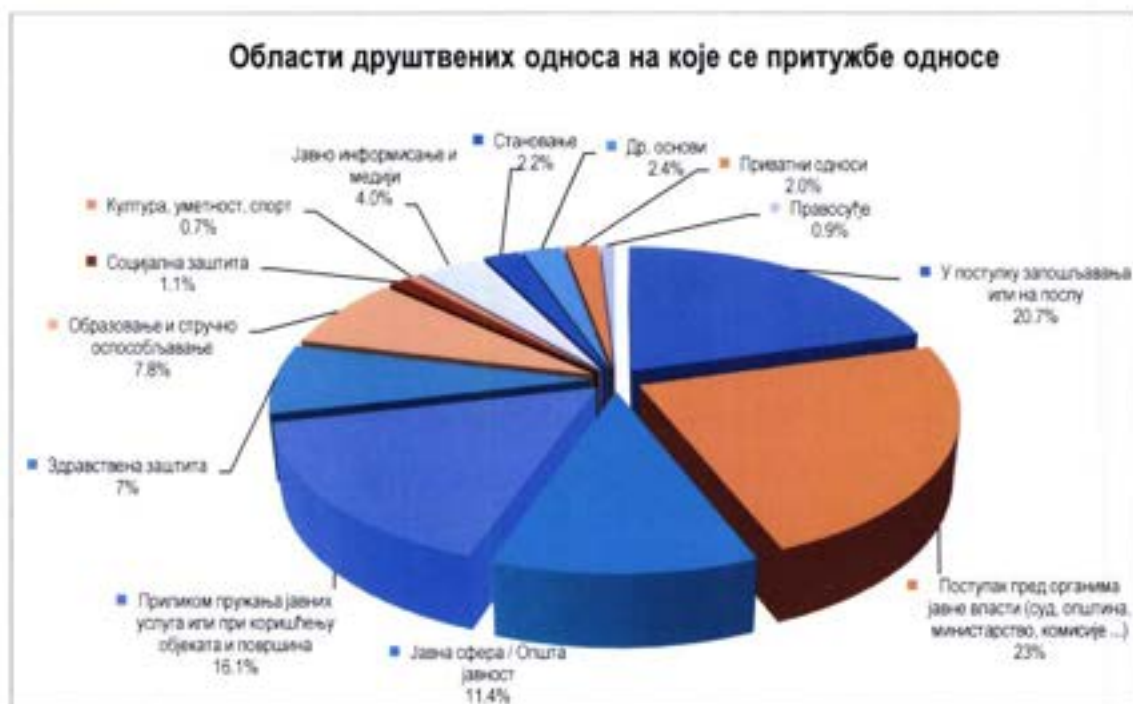
Организације цивилног друштва су Поверенику у 2022. години пријавиле више ситуационих тестирања и то у погледу пружања банкарских услуга, услуга осигурања, становања и запошљавања, о чему ће бити више речи у наставку овог извештаја.

Притужбе грађана

Од укупно 681 притужбе, физичка лица су поднела 535 притужби. Мушкарци су се, као и ранијих година, нешто чешће обраћали Поверенику у односу на жене, углавном, по свим основима осим по основу пола и брачног и породичног статуса као личног својства. Током 2022. године, организације цивилног друштва су поднеле 114 притужби, што је више у односу на 2021. годину када су поднеле 61 притужбу и у односу на 2020. годину када су поднеле 56 притужби, што је сасвим логично ако се има у виду да су то биле године здравствене кризе и проглашења пандемије изазване вирусом Ковид-19.

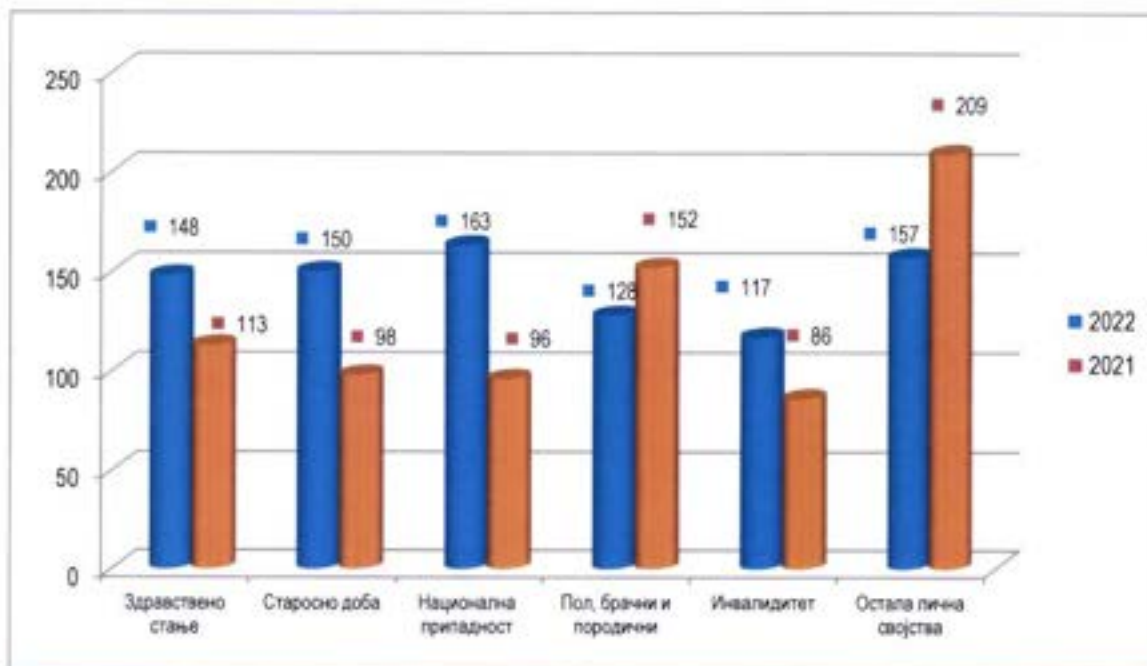

У погледу области друштвених односа у 2022. години највише притужби поднето је у поступку пред органима јавне власти, следе притужбе поднете у поступку запошљавања или на послу, затим област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, јавна сфера/општа јавност, област образовања и стручног оспособљавања, здравствене заштите, јавног информисања и медија, приватних односа, социјалне заштите, правосуђа, област културе, уметности, спорта, и другим областима у мањем проценту.

Оно што се може уочити у 2022. години је да је повећан број притужби које су поднете у области јавног информисања и медија и области јавне сфере/опште јавности због дискриминаторног говора како на друштвеним мрежама тако и у јавном простору (спортски и други јавни догађаји, иступања јавних личности).

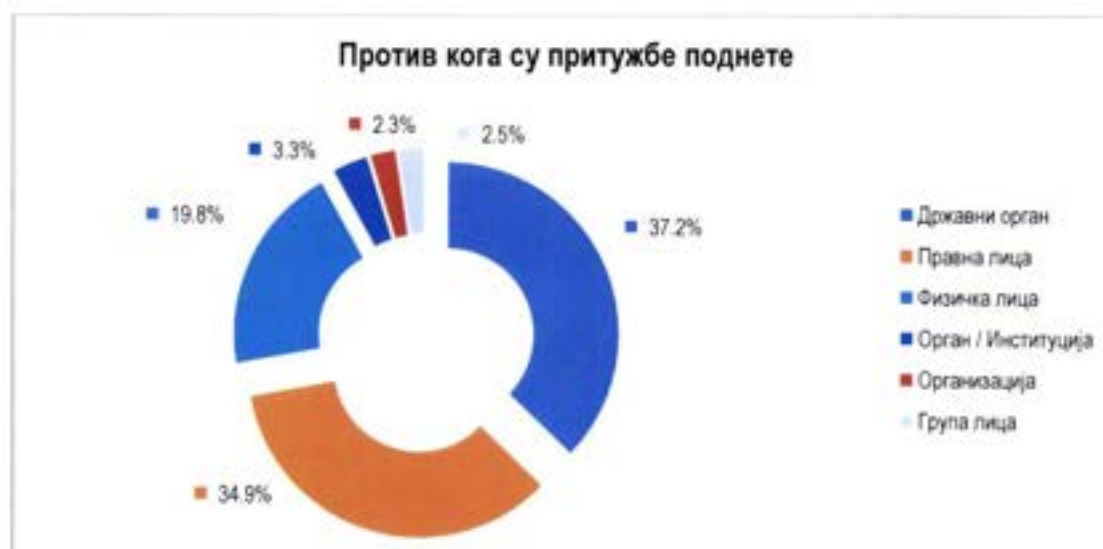
Основи дискриминације наведени у притужбама грађана током 2022. године, по учесталости навођења су приближно једнаки броју основа дискриминације наведеним у притужбама током 2021. године, иако је мање притужби поднето због здравственог стања што је разумљиво имајући у виду постепено смиривање пандемије Ковид-19. Такође, више притужби је поднето због узнемиравања или понижавајућег поступања које има за циљ или представља повреду достојанства лица или групе лица на основу њиховог личног својства (члан 12. ЗЗД), најчешће по основу ромске националне припадности, пола и сексуалне оријентације .

Најчешћи основи дискриминације у поднетим притужбама 2022. године у поређењу са 2021. годином

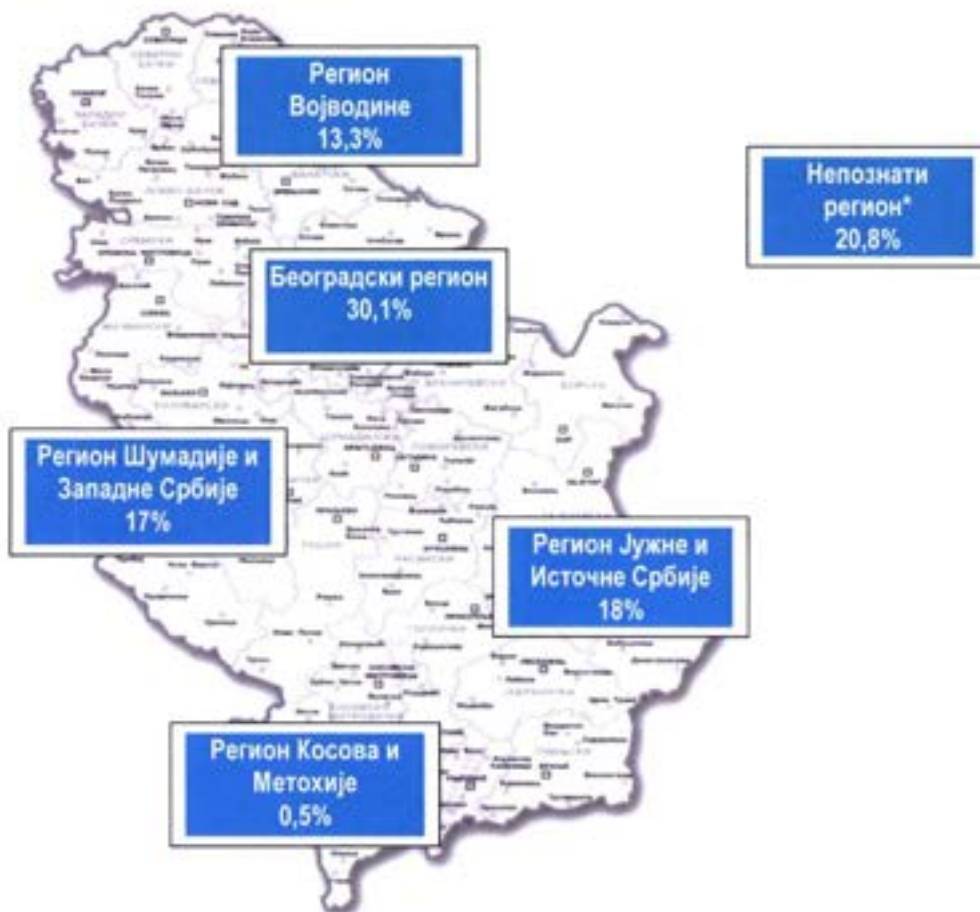
Највише притужби поднето је због дискриминације на основу националне припадности или етничког порекла, старосног доба, здравственог стања, инвалидитета, пола, брачног и породичног статуса, након чега следе лична својства по основу којих је поднет мањи број притужби – друго лично својство, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, верска или политичка убеђења, сексуална оријентација, имовно стање, изглед и др.

Потребно је напоменути да се пол и брачни и породични статус као основ дискриминације у највећем броју случајева појављују заједно, као вишеструка и/или укрштена дискриминација и то најчешће у области рада и запошљавања, у вези са трудноћом и материнством, због чега су у даљем тексту извештаја и обрађени заједно.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против органа јавне власти, следе притужбе против правних лица (најчешће послодаваца), физичких лица, органа/институција, групе лица и организација.

Број притужби по регионима

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом и када подносилац не назначи општину пребивалишта

Када је у питању број притужби по регионима, може се закључити да и у 2022. години постоји уједначеност између региона, изузев региона Косова и Метохије, док и даље предњачи Београдски регион из кога је поднет највећи број притужби.

Препоруке мера

Повереник је током 2022. године упутио укупно 412 препорука мера за остваривање равноправности и заштиту од дискриминације, што је знатно већи број него прошле године (312), имајући пре свега у виду да је одређен број препорука мера упућен већем броју органа јавне власти или другим субјектима. Иако ће о препорукама мера бити више речи у делу текста овог извештаја у коме се говори о дискриминацији у односу на поједина лична својства, овде су посебно поменуте оне које су упућене већем броју субјектата. Тако је током 2022. године упућен већи број препорука мера за унапређење

равноправности и заштиту од дискриминације јединицама локалне самоуправе, министарствима и посебним организацијама, којима је препоручено да:

- ❖ приликом припреме новог прописа или јавне политике од значаја за остваривање права социоекономски угрожених лица или група лица израде процену утицаја прописа или политике на ова лица односно групе, као и њихову усаглашеност са начелом једнакости;
- ❖ јединице локалних самоуправа у оквиру својих могућности, приликом расписивања студентских и ученичких стипендија предвиде посебне критеријуме (афирмативне мере) за ученике и студенте са инвалидитетом, а у складу са развојем инклузивних политика у области образовања;

Такође су упућене и препоруке мера Министарству унутрашњих послова, Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог, председници Владе и Граду Београду поводом одржавања ЕуроПрајда:

- ❖ да у сарадњи са организаторима предузму мере из своје надлежности како би се осигурало да манифестација протекне безбедно и у духу толеранције, промоције различитости и равноправности.

Већи број препорука мера упућен је и школским управама, којима је препоручено да:

- ❖ да школама укажу на обавезу да на захтев родитеља који не врши родитељско право над својом децом омогући приступ Е – дневнику, без обзира што други родитељ већ има приступ овом дневнику.

Повереник је свим осигуравајућим друштвима упутио препоруку мера да:

- ❖ омогуће закључење уговора о осигурању лица за време путовања и боравка у иностранству без обзира на године старости, односно да не искључују пружање услуге осигурања због година старости, као и да приликом одређивања премија и накнада из осигурања обезбеде једнак третман за жене и мушкарце тако да пол не буде чинилац који доводи до разлике у појединачним премијама и накнадама из осигурања.

Медијским кућама је препоручено да:

- ❖ приликом извештавања и објављивања текстова и прилога о словачкој националној мањини воде рачуна да се овим садржајима не заговарају или подржавају предрасуде и други друштвени обрасци понашања који су засновани на стереотипима, а нарочито да се у тим садржајима не употребљавају изрази и фразе који вређају достојанство Словакиња и Словака, нпр. као што је коришћење израза „Зуска“.

Поред ових препорука, Повереник је упутио и друге препоруке мера појединим органима јавне власти и другим лицима, а које се односе на унапређење положаја и заштите појединих група становништва које су у већем ризику од дискриминације, као што су примера ради: препоруке мандатарки за састав нове Владе у погледу родне избалансираности, како у погледу састава тако и у погледу поверених ресора; обезбеђивање приступачности појединих здравствених установа, веће заступљености жена у Српској академији наука и уметности; измене садржаја конкретних уџбеника у

делу који се односи на језике националних мањина; Општинама Бела Црква, Житиште, Бечеј и Сечањ у вези са заменом старих и постављањем нових вишејезичних табли - саобраћајних знакова и на језику националних мањина и др. О овим и другим препорукама ће бити више речи у делу текста овог извештаја који се односи на дискриминацију по појединим личним својствима.

Мишљења на нацрте закона и других опшних аката и поднете иницијативе

Повереник је у 2022. години дао 27 мишљења на нацрте закона и других аката и упутио 21 иницијативу за доношење или измену прописа. У мишљењима на нацрте закона и других аката Повереник је истовремено указивано и на неопходност измена или допуна одређених одредаба важећих прописа које нису обухваћене предложеним изменама, а у циљу њиховог усклађивања са антидискриминационим прописима, како домаћим тако и међународним и прописима Европске уније.

Тако су, примера ради, у току 2022. године дата мишљења на: Нацрт закона о радној пракси; Предлог акционог плана за 2022-23 годину за спровођење Стратегије за родну равноправност за период од 2021-2030. године; Предлог акционог плана за 2022. и 2023. године за спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године; Предлог акционог плана за 2022. и 2023. годину за спровођење Стратегије за стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва за период од 2022-2023 године; Предлог Акционог плана за спровођење Стратегије развоја дигиталних вештина у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, у периоду од 2023. до 2024. године; Предлог акционог плана за спровођење Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2022. до 2024. године; Предлог закључка и Предлог општег протокола за заштиту деце од насиља; Извештај о примени Ревидиране европске социјалне повеље у Републици Србији за 2021. годину и др.

Током године Повереник је упутио и већи број иницијатива, којима иницира доношење или измену прописа у циљу унапређења равноправности и заштите од дискриминације, попут више иницијатива за измену Кривичног законика, Закона о извршењу кривичних санкција, као и Закона о јавном реду и миру у којима је указано на потребу усаглашавања ових прописа са појединим одредбама конвенција које је Република Србија ратификовала. Тако је иницирана измена неколико чланова Кривичног законика којима су прописана кривична дела: Недозвољени прекид трудноће (чл.120), Силовање (чл.178) и Обљуба над немоћним лицем (чл.179) у циљу њиховог усклађивања са Конвенцијом о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом. Како Кривични законик још увек није измењен, поред наведених иницијатива, Министарству правде као овлашћеном предлагачу, упућена је и иницијатива за допуну законика у Глави 14. *Кривична дела против слободе и права човека и грађанина* прописивањем посебног дела због злоупотребе и објављивања снимака полно експлицитног садржаја. Имајући у виду да су се све ове иницијативе претежно односиле на механизме заштите од родно заснованог насиља, сматрали смо да је измене и допуне најцелисходније извршити истовремено. Такође су инициране и измене Закона о извршењу кривичних санкција (чл.181) прописивањем обавезе надлежних органа да увек у случајевима родно

заснованог и породичног насиља, обавесте жртву о отпуштању осуђеног или његовом бекству из затвора, без обзира на процену ризика од стране завода.

Поред наведених, издвајамо и следеће иницијативе: за измену Правилника о начину утврђивања статуса кандидата и студента са инвалидитетом; за измену стандарда за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа у циљу побољшања положаја особа са инвалидитетом; поводом примене одредаба члана 28. став 4. Закона о родној равноправности и омогућавања остваривања права на здравствено осигурање по основу неплаћеног рада у кући или пољопривредном имању; за измену и допуну Правилника о листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања; за измену Уредбе о условима и начину доделе и коришћења средстава за подстицање унапређења туристичког промета домаћих туриста; за измену члана 136. став 1. Правилника о порезу на додатну вредност; за прописивање акта који се односи на вођење евиденције о предметима насталим у раду судова који се односе на забрану дискриминације; за измену члана 31. Одлуке о јавном превозу путника града Новог Сада; за измене и допуне члана 3. став 1. тачка 15 и члана 16. Закона о јавном реду и миру; за измену члана 17. ст. 4, 5. и 7. Закона о финансијској подршци породици са децом и др.

Поједина мишљења и иницијативе ће бити детаљније обрађена у деловима овог извештаја који се односе на различите основе дискриминације имајући у виду да се њима указује на могуће начине за превазилажење проблема који су уочени у пракси и унапређење положаја конкретних друштвених група, а у интегралном облику су доступна на интернет презентацији Повереника: <https://ravnopravnost.gov.rs/misljenja-i-preporuke/zakonodavne-inicijative-i-misljenje-o-propisima/>

Остали исходи поступака

Повереник, у складу са Законом о забрани дискриминације, не поступа по притужби када утврди да није надлежан; ако подносилац притужбе у остављеном року није отклонио недостатке у притужби; ако је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правноснажно окончан; у случају смрти подносиоца притужбе или брисања из регистра правног лица; када је очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује; када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази; као и када је због протекла времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања; ако је поступак постизања споразума успешно окончан; ако је подносилац одустао од притужбе; и у другим случајевима прописаним законом.

Детаљан статистички приказ поступања Повереника дат је у Прилогу 1 овог извештаја.

Судски поступци

Парнични поступци

У току 2022. године донета је једна пресуда и два решења у парницама које је Повереник покренуо у извештајној и претходним годинама. Такође, Повереник је покренуо две нове стратешке парнице и поднео захтев за учешће у својству умешача у парничном поступку који је покренуло друго лица.

Стратешка парница - тужба против Јавног бележника у Новом Саду

Поверенику се обратила особа са инвалидитетом која болује од церебралне парализе, отежано говори и не може да користи руке, којој Јавни бележник у Новом Саду није дозволио да факсимилом који је израђен у складу са прописима, овери изјаву да живи сама у домаћинству ради остваривања права на ангажовање персоналног асистента. Овим поводом Повереник је покренуо парнични поступак за заштиту од дискриминације, а Виши суд у Новом Саду донео пресуду због пропуштања и утврдио да је тужени извршио дискриминацију по основу инвалидитета на тај начин што није омогућио потписивање исправе уз помоћ печата са угравираним потписом у складу са Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, а у вези Закона о забрани дискриминације, чиме је извршио тежак облик непосредне дискриминације. Туженом је забрањено да убудуће понавља радње дискриминације и наложено да о свом трошку објави изреку пресуде у дневном листу са националним тиражом.

Пресуда је правноснажна, а тужени је објавио изреку пресуде у дневном листу „Дневник“.

Ова стратешка парница покренута је у јавном интересу, како би се и судском праксом указало на проблем са којим се у свакодневном животу сусрећу особе са инвалидитетом, које нису у могућности да се својеручно потпишу. Особама са инвалидитетом се неретко лица у органима пред којима остварују неко право или услугу не обраћају директно већ њиховим личним пратиоцима, захтева се да ставе отисак прста или да дају пуномоћје другом лицу, које би се уместо њих потписало и сл, што доводи до неједнаког третмана и дехуманизације особа са инвалидитетом. Наиме, у оваквим случајевима се особе са инвалидитетом осећају понижене, повређено им је достојанство јер имају капацитете да разумеју о чему се ради, разговарају директно или преко тумача, да се потпишу и сл.

Стратешка парница - тужба против лекара

Повереник је у октобру 2022. године поднео тужбу због дискриминације на основу сексуалне оријентације, јер је тужени лекар у телевизијском гостовању чија је тема била најављено одржавање ЕуроПрајд рекао „да је хомосексуалност била и остала болест и да може да се лечи“. Тужени је изразио неслагање са званичним ставом науке, иако је лекар, што његовој изјави даје посебну тежину. Светска здравствена организација је још 1990. године уклонила хомосексуалност са листе болести, а исто је учинило и Српско лекарско друштво 2008. године. Тужени је на овај начин, додајући свом ставу призив научног становишта, припаднике ЛГБТ+ популације изложио додатној стигми и дискриминацији. Ову изјаву тужени је дао у тренутку појачане друштвене напетости када су се на улицама Београда одржавале шетње и протести против одржавања ЕуроПрајда, чиме је допринео продубљивању јаза и нетрпељивости према ЛГБТ+ особама једног дела већинске популације и додатном учвршћивању дубоко укорених предрасуда у друштву.

У овом поступку тужени је поднео противтужбу против Повереника због вршења својих овлашћења стриктно прописаних Законом о забрани дискриминације. Овакве тужбе против Повереника због вршења законом утврђених надлежности и израженог мишљења у поступку, апсурдне су, недозвољене и представљају злоупотребу права, као и својерсан притисак на рад и исцрпљивање капацитета како

Повереника тако и суда и намењене су одуговлачењу поступка. Имајући у виду заузет став суда у сличним предметима у погледу недопуштености оваквих тужби, Повереник се поред одговора на противтужбу обратио и председнику Вишег суда.

Као што је судија у вршењу судијске функције независан, при чему је сваки утицај на судију у вршењу његове функције забрањен, због чега не може одговарати за донету одлуку, тако ни Повереник не може бити позван на одговорност за изражено мишљење или покретање поступка за заштиту од дискриминације, у вршењу своје законом прописане надлежности.

Поступак је у току.

У 2022. години, први пут од када је установљен Повереник, поднет је захтев за учешће институције у својству умешача у парници другог лица.

! Захтев за умешача – против Приватне предшколске установе, због дискриминације на основу здравственог стања

Поверенику се притужбом обратила мајка малолетног детета против приватне предшколске установе, због дискриминације на основу здравственог стања. Након утврђивања правно релевантних чињеница и околности и увидом у достављене доказе, Повереник је утврдио да је пред Вишим судом у Београду већ покренут поступак за заштиту од дискриминације малолетног детета. Имајући у виду учесталост обраћања родитеља деце са здравственим сметњама везаних за како упис тако и боравак деце у вртићу, као и да предмет испуњава све критеријуме за вођење стратешке парнице, предложено је суду да одобри Поверенику учешће у овом поступку у својству умешача на страни тужиоца.

Разлози због којег је Повереник први пут поднео захтев за признавање својства умешача су вишеструки. Као што је наведено, поднетој тужби претходила је притужба Поверенику која је испуњавала све услове за покретање поступка за заштиту од дискриминације пред судом, те би Повереник сам поднео тужбу да подносиоца притужбе ово већ није учинила. У покренутој парници утврђено је да је постављен тужбени захтев у складу са захтевима које може да истакне и Повереник. Како сузбијање дискриминације представља општи (јавни) интерес друштва, те Повереник својом процесном активношћу доприноси унапређењу приступа правди, доследној примени антидискриминационих прописа, као и доношењу повољних судских пресуда, које ће снагом своје правноснажности и ауторитета који у правном поредку имају, упутити јасну поруку јавности да је дискриминација забрањено противправно понашање које се не толерише, већ делотворно санкционише, а имајући у виду значај укључивања деце са здравственим сметњама у образовне процесе, Повереник је у свом захтеву истакао да постоји правни интерес да тужилац успе у парници.

Поступак у току.

Поред наведеног, у току 2021. године Повереник је покренуо парнични поступак за заштиту од дискриминације против Општине и Центра за социјални рад у Новом Кнежевцу који су малолетном лицу ускратили право на услугу личног пратиоца у складу са Законом о социјалној заштити и Одлуком о социјалној заштити општине, што је имало за последицу непружање неопходне услуге детету са аутизмом, чиме је отежано остваривање права на образовање и пуно укључивање у образовни систем. Овај поступак је и даље у току.

У мају 2022. године Први основни суд у Београду је донео решење о извршењу поступајући по предлогу Повереника као извршног повериоца у поступку против послодавца, извршног дужника, ради објављивања става 1. изреке пресуде Вишег суда у Београду у листу са националном покривеношћу и истовремено му изрекао новчану казну од 100.000 динара због неиспуњења обавезе. Након чега је тужени почетком 2023. објавио изреку пресуде у дневном листу „Информер“. Подсећања ради Повереник је у току 2019. године покренуо поступак против послодавца због дискриминације у области рада на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност - виктимизације као посебног облика дискриминације. Пресуда је правноснажна, а тужени је по овој пресуди изјавио ревизију Врховном касационом суду по којој је поступак у току.

Виши суд у Београду је у априлу 2022. године донео решење којим се прекида поступак против професора Медицинског факултета због дискриминације ЛГБТИ особа, због смрти туженог. Подсећамо да је у овој тужби Повереник тражио да суд утврди да је тужени у интервјуу изнео ставове који представљају узнемиравање и повреду достојанства припадника и припадница ЛГБТИ популације и да забрани туженом да убудуће у јавним гласилима и другим публикацијама износи ставове којима се омаловажавају припадници ЛГБТИ популације и подржавају предрасуде према овој друштвеној групи, као и да о свом трошку објави пресуду у дневном листу са националном покривеношћу.

Прекршајни поступци

Повереник је током 2022. године поднео захтев за покретање прекршајног поступка против привредног друштва и одговорног лица због огласа за посао који је садржао дискриминаторни услов за кандидате који желе да заснују радни однос. Кандидати који су желели да конкуришу за посао у овом привредном друштву, поред услова који се односе на стручност и компетенцију, морали су да испуне и услов који се тиче њиховог личног својства – женског пола. Поступак пред прекршајним судом је у току.

Прекршајни суд у Београду донео је јула 2022. године пресуду којом је утврдио одговорност за извршену дискриминацију против власнице једног београдског хостела због одбијања пружања услуге смештаја азилантима/тражиоцима азила због њиховог личног својства. Подсећања ради Повереник је током 2021. године поднео захтев за покретање прекршајног поступка, јер је на вратима хостела био истакнут натпис-обавештење на српском и енглеском језику да хостел не пружа услуге смештаја азилантима и тражиоцима азила. Пресуда је правноснажна.

Кривични поступци

Повереник је, као и други државни органи, овлашћен да подноси кривичне пријаве када у свом раду сазна за постојање кривичног дела или учиниоца. У току 2022. године, након поднете притужбе, поднета је једна кривична пријава надлежном тужилаштву због основа сумње да су два полицијска службеника, у вршењу службене дужности у подземном пролазу у Београду физички и психички злостављали лице због његове сексуалне оријентације. Прво основно јавно тужилаштво у Београду је обавестило Повереника да је предузело све неопходне доказне радње, као и да ће имена полицијских службеника проследити надлежној полицијској станици ради саслушања.

Ситуациона тестирања

У 2022. години спроведено је више ситуационих тестирања од стране неколико организација цивилног друштва, у различитим областима.

Ситуационо тестирање користи се са циљем да се дискриминација утврди „на лицу места“, како би се доказало неједнако (неповољније) третирање лица или групе лица засновано на неком личном својству, односно, како би се учиниле видљивим дискриминаторне праксе. Овај механизам омогућава откривање дискриминације која је често „прикривена“ и правда се различитим изговорима. Ситуационо тестирање подразумева креирање ситуације у којој је особа (потенцијални дискриминатор) доведена у позицију да може да се понаша/поступа дискриминаторно без бојазни да је неко посматра, а тестери су они који се излажу поступању потенцијалног дискриминатора и проверавају да ли се он у датој ситуацији понаша дискриминаторно.

Две организације цивилног друштва су спровеле више ситуационих тестирања у Београду у случајевима изнајмљивања станова ЛГБТ+ особама. Након спроведеног ситуационог тестирања Поверенику је поднета једна притужба, на основу родног идентитета, а поступак је и даље у току.

Једна од организација цивилног друштва спровела је и ситуационо тестирање у Нишу у случајевима закупа стамбеног простора од стране припадника ромске популације. Према достављеном извештају случајеви дискриминације нису забележени.

Ситуационо тестирање спроведено је и у области пружања јавних услуга - такси превоза, а поводом испитивања дискриминације на основу инвалидитета, према особама које користе колица. Према достављеном извештају не постоје прилагођена такси возила која могу да пруже услугу такси превоза без расклапања инвалидских колица. Нарочити проблем представљају електромоторна колица. Након спроведеног ситуационог тестирања Поверенику је поднето 45 притужби по којима су поступци у току.

Две организације цивилног друштва Поверенику су пријавиле ситуационо тестирање учлањавања у омладинску задругу за особе са одобреним уточиштем, односно супсидијарном заштитом. Ово ситуационо тестирање је спроведено након донетог мишљења Повереника у другој сличној ситуацији у којој је утврђена повреда права од стране омладинске задруге и дата препорука мера по којој је поступљено. Према достављеном извештају након спроведеног ситуационог тестирања, тестеру са одобреном супсидијарном заштитом није пружена услуга учлањења у омладинску задругу док је тестеру који је држављанин Републике Србије ова услуга пружена. Имајући у виду наведено Поверенику је поднета једна притужба по којој је поступак у току.

Предлози за оцену уставности и законитости

Повереник је током 2022. године поднео два предлога Уставном суду за оцену уставности и законитости.

У предлогу за оцену уставности члана 17. став 4, 5. и 7. Закона о финансијској подршци породици са децом, Повереник је истакао да се прави разлика у дужини трајања права

на накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета када је у питању рођење трећег и сваког наредног детета у зависности од тога да ли је реч о запосленој жени код послодавца или жени која обавља самосталну делатност односно рад ван радног односа (привремени и повремени послови, ауторски уговор, пољопривредница и сл), тако што је за ове жене право прописано у краћем трајању (уместо две једну годину). Поред разлике између жена у зависности од радног статуса, указано је и да се прави разлика у погледу остваривања права очеве деце на остале накнаде по основу неге детета, тако што им се ограничава наведено право, и прописује да се оно може остварити само ако мајка није жива, ако је напустила дете, или ако је из објективних разлога спречена да непосредно брине о детету. На овај начин су овим очевима неоправдано прописани строжији услови за остваривање права на остале накнаде по основу неге детета у односу на очеве чије су жене запослене код послодавца, а који у складу са чланом 12. став 3. овог закона и чланом 94. Закона о раду, имају право да користе одсуство са рада ради неге детета без ограничења на чињеницу да ли је мајка жива, напустила дете или је из других објективних разлога спречена да користи то право. Повереник је указао да је неспорно да Закон о финансијској подршци породици са децом прави разлику у остваривању права (право на накнаду зараде и право на остале накнаде) за исти животни догађај а то је рођење детета. У предлогу је истакнуто да је превасходни циљ овог закона финансијска подршка породици са децом, побољшање услова за задовољавање основних потреба деце, усклађивање рада и родитељства, посебни подстицаји и подршка родитељима да остваре жељени број деце, као и побољшање материјалног положаја породица са децом. Повереник је истакао да нема објективног и разумног оправдања да се у потпуно упоредивим околностима, прави разликовање између корисника права по основу тога да ли се samozапосљавају, обављају самосталну делатност или су запослене код послодавца. Уместо да ова мера буде саставни део мера подршке које држава предузима у циљу развоја женског предузетништва и samozапосљавања, овакво разликовање доводи, поред неравноправног положаја, до гушења женског предузетништва и samozапосљавања, осећаја мање важности и жена и деце, односно да њихово материнство и родитељство није подржано од стране друштва на једнак начин. Овакв неједнак третман, фаворизује само један облик радног ангажовања, и то радни однос код послодавца у односу на друге облике радног ангажовања (рад ван радног односа, samozапосљавање, предузетништво). Ова чињеница додатно говори у прилог томе да овакво разликовање између жена, као и права очеве деце, у актуелним околностима на тржишту рада, нема рационалног оправдања.

Поводом овог предлога Уставни суд је 22. децембра 2022. године донео одлуку IУз-299/2018 којом је утврдио да одредба члана 17. став 4. Закона о финансијској подршци породици са децом није у сагласности са Уставом. Суд је одбацио предлог за утврђивање неуставности одредаба члана 17. ст. 5. и 7. која се односила на положај очеве деце чије су жене предузетнице, пољопривреднице односно обављају рад на основу уговора. Уставни суд је одложио објављивање одлуке у „Службеном гласнику Републике Србије“ за шест месеци од дана њеног доношења.⁸

⁸ Више на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/149-102933/saopštenje-sa-16-sednice-ustavnog-suda-odrzane-22-decembra-2022-godine-kojom-je-predsedavala-snezana-markovic-predsednica-ustavnog-suda>

Такође, након обраћања синдиката, Повереник је поднео предлог Уставном суду за оцену уставности и законитости члана 25. став 5, члана 27. став 1. и члана 28. став 2. Правилника о начину понашања и личном изгледу полицијских службеника и других запослених у Министарству унутрашњих послова. Спорним одредбама прописано је да запосленима у МУП није дозвољено да тетоваже буду на видљивим деловима тела, те да ако постоје, треба да буду прекривене одећом. Такође, је правилником између осталог уређено ношења браде, бркова, као и минђуша. Униформисани полицијски службеник не може да носи минђуше, док униформисани полицијски службеник женског пола не може да носи више од једног пара минђуша, неупадљивог облика, боје и величине. Повереник је у предлогу указао да је легитимно да Министарство унутрашњих послова својим правилником уреди начин понашања и изглед запослених у Министарству на начин да не штети угледу Министарства, односно на начин адекватног представљања припадника Министарства унутрашњих послова приликом комуникације са грађанима и грађанкама у обављању својих дужности. Повереник је навео да ограничење које намеће свим полицијским службеницима и запосленима у Министарству унутрашњих послова да, треба да буде у сразмери са легитимним циљем који се желео постићи. Оправданост за увођење наведеног ограничења постојала би примера ради уколико је тетоважа по својој садржини расистичка, сексистичка, хомофобична, насилна или застрашујућа, односно уколикио својим изгледом фактички доводи или може довести до нарушавања угледа Министарства. Прописивањем забране полицијским службеницима мушког пола да носе минђуше, док се полицијским службеницима женског пола то дозвољава уз одређена ограничења, такође је у супротности са антидискриминационим прописима и принципом родне равноправности.

Поступак је у току.

Поступање Повереника на унапређивању равноправности током 2022. године

Надлежност Повереника, уређена Законом о забрани дискриминације, поред послова који се у најширем смислу односе на заштиту од дискриминације, подразумева и реализацију активности које имају за циљ унапређење права на равноправност посебно друштвених група које су у већем ризику од дискриминације у различитим сегментима друштвеног живота. Тако Повереник: подноси годишњи и посебан извештај Народној скупштини о стању у области заштите равноправности; успоставља и одржава сарадњу са органима јавне власти и организацијама на територији Републике Србије, регионалним, односно међународним и другим телима, органима и организацијама надлежним за остваривање равноправности и заштите од дискриминације; сарађује са удружењима, која имају интерес за учешће у борби против дискриминације; организује, односно спроводи независна истраживања из области унапређења равноправности и заштите од дискриминације и објављује стручне публикације, обавештења и информације из области унапређења равноправности и заштите од дискриминације и обавља и друге послове у складу са законом. У даљем тексту овог извештаја је дат кратак преглед наведених активности током 2022. године, са посебним освртом на извештаје, истраживања и друге публикације које је Повереник самостално или у сарадњи са партнерима публикувао, затим обуке и едукације које су реализоване,

конференције и друге скупове које је организовао Повереник, а затим краћи преглед појединих догађаја на којима је Повереник активно учествовао.

Извештаји, истраживања и друге публикације

У складу са Законом о забрани дискриминације Повереник редовно годишње подноси Народној скупштини извештај о стању у области заштите равноправности, који садржи преглед рада органа јавне власти, пружалаца услуга и других лица, уочене пропусте и препоруке за њихово отклањање. Тако је марта 2022. године Народној скупштини поднет ***Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2021. годину***. Имајући у виду да је 2021. година била друга година здравствене кризе изазване Корона вирусом, препоруке из овог извештаја су се нарочито односиле на потребу јачања система и бољу доступност здравствене заштите, нарочито старијима, младима и особама са инвалидитетом, потом на потребе за више различитих сервиса подршке старијима и породицама, са посебним акцентом на услуге и мере усклађивања рада и родитељства, као и мере за смањења социјалне искључености и сиромаштва угрожених група, смањење разлика између урбаних и руралних средина и креирање јавних политика које смањују несигурност на раду и већу једнакост приликом запошљавања. Овај извештај је разматран на седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова одржаној 22. децембра 2022. године и пленарној седници Народне скупштине.

Поред редовног годишњег извештаја Повереник је током 2022. године израдио *Извештај о мониторингу спровођења Националног акционог плана за притену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020)*, издате су публикације *Положај жена и девојчица у руралним областима Златиборског, Моравичког и Рашког округа, Аутентичне приче из живота жена на селу*, брошура *Дискриминација ЛГБТИ особа на тржишту рада*, као и брошура *Мост разумевања - међугенерациска солидарност*.

Током 2022. године је, као и претходних година, а ради редовног сагледавања положаја жена у јавном и политичком животу у Републици Србији и континуираног праћења напретка у овој области, сачињена *Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу*.

Све публикације, као и извештаји и истраживања налазе се у електронском облику на интернет презентацији Повереника и доступни су на линку: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/>

Извештај о мониторингу спровођења Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020)

Када је у питању област учешћа у одлучивању, жене су у мањој мери заступљене на позицијама одлучивања у односу на мушкарце, а родну равноправност је тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и то на свим нивоима, наводи се у *Извештају о мониторингу спровођења Националног акционог плана за примену Резолуције*

*1325 Савета безбедности Уједињених нација – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020)*⁹. Пратећи стање у погледу остваривања родне равноправности на позицијама одлучивања Повереник је у два наврата, 2017. и 2020. године, свим јединицама локалне самоуправе упутио препоруку мера која се односила на повећање учешћа жена и младих у процесу доношења одлука, након чега је сачињена анализа о родној равноправности на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе¹⁰. Резултати ове анализе су показали да је највећа разлика у учешћу жена и мушкараца током 2017. године била на највишим позицијама у општинама/градовима, нарочито на позицији председника општине, односно градоначелника (од 169 јединица локалне самоуправе, у свега 12 су жене биле председнице општина/градоначелнице, а свега 14% жена је било на позицији председнице скупштине општине/града). Током 2021. године, а имајући у виду завршетак два важна циклуса, изборног циклуса у већини локалних самоуправа као и чињеницу истека важења Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 „Жене, мир и безбедност“ Савета безбедности УН, стекли су се услови за сачињавање нове анализе, а у циљу мерења оствареног напретка заступљености жена на позицијама одлучивања у односу на 2017. годину, постојање локалних механизма за родну равноправност и постојање одговарајућег локалног стратешког оквира. Закључно са крајем маја 2021. године, Поверенику је одговорило 145 јединица локалне самоуправе, на основу чега је сачињен овај извештај о мониторингу спровођења НАП за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН у коме је констатовано да локални акциони план за родну равноправност постоји у 22,1% локалних самоуправа, док је у 5,7% припрема овог акционог плана у различитим фазама. Поређење анализа заступљености жена на локалном нивоу 2017. и 2021. године показује да је направљен приметан помак на великој већини позиција одлучивања на локалном нивоу. На позицији председнице општине, односно градоначелнице, 2021. године је било 15,9% жена, што је повећање од 8,8% у односу на 2017. годину. Када су у питању заменице градоначелника/це, односно председника/це општине, напредак је нешто мање изражен и износи 4,7%, односно са 17,1% 2017.

⁹Извештај о мониторингу спровођења НАП за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaj-o-monitoringu-sprovodjenja-nap-za-primenу-rezolucije-1325-saveta-bezbednosti-ujedinjenih-nacija-zene-mir-i-bezbednost-u-republici-srbiji-2017-2020/>

¹⁰Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе - пресек стања у спровођењу препоруке мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>

године на 21,8% 2021. године. Законом о локалним изборима¹¹ прописано је да свака листа мора садржати 40% процената мање заступљеног пола, што је резултирало порастом заступљености жена у локалним скупштинама. Процент жена, као мање заступљеног пола у скупштинама градова и општина, још увек није достигао циљани ниво, али је заступљеност жена у локалним скупштинама повећана са 34,8% на 38,6%, у периоду између 2017-2021. године, односно повећана је за 3,8% процентних поена. Поред тога, пораст у заступљености жена забележен је и на позицијама председника/ца скупштина јединица локалних самоуправа – са 14% на 21,1% и заменика председника/ца скупштина – са 24% на 26,1%.

Положај жена и девојчица у руралним областима Златиборског, Моравичког и Рашког округа

Публикација Повереника *Положај жена и девојчица у руралним областима Златиборског, Моравичког и Рашког округа*¹² је настала у оквиру пројекта „Унапређење безбедности жена у Србији“, који спроводи Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UN Women) уз подршку амбасаде Краљевине Норвешке у Београду. У оквиру ове публикације анализирана је пракса јединица локалне самоуправе Златиборског, Моравичког и Рашког округа у спречавању дискриминације и родно заснованог насиља над женама и девојчицама у руралним областима, дати су примери добре праксе, изведени закључци и дате препоруке, имајући у виду да се жене у руралним

областима и даље суочавају са препрекама и дискриминацијом у приступу ресурсима, услугама и економским могућностима, упркос великом доприносу које дају како у пољопривредној производњи тако и бризи о члановима домаћинства. У оквиру самог пројекта спроведене су различите активности (тренинзи, студијске посете Хрватској, Аустрији и Словенији, истраживање) како би се извршио непосредан увид у реалне потребе жена и девојчица из руралних области и забележиле аутентичне приче из њиховог живота.

У оквиру саме публикације сачињена је и Анализа пракси јединица локалне самоуправе у спречавању дискриминације и родно заснованог насиља над женама и девојчицама у руралним областима, са циљем сагледавања мера и активности које спроводу јединице локалне самоуправе, као и унапређења процеса развоја локалних акционих планова и остваривања родне равноправности.

Од укупно 19 јединица локалне самоуправе Златиборског, Моравичког и Рашког округа, послати упитник су попунили све јединице локалне самоуправе осим Горњег Милановца. Према добијеним резултатима, тек 17,6% представника јединица локалне самоуправе сматра да је дискриминација присутна, а 25% да је присутно родно засновано насиље, док већина верује да ни дискриминација ни родно засновано насиље

¹¹ „Службени гласник РС“, број 14/22

¹² *Положај жена и девојчица у руралним областима Златиборског, Моравичког и Рашког округа*, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/>

уопште нису или углавном нису присутни. Такође, према добијеним одговорима, веома мали број локалних самоуправа (11%) је развило посебну стратегију или други плански документ у циљу спречавања родно заснованог насиља и дискриминације, при чему ови планови не обухватају специфичне мере усмерене на заштиту жена и девојчица на селу.

Највећи број представника јединица локалне самоуправе сматра да запослени не поседују довољно компетенција из области спречавања дискриминације и родно заснованог насиља (56% представника јединица локалне самоуправе сматра да радници углавном не поседују потребне компетенције, а 6% да уопште не поседују). И поред оваквих резултата, у периоду 2019 – 2020. година едукације на наведене теме организовало је само 17% јединица локалне самоуправе.

Као изазови најчешће се препознају распрострањеност традиционалних, патријархалних вредности (28%), економска зависност жена на селу (28%) и низак ниво образовања (22%), ниска информисаност о својим правима (22%) и отежана доступност услуга у заједници, односно лоша инфраструктура и јавни превоз (28%).

Као мере које најчешће спроводе, наводи се унапређење приступа ресурсима за производњу (56%), обезбеђивање услуга из области социјалне заштите и образовања, односно обезбеђивање услуга са циљем смањења неформалног рада (67%), као што су вртићи, помоћ у кући, лични пратилац и услуге подршке женама на селу које су преживеле родно засновано насиље (50%). Најређе се подршка пружа програмима за доквалификацију и преквалификацију (6%) и подршка за реновирање сеоских домаћинстава у циљу обезбеђивања адекватних услова за живот (6%). Ови подаци указују да одређен ниво подршке за жене на селу постоји али фрагментирано, уз питање обухвата.

У циљу унапређење положаја жена на селу истраживање се односи и на перцепцију жена из удружења на селу и изазова са којима се суочавају, који сматрају да су дискриминација и насиље присутни али да жене нису спремне да о томе јавно говоре, неретко оваква понашања сматрајући нормалним. Као изазове идентификовали су финансијску зависност, непоседовање имовине, недовољно учествовање у доношењу одлука о домаћинству, ограничену слободу кретања у заједници, отежан приступ здравственој заштити, али и неплаћени рад у домаћинству, недовољну видљивост изазова са којима се суочавају и лош јавни превоз. Представнице удружења жена јединствене су у оцени да је удруживање и задругарство кључно за економско оснаживање сеоских жена, као и едукације које се односе на унапређење информатичке писмености и коришћења интернета и других савремених технологија, уз едукације које подстичу самопоуздање и подршку за економску независност.

Кључне препоруке из ове анализе односе се на подршку развоју јавних политика, мера и активности у циљу спречавања дискриминације и родно заснованог насиља, организовање едукација у области препознавања дискриминације и родно заснованог насиља, додатно унапређење компетенција запослених који су задужени за родну равноправност, као и успостављање мреже сарадника Повереника на пољу унапређења равноправности и боље заштите од дискриминације.

Аутентичне приче из живота жена на селу

Публикација *Аутентичне приче из живота сеоских жена*¹³ садржи 10 прича о 10 жена, корисница пројекта из села три региона Србије (Моравички, Златиборски и Рашки) обухваћених пројектом „Унапређење безбедности жена у Србији“. Публикација је структурирана као комбинација биографских прича о данашњим женама са историјским везама и асоцијацијама на велике жене из прошлости Србије, укључујући жене различитог образовног и националног порекла. Посебан осврт је дат на аутентична искуства дискриминације и насиља над женама, са циљем подизања свести о положају девојака и жена, посебно на селу, укључујући представљање добрих аспеката живота на селу без дискриминације и насиља, ради пружања доприноса ширењу примера самосвесних, економски независних сеоских жена. Жене говоре о снази заједништва, удруживања, окупљању за славе, о слободном времену и ономе што највише воле да раде, попут рада у башти, пољу. Говоре о својим многобројним обавезама, али и подизању деце, хобијима, музици и књигама.

Кроз личне приче приказане су сликовито карактеристике и потенцијали за предузетничко ангажовање сеоских жена у руралним областима и утицај таквог ангажовања на обликовање друштвених улога и положаја. На примеру изазова са којима се суочавају сеоске жене пољопривреднице у специфичним условима средина из којих долазе, жене кроз своје аутентичне приче показују како превазилазе ограничености свакодневнице као нечег баналног, небитног и рутинског, и успешно повезују позитивне примере живота на селу и предузетништва са животом знаменитих жена српске историје, науке и културе. У публикацији су наведене и активности чланица Удружења „Сачувајмо село“ и „Снага села“.

Дискриминација ЛГБТИ особа на тржишту рада

Брошура *Дискриминација ЛГБТИ на тржишту рада*¹⁴ садржи објашњење феномена дискриминације – појма и облика, уз посебан осврт на дискриминацију на основу сексуалне оријентације, пола, рода и родног идентитета, појашњавајући нарочито дискриминацију у области рада и запошљавања. У тексту су дати примери посредне и непосредне дискриминације, а појашњена је и кроз примере приказана разлика између мобинга и дискриминације, као и повреда начела једнаких права и обавеза, забрана позивања на одговорност, удруживање ради вршења дискриминације, говор мржње, узнемиравање, понижавајуће поступање, полно и родно узнемиравање, сегрегација. У брошури је појашњен и приступ механизмима

заштите од дискриминације уз релевантне примере из свакодневног живота, као и образац притужбе, како би се олакшао поступак подношења притужбе Поверенику.

¹³ *Аутентичне приче из живота сеоских жена*, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/>

¹⁴ *Дискриминација ЛГБТИ на тржишту рада*, доступно на интернет страници: [http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/](http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/)

Мост разумевања - међугенерациска солидарност

Публикација *Мост разумевања - међугенерациска солидарност*¹⁵ је збирка победничких фотографија, литерарних и ликовних радова изабраних на наградном конкурсy, који Повереник традиционално организује поводом 1. октобра, Међународног дана старијих особа од 2017. године. Конкурс је намењен ученицима 6. 7. и 8. разреда основних школа из Републике Србије, који на тему међугенерациске сарадње кроз ликовне

приказе, фотографије и литерарне радове изражавају свој став да године нису препрека за достојанствен и квалитетан живот. На тај начин дају свој допринос борби против дискриминације старијих. Из године у годину пристиже велики број радова што нас охрабрује и говори о важности очувања и унапређења међугенерациских веза, али исто тако забрињава што се већи број радова односи на тему насиља над старијима.

Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу

Према подацима Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена UN Women, на највишим позицијама власти у свету жене се налазе у само 28 земаља, и то 13 као председнице државе и 15 као председнице владе. Према прорачунима ове агенције, садашњим темпом, родна равноправност на највишим позицијама власти неће бити постигнута још 130 година.¹⁶

Број жена на министарским позицијама у свету износи и даље само 21%, а само у 14 земаља су жене заступљене са 50% или више процената. Уз годишњи пораст од само 0,52 пп, родни паритет на министарским позицијама неће бити постигнут пре 2077. године. Ресори којима најчешће руководе министарке у делокругу рада имају следећа питања: породица/деца/млади/старији/особе са инвалидитетом; животна средина/природни ресурси/енергија; родна равноправност, рад и запошљавање.

По учешћу жена у законодавној власти Република Србија се налази на 32. месту на свету (2021: 28. место), док посматрајући просек међу европским државама заузима 18. место (2021: 14. место).¹⁷

Актуелни сазив Народне скупштине чини 89 посланица (35,6%) и 161 посланик (64,4%), што представља благи пад, имајући у виду да је претходни састав бројао 99 народних посланица. На челу Народне скупштине је председник. Народна скупштина има 20 одбора, жене су на челу четири, а мушкарци председавају у 16 одбора. Међу

¹⁵Мост разумевања - међугенерациска солидарност, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/svestaji-i-publikacije/publikacije/>

¹⁶Facts and figures: Women's leadership and political participation, UN Women, пресек 19. септембра 2022. године, доступно на интернет страници: https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#_edn3

¹⁷Monthly ranking of women in national parliaments, Parline, 1 December 2022, доступно на интернет страници: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=12&year=2022>

заменицима председника одбора је осам жена и 12 мушкараца, а међу секретарима одбора је чак 16 жена.¹⁸

Жене чине већину у шест одбора, и то углавном у одборима који се баве темама које се стереотипно повезују са женама: Одбор за права детета (64,5%), Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова (58,8%), Одбор за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва (58,8%), Одбор за европске интеграције (58,8%), Одбор за културу и информисање (56,3%), Одбор за здравље и породицу (53%), док су, с друге стране, у појединим одборима жене у знатној мањини и чине око 1/5 чланства (нпр. Одбор за одбрану и унутрашње послове, Одбор за пољопривреду, шумарство и водопривреду, Одбор за привреду, регионални развој, трговину, туризам и енергетику). У појединим телима, попут Одбора за контролу служби безбедности, само су две посланице чланице одбора, а у Одбору за заштиту животне средине само је једна жена.¹⁹ Имајући ово у виду, ради успостављања родног баланса, неопходно је успостављање равномерније заступљености мушкараца и жена у скупштинским одборима, при чему је неопходно повећати број жена у одборима који се баве безбедношћу, али и повећање броја мушкараца у одборима који се баве људским правима и мањинским правима, правима детета, културом и информисањем.

Процентуални приказ броја народних посланика и народних посланица у актуелном XIII сазиву Народне скупштине²⁰

На челу нове Владе Србије је и даље премијерка. Од укупно 28 ресора, девет предводе министарке (32,1%), што је смањење у односу на претходну Владу у којој су од укупно 23 ресора 10 предводиле министарке (43,4%), а од пет потпредседника Владе две су

¹⁸Званична интернет страница Народне скупштине Републике Србије, приступ на дан 28.12.2022, доступно на интернет страници: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-organizacija-i-strucna-sluzba/radna-tela-narodne-skupstine-2871.html>

¹⁹Званична интернет страница Народне скупштине Републике Србије, приступ на дан: 26. 12. 2022, доступно на интернет страници: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/radna-tela/odbori-895.html>

²⁰Званична интернет презентација Народне скупштине Републике Србије, приступ на дан 28.12.2022. године, доступно на интернет страници: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/narodna-skupstina-u-brojka/polna-struktura-1739.html>

биле жене (40%). У актуелном сазиву именовано је четири потпредседника Владе, од чега је једна жена (25%).

Што се тиче функција државног секретара (од 25 министарстава за 16 су доступни подаци), од укупно 48, именована је приближно 1/3 државних секретарки (31,2%)²¹. У осам министарстава (Министарство одбране, Министарство привреде, Министарство унутрашњих послова, Министарство културе, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство спорта и Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања) међу државним секретарима су именовани искључиво мушкарци.

Структура је уравнотеженија када је реч о функцији помоћника министра (од 25 министарстава за 20 су доступни подаци), где су жене заступљене са 45,4%, односно од укупно 108 заузимају 49 функција.

За 18 министарстава су доступни подаци о именовању секретара министарства, где жене чине већину 61,2%. Анализа Повереника из ранијих година показује је ова функција готово искључиво била резервисана за жене (заступљеност до 83,3%), док је сада заступљеност полова сразмернија.

Очигледан је веома велики родни дисбаланс у државној управи, што може да отежа доношење одлука услед знатно већег броја жена међу државним службеницима на извршилачким позицијама и много више мушкараца на позицијама одлучивања. Успостављање уравнотежене заступљености оба пола могло би да допринесе не само родној равноправности, него и доношењу родно избалансираних одлука.

У односу на стање из 2020. године повећан је број жена на највишим позицијама у јединицама локалне самоуправе (ЈЛС). На челу 20 локалних самоуправа²² и две градске општине (Општина Вождовац у Београду и општина Пантелеј у Нишу) налазе се жене. На највишим позицијама у ЈЛС жене су сада заступљене са 13,8%, док је овај проценат 2020. износио 13%, а 2017. године свега 7,1%. Највећа заступљеност жена на овим функцијама била је током 2021. године, када су градоначелнице и председнице општине биле на челу 23 локалне самоуправе и две градске општине.

На основу Упитника о остваривању родне равноправности у јединицама локалне самоуправе, 144 ЈЛС је Поверенику доставило податке о учешћу жена у јавном и политичком животу на локалном нивоу. Тражене податке није доставила једино општина Прешево.

Анализом података, утврђено је да се на функцији заменице председника општине/градоначелника налази 25% жена. Такође, жене чине око 1/4 од укупног броја председника скупштине општине/града (23,6%), док функцију заменице председника скупштине врши 28,5%.

²¹Званичне интернет презентације појединачних министарстава Владе Републике, приступ на дан: 2.2.2023. године

²²Алибунар, Апатин, Бајина Башта, Бабушница, Бачки Петровац, Бела Црква, Брус, Беоцин, Вршац, Варварин, Ковин, Крушевац, Ниша, Рума, Сремска Митровица, Сурдулица, Трстеник, Тићевац, Ужице и Чока.

Анализа је, такође, показала да је проценат одборница у скупштинама општина/градова у Републици Србији 38%, док су међу члановима општинског/градског већа заступљене са свега 23%, што значи да углавном само по једна жена на свака четири мушкарца има шансу да постане чланица општинског/градског већа. Структура је уравнотежена када је реч о функцији начелника управа општине/града, оба пола су заступљена са 50%.

На челу јавних установа у ЈЛС налази се 57% жена, али их је троструко мање (16%) на водећим позицијама у јавним предузећима. Најмања заступљеност жена је и даље у месним заједницама - функцију председнице месних заједница врши свега 10% жена, док су у савету месних заједница заступљене са 20%.

На челу Народне банке Србије налази се гувернерка. Жене су на осталим позицијама одлучивања заступљене на функцијама вицегувернерки са 50%²³, док су у Савету гувернера на функцији председника и међу члановима именовани само мушкарци.²⁴

У новембру 2022. године одржани су и избори за Националне савете националних мањина. Од укупно 23 Национална савета националних мањина, 22 савета је одржало конститутивне седнице – а жене су изабране као председнице само у четири савета (18,2%).²⁵

У односу на претходну годину нешто је промењена структура када је реч о заступљености жена у међународној сарадњи, односно њихова заступљеност у редовима дипломатске службе, делегацијама које учествују у раду међународних тела или институцијама које делују на очувању безбедности и мира на глобалном и регионалном нивоу. На месту амбасадора/отправника послова током 2022. године било је 18 жена амбасадора и шест жена отправника послова у укупно 81 амбасади, односно на овим највишим функцијама жене су биле заступљене са 29,6%. На месту генералног конзула/конзула жерана било је шест жена генералних конзула и две жене конзули жерани у укупно 22 генерална конзулата, што чини удео од 36,4%.

На месту конзула шефа конзулата, била је једна жена у укупно једном конзулату, а на позицији директора културно-информативног центра биле су две жене у укупно три културно-информативна центра.²⁶

Анализа састава делегација, у којима учествују парламентарни представници, утврђено је да су, од укупно 11, само у три жене на челу. Посебно забрињава да у саставу делегација у Парламентарној скупштини НАТО-а, Парламентарној скупштини Процеса сарадње у југоисточној Европи и Интерпарламентарној скупштини православља међу члановима нема ниједне жене. Једну четвртину чланица посланице чине у три делегације, док је у четири делегације међу чланством именован већи број жена (и то од 40% до 71%).

²³Званична интернет презентација Народне банке Србије, приступ на дан 23.1.2023. године, доступно на интернет страници: https://www.nbs.rs/sr_RS/o_nbs/rukovodstvo/

²⁴Званична интернет презентација Народне банке Србије, приступ на дан 23.1.2023. године, доступно на интернет страници: https://nbs.rs/sr_RS/o_nbs/savet-guvernera/

²⁵Хрватски, словачки, буњевачки и бошњачки национални савет предводе жене

²⁶Подаци Генералног секретаријата Министарства спољних послова достављени Поверенику за заштиту равноправности дописом бр.2606-1/12 од 16. 12. 2022. године

Када је реч о судској власти, и даље је присутан тренд већег броја жена које обављају функције у области правосуђа. Према подацима Министарства правде, у Републици Србији у судовима опште и посебне надлежности укупно има 2703 судија, од тога је 1941 (71,8%) жена.²⁷ На функцији председнице суда налази се укупно 57,9% жена, односно њих 92 у укупно 159 судова опште и посебне надлежности. Функцију председнице Врховног касационог суда обавља жена, док је међу апелационим судовима само једна председница и три председника.

Такође, жене су доминантно заступљене када се сагледа укупан број запослених у судовима (судијски помоћници, секретар суда, управитељ суда, судијски приправници и остали запослени) са 71,4% и укупан број запослених у јавним тужилаштвима (туžilачки помоћник, секретар јавног тужилаштва, секретар одељења, саветник и остали запослени) са 76,5%.

Међу јавним тужиоцима, в.ф. јавних тужилаца и заменицима јавних тужилаца жене су заступљене са 56,8%. Међу јавним бележницима жене чине 56,4%, док су међу јавним извршитељима заступљене са 42%. Функцију државног правобраниоца обавља жена, док је међу заменицима државног правобраниоца на положају 73,9% жена, односно њих 17 од укупно 22 заменика.

У односу на раније године, уочава се позитиван помак у погледу сразмерније заступљености жена на највишим функцијама у области правосуђа. Примера ради, подаци из анализе Повереника из 2018. године, показују да је заступљеност жена на функцији председнице суда тада била 53,8% (повећано за четири пп), а на челу Врховног касационог суда био је мушкарац.

Обуке и стручни скупови

Обуке

Припремање и спровођење програма обука за препознавање, разумевање и заштиту од дискриминације за органе јавне власти и друга правна и физичка лица, као и платформе на којима се расправља о појединим питањима у вези са остваривањем равноправности појединих друштвених група, једна је од веома важних делатности Повереника, имајући у виду да је препознавање случајева дискриминације, као и познавање механизма заштите, пут ка остваривању равноправности. Евалуације спроведене на раније одржаним обукама, показале су да је ниво препознавања дискриминације и информисаности о механизмима заштите значајно повећан код свих учесника и да се константно исказује велика заинтересованост за овакве врсте едукација.

Током 2022. године обуке Повереника похађало је више од 700 учесника кроз 40 једнодневних или дводневних семинара, предавања и радионица.

²⁷Подаци Министарства правде, достављени Поверенику за заштиту равноправности на дан 14. децембар 2022. године

Са семинара „Жене у политици – родно равноправне или не?“ на Факултету политичких наука, 2022.

Од посебне важности су обуке које се реализују са младима, у оквиру образованих установа али и на друге начине, како би култура људских права, толеранција и поштовање другог и другачијег постало подразумевајућа вредност нашег културног идентитета. Повереник је потписао Споразум о сарадњи у пружању подршке јавне управе високошколским установама у образовном процесу, ради успостављања континуиране сарадње у свим процесима оријентације високог образовања ка новом систему школовања кадрова за јавну управу.

У оквиру пројекта “Empowering the LGBTI workforce in the Serbian labour market” и уз подршку Амбасаде Велике Британије у Београду и Фонда алумниста Чивнинг стипендије, представници Повереника одржали су у Београду, Нишу и Новом Саду радионице на тему „Дискриминација ЛГБТИ особа на тржишту рада – појам, облици и подношење притужбе Поверенику за заштиту равноправности“. Учесницима радионица представљен је рад на унапређењу положаја ЛГБТИ особа у Србији, мандат институције Повереника, као и начин за покретања поступка за заштиту од дискриминације.

У оквиру програма „Бранитељи и бранитељке мањинских права“, у партнерству са Институтом за европске послове, уз подршку амбасаде САД, Повереник је одржао семинар за младе правнике и правнице из тужилаштва, судова и адвокатури из целе Србије. Поред тога, студенти, чланови Клуба за друштвене односе Правног факултета Универзитета у Београду, боравили су у студијској посети Поверенику, током које су упознати са надлежностима институције и поступком подношења притужбе. У оквиру превентивног програма „Могу да нећу“ Повереник је обучио вршњачке едукаторке Аутономног женског центра, младе жене између 15 и 25 године, о заштити од дискриминације.

Представница Повереника била је једна од предавачица на Академији РадноПравности Дивац фондације, са циљем изградње нових генерација бранитеља људских права који ће знати да препознају и одбране права жена у области рада и запошљавања. О пракси Повереника и унапређењу родне равноправности одржано је и предавање за полазнике регионалног кампа „Mediamosgasy“ , као и предавање о родној равноправности за 11. класу полазника Високих студија безбедности и одбране. Такође, повереница је предавала на обуци Повереника за равноправност Универзитета у Београду, који су именовани у оквиру програма „Уродњавање Универзитета“. Теме „Дискриминација, родна равноправност и механизми заштите“ организовано је и за ученике појединих основних и средњих школа.

Поводом оснивања Equality Buisness Aliance одржано је предавање о дискриминацији и надлежностима институције за запослене у компанијама које ће се придружити алијанси. У оквиру пројекта „Превенција насиља и дискриминације Ромкиња које живе у руралним подручјима“, Повереник је организовао обуку за ромске здравствене медијаторе, ромске координаторе из локалних самоуправа, Ромкиње активисткиње, представнике Националне службе за запошљавање и центара за социјални рад. У сарадњи са покрајинским омбудсманом, повереник је одржао обуку за младе, Роме и Ромкиње у оквиру „Школе људских права“.

Сет обука „Превенција дискриминације и родно заснованог насиља“ обухватио је представнице организација цивилног друштва жена са села, као једна од активности у пројекту „Унапређење положаја жена и девојчица у руралним срединама“.

Повереник је реализовао дводневни семинар за представнике РЕМ-а, УНС-а, НУНС-а, Савета за штампу, уреднике и новинаре штампаних и електронских медија, посвећену борби против дискриминације и говора мржње, са посебним освртом на положај и права ЛГБТИ особа, кроз пројекат Савета Европе „Horizontal Facility for the Western Balkans and Turkey 2019-2022“.

У сарадњи са Иницијативом за економска и социјална права А11, представници Повереника одржали су обуке у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу за локалне органе власти и локалне организације цивилног друштва на тему „Процена утицаја прописа и јавних политика на осетљиве друштвене групе“.

У организацији ОЕБС-а у оквиру регионалне сарадње у борби против дискриминације, која је окупила представнике појединих органа и институција омбудсманског типа из Босне и Херцеговине, Македоније, Црне Горе, Србије, судије и суткиње из апелационих судова, виших судова у Србији, основних судова у БИХ и основних судова у Македонији, адвоката, као и представника ОЕБС-а, Савета Европе и организација цивилног друштва, одржан је онлајн округли сто – размена знања и искустава на тему изазова у погледу дужине трајања судског поступка, изостанка привремених мера и праву на накнаду штете у случајевима дискриминације.

Обуци „Ситуационо тестирање“ присуствовали су чланови Удружења студената са хендикепом, а о надлежности и организацији Повереника одржана је обука за студенте на онлајн Сајму стручне праксе у јавној управи 2022-2023. Избеглице и тражиоци азила упознати су са законским и институционалним оквиром за заштиту од дискриминације и

поступком пред Повереником кроз обуку организовану у сарадњи са организацијом цивилног друштва ИДЕАС.

На предавању „Да матична књига не буде трансродна брига-заједно за унапређење услуга матичара за трансродне особе“ учествовали су запослени у матичним службама градских и општински управа.

У сарадњи са Европским центром за права Рома и Војвођанским ромским центром, Повереник је одржао обуке у Крагујевцу, Обреновцу, Краљеву, Ваљеву, Зајечару, Новом Саду, Нишу, Владичином Хану, Крушевцу и Бечеју, у оквиру програма „Роми против расизма“. Кроз ову обуку око 250 Рома и Ромкиња упознато је са надлежностима Повереника и начином заштите од дискриминације, рачунајући и ученике и ученице Техничке школе у Бечеју, који су уједно и чланови и чланице ученичког парламента.

У 2022. години настављена је имплементација програма обука о примени антидискриминационих прописа за запослене у Националној служби за запошљавање²⁸, полицијске службенике²⁹ и запослене у туризму³⁰.

Семинар за полицијске службенике и службенице, Београд, 2022.

Стручни скупови, конференције и друге активности

Редовне активности Повереника подразумевају и организовање стручних скупова и других догађаја, али и учешће на стручним скуповима - конференцијама, округлим столовима, радионицама, дебатама, радним групама и сл. у организацији других државних органа, организација цивилног друштва, регионалних и међународних организација и њихових представника.

²⁸Са обукама реализованим 2016, 2017, 2018, 2019 и 2021. године укупан број полицијских службеника и службеница који су обухваћени програмом обука износи 694

²⁹Са обукама реализованим 2019 и 2021. године укупан број запослених у Националној служби за запошљавање који су обухваћени програмом обука износи 106

³⁰Са обукама реализованим 2019 и 2021. године укупан број запослених у туризму који су обухваћени програмом обука износи 103

Поред конференција и стручних скупова у организацији Повереника, током године представници институције су учествовали на преко 650 различитих стручних скупова, на којима су, активним учешћем, указивањем на проблеме у погледу неједнакости појединих друштвених група које су у већем ризику од дискриминације, појашњавањем могућих начина заштите, али и указивањем на примере добре праксе као и конкретне начине за унапређење стања, доприносили разумевању и остваривању људских права у различитим областима друштвеног живота. У наставку текста приказани су стручни скупови и друге активности у организацији Повереника, а након тога само неки од догађаја на којима је Повереник учествовао.

Стручни скупови у организацији Повереника

Повереник сваке године на различите начине обележава Међународни дан жена, Међународни дан старијих особа, Међународни дан детета и друге важне датуме. Редовно годишње организује конференцију посвећену остваривању равноправности у Републици Србији, која се на највишем нивоу одржава поводом Међународног дана толеранције, 16. новембра. На овој конференцији се традиционално, од 2015. године, додељују и годишње медијске награде за толеранцију за најбоље медијске текстове и прилоге на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције.

Годишња конференција Повереника под називом *Поглед у будућност* била је посвећена економском оснаживању жена и девојчица у руралним областима с обзиром да допринос жена из сеоских средина није у довољној мери препознат, да њих око 90% нема власништво над земљом коју обрађују, не признаје им се дугогодишњи рад и труд, немају здравствено и социјално осигурање и дочекују старост без пензија. Конференција је делимично организована као завршница двогодишњег пројекта *Унапређење положаја жена и девојчица у руралним областима* који је Повереник спровео уз подршку Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UN Women) и Амбасаде Норвешке у Београду.

На годишњој конференцији су традиционално уручене Годишње медијске награде Повереника и Мисије ОЕБС-а у Србији за најбоље медијске садржаје на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције, а „Економски снажније – јесу ли безбедније?“ била је тема панела на ком су говорили Малина Станојевић, председница Удружења жена „Сачувајмо село Прибој“, Весна Баур, председница Удружења пословних жена „Надежда Петровић“, Милан Ђулибрк, главни уредник недељника „НИН“, Радојка Николић, главна уредница „Бизнис магазин“ и „Економетар“ и Филип Стојановић, водећи истраживач Центар за истраживање јавних политика.

На годишњој конференцији су додељене и плакете за „Општину/Град једнаких могућности“, за шта се избор већ традиционално спроводи у организацији Повереника сагледавањем одговора локалних самоуправа на Упитник за мерење равноправности. На основу анализе достављених одговора, ове године је најбоље резултате показао Град Крагујевац, кроз рад у погледу обезбеђивања услуга социјалне заштите, унапређења образовања и запошљавања, уз реализацију

пројеката унапређења положаја особа са инвалидитетом, пројекта „Право на равноправност између мушкараца и жена као кључ друштвеног успеха Града Крагујевца“, програма подршке женском предузетништву, пружања услуга за жене жртве насиља (СОС – телефон, световалиште за брак и породицу). По резултатима су се истакле и Општина Рума и Град Врање, који су заслужили посебна признања. Општина Рума једна је од ретких локалних самоуправа у којима је углавном достигнута уравнотежена заступљеност жена и мушкараца на четири највиша руководећа положаја, док у оквиру Градске управе Града Врања, постоји Канцеларија за остваривања права ромске националне мањине, као важан показатељ посвећености унапређењу положаја Рома. Награђене градове и општину Повереник промовише као пример добре праксе у земљи и кроз ЕКВИНЕТ.

Поводом 8. марта, Међународног дана жена, Повереник је организовао конференцију **ОснаЖене мењамо наше заједнице!** посвећену разбијању родних стереотипа и предрасуда као и оснаживању жена да се изборе за равноправност у свим сегментима живота, а пре свега у политичком животу. Представљена је анализа Повереника о заступљености жена на локалном нивоу која је показала да се на позицији председнице општине, односно градоначелнице данас

налази двоструко више жена у односу на 2017. годину. Говорећи на отварању конференције, генерална секретарка Савета Европе Марија Пејчиновић Бурић поздравила је активности које Србија предузима на примени Истанбулске конвенције. Министар спољних послова Никола Селаковић рекао је да Србија припада земљама у којима је родна равноправност доминантна вредносна чињеница и остварив друштвени циљ. Србија је у самом врху у процесу креирања нормативних оквира у заштити жена и одговор државе на насиље над женама је недвосмислен, поручила је министарка правде Маја Поповић. О резултатима десетогодишње примене Истанбулске конвенције

и учешћу жена у политици на локалном нивоу, у оквиру две панел дискусије „Од обавезе до одговорности – деценија Истанбулске конвенције” и „Родна равноправност се рађа на локалном нивоу” говорили су представници ГРЕВИО комитета Савета Европе, представници државних органа, локалних самоуправа и невладиних организација.

Децембра 2022. године, уз подршку Мисије ОЕБС у Србији, одржана је и конференција **Жене, мир, безбедност: Планско (не)деловање – трећа срећа** на којој су представљени кључни налази Извештаја о мониторингу примене другог Националног акционог плана (НАП) за примену Резолуције 1325

СБ УН. Жене треба да буду више укључене у процес креирања и спровођења политика у сектору безбедности, истакла је повереница наводећи да преглед достављених активности показује спорију динамику имплементације другог НАП-а у односу на први, као и да локалне самоуправе нису биле спремне за преузимање одговорности која им је поверена у његовом спровођењу. Следећи план може бити од пресудног значаја за имплементацију принципа садржаних у Резолуцији 1325 СБ УН, а локалне самоуправе у својим извештајима често наводе да су највећи број активности на тему безбедности у заједници спроводили са полицијом, што говори да МУП има највише капацитета да усмерава активности на локалном нивоу и допринесе локализацији трећег НАП-а. На конференцији су се обратили шеф Мисије ОЕБС у Србији Јан Брату, министарка правде Маја Поповић, помоћник директора полиције Драган Васиљевић, а одржана је и панел дискусија на тему учешћа жена у јавном животу и спровођења мера за унапређење њиховог положаја.

Деконференција – Млади за равноправност, 2022.

Без разумевања, сарадње и синергије са младима тешко се може унапређивати равноправност и борити се против дискриминације, због чега је Повереник организовао **Деконференцију – Млади за равноправност** у оквиру Панела младих, на којој је, у равноправном разговору са представницима основних и средњих школа и студентима указано на проблеме са којима се млади суочавају и како виде начин за њихово решавање. Повереник већ годинама уназад окупља групу деце и младих из Србије који као Панел младих учествују у посебно осмишљеним едукативним програмима, радионицама и активностима Повереника у областима које се односе на децу и младе. Кроз ову Деконференцију они су указали како би Панел младих убудуће требало да изгледа, а да на најбољи начин осликава потребе њихових вршњака и утиче на даље ширење идеја толеранције и равноправности, креирање друштва без стереотипа и предрасуда.

Поводом Међународног дана старијих особа Повереник је, у сарадњи са Министарством просвете, расписао конкурс **Мост разумевања – међугенерацкијска солидарност** за најбољи литерарни рад, ликовни рад и фотографију, а додела награда је организована у Народној скупштини Републике Србије. Овогодишњи конкурс организован је уз подршку Популационог фонда УН, а награде су обезбедили пријатељи манифестације Уникредит банка и издавачка кућа „Лагуна“. У категорији *Литерарни рад* прва награда припала је Ани Милојевић (ОШ „Коста

Абрашевић“, VII2, Београд), другу награду освојио је Павао Хуска (ОШ „Иван Милутиновић“, VIц, Суботица), док је треће место заузео Илија Хаџи-Пурић (ОШ „Бранко Радичевић“, VI4, Батајница). У категорији *Ликовни рад* прву награду добио је Андреј Чворовић (ОШ „Милан Благојевић“, VII2, Лучани), друго место Милица Николић (ОШ „Вук Караџић“, VI3, Сурдулица), а треће Олга Бојовић (ОШ „1300 каплара“, VIII2, Београд). У категорији *Фотографија* прву награду добила је Софија Ракић (ОШ „Бранко Радичевић“, VI1, Мелница – Петровац на Млави), другу Сара Лукић (ОШ „Николај Велимировић“, VIII5, Добрић – Шабац), док је трећепласирани Илија Петровић (ОШ „Илија Милосављевић Коларац“, VI1, Колари – Смедерево). Овом приликом повереница је истакла да је обавеза сваког демократског друштва унапређење положаја старијих грађана, као и да се одговорност друштва мери управо односом према најстаријим и најмлађим члановима, као и свим другим мањинским и маргинализованим друштвеним групама. Међугенерацкијске везе су важна и јака одлика нашег друштва коју је потребно неговати, развијати и унапређивати.

Неке од активности од значаја за остваривање равноправности усмерене на оне који су непосредно заинтересовани за ближе изучавање или бављење људским правима, а спроводе се у континуитету већ дужи временски период, јесу „Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“, „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“ и „Равноправно до циља“.

Повереник је и у 2022. години реализовао програм „Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“, са циљем изградње капацитета будућих правника, студената и студенткиња правних факултета у Републици Србији за заштиту од дискриминације, кроз упознавање правних механизма и стицање вештине излагања правне аргументације. Ове године је такмичење у симулацији суђења реализовано уз подршку Фондације Регистар националног интернет домена Србије, а случај се односио на дискриминацију по основу националне припадности у дигиталној сфери. Тим САФО са Правног факултета Универзитета у Новом Саду победник је овогодишњег такмичења, док је другопласирани тим ХИПАТИЈА са Правног факултета Универзитета у Београду. За најбољу говорницу проглашена је Тијана Глишовић из истог тима.

У оквиру програма „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који Повереник реализује од 2012. године уз подршку Савета Европе, током 2022. године одржано је девет Живих библиотека, и то у Краљеву (2), Тутину, Београду, Сомбору, Бечеју, Чајетини, Сремским Карловцима и Алексинцу. „Књиге“ у овој библиотеци су особе из група у већем ризику од дискриминације, који кроз директну

интеракцију са „читаоцем“ преносе своја искуства и проблеме изазване дискриминацијом у свакодневном животу са циљем промоције равноправности и толеранције, као и превазилажења негативних предрасуда и стереотипа.

Традиционална акција Повереника у сарадњи са Спортским Савезом особа са инвалидитетом Београда „Равноправно до циља“ одржана је јубиларни десети пут у оквиру 35. Београдског маратона, са циљем да се особама са инвалидитетом пружи подршка за учешће у овој спортској манифестацији. На штанду Повереника грађани су имали прилику да се кроз дружење са спортистима са инвалидитетом упознају са конкретним препрекама на које они наилазе, а кроз разговор са повереницом и запосленима сазнају више о штетности дискриминације и механизмима заштите. Будући да је маратон одржан на Међународни дан породице, слоган овогодишње акције био је „Равноправно до циља – старт у породици“. Међу учесницима биле су и мачевалке клуба „Силни“ и репрезентативке Србије у мачевању, спортисти, чланови борда Светског удружења маратона и уличних трка, представници дипломатског кора, невладиног сектора и личности из јавног живота.

Поред наведених, Повереник је био један од организатора више других догађаја. Тако је Повереник у сарадњи са музејом Дом Јеврема Грујића, уз подршку Министарства културе и информисања и Секретаријатом за културу града Београда, био покровитељ изложбе „Великанке српске културе“ посвећене славним женама

наше историје, културе, науке и уметности. Жене којима је изложба била посвећена - прве докторанткиње, прве књижевнице, чланице Српске академије наука и уметности, биле су и пионирке борбе за бољи положај жена у друштву у условима чврсто укореењених правила доминације мушкараца у патријархату. Током изложбе, посетиоци су имали прилику да се упознају са делима и артефактима великанки, међу којима су књижевница Милица Стојадиновић Српкиња, сликарке Мина Караџић, Полексија Тодоровић, Видосава Ковачевић, Бета Вукановић, Лепосава Ст. Павловић, Зора Петровић, Надежда Петровић, Милена Павловић Барили, Љубица Цуца Сокић, лекарка Драга Љочић, књижевница и прва чланица САНУ Исидора Секулић, архитекткиња Јелисавета Начић, прва новинарка Марија Мага Магазиновић, филозофкиња и књижевница Аница Савић Ребац, књижевница Десанка Максимовић, прва композиторка Љубица Марић и прва режисерка Соја Јовановић. Кроз представљена дела и личне предмете, испричане су њихове животне приче и постигнућа, а посебно је важно што су кроз специјална вођења, изложбу обишли и најмлађи, што је био начин да чују за жене које су прве уписивале факултете, биле прве књижевнице, постајале прве докторанткиње.

У циљу унапређења положаја Рома Повереник континуирано даје препоруке и спроводи различите пројекте, а један од актуелних је и кампања „Роми против расизма“ која се спроводи у сарадњи са Европским центром за права Рома и Војвођанским ромским центром. У оквиру ове кампање одржана је конференција „Превенција и заштита од дискриминације Рома и Ромкиња“ посвећена сузбијању дискриминације Рома у свим сегментима друштвеног живота, као и смањењу социјалне дистанце према овој групи чешће изложеној дискриминацији. На отварању конференције говорили су, поред поверенице, и покрајински заштитник грађана проф. др Зоран Павловић, директор Европског центра за права Рома Ђорђе Јовановић, Тања Јовановић, представница Немачке развојне сарадње у Србији (ГИЗ) и Александар Јовановић из Војвођанског ромског центра. Повереница је навела да су Роми скоро свакодневно на мети дискриминације у свим сегментима друштвеног живота, док у исто време најновији подаци показују да

социјална дистанца према њима расте. У медијима и на друштвеним мрежама Роми се често помињу у негативном контексту, а у појединим школама и даље постоје одељења формирана искључиво од деце ромске националности. И поред тога што се 80% притужби Поверенику због дискриминације по основу националне припадности у 2021. години односи на дискриминацију Рома, сигурно је и даље велики број непријављених случајева, због чега је потребан заједнички рад са циљем да се Роми подстакну да пријављују дискриминацију, навела је повереница, као и да истовремено треба радити на едукацији већинског становништва, пре свега деце и младих, док посебан акценат треба ставити на запослене у органима јавне, власти, судије, тужиоце, полицију, новинаре и све друге актере у друштву.

Стручни скупови у организацији других актера

Повереник активно учествује на бројним дијалозима, стручним скуповима, конференцијама и сл. који се организују од стране различитих друштвених актера, како би расветљавали и указивали на бројне друштвене феномене и појаве које могу продубљивати постојеће и стварати нове неједнакости. У даљем тексту ће, као илустрација, бити поменути само неки од ових скупова и других догађаја на којима је Повереник указивао на дискриминацију као појаву, начине за превазилажење појединих проблема и механизме за унапређење равноправности, пре свега на основу праксе институције, али и других релевантних извора.

Унапређење родне равноправности у контексту климатске кризе представља један од највећих глобалних изазова данашњице, због чега је „Родна равноправност данас за одрживо сутра“ била тема овогодишњег „Берзанског звона за родну равноправност“, које се у Србији одржава четврти пут и део је глобалне годишње манифестације. У периоду од 4. марта до краја месеца берзанска звона огласила су се у више од 110 берзи широм света, указујући на кључну улогу пословног сектора и финансијских тржишта у економском оснаживању жена и смањењу постојећег родног јаза. Знање, које су економисти још у 19. веку дефинисали као најснажније оружје, кључни је чинилац сваког развоја, па и инклузивног раста којем тежимо, а који подразумева концепт који унапређује шансе, прилике и могућности за све грађане и повезује их са добробитима за сваки део друштва, истакла је повереница овом приликом.

На тему заштите жена жртава сексуалне експлоатације одржан је округли сто „Превенција сексуалне експлоатације и проституције у Србији“ посвећен унапређивању законског оквира, праксе и поступања организован у склопу истоименог пројекта који заједнички спроводе НВО Атина и Стална мисија Републике Француске при Уједињеним нацијама у Бечу. На скупу је, поред поверенице, учествовало више десетина експерата из Србије и Француске, представника парламентарних странака, цивилног друштва, полиције, тужилаштва и судова.

Да су жене у Србији и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце на тржишту рада, у учешћу у одлучивању, подели послова, зарадама, у економској сфери и образовању, истакнуто је на представљању Истраживања о ставовима о родној равноправности у високошколским установама које је Универзитет Сингидунум спровео у сарадњи са колегама из Француске, CY Cergy Paris University. Повереница је овом приликом подсетила да је Повереник 2018. године Националном савету за високо образовање упутио иницијативу и предложио увођење родне перспективе у поступак

акредитације високошколских установа. Иако је иницијатива наишла на подршку, ова пракса и даље није обавезна, због чега је важан сваки сомоиницијативни напор универзитета било кроз спровођење истраживања, било кроз усвајање докумената о родној равноправности, као што то чине Универзитет Сингидунум или Универзитет у Београду.

На Универзитету у Београду су установљени повереници за равноправност са задатком да се залажу за права и положај жена, да буду унутрашњи механизам за заштиту од сексуалног узнемиравања, да доприносе укључивању жена у доношење одлука и сл. чиме универзитетска заједница утиче на разградњу родних и патријархалних стереотипа и даје пример другим чиниоцима у друштву. Ови повереници за равноправност на Универзитету могу, кроз бољу повезаност са институцијом Повереника, у великој мери да допринесу остваривању циљева због којих се установљавају. Обуке за будуће поверенике за равноправност на високошколским установама организовали су Универзитет у Београду и Институт за филозофију и друштвену теорију.

Повереница је учествовала на Самиту жена лидера, који је одржан по трећи пут под називом „Future is Now“ на Фрушкој гори, окупио је преко 200 жена лидерки из читавог региона Западног Балкана. На панелу „Како отклонити препреке на путу оснаживања жена“ тема је била неопходност међусобног оснаживања и пружања узајамне подршке жена и мушкараца, како би сваки појединац остварио пун потенцијал и на тај начин допринео просперитету друштва чију половину чине жене.

На традиционалној Менторској шетњи у Чачку, одржаној у оквиру програма „Подели своје знање“ који се спроводи са циљем усавршавања и економског оснаживања жена, размене знања и подстицања женске солидарности повереница је учествовала у дијалогу „Женско политичко лидерство: Улога жена у остваривању права“. Менторску шетњу и јавну дискусију реализује Европски покрет у Србији, у оквиру Програма Подели своје знање, који се одржава од 2008. године у градовима широм Србије, уз подршку Амбасаде САД и Мисије ОЕБС у Србији.

Завршна конференција пројекта „Поново снажна и важна“ у Чачку била је посвећена запошљавању жена које су на тржишту рада у неповољнијем положају од мушкараца и често су изложене вишеструкој дискриминацији. Закључено је да организација обука, подршка у набавци опреме за покретање бизниса, умрежавање пољопривредница или предузетница доприноси запошљавању и самозапошљавању жена.

У оквиру пројекта „100 за будућност“ повереница је одржала предавање са циљем охрабривања Ромкиња за веће ангажовање и укључивање у креирање јавних политика, а главна тема била је размена искустава ради дефинисања потребних и ефикасних мера које имају за циљ побољшање положаја Ромкиња. Предвиђено је да овакву обуку заврши по 50 Ромкиња из АП Војводине и из централне Србије.

преко Канцеларије за инклузију Рома у сарадњи са Министарством за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Центром за развој ромске заједнице „Амаро Дром“ и Немачком организацијом за међународну сарадњу (ГИЗ).

О повећању запошљивости младих Рома и Ромкиња говорило се и на семинару организованом у оквиру пројекта „Поспешивање запошљивости младих Рома“, који спроводи Фондација за образовање Рома. Током пројекта за младе Роме и Ромкиње организовано је више стручних обука, програма стажирања и пракси, а стицање нових знања и вештина начин је да млади Роми и Ромкиње постану конкурентнији на тржишту рада, што значајно повећава могућности за њихово запошљавање.

Заштита од дискриминације и унапређење положаја Рома и Ромкиња, кроз одговарајући приступ становању, образовању, раду и изворима прихода била је централна тема конференције „Поштовање различитости као камен темељац за интеграцију Рома кроз запошљавање – случај Словеније и Србије“, у организацији Института друштвених наука. На конференцији је истакнуто да подаци указују да постоји изражена социјална дистанца и веома чврсти стереотипи и предрасуде према ромској популацији и закључено да је организација обука, стручних пракси и програма стажирања важан и делотворан начин да се значајно унапреде могућности за њихово запошљавање.

На представљању извештаја о наученим лекцијама „Изградња поверења у равноправности: унапређење приступа правди за Роме у Мађарској и Србији“ организације Праксис и Европске групе за права мањина, указано је на побољшање положаја Рома у области образовања захваљујући афирмативним мерама којима је значајно повећан број високообразованих Рома, средњошколаца и оних који завршавају основно образовање.

Када је у питању дискриминација по основу старосне доби, пажња је посвећивана како старијима тако и младима и деци. На вебинару „Дискриминација старијих и Агенда 2030“, чија је тема била питање положаја старијих садржано у различитим циљевима и принципима одрживог развоја, истакнуто је да је дискриминација по основу старосног доба међу најчешћим разлозима због којег се грађани обраћају Поверенику, што је постало нарочито видљиво током здравствене кризе изазване пандемијом Ковид 19.

Центар за подршку и инклузију Хелп нет, уз подршку Међународног вишеградског фонда и Повереника као партнера, организовао је дебате у оквиру пројекта „Оснаживање међугенерациских веза“, на којима су преставници различитих генерација дискутовали на актуелне теме попут вештачке интелигенције, образовања и запошљавања као и утицаја медија на међугенерациску солидарност.

Унапређење положаја и спречавања дискриминације старијих један је од приоритета Повереника, али и целог друштва, истакла је повереница на отварању 11. Међународног геронтолошког конгреса у Београду. Повереник је Народној скупштини Републике Србије поднео први Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана 2021. године,

у којем је детаљно представљено стање у области равноправности старијих и указано на могућност корићења великог потенцијала старијих, друштвене укључености и међугенерациске размене знања и искустава. Главне теме конгреса обухватиле су питања превенције и систематског приступа решавању проблема насиља над старијима, нарочито старијим

женама, организацију дуготрајне неге старијих и геријатријских пацијената, мере здравствене и социјалне подршке, као и на менталну и физичку добробит старијих. На отварању конгреса говорили су Дарија Кисић, министарка за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Клаудиа Малер независна експерткиња за људска права старијих, Хозе Р. Хауреги, председник Међународне асоцијације геронтолога и геријатара, уз видео обраћање Џона Кенедија Мосотија, директора УНФПА у Србији и Сузан Сомерс, из Међународне мреже за превенцију насиља над старијима. Награда „Петар Манојловић“ за унапређење положаја старијих у Србији постхумно је додељена Сузани Мишић, бившој директорки Геронтолошког центра Београд.

О старосном добу као једном је од најчешћих основа дискриминације због којег се грађани обраћају Поверенику, било је речи и на конференцији „Препоруке за унапређење положаја младих из рањивих група у Србији“, на којој је закључено да је потребно окренути се и систему вредности које млади наводе као важан – пре свега раду, обезбедити напредовање на основу резултата рада, повољне услове рада, правичну зараду и једнаку накнаду за рад исте вредности.

Доминантна тема Mediamoscasу кампа, поред медијске писмености младих и вештине креирања садржаја била је родна равноправност са аспекта развоја модерних технологија и начина комуницирања. Камп Mediamoscasу окупио је педесет младих из различитих региона Србије, као и из суседних земаља – Црне Горе, Босне и Херцеговине и Северне Македоније, активних у праксама развоја цивилног друштва, а организован је у сарадњи КОМС-а са Deutsche Welle Академијом и другим медијским организацијама. Негативни стереотипи и предрасуде најлакше се стварају али разграђују у раном животном добу, од изузетног је значаја децу и младе континуирано учити о вредностима поштовања људских права и равноправности, рекла је повереница и указала да је развој модерних технологија и начина комуницирања, поред бржег и бољег информисања, постао и извор негативних феномена попут сајбер мизогиније и злостављања, говора мржње, „осветничке порнографије“, али и да технологија, интернет и друштвене мреже могу бити моћан алат у борби против родно заснованог насиља, за шта се већ користе бројне бројне апликације.

На дијалогу о правима детета „Србија по мери детета“ представници надлежних институција - Одбора за права детета Народне скупштине, Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарства за бригу о породици и демографију, Покрајинског заштитника грађана, Правосудне академије, Заштитника грађана, Повереника и организација цивилног друштва, чланица Коалиције за мониторинг права детета и Платформе организација за сарадњу са механизмима УН за људска права, МОДС и других домаћих и међународних организација УНИЦЕФ-а, ОЕБС-а, Save the Children и универзитетских професора аргументовано се расправљало о закону о правима детета и потреби или не успостављања независне институције за заштиту права детета.

На представљању извештаја „Где год да идемо чине нам зло“ - насиље над децом избеглицама и мигрантима која путују у Европу балканском рутом, указано је да су деца избеглице и мигранти посебно угрожени и налазе се у ризику од вишеструке дискриминације. Извештај је настао као резултат истраживања Центра за интердисциплинарне студије Универзитета у Сарајеву и истраживачког тима са Факултета политичких наука, у сарадњи са организацијом Save the Children. Представљени су најважнији налази из извештаја, чији закључни део садржи препоруке за боље поступање и заштиту деце миграната.

Право на људско достојанство је неприкосновено, а заштита физичког и психичког интегритета предуслов је за живот и остваривање пуног потенцијала људи, истакла је повереница на дискусији „Приступ правди за ЛГБТИ+ особе у Републици Србији“, која је одржана у Кући људских права у организацији ЕРА – Савеза за једнака права ЛГБТИ особа и организације Да се Зна! уз подршку Савета Европе. На скупу је представљена платформа „You Are Heard“ на којој чланови ЛГБТ+ заједнице могу безбедно да пријаве инциденте изазване мржњом. У дискусији су учествовали и министарка за људска и мањинска права Гордана Чомић, представница Заштитника грађана Јелена Стојановић, представници ЕРА, Да се Зна! и Мисије ОЕБС-а у Србији, а на отварању је говорио и Tobias Flessenkemper шеф Канцеларије Савета Европе у Београду.

Повереник је партнер на пројекту „Empowering the LGBTI workforce in the Serbian labor market“, посвећеног инклузији ЛГБТИ особа на тржишту рада у Републици Србији. Циљ пројекта је да се грађани и грађанке Републике Србије, који су припадници ове мањинске друштвене групе, едукују и оснаже у погледу заштите својих права у области рада и запошљавања, као и да се у партнерству са компанијама промовишу примери добре праксе инклузивних радних окружења. У оквиру пројекта Повереник је у Београду, Нишу и Новом Саду одржао радионице на тему „Дискриминација ЛГБТИ особа на тржишту рада – појам, облици и подношење притужбе Поверенику за заштиту равноправности“. Учесницима радионица представљен је мандат институције, рад на унапређену положаја ЛГБТИ особа у Србији, као и начин покретања поступка за заштиту од дискриминације пред Повереником. У оквиру пројекта објављена је и брошура о дискриминацији ЛГБТИ особа на тржишту рада, која садржи и образац за подношење притужбе.

Пословни свет, економска сфера и унапређење заштите права и равноправности у области радних односа од изузетног су значаја за читаво друштво, јер су социоекономска права која се остварују у тој области темељна људска права, истакнуто је на конференцији Game Changers – Платформа за дијалог о економској и социјалној

правди. У претходном периоду остварен је напредак у успостављању равноправности у радном окружењу, а Повереник је још 2017. године израдио „Кодекс равноправности – смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодаваца“, после чега је институција успоставила сарадњу са бројним послодавцима којима је помогла у изради докумената антидискриминационе политике и потписала Повељу о равноправности са бројним компанијама. Ипак, здравствена криза поново је утицала на лошији положај угрожених категорија а клатно равноправности нарочито померила на штету жена, јер жене чине већину запослених у здравственом и образовном систему, који су поднели већи терет током овог периода. На конференцији је једна од тема била и вештачка интелигенција као опасност по положај човека у радном процесу.

Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог организовало је током године низ догађаја и друштвених дијалога попут представљања инструмента за укључивање принципа *да нико не буде и заостављен* у законска и стратешка документа Републике Србије, друштвени дијалог за интеграцију младих, „Бескућништво – мапирање и први кораци ка друштвеној укључености“, о унапређењу инклузивних политика – подршка ученицама и студентима са хендикепом и друге на којима су представници Повереника активно учествовали.

Конференција „Људска права у дигиталном добу“ у организацији Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог у сарадњи са Color Media Communications била је посвећена изазовима за хијерархијске структуре – друштвене, економске или политичке и постојећем дисбалансу моћи и

системској неједнакости, као и технолошким иновацијама, попут разноврсних интернет платформи и система вештачке интелигенције, који данас представљају и део контролних механизма за елиминацију говора мржње са друштвених мрежа и интернета уопште.

У времену када дигиталне технологије преузимају примат у свим областима, морамо обезбедити адекватну заштиту људских права, јер је једно друштво сигурно колико и његови најрањивији чланови, рекла је повереница на АФА самиту лидерства „Заједно за боље сутра – моћ сарадње лидера у непредвидљивом свету“. Постоје добри примери како дигиталне технологије омогућавају да важне теме дођу у фокус великог броја људи, али њихова друга страна може бити изузетно штетна, нарочито за младе и жене који неретко постају жртве злоупотребе њихових фотографија на интернету. Дигитално насиље је стварно и тако се треба односити према њему, иако се догађа у виртуелном простору. На овој конференцији учесници су били руководиоци неких од највећих компанија из области банкарства, телекомуникација, енергетике и информационих технологија, који су кроз панел дискусије разменили искуства и идеје за друштвено одговорно пословање.

На седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова одржаној поводом Међународног дана сећања на жртве Холокауста, истакнуто је да Србија не спада у ред земаља у којима се бележи пораст антисемитизма, а спорадични инциденти увек наилазе на осуду институције Повереника као и надлежних органа, што показује да Србија доследно негује културу сећања на заједничко страдање јеврејског, ромског и српског народа у Другом светском рату. Истакнуто је да су поштовање људских права, забрана дискриминације и неговање културе толеранције и дијалога, најбоља одбрана од свих претњи које би могле да угрозе највише цивилизацијске вредности сваког друштва. Закључено је да учење о толеранцији и поштовању различитости треба да почне од најранијег детињства, кроз школски систем, уз константно подсећање на Холокауст и жртве које су поднете током једног од најмрачнијих периода у историји.

Поводом обележавања 10. децембра, Међународног дана људских права, у Народној скупштини је одржан скуп „Да нико не буде изостављен – у сусрет обележавању 75 година Универзалне декларације о људским правима“, у организацији Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог у сарадњи са Тимом Уједињених нација у Србији и Мисијом ОЕБС у Србији. Представник институције Повереника је учествовао на панелу који се тицао међугенерациске солидарности са председником Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова др Муамером Бачевцем, Даријом Кисић Тепавчевић, министарком за бригу о породици и демографију и представницима удружења како младих тако и старијих грађана. На панелу је наглашено да за Републику Србију заштита и унапређење људских права представља приоритетну област чему говори у прилог и чињеница да је успостављен уставни, законодавни и институционални оквир у домену заштите људских права, који је у складу са међународним стандардима, усвојено је низ стратегија и других нормативних аката којима се уређује област унапређења и заштите људских права.

Повереница је учествовала на скупу поводом отварања Недеље приватности, посвећене Међународном дану заштите података о личности, на коме је закључено да је пандемијско доба отворило нова питања у вези са успостављањем равнотеже између потребе да се заштити јавни интерес и јавно здравље и потребе за очувањем приватности. Недељу приватности у Србији организовали су Партнери Србија, Share фондација, А11 – Иницијатива за економска и социјална права, организација „Да се зна!“ и Београдска отворена школа.

Заштита здравља, економски и технолошки развој, смањење незапослености кроз повећање достојанственог рада и нова радна места, бољи одговор образовног система на садашње и будуће потребе тржишта и знања која олакшавају промене на тржишту, биле су кључне теме панела „Неједнакост и одговор јавних политика: допринос инклузивном расту“ на Копаоник бизнис форуму. Као модераторка панела повереница је нагласила да унапређење положаја и могућности свих грађана и грађанки представља добробит свих чланова заједнице, због чега треба интензивирати рад на различитим

мерама које су усмерене на постизање пуне равноправности различитих друштвених група, међу којима су механизми социјалне помоћи, политике тржишта рада и једнакост у образовању. О свеукупном одрживом и инклузивном расту и развоју на панелу су говорили директорка Векол ДМЦ Тања Богданов, извршна директорка Фондације Центар за демократију Наташа Вучковић, професор Економског факултета Михаил Арандаренко и помоћница министарке за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Сандра Грујичић.

Средином децембра 2022. године Фондација Центар за демократију организовала је традиционалну годишњу конференцију „Економска и енергетска криза, тржиште рада и достојанствен рад у Србији“ на којој је било речи о Агенди 2030, повезаности достојанственог рада и економског раста, економским и социјалним правима, радничким правима, а посебан

фокус је био на утицају економске и енергетске кризе на свет рада и економска и социјална права, као и стратегију праведне транзиције и њен утицај на економска и социјална права. Фондација Центар за демократију је током године организовала и низ дебата и других догађаја на којима је Повереник узимао активно учешће, попут дебата о грађанском активизму, зеленим радним местима и пословима, радним местима за младе, субвенцијама, енергетској кризи и положају сиромашних, дечијем и сиромаштву старијих, стратегији образовања и целоживотном учењу и др.

Представници органа јавне власти морају имати вештине и бити сензибилисани да благовремено препознају и реагују на дискриминацију, нарочито у раду са угроженим друштвеним групама, истакнуто је приликом отварања радионице за државне органе „Процена утицаја прописа и јавних политика на осетљиве друштвене групе“, коју су заједнички организовали и спровели Повереник и Иницијатива за економска и социјална права А11. Циљ радионице био је упознавање релевантних актера из јавног и цивилног сектора са обавезом процене утицаја на поједине друштвене групе, као и изменама и допунама Закона о забрани дискриминације.

Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге УНОПС организовала је тематску консултативну радионицу за припрему новог циклуса подршке у области унапређења доброг управљања и социјалне укључености на локалном нивоу. Тематска радионица је организована као део ширег консултативног процеса и прилика да се са релевантним националним институцијама дискутује о планираним активностима, националним приоритетима, и усклађивању са националним и локалним потребама у области социјалне укључености.

На националној конференцији „Одговорни према грађанима“, у организацији Удружења правника социјалне заштите - Аргумент присуствовало је неколико стотина стручњака из читаве Србије, а била је посвећена начинима и моделима функционисања система социјалне заштите. Истакнута је улога медија посебно при извештавању о осетљивим темама, попут насиља над децом. Представник Повереника је представио праксу институције у остваривању равноправности у области социјалне заштите, а један од

закључака са скупа је да је социјална заштита од великог утицаја како на личном и породичном плану тако и у ширем смислу, јер јача друштвену кохезију и солидарност, и као таква мора да буде одговорна.

У оквиру пројекта „Социјална права за осетљиве групе“ (SoRI II, ГИЗ) организована је конференција на којој су представљени резултати социјалног мапирања које је као пилот пројекат спроведено у четири општине у Србији, са циљем интеграције свих друштвених група у креирање јавних политика у складу са принципима одрживог развоја и Агендом 2030.

Главне теме дводневне међународне конференције под називом „Демократија: минимални консензус“, одржане у организацији „Црте“ биле су положај парламената у савременим демократијама, значај и квалитет избора и улога слободних медија у очувању демократије. Пленарни део конференције почео је панелом на којем је разматрано да ли су парламенти и даље примарна места за доношење одлука у околностима у којима политика постаје пракса управљања кризама.

Повереница се састала са представницима СУБНОР-а, са којима је разговарала о њиховим активностима у правцу неговања антифашизма и могућностима даље сарадње. Председник СУБНОР-а Србија, генерал Видосав Ковачевић уручио је повереници захвалницу за допринос у развијању и очувању антифашистичке борбе.

Организације Међународни дијалог центар и Европски савет верских лидера, уз подршку Канцеларије ОЕБС за демократске институције и људска права (ОДИХР) организовале су онлајн радионицу у циљу представљања два истраживачка рада о сузбијању говора мржње: „Образовање у борби против говора мржње против избеглица и миграната у Европи“ и „Верски актери и борба против говора мржње у Европи“. На радионици је било речи о неопходности дијалога међу кључним актерима у различитим областима друштвеног живота, укључујући верске лидере, а закључено је да је потребно осигурати мултисекторски приступ и сарадњу у свим сегментима друштва, како би се утицало на смањење говора мржње.

Извештавање медија о избеглицама било је тема округлог стола „Етичко извештавање о избеглицама“ који су заједнички организовали Центар за истраживање и развој друштва ИДЕАС, канцеларија Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице у Србији и амбасада Швајцарске. Циљ округлог стола било је унапређење информисаности новинара и медијских професионалаца и подстицање сарадње са организацијама цивилног друштва које се баве заштитом права избеглица и тражиоца азила и других актера, како би се постигла већа објективност у извештавању и спречила објава дискриминаторних садржаја у медијима.

Међународна сарадња и реализовани пројекти

Током 2022. године Повереник је наставио сарадњу са међународним партнерима у земљи и иностранству, са међународним владиним и невладиним организацијама, европским и регионалним телима за равноправност, као и кроз билатералне сусрете и активно учешће у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ). У оквиру ове сарадње реализује се и једна од надлежности Повереника која се односи на креирање и спровођење самосталних пројеката или учешће у креирању и спровођењу партнерских пројеката.

Пројекат „Унапређење положаја жена и девојница у руралним областима“ спроводи се у оквиру иницијативе „Унапређење безбедности жена у Србији“, који Повереник имплементира у сарадњи са Агенцијом УН за родну равноправност и уз подршку амбасаде Краљевине Норвешке у Београду. У оквиру пројекта организован је низ догађаја на тему унапређења положаја жена и

девојница на селу и родне равноправности, као и дводневна радна посета поверенице са групом пољопривредница Словенији, Аустрији и Хрватској. У оквиру овог пројекта, а поводом 15. октобра Међународног дана жена на селу, у Чачку је организована конференција „Поглед у будућност“. Такође је пружена директна помоћ женама које желе да покрену или унапреде посао у области пољопривреде и обезбеђена куповина пољопривредне опреме за предузетнице и новоформиране невладине организације које се баве пружањем подршке женама и девојцима из руралних области, у Златиборском, Моравичком и Рашком округу. С обзиром на важност медијске подршке, у оквиру пројекта додељене су и посебне медијске награде новинарима који су кроз своје објаве у 2022. години промовисали толеранцију и равноправност и извештавали о женама и девојцима из руралних средина.

У оквиру истог пројекта „Унапређење безбедности жена у Србији“ почетком септембра организована је студијска посета Повереника Португалији са циљем размене искуства у функционисању и раду на унапређењу економског положаја и безбедности жена на селу с обзиром да је циљ пројекта јачање индивидуалних капацитета жена и девојница у руралним областима и унапређење приступа правди и капацитетима за заштиту од родно заснованог насиља и дискриминације. Имајући у виду вишедимензионалност проблема насиља над женама, нарочито жена које живе у руралним срединама, један од кључних аспеката је унапређење сарадње свих релевантних актера који могу допринети побољшању положаја жена у руралним срединама али и размена искустава са другим са институцијама и организацијама, чему је служила и посета Португалији.

Састанци су одржани са државном секретарком за једнакост и миграције Исабел Родригес, председницом Националне комисије за људска права Сандром Рибеиро, представницима Комисије за једнакост у раду и запошљавању, Кабинета за планирање, политике и администрацију Министарства пољопривреде и исхране, Комисије за грађанство и родну равноправност, као и са Националном гардом Министарства унутрашњих послова која има специјалне програме за рурална подручја. Организована је и посета простору „Лисабон+Једнакост“ посвећеног жртвама породичног и родно заснованог насиља градске општине Лисабон, португалском удружењу за подршку жртвама АПАВ и Центру за подршку жртвама породичног насиља у дистрикту Евора.

Повереница је учествовала на онлајн форуму у организацији „Групе амбасадора – пријатеља родне равноправности“ у Стокхолму, на којем је представила досадашња искуства у унапређивању родне равноправности из угла институције и нагласила да је остварен значајан напредак у областима учешћа жена у политичком животу, превенцији и заштити од родно засноване дискриминације, увођењу родно одговорног буџетирања, достигнућа али и изазове из праксе у Републици Србији.

Повереник даје пун допринос даљој изградњи друштва заснованог на поштовању људских права истакнуто је на састанку са шефом делегације ЕУ у Србији Емануелом Жофреом током његове посете институцији Повереника. На састанку је било речи о достигнутим стандардима у области заштите људских права, значају равноправности и потреби даљег унапређења заштите од дискриминације.

Сарадња је настављена и са регионалном директорком UN Women за Европу и Централну Азију Алијом Ел-Јасир, са којом је повереница разговарала о унапређењу равноправности и заштити жена од дискриминације, као и планираним активностима институције у овој области. Посебна тема састанка била је дугогодишња успешна сарадња институције Повереника и UN Women, укључујући и актуелни пројекат усмерен на унапређење положаја жена и девојчица у руралним срединама. На састанку је било речи и о будућим пројектима који ће имати за циљ конкретну подршку различитим категоријама жена.

Са Популационим фондом Уједињених нација (УНФПА) Повереник има дугогодишњу успешну сарадњу на више поља, а током 2022. године од посебног значаја је била кампања „Bodyright“ коју, по угледу на глобалну кампању, спроводе Повереник и УНФПА под слоганом „Твоје тело је твоје! И на нету и у стварном свету!“ званично је почела конференцијом која је одржана у Југословенској кинотеци, а била је посвећена спречавању родно заснованог насиља почињеног посредством технологије у онлајн простору. Циљ кампање „Bodyright“ је подизање свести у друштву о широко распрострањеном родно заснованом насиљу у дигиталној сфери и његовим последицама. Учесници конференције су истакли да је потребно унапређење нормативног оквира на глобалном нивоу који се тиче регулисања људских права у онлајн простору и позвали технолошке компаније да се укључе и дају допринос. У склопу конференције представљен је и локализовани „Појмовник родно заснованог насиља почињеног посредством технологије“, који даје преглед различитих облика насиља у дигиталном свету и могуће последице таквог насиља. У склопу кампање, слоганом „Повери се повереници“ позивани су сви да овакве случајеве пријаве Поверенику јер је истраживање показало да је више од 74% девојака у Србији изјавило да никада нису биле део било које кампање подизања свести о

родно заснованом насиљу посредством технологије. Учесници конференције су истакли да је потребно унапређење нормативног оквира на глобалном нивоу који се тице регулисања људских права у онлајн простору и позвали технолошке компаније да се укључе и дају допринос. О важности ове кампање и спречавању дигиталног насиља говорио је и шеф делегације ЕУ у Србији Емануел Жиофре, а да су наша тела мање заштићена у онлајн простору, него што су то музика, филм или чак корпоративни логотипи, рекао је директор УНФПА за Србију Џон Кенеди Мосоти.

Са Јакупом Беришом, сталним представником програма Уједињених нација за развој (УНДП) у Србији, одржан је радни састанак на коме су разматрани будући заједнички пројекти и наставак сарадње између две институције. Посебан фокус у разговору стављен је на развој дигитализације и вештачке интелигенције и њиховом утицају на људска права, а теме су биле положај припадника ромске националне мањине и родно засновано насиље.

Жене, Роми, припадници ЛГБТ+ популације и мигранти најчешћа су мета на коју је усмерен дискриминаторни и говор мржње, истакнуто је на конференцији посвећеној борби против говора мржње одржане у седишту ОЕБС-а у Бечу. Циљ конференције била је размена искуства и добре праксе применљиве у земљама чланицама ОЕБС-а. Конференцију су отворили Матео Мекачи директор канцеларије ОЕБС-а за демократске институције и људска права, Тереза Рибеиро представница ОЕБС-а за слободу медија и Кајрат Абдракманов високи комесар ОЕБС-а за националне мањине. Међу учесницима конференције били су и представници држава чланица ОЕБС-а, представници академије, цивилног друштва и медија. Повереница је овом приликом представила пример Србије, изазове у пракси и начин заштите пред Повереником када је у питању говор мржње.

На регионалној Конференцији „Изазови у доношењу одлука у предметима дискриминације - санкције и накнада штете“, која је одржана у Македонији, октобра 2022. године, која је окупила представнике појединих органа и институција омбудсманског типа, судије и суткиње из

апелационих судова, виших судова у Србији, основних судова у БИХ и основних судова у Македонији, као и представника ОЕБС-а, Савета Европе и организација цивилног друштва, разматрана су питања: главних изазова са којима се судови сусрећу у пракси код изрицања санкција; случајева најприкладнијих за доделу накнаде штете и улоге тела за равноправност; може ли интерсекцијска дискриминација довести до кумулативних компензација; може ли се два пута санкционисати дискриминаторно поступање; врсте критеријума при процени износа коју треба доделити за накнаду штете; како судови поступају при досуђивању различитих врста накнада материјалне и нематеријалне штете; као и смерница за обрачун висине накнаде штете.

На панелу „Западни Балкан у односу на ЕУ: начини борбе против дискриминације кроз институционалне механизме“ одржаног на Међународној конференцији о људским правима у оквиру манифестације Europride 2022. изнети су ставови институција прогресивних европских земаља које се баве дискриминацијом ЛГБТ особа у погледу правних и практичних механизма које ове земље користе у односу на земље Западног Балкана, а размењена су и практична искуства у заштити људских права. На конференцији су, поред Повереника, учествовали и Сениша Бјековић, заштитник људских права и слобода Црне Горе, Роберт Гајда, албански комесар за заштиту од дискриминације, Нежа Коговшек Шаламон, члан ЕКРИ за Словенију.

Средином јула је одржан Трећи додатни састанак о људској димензији о заштити права жртава трговине људима у Бечу, где је на панелу „Борба против трговине људима у сајбер простору“ представљено искуство Србије у борби против трговине људима посебно у сајбер простору и истакнуто да је Република Србија још 2017. године успоставила Национални центар за безбедност деце на Интернету као механизам за едукацију, саветовање и пријаву насиља и других опасности или непримереног говора коме деца могу бити изложена.

О Холокаусту и борби против антисемитизма одржане су две међународне конференције у Прагу. Међународна конференција посвећена Терезинској декларацији из 2009. године један је од догађаја које Влада Чешке организује током периода председавања Саветом Европске уније. Терезинска декларација настала је са циљем да се исправе економске неправде које су пратиле Холокауст над Јеврејима и другим жртвама нацистичког прогона у Европи, као и да се за будуће генерације очува сећање на Холокауст. На конференцији су учествовали бројни високи државници и представници међународних организација, међу којима су и Ентони Блинкен, државни секретар САД, Вера Јурова, подпредседница Европске комисије, као и повереница за заштиту равноправности Републике Србије. Дан раније, 2. новембра, у организацији Светског јеврејског конгреса одржана је међународна конференција Специјалних изасланика и координатора за борбу против антисемитизма (SECCA).

Регионална сарадња, унапређење економских односа и слободе кретања људи, роба и капитала, мора бити праћена и одговарајућом институционалном заштитом људских права и слобода, пре свега права на равноправност, оцењено је током дводневне посете Албанији где се повереница састала са повереником за заштиту од дискриминације Робертом Гајдом, омбудсманком Ериндом Баланком и министарком за односе са парламентом у Влади Албаније Елисом Спиропали. Циљ студијске посете била је размена знања и искустава и креирање заједничких активности у области заштите људских и мањинских права и заштити од дискриминације, нарочито у условима све интензивнијих односа међу суседима. Закључено је да су само сарадња и заједнички рад гаранција за остваривање демократских процеса и владавине права. Током боравка у Албанији одржан је и састанак поверенице са представницима ОЕБС-а у Тирани. Албански повереник за заштиту од дискриминације Роберт Гајда је дошао у узвратну билатералну посету Поверенику, а на овом састанку се разговарало о свим питањима у области заштите и унапређења људских и мањинских права и слобода, са посебним акцентом на томе да ли се институције других европских земаља баве борбом против дискриминације другачије од оних на Балкану, које су разлике у погледу правних и практичних механизма које ове земље користе, а размењена су и практична искуства у раду две институције. У разговору је закључено да су питања људских права изузетно

важна и подједнако осетљива за читав Западни Балкан, што се види и кроз тензије које прате организацију овогодишњег Европрајда у Београду. Повереници су се сложили да заштита права ЛГБТ заједнице није идеална ни у развијеним демократским друштвима ЕУ, али да се у нашем региону континуирано праве помаци по овом питању.

Практична искуства у раду институција и наставак сарадње на унапређењу заштите људских права договорени су и на састанку са заштитником људских права и слобода Црне Горе Сенишом Бјековићем. У разговору је истакнуто да су људска права подједнако значајно, али и осетљиво питање за читав Западни Балкан, због чега је веома важно неговати добру сарадњу институција за заштиту равноправности из региона, нарочито у условима интензивирања економских и политичких односа међу суседима.

Регионалну конференцију Мреже жена у полицији на тему „Полицијски изазови у постковид условима и улога жена у Сектору безбедности“, организовала је Мрежа жена у полицији Министарства унутрашњих послова Републике Србије у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији, са циљем размене искустава у раду оваквих врста мрежа на регионалном и европском нивоу, као и превазилажења изазова у улогама и процесима рада које је донела Ковид пандемија и улози жена у сектору безбедности. На конференцији су говорили и министар унутрашњих послова Братислав Гашић, заменица шефа Мисије ОЕБС-а у Србији Сара Груен, председница Европске мреже жена у полицији Монтсерат Пина Мартинез и председница Мреже жена у полицији МУП-а Републике Србије Татјана Ветро.

Повереник је учествовао у раду Регионалне конференције о кибернетичком насиљу и кибернетичкој сигурности, с посебним освртом на младе и жене у организацији Правобранитељице за равноправност сполова Републике Хрватске, средином новембра. Регионална конференција организована је у оквиру међународне сарадње организација цивилног друштва, државних органа и независних тела за равноправност из Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Србије на решавању проблема кибернетичког насиља и његових друштвених последица на младе и жене. На конференцији су говорили стручњаци релевантних државних органа и организација, представници међународних организација, истраживачи и стручњаци из области сајбер насиља као и представници организација цивилног друштва.

Повереница је учествовала на годишњем семинару европских тела за равноправност у Стразбуру који је организовала Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције (ECRI) на тему примене концепта укрштене дискриминације у заштити грађана од дискриминације. Кроз сагледавање целокупне слике и препознавање испреpletаних утицаја више личних својстава особе на њен положај, као и познавање културе и ставова заједнице у којој долази до дискриминације, могу се успешно

идентификовати друштvene подгрупе које су изложене вишеструкој дискриминацији, а које често нису довољно видљиве институцијама, истакнуто је на конференцији а повереница је нагласила да се са укрштеном и вишеструком дискриминацијом најчешће сусрећу Роми, сиромашни грађани, као и особе са инвалидитетом. Концепт укрштене дискриминације у Србији се успешно примењује, јер имамо добро дефинисан правни оквир који

препознаје ове облике дискриминације, а пракса институције Повереника је да континуирано спроводи едукације запослених у органима јавне власти, правосуђу, полицији, установама социјалне и здравствене заштите и другим релевантним институцијама, који одлучују о заштити права грађана.

Представник Повереника је учествовао на Конференцији *Изазови у доношењу одлука у предметима дискриминације- санкције и накнада штете* у Скопљу у организацији ОЕБС-а, као део платформе за регионалну сарадњу по питањима борбе против дискриминације (успостављене са Мисијама ОЕБС-а у Србији и Босни и Херцеговини). Конференција је била завршни догађај којем су претходиле организоване онлајн радионице на којима је било речи о улози и значају стратешких парница, трајању поступака за заштиту од дискриминације, учесталости и ефектима привремених мера и досуђеним накнадама штете. Конференција је окупила представнике тела за равноправност, судије и суткиње из апелационих судова, виших судова у Србији, основних судова у БИХ и основних судова у Македонији, као и представнике ОЕБС-а, Савета Европе и организација цивилног друштва, са циљем подстицања ефикасне сарадње и координације између релевантних актера у борби против дискриминације, посебно између представника правосуђа, тела за равноправност, организација цивилног друштва, како би се допринело размени искустава и примера добре праксе.

Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ)

Током 2022. године настављена је сарадња у оквиру Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) кроз редовно учешће представника институције у раду радних група (за комуникацијске стратегије и праксе, формирање практичних политика, родну равноправност, антидискриминационо право и истраживање и прикупљање података), као и у пројекту „Стандарди тела за равноправност“.

Повереник је као пуноправни члан ове мреже присуствовао Годишњој генералној скупштини ЕКВИНЕТ-а, која је одржана у Бриселу почетком октобра. На овогодишњем заседању усвојен је Стратешки план рада за период 2023 - 2026, као и Радни план за 2023. годину, у оквиру кога је усвајање Директиве о стандардима тела за равноправност кључни приоритет, јер досадашње Препоруке Европске комисије о стандардима тела за равноправност нису дале очекиване резултате. Иако је садржај текста будуће

Директиве у време одржавања скупштине није још увек био познат, дискутовало се детаљно о очекивањима да ће обавезујуће одредбе о стандардима тела за равноправност обезбедити гаранције независности, адекватан мандат, овлашћења и ресурсе, што на крају треба да допринесе бољој заштити свих који су у опасности од дискриминације и неједнаког третмана. Предлог Директиве објављен је 7. децембра 2022. године³¹.

Са годишње скупштине ЕКВИНЕТ-а, Брисел, 2022.

Сарадња са ЕКВИНЕТ-ом током 2022. године текла је у нешто другачијој форми од уобичајене. Наиме, од приступања Повереника овој мрежи 2013. године, присуство догађајима финансирано се за све чланице мреже из буџета ЕКВИНЕТ-а, односно из средстава програма Европске комисије „Право, равноправност и грађани“ (Rights, Equality and Citizenship). Током 2020. године није било живо сусрета због пандемије изазване коронавирусом, а од 2021. године финансирање ЕКВИНЕТ-а се пребацује на програм Европске комисије „Грађани, равноправност, право и вредности“ (Citizens, Equality, Rights and Values (CERV) Programme 2021-2027) који не предвиђа финансирање трошкова присуствовања догађајима за чланице мреже које истовремено нису чланице Европске уније, што је осам чланица мреже довело у неравноправан положај. Тим поводом руководство ЕКВИНЕТ-а се обратило Европској комисији указујући да се овакав приступ суштински противи основним вредностима мреже и тела за равноправност која раде на примени закона о равноправном третману у својим државама, доприносећи процесу приступања кроз промовисање права и принципа равноправности, укључености и једнаких могућности, што су уједно и кључне вредности Европске уније. Овај проблем је истакнут и на регионалној конференцији тела за равноправност југоисточне Европе.

Имајући у виду наведено, представници Повереника су присуствовали на неколико догађаја, док су остали праћени онлајн и на тај начин је обезбеђено редовно учешће представника институције у раду свих радних група. Поред кластера за подстицање

³¹ Proposal for a Council Directive on standards for equality bodies, European Commission, Brussels, 7. 12. 2022, доступно на интернет страници: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/tackling-discrimination/equality-bodies_en

равноправности и кластера за питања инвалидитета, у 2022. години почео је са радом кластер за вештачку интелигенцију, кластер за економска и социјална права и кластер за истополне породице у покрету, као и ЕКВИНЕТ-ов кластер за старосно доба. У раду кластера за старосно доба учествовала је повереница, као једна од говорница на ЕКВИНЕТ-овом вебинару „Потенцијал тела за равноправност за укључивање у активности Уједињених нација у вези са старењем“, а представљени су и кључни налази из Посебног извештаја о дискриминацији старијих особа у Републици Србији, као и кључне препоруке за коришћење великог потенцијала старијих грађана, ефеката међугенерациске размене знања и искустава и реализацију принципа целоживотног учења.

Поред редовних активности, рад мреже као и њених чланица у 2022. години обележен је утицајем рата у Украјини на питање равноправности. ЕКВИНЕТ је организовао два онлајн састанка на ову тему, уз примену Четам хаус правила, чиме су учесници састанака обавезани да могу користити информације изнете на састанку, али без откривања идентитета учесника од кога информација долази. На овим састанцима највише је било речи о дискриминацији која је карактеристична за земље које се граниче са Украјином и које су примиле највећи број избеглица, забележен је другачији третман и дискриминација украјинских Рома на граници, као и приликом недостатка смештаја, али и одбијањем других украјинских избеглица да буду у истом смештају. Такође, нека тела за равноправност су известила о крајње различитом и на расизму заснованом третману избеглица које нису из Украјине, нарочито према онима који долазе из Африке. Велика забринутост је исказана и због дискриминације жена и отежаном приступу сексуалној и репродуктивној здравственој заштити, као и о ризику од трговине људима. Забележени су и проблеми трансродних особа чија документа нису била у складу са њиховим родним идентитетом. У области запошљавања, пријављени су случајеви отпуштања руских радника а дискриминација Руса забележена је и у области образовања. Тела за равноправност су ЕКВИНЕТ обавештавала о случајевима који указују на широко распрострањен говор мржње према Русима, бојкотовање руских ресторана, продавница, уметника, одбијање пружања различитих и банкарских услуга Русима, онемогућавање учешћа на спортским и другим догађајима, немогућности изнајмљивања станова и сл. Представници Повереника су констатовали да у Републици Србији овакви проблеми и случајеви дискриминације не постоје, као и да се према избеглицима из Украјине поступа хумано, са дужном пажњом и у складу са највишим међународним стандардима.

У 2022. години објављена је ЕКВИНЕТ-ова публикација *Афирмативне мере као средство за борбу против структуралне дискриминације у Европи (Exploring positive action as a means to fight structural discrimination in Europe)*³² коју је израдила радна група за антидискриминационо право, а у чијој изради је учествовао и Повереник. У публикацији је представљен и случај у којем је Повереник поступао по притужби због дискриминације у области рада и запошљавања где је послодавац, поред осталог, показао да погрешно разуме правну природу позитивне мере³³.

³² Exploring positive action as a means to fight structural discrimination in Europe, Equinet, доступно на интернет страници: [Exploring positive action as a means to fight structural discrimination in Europe, \(equineteurope.org\)](https://equineteurope.org/)

³³ Exploring positive action as a means to fight structural discrimination in Europe, стр.69

ОПИС СТАЊА И КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ

Ради пружања свеобухватног увида у стање остваривања равноправности и заштите од дискриминације, распрострањености дискриминације, њених обележја и облика, најчешћих жртава, извршилаца и области где је најчесталија, у овом извештају су прво детаљније представљени поједини извештаји и други акти сачињени на нивоу Европске уније, међународних организација и уговорних тела који се односе на стање у Републици Србији, у којима је дат пресек стања и препоруке за унапређење положаја појединих друштвених група. Следе извештаји и истраживања појединих домаћих институција и организација издатих током 2022. године, како би се стекао потпунији увид у стање у погледу остваривања и заштите равноправности из различитих перспектива, сагледали најважнији проблеми на које се у овим извештајима указује и назначили најважнији закључци до којих се дошло (списак свих сагледаних извештаја и истраживања се налази у Прилогу 3 овог извештаја).

Након тога следе кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације и опште препоруке за превазилажење уочених проблема. У даљем делу овог извештаја, дат је преглед уочених проблема по појединим личним својствима дискриминације, на основу свих поступања Повереника и анализе доступних релевантних извора података и описа стања, са препорукама за превазилажење тих проблема.

Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела

Стање у погледу остваривања и заштите равноправности различитих друштвених група сагледава се како на нивоу Европске уније, тако и од стране великог броја међународних организација и уговорних тела. На основу тих извора може се стећи комплетнији утисак и о примени принципа равноправности како на глобалном нивоу и у Европској унији тако и у нашој држави, нарочито поредећи стање и поједине параметре, али и напредак који се постиже на годишњем нивоу. Неке објављене публикације садрже примере добре праксе на међународном нивоу, анализу различитих начина остваривања појединих права, али и преглед будућих праваца деловања кроз постојећа акта или препоручене мере и активности. Због тога је у наставку дат кратак преглед појединих извештаја и публикација, а неке су наведене као извори уз одређене теме које су детаљније обрађене у овом извештају.

Као и сваке године у оквиру редовних годишњих извештаја Повереника пре свега је дат кратак преглед и оцена стања у свим областима у Републици Србији кроз најновији **Извештај о напретку Републике Србије за 2022. годину**¹⁴ Европске комисије. У овом извештају је, између осталог, наведено да Србија има одређени ниво припремљености за примену правних тековина ЕУ и европских стандарда у области владавине права и основних права, као и да је свеукупно постигнут ограничен напредак у овој области, што

¹⁴Извештај за 2022. годину, Европска комисија, Брисел, 12. 10. 2022. године, доступно на интернет страници: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/Serbia_Report_2022_SR_%5B1%5D.pdf

укључује побољшање просечне оцене потпоглавља у односу на претходни извештајни период. Законодавни и институционални оквир за очување основних права је углавном успостављен, али је потребно његово доследно и ефикасно спровођење. Усвојене су и нове стратегије за борбу против дискриминације и инклузије Рома, као и акциони планови за родну равноправност и за инклузију Рома. Ратификовани су основни међународни инструменти о људским правима, али још увек није ратификована Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица коју је Србија потписала 2004. године.

У извештају је наведено и да је Европски суд за људска права од јуна 2021. до јуна 2022. донео 19 пресуда које се односе на Србију и утврдио да је прекршена Европска конвенција о људским правима у девет случајева, који су укључивали повреде права на правично суђење, заштиту имовине, права на поштовање приватног и породичног живота, права на слободу и безбедност и општу забрану дискриминације. У току је рад на имплементацији механизма који обезбеђује индивидуалну накнаду родитељима у случајевима попут случаја Зорице Јовановић против Србије у коме је установљен континуирани пропуст власти да подносиоцу представке пружи било какву информацију о стварној судбини нестале бебе из државне болнице. У извештају је такође указано да је јануара 2022. изручен држављанин Бахреина, упркос привременој мери коју је изрекао Европски суд за људска права о уздржавању од екстрадиције до окончања судског поступка.

У овом извештају се наводи да су годишњи извештаји независних тела разматрани у релевантним одборима и на пленарним седницама Народне скупштине, која није успела системски да подржи рад независних тела редовним праћењем спровођења њихових препорука. Извештај Повереника за заштиту равноправности за 2021. годину указује да је дошло до повећања броја притужби (у односу на 2020. годину као и до пада броја препорука које је Повереник издао органима јавне власти као и да је проценат спроведених препорука Повереника и даље висок али је у опадању (у 2020. годни је износио 89%, а у 2021. години је износио 82%). Говор мржње, претње и насиље су и даље присутни према бранитељима људских права и према ЛГБТ особама. Повереник за заштиту равноправности наводи да је било случајева напада и претњи упућених мигрантима од стране екстремиста и десничарских група, као и да је било напада мотивисаних мржњом и етничким пореклом, указано је у овом извештају.

У извештају се позива и на чињеницу да је повереница током 2021. године реаговала изјавама и упозорењима на случајеве дискриминаторних ставова и вербалног насиља над женама, укључујући оне упућене од стране јавних личности. Иако је број и однос жена у политици наставио да расте, екстерна студија која је објављена 2021. године и која се заснива на интервјуима са политичаркама и на праћењу медија, указује да су дискриминација по основу пола и вербални и други облици родно заснованог насиља и даље присутни. Ромкиње, старије жене, сиромашне, жене са инвалидитетом, избеглице и интерно расељене жене, и даље доживљавају различите облике дискриминације, што је додатно погоршала здравствена криза изазвана Ковидом 19. У свом Посебном извештају о дискриминацији старијих особа, повереница је истакла облике дискриминације са којима се суочавају посебно старије жене.

У овом извештају је указано и да се, због недостатка поверења у институције, случајеви насиља и дискриминација према ЛГБТИ+ особама често не пријављују. Трансродне

особе су посебно изложене насиљу, злостављању и дискриминацији, интерсекс особе остају невидљиве и друштвено и правно, а нема ни помака у вези са усвајањем Закона о истополним партнерствима.

Као препоруке у овом извештају је, између осталог, наведено да је потребно радити на испуњавању препорука из Извештаја за 2021. годину, а посебно треба:

- ојачати институције за људска права издвајањем неопходних финансијских и људских ресурса и успостављањем процедура за осигурање усклађености са мерама Европског суда за људска права, укључујући привремене мере;
- започети имплементацију стратегија за борбу против дискриминације, родне равноправности, насиља над женама и деинституционализације;
- активно се супротстављати злочинима мотивисаним мржњом и успоставити евиденцију полицијских истрага и судских пресуда;
- кроз боље прикупљање података показати опипљив напредак у области делотворног остваривања права припадника националних мањина, укључујући циљеве постављене Познанском декларацијом о инклузији Рома и новим акционим планом који се односи на националне мањине.

У *Concluding observations on the third periodic report of Serbia*³⁵, Комитета за економска, социјална и културна права поздрављене су законодавне, институционалне и политичке мере предузете за повећање заштите економских, социјалних и културних права, као што је усвајање Закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације 2021. године, Закона о бесплатној правној помоћи 2018. године и Закона о становању и одржавању зграда из 2016. године. Ипак, Комитет је забринут због суштинске дискриминације са којом се суочавају угрожени и маргинализовани појединци и групе у приступу послу, социјалној заштити, становању, здравственим услугама и образовању. Комитет сматра да се ситуација додатно погоршала због растућег говора мржње, укључујући друштвене мреже, те апелује на државу да интензивира напоре у промовисању равноправности и борби против дискриминације, посебно Рома и припадника националних мањина, особа са инвалидитетом, избеглица, тражилаца азила, интерно расељених лица и ЛГБТИ особа.

У закључним запажањима се, у делу који се односи на остваривање равноправности, посебно препоручује:

- предузимање неопходних корака за уклањање свих дискриминаторних законских одредби и усвајање антидискриминаторног законодавства без одлагања, као и ојачање спровођења антидискриминаторног законодавства;
- предузимање неопходних мера за спровођење теста равноправности приликом припреме нових прописа или политика које утичу на уживање економских, социјалних и културних права од стране угрожених и маргинализованих појединаца и група, како је предвиђено Законом о изменама и допунама закона о забрани дискриминације;
- повећање свести и сензибилисање јавних званичника и јавности, укључујући говор мржње на друштвеним мрежама.

³⁵ *Concluding observations on the third periodic report of Serbia*, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 6 April 2022, доступно на интернет страници: <https://digitalibrary.un.org/record/3969915?ln=en>

У светлу чињенице да је поседовање личних докумената предуслов за приступ већини социјалних услуга, Комитет изражава дубоку забринутост због великог броја деце чије се рођење не може пријавити и лица чије пребивалиште не може бити пријављено на адреси центра за социјални рад у складу са Законом о пребивалишту и боравишту грађана и последичним ограничењима у приступу социјалним услугама. Из тог разлога Комитет позива да се одмах предузму кораци који ће довести до исправљања овакве ситуације; проширења примене Закона о сталном и привременом боравку грађана на интерно расељена лица која живе у неформалним насељима и која су пријавила пребивалиште на Косову; ревидирања закона који се односе на регистрацију рођења, укључујући подзаконске акте, како би се осигурало да се рођење све деце у Србији упише у регистар.

Када је реч о особама са инвалидитетом, Комитет је забринут што се ускраћивање разумног прилагођавања за особе са инвалидитетом не препознаје као облик дискриминације и што су јавни објекти и јавни превоз углавном недоступни особама са инвалидитетом. Такође је забринут због континуиране институционализације особа са инвалидитетом и ограничене доступности услуга у заједници, као и због стално ниског нивоа запослености и социјалне интеграције особа са инвалидитетом. Препоруке које у овом случају даје Комитет односе се на: осигурање да ускраћивање разумног прилагођавања буде правно признато као облик дискриминације као и да се оно обезбеди, посебно на радном месту и у школи; побољшање приступа јавним установама, укључујући медицинске клинике и јавни превоз; олакшавање процеса деинституционализације особа са инвалидитетом и проширење услуга у заједници; побољшање запошљавања, укључујући успостављање подстицаја и посебних мера уз пуну интеграцију радника са инвалидитетом на тржишту рада.

Констатујући усвајање нове националне стратегије за родну равноправност за период 2021–2030, Комитет је забринут због недовољног утицаја националне стратегије за родну равноправност за 2016–2020, посебно у вези са учешћем жена у радној снази и запошљавању. Такође је забринут због недостатка заштите и подршке женама да се суоче са повећаним обавезама бриге због затварања школа и повећаног ризика од насиља у породици током пандемије. Због тога Комитет указује на: неопходност пуне имплементације нове стратегије, идентификовање узрока који онемогућавају да жене учествују у радној снази и добију пристојне прилике за посао, потребу прилагођавања службе за запошљавање и додатног стручног усавршавања, уз обезбеђивање услуга за бољу хармонизацију радног и породичног живота; појачавање напора на спречавању и кажњавању сексуалног и родно заснованог насиља.

Напомињући да Породични закон утврђује старосну доб за брак за оба пола на 18 година, Комитет је забринут због континуиране праксе дечјих бракова, посебно код девојчица, и његовог озбиљног утицаја на економска, социјална и културна права. Стога апелује да се осигура строго поштовање законске одредбе која прописује минималну старосну доб за склапање брака и предузимање мера за елиминацију дечијих бракова и сензибилизацију јавности о штетним последицама такве праксе.

Комитет је такође забринут због и даље високе стопе сиромаштва, посебно међу Ромима, припадницима националних мањина, особама са инвалидитетом и интерно расељеним лицима, упркос одређеном постигнутом напретку. Комитет са жаљењем констатује престанак рада Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва и

изражава забринутост због одсуства конкретне политике и институционалног оквира за смањење сиромаштва.

У закључним запажањима, Комитет је изразио забринутост и због: несразмерно високе стопе напуштања основног и средњег образовања, као и ниске стопе похађања предшколског и средњег образовања међу ромском децом; континуиране сегрегације деце са сметњама у развоју у специјалним школама и одељењима, упркос постигнутом напретку; несразмерног утицаја КОВИД-19 на децу у неповољном положају и маргинализовану децу у приступу образовању.

У **Извештају о циљевима одрживог развоја 2022**³⁶, Уједињене нације упозоравају да су „каскадне и међусобно повезане кризе“, којима доминирају Ковид-19, климатске промене и сукоби, преокренуле године напретка у искорењивању сиромаштва и глади, побољшања здравља и образовања као и пружању основних услуга, доводећи Агенду за одрживи развој 2030. у озбиљну опасност. Неки од налаза извештаја говоре да се предвиђа да ће између 657 и 676 милиона људи живети у екстремном сиромаштву 2022. године, у поређењу са пројекцијом пре пандемије од 581 милион; да отприлике један од десет људи пати од глади широм света, са додатних 161 милиона људи који су у ситуацији хроничне глади само у 2020. години; да пандемија Ковид-19 прети деценијама напретка у глобалном здрављу, смањујући глобални животни век и покривеност основном имунизацијом, повећавајући преваленцију анксиозности, депресије и смрти од туберкулозе и маларије; да је 147 милиона деце пропустило више од половине наставе у периоду 2020-2021, а 24 милиона ученика се можда никада неће вратити у школу; да су жене чиниле 39% укупне запослености у 2019. години, али и 45% глобалних губитака запослења у 2020. години, при чему су многе све више оптерећене неплаћеним радом за негу, а насиље у породици се интензивира; да испуњавање циљева за воду за пиће, санитарне услове и хигијену до 2030. захтева четвороструко повећање темпа напретка; да је напредак у електрификацији успорен, а да око 679 милиона неће имати приступ електричној енергији 2030. године, на основу тренутних трендова; да је једно од десеторо деце широм света ангажовано на дечијем раду— укупно 160 милиона у 2020. години; да је пандемија изазвала први пораст неједнакости прихода између земаља у једној генерацији, као и да је један од пет људи доживео дискриминацију по најмање једном од основа забрањених међународним правом о људским правима; да је 2021. године, више од 17 милиона метричких тона пластике ушло у океан а да се предвиђа да ће се овај број удвостручити или утростручити до 2040. године; да се 10 милиона хектара шума уништи сваке године, са скоро 90% глобалног крчења шума због експанзије пољопривреде; да је глобална стопа убистава опала за 5,2% између 2015-2020, као и да четвртина глобалне популације живи у земљама погођеним сукобима.

У овом извештају, као посебни подаци у поглављу Да никог не остане иза, издваја се: да деца сачињавају 41% од укупног броја принудно расељених широм планете; да 25% младих пати од анксиозности и депресије (2020), као и да ће до 2030. године, 110 милиона девојчица бити жртве дечијих бракова, 10 милиона више у односу на препандемијску пројекцију.

У наставку извештаја, генерални секретар УН-а Антонио Гутереш позива на „хитне напоре за спасавање СДГ-а“ стварањем глобалне економије која ради за све и

³⁶ The Sustainable Development Goals Report, United Nations, 2022, доступно на интернет страници: https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022_0.pdf

обезбеђивањем већег улагања у инфраструктуру података. Понављајући ову поруку, заменик генералног секретара за економска и социјална питања Лиу Женмин истиче „мапу пута за опстанак“ у три корака: окончање оружаних сукоба и ступање на пут дипломатије и мира; усвајање нискоугљеничног, отпорног и инклузивног развојног пута; и свеобухватну трансформацију међународне финансијске и дужничке архитектуре.

Према резултатима из извештаја *Human Development in Response to Demographic Change*³⁷ у последње три деценије укупан број становника Србије смањује се уједначеним темпом – око 300 хиљада људи по деценији. Стопа природног прираштаја први пут је достигла негативну вредност 1992. године и од тада је у континуираном паду, са просечном годишњом вредношћу од -5,4 на 1.000 становника у периоду 2017–2019. године и највишом вредношћу од -8,0 у 2020. години, што је била прва година пандемије Ковид-19. Смањењу укупног броја становника, поред негативног природног прираштаја, доприноси и негативан миграциони биланс. Миграције су у том паду учествовале са најмање 15%, а највише 26% у периоду између пописних година 2002. и 2011.³⁸

Према уобичајеним индикаторим старења становништва, Србија је 2019. године била на нивоу земаља ЕУ-27 или нешто изнад њиховог просека, са медијалном старошћу од 43,4 године и уделом старијих (65+) од 21,4% у укупном становништву. Србија није међу демографски најстаријим земљама у Европи због нижег удела старијег (65+) и посебно најстаријег становништва (80+), него у земљама са сличним, ниским уделом младих (0–19), као што су Немачка и медитеранске земље – Италија, Грчка, Португалија и Шпанија. Очекивано, женско становништво је старије од мушког због дужег очекиваног трајања живота, посебно у старијем узрасту, што је типично за развијене регионе света. Вишедеценијски феномен недовољног рађања главни је узрок смањења и старења становништва у Србији.

Општа стопа морталитета од 14,7 у Србији спада у три највише у Европи према просеку за период 2017–2019. године. И поред изузетних резултата остварених у последњих шездесет година, садашња стопа од 4,8 смртних исхода на 1.000 живорођених у Србији указује на спорији социо-економски развој него у многим европским земљама и далеко је од просека за земље ЕУ-27.

Србија се налази међу европским земљама са најнижим уделом високообразованог становништва старости 15–64 године (20,6%), док су удели становништва са ниским (22,1%) и средњим (57,3%) степеном образовања компаративно знатно повољнији, јер се по првом критеријуму Србија налази у средини европске листе, а по другом чак у горњој половини³⁹. Такође, према садашњој вредности, Србија је међу земљама са веома високим степеном људског развоја, тек мало изнад вредности која разграничава земље са високим и земље са веома високим степеном људског развоја.

У овом извештају су дате и препоруке за будући развој људског капитала у Србији које могу бити кључне као одговор на демографске промене, и то:

³⁷Human Development in Response to Demographic Change, УНДП Србија, 2022, доступно на интернет страници: <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/National-Human-Development-Report-Serbia-2022.pdf>

³⁸Human Development in Response to Demographic Change, стр. 45.

³⁹Исто, стр. 62

- примењивати ефикасну политику подизања наталитета уз развој политике управљања миграцијама и имиграционе политике;
- максимизирати потенцијале сваког појединца у смислу могућности рађања и подизања деце, образовања и активног рада, здравијег и дужег живота, посебно имајући у виду друштвену и економску искљученост пре свега омладине, жена, Рома, нижих социоекономских слојева и појединих делова сеоског становништва;
- посебну пажњу посветити појединим деловима земље у смислу регионалног развоја, прихода, тржишта рада и општих услова живота - источна, југоисточна и западна Србије, као и погранична подручја, које депопулација и миграције посебно погађају;
- наставити развој инфраструктуре и у градовима средње величине, као кључним за уравнотежен демографски развој обезбедити приступ већем броју административних, здравствених и образовних услуга, упоредивих са онима доступним грађанима у већим урбаним срединама;
- унапредити родну равноправност која може довести до веће стопе фертилитета и већег учешћа жена на тржишту рада, а самим тим и бољег коришћења људских ресурса у друштву, уз проширење постојећих мера за фертилитет;
- политике на националном и локалном нивоу више прилагодити потребама породице и деце (предшколске установе, усклађивање рада и родитељства, запошљавање младих);
- обезбедити већу подршку ученицима из нижих друштвених слојева за дуже школовање, унапредити квалитет и правичност образовног система (стипендије, већа укљученост рањивих група, прилагодљивост образовног система мигрантима, одраслима и женама у традиционално мушким занимањима);
- повећати стопе учешћа на тржишту рада, посебно за младе, Роме, жене и старије раднике;
- различитим активностима утицати да старији постану друштвени ресурс – активно и здраво старење, укључивање у економске активности;
- развијати превентивне здравствене програме посебно за младе не само кроз здравствени него и кроз систем образовања и локалне самоуправе.

У извештају о циљевима одрживог развоја *Sustainable development report 2022 from Crisis to Sustainable Development: the SDGs as Roadmap to 2030 and Beyond*⁴⁰ је наведено да испуњавање глобалних циљева одрживог развоја стагнира, нарочито на пољу здравства, климатских промена, стања биодиверзитета и геополитичких превирања. Од 2015. до 2019. свет је напредовао на индексу СДГ просечном стопом од 0,5 поена годишње, међутим од 2019. године резултати су у опадању. У документу се наводи да је хитно потребна израда глобалног плана за финансирање одрживог развоја и улагање у инфраструктуру, обновљиву енергију и дигиталне технологије, као и у људски капитал, укључујући здравство и образовање. У извештају се наводи примедба да богате земље лоше утичу на друге, посебно кроз неодрживу потрошњу. Према

⁴⁰Sustainable development report 2022 From Crisis to Sustainable Development: the SDGs as Roadmap to 2030 and Beyond, University of Cambridge, 2022, доступно на интернет страници: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopmentreport/2022/2022-sustainable-development-report.pdf>

подацима WWF-а, потрошња роба и услуга у Европској унији одговорна је за 16% крчења тропских шума у свету, увоз текстилних производа у ЕУ повезан је са 375 фаталних несрећа и 21.000 несрећа на раду које нису фаталне, а потражња за храном доприноси до 16% емисија загађења ван граница ЕУ.

На врху индекса СДГ-а за ову годину налази се Финска (оцена индекса 85,9), а за њом још три нордијске земље: Данска, Шведска и Норвешка. Првих 25 места држи Европа, ако се изузме Јапан, који је на 19. позицији. Према резултатима за 2022 годину, Словенија је на 15. месту са 80 индексних поена, Хрватска на 23. месту, Србија на 35 са 75,9 индексних поена, Северна Македонија на 57, БиХ на 59, док је Црна Гора на 86 позицији и најслабије је рангирана европска држава, са индексом СДГ-а на 68,2 бода.⁴¹

Према налазима извештаја за СДГ 7. Хрватска и Албанија, напредују у складу са циљевима за 2030. годину. Словенија, БиХ, Црна Гора, Бугарска, Грчка, Кипар и Турска „благо напредују“, али ипак недовољно да би се достигли СДГ-ови, док су Северна Македонија, Румунија и Србија у 2022. стагнирале у домену одрживог развоја у енергетици. У области институционалног права и правде (СДГ 16.), у 2021. години, Србија је оцењена ниском индексном вредношћу за корумпираност система (38) и слободу штампе (32). У области сарадње (СДГ 17.), остварила је индексну вредност само 8,7 за недовољно улагање владе РС у здравство и образовање. На пољу родне равноправности (СДГ 5.) Србија се бори са значајним изазовима, па у 2019. години, најмању индексну вредност (38,4) бележи у модернизацији планирања породице (процентуално жене од 15-49 година). По истраживању спроведеном 2020. године, у Србији је остварен висок индекс на пољу једнаке заступљености жена и мушкараца у области запошљавања (75,1), сам индекс незапослености у односу на укупан број незапослених је похвалних 10,6, у 2022. години. Висок индекс, по истраживању из 2020 године, забележен је и у броју посланица у Народној скупштини РС (38,8).⁴²

У извештају *Global Gender Gap Report 2022*⁴³ Светског економског форума, који покрива стање родне равноправности у 146 земаља, оцењен је пад позиције Србије на индексу родне равноправности, у односу на извештај из 2021. године са 19. на 23. место⁴⁴. Србија је најбоље рангирана када је реч о учешћу жена у политичком животу, где као и прошле године заузима 21. место. Међутим, по критеријуму укључености жена у економски живот и њиховим економским шансама, пала је са 54. на 77. место у свету. Напредак је забележен и у приступу жена образовању у Србији, и по том критеријуму је на 37. месту (2021. године била је на 52), док је по критеријуму здравствених услова и животном веку Србија на 71. месту у свету (2021. године била је на 89)⁴⁵.

У овом извештају је констатовано да је пандемија корона вируса у претходне две године напредак у области родне равноправности вратила за целу генерацију уназад и човечанству ће при садашњем темпу за потпуно затварање јаза међу половима бити потребне 132 године. Истраживања из 2020. године показивала су да би јаз између полова могао да буде коначно затворен за око 100 година.

⁴¹ Sustainable development report 2022, стр. 14

⁴² Исто, стр. 383

⁴³ Global Gender Gap Report 2022, World Economic Forum, 2022, доступно на интернет страници: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf

⁴⁴ Global Gender Gap Report 2022, стр. 10

⁴⁵ Исто, стр. 15 и 16

Удео жена у политици се од 2006. године, када је Светски економски форум објавио први извештај о родној равноправности, до 2022. године повећао, па се тако, посматрано на глобалном нивоу, проценат жена на министарским положајима у том периоду готово удвостручио са 9,9% на 16,1%, а слично је и са процентом жена у парламенту, који је порастао са 14,9% на 22%. Иако ниједна земља у свету још није успела у потпуности да затвори јаз између полова, првих десет земаља на индексу успело је да га затвори више од 80%. Исланд је и даље једина земља на свету која је родну неравноправност искоренила више од 90%, односно 90,8%⁴⁶.

У УНИЦЕФ-овом *Gender Equality Global Annual Results Report 2021*⁴⁷, образложен је утицај социоекономских потреса изазваних пандемијом КОВИД- као и последице ове кризе на жене и девојке у многим земљама током 2021. године. У центру ових изазова наводи се појачано насиље и дискриминација жена и девојчица. Од близу 5.000 мера политике као одговора на пандемију спроведених на глобалном нивоу само 226 се односило на неплаћени рад и негу, а иако су жене биле на челу борбе против пандемије (као просветне раднице, здравствене раднице и раднице неплаћене неге), у великој мери су недовољно заступљене у доношењу одлука као одговора на пандемију. У овом извештају је наведено да је УНИЦЕФ наставио да улаже у бројне политике за остваривање родне равноправности, прилагођене породици и родитељству, решавању проблема родне дискриминације и интегрисање рода у програме социјалне заштите. Као пример добре праксе наведена је сарадња УНИЦЕФ-а и ЛЕГО фондације у Републици Србији и покретање обуке „Caring for Caregivers“ за 350 радника и 19.000 неговатеља који су информисани о родно равноправном родитељству.⁴⁸

Поједини извештаји које објављују Европска комисија, Уједињене нације, Агенција за основна права (ФРА) Европске уније, Комисија за борбу против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) Савета Европе и друга тела, не односе се директно на Републику Србију, али су у овом извештају представљени како би доносиоци одлука и креатори политика имали преглед трендова и глобалних изазова који могу бити од утицаја на положај грађана и у нашој земљи.

Тако је у извештају *Fundamental Rights Report 2022*⁴⁹, The European Union Agency for Fundamental Rights је, између осталог, наведено да је на нивоу ЕУ година била посвећена остваривању равноправности ЛГБТИ особа и недискриминацији грађана на основу националне припадности. Мере за обуздавање пандемије током 2021. године негативно су утицале на ЛГБТИ особе, а грађани ЕУ суочили су се са одређеним проблемима приликом преласка граница ЕУ, примања или евидентирања вакцинације. Такође је дошло до пораста насиља у породици, говора мржње и злочина из мржње, а евидентан је и ограничен приступ психолошкој помоћи и здравственој заштити. У овом извештају је наведено да грађани ЕУ и чланови њихових породица и даље доживљавају дискриминацију на основу националности у различитим областима, укључујући опорезивање, право на обављање професије и приступ добрима и услугама, укључујући здравствене услуге или социјалне бенефиције. О овом облику дискриминације нема

⁴⁶Исто, стр. 9

⁴⁷*Gender Equality Global Annual Results Report 2021*, UNICEF, June 2022, доступно на интернет страници: <https://reliefweb.int/report/world/global-annual-results-report-2021-gender-equality>

⁴⁸*Gender Equality Global Annual Results Report 2021*, стр. 26.

⁴⁹*Fundamental Rights Report 2022*, The European Union Agency for Fundamental Rights, доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/FRA-2022-Fundamental-Rights-Report-2022-opinions_en.pdf

довољно података, нити постоји адекватна свест о томе када се таква дискриминација дешава.

У погледу изазова везаних за права деце, у марту 2021. године, Европска комисија је по први пут усвојила Стратегију ЕУ о правима детета у шест тематских области, укључујући: социоекономску инклузију, здравље и образовање, промовисање учешћа деце и борбу против насиља над децом.

Када је реч о особама са инвалидитетом, наглашена је потреба убрзавања напора ка деинституционализацији, омогућавањем независног живот и укључивања у заједницу.

Расистички злочини из мржње и говор мржње настављени су широм ЕУ током 2021. године, чему су посебно изложени мигранти и етничке мањине, укључујући Роме, Јевреје, муслимане и Азијате, због чега државе чланице треба у потпуности да и примењују Оквирну одлуку Савета о борби против расизма и ксенофобије. То подразумева да се расистички или ксенофобични мотив сматра отежавајућом околношћу, или да алтернативно, судови узимају у обзир такав мотив приликом одређивања казни. Савет Европске уније је 2021. године усвојио препоруку о равноправности, инклузији и учешћу Рома, а државе чланице треба да усвоје националне стратешке оквире за Роме и постигну циљеве новог стратешког оквира ЕУ за Роме до 2030.

Комисија за борбу против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) Савета Европе је у свом годишњем извештају *Annual report on ECRI'S activities covering the period from 1 January to 31 December 2021*⁵⁰ саопштила да је пандемија корона вируса додатно маргинализовала осетљиве групе, проблем расизма у полицијским редовима и јачање јавног дискурса против ЛГБТ заједнице. У извештају се наводи да се међу свим групама које је пандемија несразмерно снажно погодила, положај Рома највише погоршао, да су често ограничени на живот у пренасељеним суседствима са ограниченим приступом комуналним услугама, да су многа ромска деца искључена из школе због уведених мера учења и недостатка приступа интернету (рачунару), а губитак социјалне помоћи који је био условљен учешћем деце у школовању код куће у неким земљама је додатно погоршао ситуацију.

У извештају је даље наведено да је положај ЛГБТ особа и њихових заједница и даље врло различит широм континента и да је криза Ковид-19 негативно утицала на њихов положај. Младе ЛГБТИ особе, посебно оне које су морале да се врате у ЛГБТИ-фобичне породице, биле су изложене одбацивању и насиљу; број позива наменским телефонским линијама и центрима за подршку жртвама се повећао, посебно током полицијског часа. Комисија Савета Европе такође је забринута због чињенице да се клима противљења људским правима ЛГБТИ особа појавила у одређеним европским земљама 2020. године, повезана са популистичком хомофобичном и трансфобичном реториком и такозваним анти-родним покретом. Усвојено је ново рестриктивно законодавство, реакција против права ЛГБТИ особа манифестовала се на политичком нивоу и догодили су се напади мотивисани мржњом. Упркос овоме, ЕКРИ је приметио одређени напредак: неколико земаља је забранило козметичке операције на интерсексуалној деци без претходног пристанка, ЛГБТИ особе именоване су на високе

⁵⁰Annual report on ECRI'S activities covering the period from 1 January to 31 December 2021, ECRI, 2022, доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/ecri-2021-annual-report-24052021-en/1680a6a6d3>

политичке функције, а у неким државама уведен је закон о истополном партнерству и браковима.

Део овог извештаја посвећен је расизму у полицији за који се каже да је и даље проблем у бројним земљама, уочено је расно профилисање приликом заустављања и претреса, употреба расистичког језика и прекомерна употребу силе против појединаца, што није било усмерено само на појединачне жртве, већ и на стигматизоване заједнице у целини. Јачање различитости у полицији и адекватна обука треба да буду срж сваке владине акције усмерене на решавање проблема. Истовремено, наведено је у овом извештају, као и претходних година, Јевреји у Европи настављају да се суочавају са антисемитском мржњом и насиљем, са посебним претњама које долазе од неонациста и исламиста, док је полицијски одговор недовољан.

У погледу родне равноправности, у *Извештају о родној равноправности у ЕУ 2022*⁵¹ је наведено да Стратегија Европске комисије о родној равноправности 2020-2025 поставља тренутни оквир за деловање ЕУ у циљу промовисања једне од њених основних вредности, једнакости између жена и мушкараца и приказују праксе и иновативне пројекте, односно кључне трендове и најновије доступне податке у овој области. Европска комисија је марта месеца 2022. године поднела законски предлог директиве са обавезујућим мерама за државе чланице да окончају насиље над женама и насиље у породици. Овај предлог је због недостатка правне надлежности ЕУ углавном ограничен на питања кривичног гоњења за насиље на мрежи (сајбер насиља) и законску дефиницију силовања и сексуалне експлоатације жена. Напредак је постигнут и кроз нову директиву ЕУ из 2021. године која садржи обавезне мере у погледу транспарентности плата. Европски парламент је позвао на предузимање конкретних мера за смањење родног јаза у платама и позвао на борбу против сиромаштва жена. Поред тога, Европска комисија је сачинила предлог директиве која се односи на квоте за жене у одборима компанија, као подстицај за даље мере за повећање учешћа жена на вишим руководећим позицијама и у јавним службама (40% неизвршних директорских места или 33% свих директорских места за мање заступљен пол). Што се тиче финансијских институција, родна равнотежа у одборима националних централних банака у ЕУ се побољшава, али веома споро. Жене сада чине нешто више од четвртине (26,4%) кључних доносилаца одлука (тј. чланова највиших органа одлучивања). Оне такође имају 28,3% позиција заменика гувернера, али гувернери свих националних централних банака ЕУ су мушкарци. Овом брзином промене биће потребно још 22,5 године да се постигне најмање 40% жена у органима одлучивања у националним централним банкама⁵².

Парламент је више пута истакао значај родне равноправности у политици, промовишући равноправно учешће жена у процесима доношења одлука на свим нивоима. У просеку широм ЕУ, равнотежа полова у националним владама се прогресивно побољшава од 2004. (са 20,9% на 32,2%) али ће овим темпом бити потребно више од једне деценије да се постигне удео од најмање 40% сваког пола у националним владама. Жене, такође, добијају портфеље са нижим политичким приоритетом и чине мањи удео међу министрима спољних и унутрашњих послова, одбране или правосуђа, привреде и

⁵¹ 2022 report on gender equality in the EU, The European Commission, 2022, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/2022_report_on_gender_equality_in_the_eu_en.pdf

⁵² 2022 report on gender equality in the EU, стр. 37.

инфраструктуре, а већи удео међу министрима социјалних и ресора културе што сугерише да расподела министарских портфеља није родно неутрална. Државе чланице су такође позване да појачају напоре за постизање уравнотежене заступљености жена и мушкараца у занимањима која се односе на креирање и примену алата вештачке интелигенције и у истраживању вештачке интелигенције, због чега је Европска комисија у априлу 2021. представила предлог Уредбе о вештачкој интелигенцији. Такође, 2021. године парламент је усвојио извештај којим се земље ЕУ позивају да заштите и побољшају сексуално и репродуктивно здравље жена, промовишући универзални приступ безбедном и легалном абортусу, висококвалитетној контрацепцији и сексуалном образовању у основним и средњим школама, уз ослобађање од ПДВ-а на менструалне производе.

УНИЦЕФ-ов извештај *Prospects for children in 2022 a global outlook*⁵³ разматра изгледе за децу у трећој години пандемије у зависности од начина на који се управља кризом и указује да ће последице затварања школа се све више показивати негативне ефекте, посебно у погледу дечијег рада и дечијих бракова. На светском нивоу се бележе губици у учењу који су били далеко највећи међу најсиромашнијом децом као и губици посла које су несразмерно сносиле жене и млади. Жене су чиниле 38,9% укупне запослености пре пандемије, у 2020. години 47,6% жена изгубило је запослење. Млади су чинили 13% укупно запослених у 2019. години, пад запослености у овој групацији био је 34,2% у 2020. години.⁵⁴ У образовном систему деца су била директно или индиректно погођена сајбер нападима на школе и образовне институције који су у Европи порасли за 25%.

Деца су и даље слабо покривена постојећим мерама социјалне заштите, јер је само 26,4% деце у свету покривено дечјим или породичним осигурањем, при чему је најмањи број социјално обезбеђене деце у регионима са највећим бројем деце у популацији. Мере социјалне заштите фаворизују старије у односу на младе, па је потрошња за социјалну заштиту за децу више пута нижа у поређењу са процентом БДП-а који се троши на пензије. Климатске промене и екстремни временски поремећаји лако би могли да изазову избегличку кризу 2022. године, што би имало тешке последице по расељену децу и младе. Процењује се да ће глобални капацитет обновљиве електричне енергије порастати за више од 60% до 2026. године, надмашујући тренутни укупни глобални енергетски капацитет фосилних горива и нуклеарне енергије заједно. Овакав тренд укључује пораст „зелених послова“ који ће захтевати специјализоване вештине засноване на технологији које деца и млади људи могу да стекну лакше него старији одрасли.

Савет Европске уније је марта 2022. године усвојио **Закључак о борби против расизма и антисемитизма**⁵⁵ којим се подржава Стратегија ЕУ за борбу против антисемитизма (која је донета 2021. године са циљем да спречи све облике антисемитизма, штити и негује живот Јевреја и промовише истраживање, образовање и сећање на Холокауст). Овим закључком се позивају државе чланице да развију националне акционе планове и/или стратегије у складу са Стратегијом ЕУ, а Савет

⁵³Prospects for children in 2022 a global outlook, UNICEF, Јануар 2022, доступно на интернет страници: <https://www.unicef.org/globalinsight/media/2471/file/UNICEF-Global-Insight-Prospects-for-Children-Global-Outlook-2022.pdf>

⁵⁴Исто, стр. 16

⁵⁵Conclusion on combating racism and antisemitism, Council of the European Union, Brussels, 2 March 2022, доступно на интернет страници: <https://euclid.eu/news/councils-conclusions-on-combating-racism-and-antisemitism/>

осуђује алармантно повећање расистичких и антисемитских инцидената у државама чланицама, погоршање расистичких и антисемитских злочина из мржње и говора мржње, порицање и искривљавање Холокауста, као и митове о заверама – и онлајн и ван мреже, уз напомену да расизам и антисемитизам могу довести до облика насилног екстремизма и тероризма.

У *Годишњем извештају Европског суда за људска права за 2022. годину*⁶⁶ је наведено да је у току године Европски суд за људска права забележио раст броја предмета за 3%, са 44.250 у 2021. године на 45.500 у 2022. години. Од укупно 1.163 пресуде, 24 се односило на повреду права из члана 14, односно тичало се заштите од дискриминације. Из Србије је стигло 3.289 нових предмета, што је значајно повећање у односу на 2021. годину када је било 1.993 предмета. Када је реч о броју становника Србије, то показује да су на 10.000 становника предате 4,84 апликације суду, што је повећање у односу на 2021. годину када је био однос 2,91 предмет на 10.000 становника. У 2022. години одлучено је у 31 предмету из Србије, одбачено је 3.093, а 738 је враћен на одлучивање држави. Од 31 решеног предмета против Србије Европски суд је донео 12 пресуда, у 10 је пронађен најмање један прекршај који се тиче неизвршења пресуда и заштите имовине, док за заштиту од дискриминације није било случајева.

Повереник је током 2022. године, као и претходних година, пратио праксу Европског суда за људска права у области дискриминације и повреде члана 14. Европске конвенције за заштиту људских права. Линкови на поједине пресуде Европског суда које се не односе на повреду члана 14. Европске конвенције дати су у фусноти. Издвојени су примери појединих пресуда.

Европски суд за људска права пресудио је у предмету слепих шахиста - Неговановић и други против Србије (*Negovanović and Others v. Serbia - 29907/16, 30022/16, 30322/16 et al.* Judgment 25.1.2022), да их је наша држава дискриминисала по питању бенефиција и награда које имају други спортисти који освајају медаље, и наложио јој да им исплати по 4.500 евра на име нематеријалне штете. Што се тиче материјалне штете, суд је констатовао да је њима требало да се исплате настале и све будуће финансијске бенефиције и/или награде на које би имали право да су медаље освојили на шаховској олимпијади за шахисте који виде.

Четворица слепих шахиста из Новог Сада тужили су државу након што је Уставни суд Србије 2015. године одбио њихови жалбу, утврђујући да није било дискриминације јер њихове медаље нису освојене на такмичењима наведеним у Признању за спортска достигнућа и Уредби о наградама. Они су тужили државу због дискриминације над слепим шахистима, јер су освајали медаље на великим међународним такмичењима, посебно на Олимпијади шахиста за слепе.

За разлику од других спортиста са инвалидитетом и водећих шахиста који су постигли исте или сличне спортске резултате, подносиоцима представке су ускраћене одређене новчане бенефиције и награде за достигнућа, као и формално признање кроз почасну диплому, што је све имало негативан утицај на њихову репутацију. Европски суд је утврдио да, иако је било легитимно да се српске власти

⁶⁶Annual report 2022, European Court of Human Rights, 2023, доступно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2022_ENG.PDF

усредсреде на највиша спортска достигнућа и најважнија такмичења у свом систему награђивања, не постоји објективно и разумно оправдање да се подносиоци представке третирају другачије на основу њиховог инвалидитета.

Више на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22002-13542%22%7D>

Након донете пресуде Повереник је примио допис у којем је указано да је репрезентација слепих и слабовидих шахиста у октобру 2021. године освојила бронзану медаљу на Шаховској олимпијади за слепе и слабовиде шахисте, да је у прописаном року поднет захтев за спортско признање и новчану награду, али да Министарство омладине и спорта још увек није одлучило по овом захтеву. У допису је указано да се у конкретном случају ради о истој ствари тј. о истом чињеничном стању, на основу којег је Европски суд за људска права донео поменути пресуду у којој је утврђено дискриминаторно поступање према подносиоцима представке.

С тим у вези Повереник је упутио препоруку мера надлежном Министарству да предузме све неопходне мере и радње из своје надлежности, како би слепи и слабовиди шахисти – освајачи медаља на Шаховској олимпијади за слепе и слабовиде шахисте били равноправно третирани са осталим шахистима – освајачима медаља на Шаховској олимпијади, у поступку за остваривање права на национално спортско признање и/или новчану награду.

Министарство спорта је обавестило Повереника да је донело одлуку о отпочињању рада на изради Нацрта закона о изменама и допунама Закона о спорту, као и да је извршило консултације са свим заинтересованим субјектима. Даље се наводи да су своје предлоге, између осталог, доставили и Национални спортски савез слепих и слабовидих Србије и Спортски савез глувих Србије, који су предложили измене и допуне одређених чланова закона. У радну групу за израду Нацрта именован је и представник Параолимпијског комитета Србије. Поводом донете Пресуде Европског суда за људска права два пута су одржали консултације са представницима Државног правобранилаштва – Одељења за заступање Републике Србије пред Европским судом за људска права, имајући у виду сложеност предмета, а у циљу проналажења најделотворнијег начина извршења пресуде. На крају је напоменуто да је приликом припреме Нацрта закона, неопходно извршити и анализу постојећег стања и поднетих предлога свих релевантних субјеката спорта, ради утврђивања обима и потреба измена у законској регулативи у области спорта, што ће допринети усвајању квалитетнијег прописа, као и да је неопходно извршити процену финансијских ефеката који ће измене закона имати на буџет Републике Србије.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-ministarstvu-omladine-i-sporta/>

У предмету **Миливојевић против Србије** (представка бр. 11944/16), подносилац представке је био пуковник Војске РС тридесет година до 16. априла 2005. године, када је пензионисан услед трајне неспособности за обављање професионалне војне службе. У тренутку престанка службе имао је укупно 30 година, девет месеци и четири дана службе. Инвалидска пензија му је обрачуната на основу признатих бенефицираних (увећаних) година радног стажа и износила је 38 година, девет месеци и 28 дана. Према наводима подносиоца представке, он је у тренутку одласка у пензију могао да бира да ли ће почети да прима превремену старосну или инвалидску пензију, при чему је он изабрао другу опцију. Подносилац представке је

16. априла 2005. године именован за заменика јавног тужиоца при Републичком јавном тужилаштву – Војно одељење, на позицији на којој је остао до 30. јуна 2010. године. За то време је плаћао обавезне доприносе у ПИО Фонд РС у трајању од укупно пет година, два месеца и 15 дана. Након престанка јавне службе, подносилац представке је 2012. године затражио прерачун пензије, узимајући у обзир радни стаж који је остварио као заменик јавног тужиоца. Фонд је одбио његов захтев наводећи да, у складу са чланом 121. Закона о пензијском и инвалидском осигурању, само корисници старосне, али не и инвалидске пензије, имају право да захтевају поновно одређивање пензије по престанку накнадног запослења, под условом да су били осигурани најмање годину дана. Жалба подносиоца представке на првостепену одлуку је одбијена по истом основу. Управни суд је 2013. године одбио накнадну управну тужбу поднету од стране подносиоца представке, након чега је 2013. поднета уставна жалба, због дискриминације на основу инвалидитета у односу на кориснике старосне пензије. Уставни суд је 19. октобра 2015. одбацио уставну жалбу.

Суд је констатовао да подносилац представке припада прилично уској групи лица која су, упркос томе што су испуњавала услове за инвалидску пензију, према српском закону имала право и да се накнадно запосле. Како је Влада објаснила, само бивши војни и полицијски службеници су могли да стекну право на инвалидску пензију, а да притом нису били потпуно неспособни за рад, па су тако само они могли да се накнадно запосле, а да истовремено задрже право на инвалидску пензију. Суд је придао значај чињеници да је, када се пензионисао из војне службе 2005. године, подносилац представке био квалификован и за остваривање превремене старосне пензије и за остваривање инвалидске пензије. Без обзира на разлоге за избор инвалидске пензије, подносилац представке тешко да може да упореди, као што је тражио, своју ситуацију са ситуацијом другог пензионисаног војног официра са сличним радним искуством који је изабрао старосну пензију.

Суд је констатовао да се према српском закону инвалидске и старосне пензије не обрачунавају на исти начин а инвалидска пензија је обично повољнија јер већ садржи већи обрачун накнаде. Сходно томе, подносилац представке је већ имао користи од тако повољнијег обрачуна пензије.

Имајући у виду наведено, Суд је сматрао да сврха мере којом се прави разлика између старосних и инвалидских пензионера, у конкретном случају, нема за намеру да једну од категорија стави у неповољнији положај, нити да се одређена група лица дискриминише на основу њиховог инвалидитета, већ да уместо тога одражава различиту природу две врсте пензије, и да допринесе бољем односу износа накнада које се пружају различитим групама корисника. Суд је закључио да је притужба неоснована у смислу члана 35. став 3 Конвенције.

Више на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-219222>

У предмету *А и Б против Грузије* (представка бр. 73975/16), истакнуто је да су подносиоци представке мајка и син Ц, коју је убио њен партнер (Д), тадашњи полицајац. Годинама су Ц и њена породица пријављивале инциденте продишног насиља које је Д извршио. Подносиоци представке су се жалили надлежним органима на пропусте полиције и јавног тужилаштва у погледу заштите Ц, будући да нису на одговарајући начин разматрали поновљене пријаве насиља у породици.

Закључивши да се овај случај може посматрати као још један живописан пример општег и дискриминаторног пасивног држања надлежног органа по питању пријава насиља у породици може да створи климу погодну за даље ширење насиља над жртвама, само зато што су жене, Европски суд је утврдио повреду члана 2. (право на живот) у вези са чланом 14. (забрана дискриминације) Европске конвенције.

Више на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-215716%22%5D%7D>

У предмету *Закхарова и други против Русије* (представка бр. 12736/10), Европски суд је пресудио против Русије због неиспуњавања својих обавеза да обезбеди ефикасну и јасну судску заштиту од дискриминације на основу чланства у синдикату. Упркос чињеници да су подносиоци представке показали прима фацие случај дискриминације, домаћи (регионални) суд се уздржао од ефективног пребацивања терета доказивања на послодавца. У конкретном случају, суд је утврдио повреду члана 14. (забрана дискриминације) заједно са чланом 11. (слобода окупљања и удруживања) Европске конвенције.

Више на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-216157%22%5D%7D>

Тема предмета *Оганезова против Јерменије* (представке бр. 71367/12 и 72961/12), била је агресивна хомофобична кампања против подносиоце представке, ЛГБТ активисткиње и сувласнице једног бара, након емитовања интервјуа у којем је говорила о свом учешћу у паради поноса. У бару којим је управљала је подметнут пожар, по њему су исписивани хомофобични графити, а гости су били малтретирани. Две особе које су осуђене условном казном за ова дела, касније су помилована. Због неадекватног одговора државе на ову ситуацију, Европски суд је утврдио повреду члана 3. (забрана мучења) у вези са чланом 14. Европске конвенције.

Више на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-217250%22%5D%7D>

У предмету *Стојанова против Бугарске* (представка бр. 56070/18) син подносиоце представке је био жртва хомофобичног убиства у Софији у септембру 2008. године. Три младића су претукла и угушила сина подносиоце представке, у парку Борисова градина у Софији. Европски суд је утврдио да, иако су бугарски судови јасно утврдили да је разлог за напад била мржња починилаца према хомосексуалцима, није било отежавајућих правних последица. То је зато што бугарски кривични законик није предвидео хомофобију као посебан отежавајући фактор у погледу кривичног дела убиства. Суд је утврдио да Бугарска мора да обезбеди да се насилни напади мотивисани „мржњом и нетрпељивошћу“ према стварној или претпостављеној сексуалној оријентацији жртве третирају као тежи облик кривичног дела у смислу кривичног закона. Европски суд је једногласно закључио да је дошло до повреде члана 14. у вези са чланом 2. Конвенције.

Више на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-217701%22%5D%7D>

У предмету *X и други против Албаније* (представке бр. 73548/17 и 45521/19) наведено је да ученици ромске или египћанске националности чине 89-100% ученика у једној основној школи, упркос чињеници да чине мањинску популацију града у којем живе. Поступак покренут пред Европским судом односи се на притужбе подносиоца представке упућене властима због ове ситуације, као и налог Повереника за заштиту од дискриминације да Министарство просвете и спорта предузме мере за побољшање ситуације када је у питању бројчани однос Рома/Египћана и осталих

ученика који похађају ову школу. Како ситуација није решена, подносиоци представке су у поступку пред Европским судом, позивајући се на члан 1. Протокола бр. 12 (општа забрана дискриминације) Европске конвенције, указали на дискриминацију и сегрегацију због превелике заступљености египћанских и ромских ученика у овој албанској основној школи. Европски суд је утврдио повреду поменутог члана конвенције, истичући да принцип недискриминације не спречава државе чланице да предузму мере у циљу промовисања пуне и ефективне једнакости, под условом да такве мере имају разумно и објективно оправдање.

Више на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-217624%22%7D>

Извештаји и истраживања домаћих институција и организација

Ради стицања што потпунијег увида о дискриминацији и степена поштовања принципа равноправности у друштву, а имајући у виду да су притужбе упућене Поверенику само један од показатеља, редовно се и у што већој мери сагледавају извештаји и истраживања домаћих институција и организација. На стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утиче низ фактора, међу којима су друштвени и културни контекст, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да се пријави њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање појма дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др. Сагледавањем већег броја извештаја и истраживања може се добити потпунија слика остваривања и заштите равноправности, јер сви ови извори у извесној мери показују како грађани и друга лица схватају феномен дискриминације, које проблеме у остваривању равноправности препознају, како перципирају стање у остваривању и заштити од дискриминације у Србији, које су групе најизложеније дискриминацији и у којој области је она најучесталија. У наставку дат је кратак преглед појединих извештаја и истраживања, док се списак свих коришћених и доступних публикација налази у Прилогу 3 овог извештаја.

Током 2022. године Републички завод за статистику урадио је Попис становништва, домаћинства и станова који је од великог значаја за сагледавање стања и положаја становништва, планирање и креирање политика заснованих на подацима. По садржају и обиму, ово је најмасовније и најкомплексније статистичко истраживање које се на десетогодишњем нивоу спроводи у скоро свим земљама света. О првим резултатима овог пописа ће бити више речи у каснијем делу текста овог извештаја, а Републички завод за статистику је током године објавио и друга редовна истраживања, попут Анкете о радној снази и других истраживања која могу у великој мери помоћи креаторима политика. Тако је у *Извештају о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији*⁵⁷, други пут сагледан степен остваривања 17 циљева одрживог развоја и налази дати по појединим потциљевима, од којих ће у даљем тексту, илустрације ради, бити наведени само неки. Када је у питању СДГ 1: Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима, према овом извештају

⁵⁷Извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији, др Марија Бабовић, Владисла Јанковић, март 2022, доступно на интернет страници: <https://sdgs4all.rs/documents/drugi-statisticki-izvestaj-o-napretku-u-osvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja/>

Србија је остварила значајан напредак у смањењу ризика од сиромаштва и социјалне искључености и то код свих старосних група осим код млађих и старијих код којих се бележи значајно удаљавање.

Код СДГ 3: Обезбедити здрав живот и промовисати благостање за све људе свих генерација, према овом извештају напредак је остварен у погледу универзалног обухвата здравственом заштитом, увећан је удео жена које своје потребе за планирањем породице задовољавају модерним методама контрацепције као и пренатална заштита, а удаљавање од циља регистровано је у погледу густине и дистрибуције здравствених радника.

У погледу СДГ 4: Обезбедити инклузивно и праведно квалитетно образовање и промовисати могућност целоживотног учења за све, умерени напредак је присутан у погледу раног развоја деце, али се у погледу учешћа деце у предшколском образовању региструје умерено удаљавање од циља. Неконзистентна је доступност приступачног и квалитетног стручног образовања на свим нивоима, јер се умерени напредак бележи код младих (старости 15–24 године), а значајно удаљавање од циља код одрасле популације (старости 25–64 године). Удаљавање од циља забележено је и у погледу подизања писмености деце у области читања, наука и математике.

Када је у питању СДГ 5: Постићи родну равноправност и оснаживати све жене и девојчице, у овом извештају је наведено да је према подацима UN Women, у Србији највећи ниво постигнућа остварен у области запослености и економске користи (100), иза кога следе свеобухватни правни оквири и јавни живот (90), потом правни оквир који се односи на брак и породицу (72,7), а најниже постигнуће је идентификовано у области насиља над женама (58,3).

У вези са СДГ 8: Промовисати континуиран, инклузиван и одржив економски раст, пуну и продуктивну запосленост и достојанствен рад за све, у овом извештају је наведено да остваривање продуктивне запослености и достојанственог рада показује значајан напредак у погледу смањења стопа незапослености младог и укупног становништва радног узраста. Међутим, свако десето дете изложено је злоупотреби дечијег рада, чему су више изложени дечаки него девојчице, деца у осталим насељима у односу на градска, млађа деца (старости 5–11 година), као и деца из сиромашнијих домаћинстава.

У погледу СДГ 16: Промовисати мирољубива и инклузивна друштва за одрживи развој, обезбедити приступ правди за све и изградити делотворне, одговорне и инклузивне институције на свим нивоима, у овом извештају је наведено да је значајан напредак остварен у погледу развијања делотворних, одговорних и транспарентних институција на свим нивоима. Због непотпуних и застарелих података, наведено је у овом извештају, није било могуће мерити напредак у односу на смањење свих облика насиља и са њима повезаних стопа смртних случајева, односно жена које су биле жртве физичког, психичког и сексуалног злостављања. Негативан тренд се бележи у области заштите деце од насиља. Недостатак података утицао је негативно и на праћење области смањења корупције и подмићивања. Значајно удаљавање од циља регистровано је у промовисању владавине права и осигурању једнаког приступа правди за све, због повећања удела неосуђених притвореника.

*У Извештају о напретку у остваривању циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији у поређењу са ЕУ-27 и земљама у региону*⁵⁸ Републичког завода за статистику, наведено је да се напредак у остваривању циљева одрживог развоја у Републици Србији прати у компаративној перспективи, у поређењу са ЕУ-27 ка чијем чланству Србија тежи и са чијим се нормативним оквиром, па и развојним стандардима, усклађује. Поређење је спроведено и са државама у региону, земљама кандидатима за чланство у ЕУ: Албанијом, Црном Гором и Северном Македонијом. Извештај је урађен на основу података из Евростатове базе, са пресеком стања крајем априла 2022. године. Тако је наведено да, у поређењу са ЕУ-27, Република Србија показује нижа постигнућа у остваривању циљева одрживог развоја у већини индикатора, па се од 43 индикатора у Србији бележе бољи резултати само код седам, и то: мањи удео становништва које је гојазно, мањи платни јаз између жена и мушкараца, већи удео жена у националном парламенту, влади и међу руководиоцима компанија, као и у погледу трошења енергије из обновљивих извора (вероватно захваљујући већем уделу руралног становништва које се греје на дрва, пелет и сл.), а становништво у Републици Србији у мањем проценту него становништво у ЕУ-27 пријављује да живи у околини која је бучна и где је присутан криминал, насиље и вандализам. Републику Србију одликује релативно висок удео жена на највишим позицијама власти у националном парламенту и влади, и у оба аспекта заузима другу позицију у односу на ЕУ-27 и земље у региону у зависности од индикатора, док је рангирана као друга у погледу удела жена у одборима компанија, а као прва по уделу жена међу руководиоцима. У свим осталим аспектима, Србија тек треба да пређе значајан пут реформи и развоја да би достигла просечне вредности за ЕУ-27, наведено је у овом извештају.

У поређењу са државама региона, Република Србија показује бројне сличности, док су у односу на два индикатора показане најбоље перформансе - најнижа стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености у 2020. години и најмањи удео деце која показују недовољна постигнућа у читању, математици или науци. Са друге стране, у односу на земље у региону, Република Србија показује лошију слику у погледу удела становништва које оцењује своје здравље као добро или врло добро, има најмањи удео становништва са високим образовањем, најмање рециклира комунални отпад, има најмање поверења у ЕУ институције, а у погледу перцепције корупције коју има њено становништво боља је само од Албаније.

Родни јаз у запослености виши је у Србији него у ЕУ-27 и Црној Гори, а нижи него у Северној Македонији. Родни јаз у зарадама у Србији нижи је у поређењу са ЕУ-27, али виши него у Албанији. У Србији као и у државама региона већи је удео особа које су неактивне због бриге о члановима породице а желеле би да раде, него што је у ЕУ-27.

Имајући у виду податке из претходног извештаја који се односе на добре резултате у погледу учешћа жена на позицијама власти, потребно је поменути и први *Извештај о остваривању родне равноправности у Републици Србији за 2021. годину*⁵⁹

⁵⁸Извештај о напретку у остваривању циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији у поређењу са ЕУ-27 и земљама у региону, Републички завод за статистику, 2022, доступно на интернет страници: https://sdgs4all.rs/wp-content/uploads/2022/06/SDG_Serbia_EU27_Region_08062022.pdf

⁵⁹Извештај о остваривању родне равноправности у Републици Србији за 2021. годину, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, доступно на интернет страници: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/dokumenti/izvestaji/izvestaj-o-ostvarivanju-rodne-ravnopravnosti-u-republici-srbiji-za-2021-godinu>

Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, сачињен након усвајања Закона о родној равноправности⁶⁰. У самом извештају је наведено да је резултат анализе садржаја, између осталог, извештаја свега 13 органа територијалне аутономије – Аутономне покрајине Војводине и 56 јединица локалне самоуправе, што указује на недовољност прикупљених података и потребу доследног поштовања одредаба свих прописа. Без обзира на ту чињеницу, у самом извештају је, између осталог, закључено да је родни јаз најзаступљени у домену новца; да је потребно едуковати и обучавати лица задужена за родну равноправност, чланове и чланице тела за родну равноправност, привреднике, инспекцијске органе и друге актере ради ефикасне примене Закона о родној равноправности; да је заступљеност жена међу корисницима подстицајних средстава за развој предузетништва у свим привредним областима још увек мала и да у наредном периоду треба осмислити мере како би се обезбедила већа заступљеност жена међу корисницима подстицајних средстава и кредита, а нарочито ради већег учешћа жена као власника пољопривредних газдинстава, те да је потребно обезбедити ефикасан рад институција и сталну бригу у заштити сексуалних права и репродуктивног здравља свих грађана и грађанки у Републици Србији, подизање свести у јавности о штетности и неприхватљивости дечијих бракова и спречавању свих видова родно заснованог насиља.

Подаци из *Националног извештаја о инклузивном образовању у Републици Србији за период од 2019. до 2021. године*⁶¹ показују негативне трендове на свим нивоима предуниверзитетског образовања, те је констатовано да иако је остварен напредак у погледу укључивања угрожене деце у образовање, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом, деца ромске националне припадности, деца ниског социоекономског статуса и деца која живе у руралним или удаљеним подручјима се још увек теже укључују у редовно квалитетно образовање. Кључни стратешки циљ у области образовања - повећање обухвата деце и унапређивање праведности образовног система, делимично је испуњен обухватом деце до три године програмима предшколског васпитања и образовања који се повећао у овом периоду, а у школској 2020/2021. години је први пут у последњој деценији већи од 30%. Обухват деце од три до 5,5 година је последњих година показивао тренд раста и 2019/2020. године је износио 66%, али је 2020/2021 дошло до смањења за око 3 пп. У извештају се наводи и да се сличан тренд бележи у обухвату деце обавезним припремним предшколским програмом – највећи обухват деце био је 2017/2018. године (98%), док је 2020/2021. године износио 96%, што се може повезати са здравственом кризом и спровођењем епидемиолошких мера. Слаб обухват обавезним припремним предшколским програмом уочен је кад су у питању деца која живе у подстандардним насељима (76%), деца из најсиромашнијих породица (11%), као и деца која живе у руралним подручјима (25%).

У извештајном периоду обухват деце основним образовањем је био у опадању (95%), а смањује се и стопа завршавања основне школе, па 2021. године 4% ученика није завршило основну школу или је одустало од школовања. У извештају се наводи да су разлике и даље значајне када су у питању деца из ромске популације, што показује податак да обавезним основним образовањем није обухваћено 8% деце ромске

⁶⁰„Службени гласник РС”, број 52/21

⁶¹Национални извештај о инклузивном образовању у Републици Србији за период од 2019. до 2021. године, Министарство просвете Републике Србије, Београд, новембар 2022, доступно на интернет страници: <https://www.unicef.org/serbia/media/22246/file/Nacionalni%20izve%C5%A1taj%20o%20Inkluzivnom%20obrazovanju%202019-2021.pdf>

националности која живе у ромским насељима, а основну школу завршава 64% деце ромске националности, што је значајно ниже од опште популације. Са друге стране, афирмативне мере дају резултате, тако да 85,4% деце ромске националности уписује основну школу, од којих је 80,8% похађало припремни предшколски програм и то чини повећање од 15%. Осипање из система образовања смањено је за 7%.

Број ученика основношколског узраста који похађају наставу у одељењима за образовање ученика са сметњама у развоју у редовним школама и школама за образовање деце са сметњама у развоју смањује се последњих година, а повећава се број ђака који се школује по индивидуалним образовним плановима ИОП1 и ИОП2 у основним школама. Тако је у школској 2020/2021. години 4.204 деце са сметњама у развоју и инвалидитетом основношколског узраста, а 2.320 деце средњошколског узраста уписано у специјалне школе и специјална одељења (број ученика се повећао за 327 у односу на 2018/2019). У овом извештају је наведено и да је обухват деце средњим образовањем испод 90%, а нето стопа обухвата 2021. године показује тенденцију пада за 2,5 пп у односу на 2019. годину.

У извештају се констатује да су различити системи подршке и афирмативних мера дали видљиве резултате, што поткрепљује статистика која каже да стопа преласка у средњу школу за ученике ромске националности износи 52,6%, а стопа завршавања средњег образовања је 61%, што представља повећање за 20%. Од тога средњу школу похађа 27% девојчица ромске националности, а то је повећање за 12%. По мерама афирмативне акције у средње школе је у школској 2020/2021. уписано 1.894 ученика. Више од 65% уписаних на овај начин су корисници стипендија и имају менторску подршку, што обезбеђује да успешније завршавају средњошколско образовање. У 2020/2021. школској години стипендије је добило 1.213 ученика, а менторску подршку је пружало 150 ментора. За последњих седам година укупно је додељено 6.533 стипендија ученицима ромске националности, од чега је 65% девојчица. Без обзира на ове резултате, присутна је изразито висока разлика у обухвату деце ромске националности и деце из опште популације средњом школом - само 28% деце из ромских насеља уписује средњу школу.

Када је реч о квалитету образовања, подаци из спољашњег вредновања квалитета рада школа показују да су међу најлошије оствареним показатељима они који говоре о степену инклузивности школа. Међународна тестирања у којима Србија учествује и резултати завршног испита на крају основног образовања показују да постоји значајна корелација постигнућа ученика са социо-економским карактеристикама деце и породица. Ова ситуација се понавља и код ђака који су похађали наставу по ИОП1, који постижу значајно ниже резултате на завршном испиту од просека, на сва три теста, као и код ученика који су уписани у средње школе на основу афирмативне акције. Довољно говори и чињеница да једна трећина петнаестогодишњака не достиже ни основни ниво компетенција у области читања, математике и научне писмености, а тај број расте на 50% код деце ниског социо-економског статуса.

У овом извештају се дају препоруке за унапређења у бројним областима (мрежа вртића, недостатак места у вртићима, обезбеђење превоза, трошкови повезани са похађањем школе, ставови родитеља, квалитет пружања услуга и прелазак на предшколске програме засноване на игри и квалитету односа), реформа иницијалног образовања васпитача, отварање вртића ка локалној заједници и боља комуникација са породицом,

као и планирање локалних инклузивних предшколских политика. Такође, потребно је успоставити modele правичног финансирања јавно-приватног партнерства, даље радити на унапређењу нормативних решења и унапређењу финансирања мера подршке за децу и породице како на локалном тако и на националном нивоу, унапредити концепт завршног испита и матуре у средњем образовању у контексту инклузивног образовања и унапређивати даљи развој везе система образовања и тржишта рада. Такође, указано је да је потребно обавити додатна истраживања у образовним институцијама о појави дискриминације како код запослених, тако и међу ученицима и родитељима, прописати додатне родно осетљиве мере превенције и заштите од дискриминације девојчица из осетљивих група и ускладити прописе у области образовања са Законом о родној равноправности, додатно усклађивати законске и подзаконске иницијативе са европским и међународним стандардима, наставити са програмима који унапређују поштовање различитости на нивоу образовних институција. Препоруке се односе и на детаљну анализу садржаја наставних планова и програма како би се из њих уклонили дискриминаторни ставови, уз увођење концепта разумног прилагођавања.

На основу анализе *Интеграција жена кроз дигитално предузетништво*⁶² може се закључити да су дигиталне вештине предузетница једна од компоненти коју треба унапредити, да жене и даље представљају мањину међу предузетницима - популација ЕУ има више жена него мушкараца (52% према 48%) али жене чине само 1/3 samozaposlenih (34,4%). Студија је показала да жене чине само 19,2% ИКТ предузетника. Као један од главних проблема женског предузетништва наведено је финансирање. У Србији жене са села најчешће покрећу и учествују у активностима везаним за живот у локалним срединама, услуге сеоског туризма, очување културног наслеђа, организовање манифестација, изложби рукотворина и локалне хране. Потребно је предузимати активности везане за подстицање женског предузетништва уопште, посебно у секторима где су мање заступљене, развијати знања и вештине посебно када се ради о употреби нових технологија.

Остваривање радних права детаљно је сагледано у *Извештају о стању радних права у Републици Србији за 2022. годину*⁶³ Фондације Центар за демократију (ФЦД), је између осталог наведено да је просечна бруто зарада у септембру 2022. године износила 103.476 динара, док је просечна зарада без пореза и доприноса (нето) износила 74.981 динар. Раст бруто и нето зарада у периоду јануар-септембар 2022. године, у односу на исти период прошле године, износио је 13,9% номинално, односно 2,7% реално. Међутим медијална нето зарада за септембар 2022. године износила је 57.392 динара, што значи да је 50% запослених остварило зараду до наведеног износа.

У овом извештају је дат и преглед прописа који су усвојени али и оних које би требало усвојити, као и преглед најважнијих догађаја који су обележили 2022. годину. Указано је да нису донети прописи за спровођење Закона о социјалном предузетништву, а у фази нацрта налази се неколико прописа од којих су неки већ прошли јавну расправу попут Нацрта закона о безбедности и здрављу на раду чије је усвајање одложено, као и

⁶² Women Integration through Digital Entrepreneurship, WIDE, доступно на интернет страници: https://wideproject.eu/docs/WIDE_PR2_Final-report.pdf

⁶³ Извештај о стању радних права у Републици Србији за 2022. годину, Фондација Центар за демократију, доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCO-Izvestaj-o-stanju-radnih-prava-u-Republici-Srbiji-2022.pdf>

Нацрта закона о радној пракси који је био на јавној расправи децембра 2021. године. Нацрт закона о волонтирању такође није донет а као проблеми наведени су штрајкови радника Фиата који су трајали готово целу годину, несрећа у руднику Соко и смрт рудара услед концентрације метана, пресуда Врховног касационог суда којом се право на топли оброк тумачи као саставни део минималне зараде у јавним службама, Уредба о критеријумима за доделу подстицаја послодавцима који запошљавају новонастањена лица у Републици Србији, недостатак возача, положај запослених и стање у аутобусима ГСП, мањак радне снаге, положај радника на различитим платформама и сл, нека су од разматраних питања кроз овај извештај.

У извештају *Искривљена слика – економска и социјална права у Србији 2021*⁶⁴, Иницијативе А11 приказани су неки од најважнијих изазова у остваривању економских и социјалних права у Србији током 2021. године кроз пет кључних области (рад, здравље, социјална заштита, образовање и становање). У овом извештају је наведено да упркос расту бруто друштвеног производа, економским показатељима и доминантном наративу, мало шта стиже до најугроженијих, који су још више маргинализовани и осиромашени. 2021. година је обележена пандемијом. У овом извештају је наведено да ни у 2021. години Уставни суд није донео одлуке у поступцима контроле уставности и законитости општинских аката који су од значаја за остваривање економских и социјалних права, па се преко седам година чека на одлуку у вези увођења принудног рада за кориснике новчане социјалне помоћи, док се преко три године чека на одлуку о уставности појединих одредби Закона о финансијској подршци породици са децом. Такође, нису забележени случајеви директне примене одредаба Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима у поступцима пред судовима опште надлежности, што потенцијално показује низак ниво познавања ових права како од стране грађана тако и од стране правосудних органа, наведено је у овом извештају. Као покушаје снижавања достигнутог нивоа гарантованих права, пре свега у области радних односа, у овом извештају је указано на планирано проширивање делокруга послова који се сматрају „сезонским радом“, као и употреба нових технологија и дигитализације за строжу контролу корисника новчане социјалне помоћи и аутоматизовано доношење одлука о правима из система социјалне заштите, које су успостављене доношењем Закона о социјалној карти.

Као позитивно наводи се отпочињање дијалога о унапређењу заштите економских и социјалних права кроз потписивање и ратификацију Опционог протокола уз Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, унапређење нормативног оквира кроз измене и допуне Закона о забрани дискриминације и прописивање обавезе органа јавне власти да приликом припреме новог прописа или јавне политике од значаја за остваривање права социоекономски угрожених лица или групе лица, доноси процену утицаја прописа или политике у којој процењује њихову усаглашеност са начелом једнакости.

О положају бранитеља људских права говори се у *Извештају о нападима на бранитеље људских права у Србији за 2022. годину*⁶⁵, у коме је наведено да је у

⁶⁴Искривљена слика – економска и социјална права у Србији 2021, Иницијатива за економска и социјална права А11, доступно на интернет страници: [https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2022/05/Izves%CC%8Ctaj%20Iskrivljena%20Slika%20\(1\)-.pdf?_t=1663934511](https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2022/05/Izves%CC%8Ctaj%20Iskrivljena%20Slika%20(1)-.pdf?_t=1663934511)

⁶⁵Извештај о нападима на бранитеље људских права у Србији за 2022. годину, Комитет правника за људска права, 2022, доступно на интернет страници: <https://www.vuc.com.rs/wp-content/uploads/2022/12/izvestaj-o-napadima-2022.pdf>

Србији прошле године извршено 43 напада, а међу њима су како активисти у области заштите људских права, тако и грађани који су претрпели последице. Број грађана, међутим, било активиста, било случајних пролазника, на чије животе су ови напади оставили последице је према прикупљеним подацима и процени Комитета правника за људска права најмање 12.000⁶⁶. Као најугроженија права се наводе слобода изражавања, слобода удруживања и слобода окупљања. Жртве напада су у 49% случајева биле невладине организације, 18% појединци и у 33% случајева неформалне групе, док је највише напада током 2022. године је забележено у Београду (72%) и Новом Саду (16%). За највише напада су била одговорна физичка лица, која у већем броју случајева нису идентификована и процесуирана. Као најопаснији вид напада у извештају су окарактерисане правне радње, односно велики број прекршајних поступака власти у чијем фокусу су били чланови организација Не даavimo Београд, удружење „Да се зна“, „Крени – промени“, „Жене за мир“, Жене у црном“ и еколошки активисти. Еколошки активисти су у преко 50 општина добили прекршајне налоге због ходања по коловозу у складу са Законом о безбедности саобраћаја на путевима. Препоруке из овог извештаја се односе на спровођење поступака у којима су бранитељи/ке људских права жртве, поштовање права оштећених, неограничавање рада организација цивилног друштва, као и уздржавање од дискриминације било које врсте.

У *YUCOM 2020-22. извештају о раду*⁶⁷ сагледана су дешавања у области људских права и правосуђа у периоду 2020 – 2022. године и наведено да се према угроженом људском праву највише захтева овој организацији односило на: право на становање (31,7%), на добру управу (12,5%), рад (9,1%), следе права детета, правично суђење, право на социјалну заштиту и здравствену заштиту, док су остала права заступљена у мањем обиму. У односу на повреде правила о забрани дискриминације највећи број захтева за бесплатну правну помоћ поднето је по основу инвалидитета (43,3%), сексуалне оријентације (13,3%) и националне припадности (10%); исти проценат је по основу пола и других личних својстава (по 6,7%); следе повреде по основу држављанства, генетских особености, здравственог стања, брачног и породичног живота, старосног доба и чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама (по 3,3%)⁶⁸. Особе са инвалидитетом и лица ромске националности најчешће имају потребу за остваривањем права на социјалну заштиту, што указује да и даље постоји вишеструка угроженост права ових лица и одсуство системског одговора у односу на потребе ових друштвених група, наведено је у извештају.

У публикацији *Преуговор аларм извештај о напретку Србије у кластеру 1*⁶⁹ се констатује да Србија није успела да отвори ниједно ново преговарачко поглавље од 2019. године, као и да је значајан почетни корак ка јачању независности правосуђа направљен променом Устава, а да проблем примене прописа остаје кључна препрека за напредак у областима попут слободе медија и борбе против корупције и организованог криминала. Нису забележена никаква побољшања законодавног оквира за борбу против корупције и већ се озбиљно касни са спровођењем Ревидираног Акционог плана за Поглавље 23, а дошло је чак и до додатног погоршања у спровођењу

⁶⁶Извештаја о нападима на бранитеље људских права у Србији за 2022. годину, стр. бр. 5

⁶⁷YUCOM 2020-22. извештај о раду, 2022. Комитет правника за људска права, доступно на интернет страници: <https://www.yucm.org.rs/wp-content/uploads/2022/10/YUCOM-izvestaj-2020-22.pdf>

⁶⁸YUCOM 2020-22. извештај о раду, стр. 14.

⁶⁹Преуговор аларм извештај о напретку Србије у кластеру 1, Коалиција прЕУговор, мај 2022, доступно на интернет страници: <https://preugovor.org/Alarm-izvestaj/1746/izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u-ahim/>

постојећих закона о борби против корупције, јавним набавкама и управљању предузећима у државном власништву, наведено је у овој публикацији. Посебан осврт је дат на руски напад на Украјину који се одразио на изборну кампању, формирање владајуће коалиције, а има последице и за политику проширења ЕУ и положај Србије. У публикацији је реализација плана за сузбијање дискриминације оцењена као скромна, осцилирајућа и у озбиљном закашњењу, а извесно погоршање стања присутно је у активностима у вези са родном равноправношћу и заштитом жена од насиља. Тако је указано на недостатак заштите и подршке женама да се суоче са повећаним обавезама и бригом због затварања школа и повећаног ризика од насиља у породици током пандемије, недовољно активности на успостављању хармонизације радног и породичног живота, потреби проширења услуга социјалне заштите и спречавања и кажњавања сексуалног и родно заснованог насиља према женама. Као препорука наведено је да је нужно размотрити све нереализоване активности из ревидираног Акционог плана за Поглавље 23 које се односе на област антидискриминације и родне равноправности и обезбедити усаглашавање прописа са стандардима у овим областима. Указано је на изазове новог избегличког таласа и јачања десног екстремизма, као и на игнорисање радне експлоатације са елементима трговине људима вијетнамских радника у Зрењанину.

У публикацији **Анализа улоге Народне скупштине у обезбеђивању поштовања препорука независних институција + Цртине препоруке за унапређење рада независних институција**⁷⁰ истакнуто је да је финансијска аутономија кључна за суштинску независност у раду независних институција, да се она огледа и кроз сферу радних односа и могућности институције да запосли адекватан број експерата, јер је управо мањак особља наведен као главни разлог "затрпаности" ових институција послом, која некада утиче и на мање проактиван став и ограничење коришћење појединих овлашћења која су им на располагању. У погледу квалитета самих извештаја, као и препорука и предлога представљених у њима, несумњиво је да они садрже значајне информације о системским проблемима у областима надлежности. Предлози и препоруке, са већим или мањим нивоом општости, дају јасну слику о мерама које је потребно предузети и институцијама које су надлежне да то учине. Неке од препорука које су наведене у овој анализи, а односе се на ефикаснији надзор Народне скупштине и обезбеђивање одговорности других органа власти, подразумевају да надлежни одбори и Скупштина треба да: извештаје независних институција разматрају на посебним седницама које ће заказивати за сваки извештај посебно; своје препоруке још више конкретизују и прецизирају, нарочито органе на које се односе, као и мере и активности које треба да предузму, укључујући и извештавање Скупштине и независне институције о томе шта су предузели; овласте независне институције да Скупштини и Влади могу да поставе питање у вези са извршењем препорука из извештаја; обавежу Скупштину и Владу о периодичном извештавању о извршењу њихових препорука; пропишу као надлежност, у Закону о министарствима, обавезе извршавања препорука независних институција и др.

⁷⁰Анализа улоге Народне скупштине у обезбеђивању поштовања препорука независних институција + Цртине препоруке за унапређење рада независних институција, ЦРТА, фебруар 2022, доступно на интернет страници: <https://crt.rs/uloga-narodne-skupstine-u-obezbedivanju-poshtovanja-preporuka-nezavisnih-institucija-2022/>

Поступање државних органа по препорукама Повереника

На основу свеукупног сагледавања стања из расположивих података и праксе институције током године, Повереник у редовним годишњим извештајима даје препоруке органима јавне власти за отклањање уочених проблема посебно оних друштвених група које су у већем ризику од дискриминације. Током године се у целости спроведу поједине препоруке Повереника и реализују друге активности које имају ефекте на унапређење положаја становништва, док се поједине препоруке спроведу само у одређеном делу. О спровођењу препорука говоре и подаци из извештаја које Поверенику достављају државни органи.

Информације о спроведеним активностима Поверенику су доставили: Министарство правде, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство туризма и омладине, Министарство за бригу о селу, Министарство просвете, Министарство науке, технолошког развоја и иновација, Министарство заштите животне средине, Министарство привреде, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарство информисања и телекомуникација, Министарство културе, Министарство одбране, Министарство унутрашњих послова, Министарство спорта и Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Узимајући у обзир обим спроведених активности, у даљем тексту је дат кратак преглед свих достављених извештаја.

Министарство туризма и омладине је известило Повереника да је почетком 2023. године усвојена нова Национална стратегија за младе у Републици Србији за период 2023 - 2030. године а започет је и процес израде Закона о изменама и допунама Закона о младима.

Министарство за бригу о селу је наставило са реализацијом програма за јединице локалних самоуправа, на основу којих све структуре становништва могу равноправно да конкуришу за бесповратна средства, са нагласком на подстицање женског задругарства и социјалних задруга, као и куповину сеоских кућа са окућницом за припаднике националних мањина.

Министарство привреде тренутно ради на изради нове стратегије за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за наредни период (претходна је истекла 2020), којом се, између осталог, предвиђају мере подршке женском предузетништву. У том циљу, како би се сагледао остверени напредак, иницирана је израда студије о предузетништву жена у Србији, на основу које ће бити предложене мере које у будућем периоду треба спровести и услове које је неопходно створити да би се жене у већем броју укључиле у предузетништво и успешно пословале. Ово министарство је известило и да је током 2022. године настављена реализација програма финансијске подршке под повољним условима за започињање пословања незапосленим женама и младима, онима који су тек започели сопствено пословање, али и запосленим женама и младима који су желели да покрену сопствени посао. Овим програмом се подржава широк спектар производних и услужних делатности. Женско предузетништво је подржано и кроз развој услуга тренинга, менторства и других облика стручне подршке предузетница те је женама омогућена и бесплатна нефинансијска

подршка кроз програм Стандардизованог сета услуга за микро, мала и средња предузећа и предузетнике. Спроведене су и бројне активности у вези са медијском промоцијом женског предузетништва са примерима успешних предузетница; покренута је акција „Жене су закон“, где се планира велики број различитих активности усмерених на промоцију женског предузетништва; годинама се пружа институционална подршка пројекту „Цвет успеха за жену змаја“ у организацији Удружења пословних жена Србије.

Известили су и да је у току спровођење Програма промоције развоја ромског предузетништва, са циљем економског оснаживање Рома и Ромкиња у Србији путем повољних кредита за предузетнике и правна лица чији су власници и оснивачи припадници ромске националне мањине.

Министарство информисања и телекомуникација је известило да је припремљен Предлог Акционог плана за примену Стратегије развоја дигиталних вештина у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године у периоду од 2023. до 2024. којим су, између осталог, препознате активности које се ослањају на текуће пројекте изградње мреже широкопојасног интернета у руралним подручјима у циљу минимизације рањивости становника руралних предела од социјалне искључености; предвиђено је јачање индивидуалних капацитета деце и малолетних лица, њихових родитеља, старатеља и наставника у сфери безбедног коришћења интернета; унапређење дигиталних компетенција жена, посебно у смислу њихове запошљивости; као и креирање програма обука за старија лица, лица која нису запослена и нису у процесу образовања (NEET), маргинализована малолетна лица и лица погођена сиромаштвом или у ризику од сиромаштва.

Такође, суфинансирани су пројекти и додељена су средства за: програме у области развоја информационог друштва који за циљ имају подизање нивоа дигиталне писмености и дигиталних компетенција жена из руралних области; производњу медијских садржаја који омогућавају остваривање права припадника националних мањина на информисање на сопственом језику; као и производњу медијских садржаја намењених особама са инвалидитетом. Неке од приоритетних тема за суфинансирање пројеката су: спречавање дискриминације путем медија (као ближи критеријум одређена је превенција сензационализма, говора мржње и агресивне комуникације); јавно информисање које доприноси подизању свести грађана о родној равноправности, положају жена у друштву, насиљу над женама и девојчицама, дискриминацији у различитим сферама друштвеног живота, стереотипима о улози жене у породици и друштву, итд.

Реализована је годишња кампања са Јавним сервисом РТС – емитовањем спотова са темом „Старији од мреже не треба да беже“, као и серијал од 10 епизода Породичне мреже, које су за циљ имале оснаживање деце и младих у улози корисника који контролишу и креирају дигитални свет и јачање поверења према старијим генерацијама, родитељима и наставницима, како би слободније приступили решавању проблема, са свешћу да старије генерације нису довољно вичне коришћењу дигиталних технологија. Сајт www.pametnoibezbedno.rs од 2022. године у техничком смислу омогућава подршку читања понуђеног садржаја слабовидој деци и њиховим родитељима, са намером да се информишу и контактирају сараднике Националног контакт центра за безбедност деце на интернету на бесплатни број 19833 уколико препознају да имају проблем дигиталног насиља.

Током године ово министарство је организовало међународну конференцију „Дизајнирано друштво - Вештачка интелигенција и слобода изражавања“, током које је дискутовано о значају вештачке интелигенције за развој толеранције и равноправности у друштву, као и о утицају вештачке интелигенције на слободу изражавања и слободу медија.

Министарство грађевине, саобраћаја и инфраструктуре је реализовало стипендирање полазница докторских студија из научних области, грана или дисциплина повезаних са железничким саобраћајем и транспортом, а у циљу стварања квалитетног кадра у сектору железнице као и повећања броја студената женског пола уписаних на докторске академске студије у овој области.

Пројектом „Повећање приступачности јавних објеката особама са инвалидитетом и отежаним кретањем“ реализују се грађевински радови на реконструкцији и адаптацији јавних објеката широм Србије, а у наредном периоду предвиђена је реконструкција и адаптација 19 изабраних јавних објеката у општинама/градовима. У оквиру пројекта „ЕУ подршка инклузији Рома - Оснаживање локалних заједница за инклузију Рома“, спроведена је правна подршка за житеље подстандардних ромских насеља за потребе озакоњења њихових објеката а укупно 610 грађана је добило правну поуку о начинима решавања имовинских проблема. Кроз пројекат „Подршка Европске уније социјалном становању и активној инклузији“ реализују се интервенције мањег обима у делу комуналне и социјалне инфраструктуре, унапређују и побољшају услови живота у подстандардним насељима и побољшава приступ јавним услугама.

Министарство науке, технолошког развоја и иновација је навело да се родна равноправност у науци и истраживањима остварује кроз: доделу Националних стипендија „За жене у науци“; награду Европске уније за жене иноваторке која има за циљ да подигне свест о потреби за већим бројем предузетница и у том смислу створи снажне узоре. Поред тога, Министарство је известило да је Законом о науци и истраживањима (из 2019) омогућено да жене које иду на породилшко одсуство добију статус мировања докторских студија и статус мировања за поступак избора у звања.

У 2022. години ово Министарство је доделило стипендије за укупно 407 стипендиста докторанада и младих ученика - истраживача, од којих је 64% женског пола, са циљем задржавања младих талентованих кадрова у земљи. Према подацима из Регистра физичких лица - иноватора, од свих уписаних лица 24% су особе женског пола. Поред програма који су примарно дизајнирани са идејом усмеравања младих на науку, технологију, технолошко предузетништво и размишљање, научно-технолошки паркови Београд, Чачак, Нови Сад и Ниш и кроз друге програме настоје да промовишу што веће укључивање младих у ове области, а кроз све активности посебно таргетирају подстицање запошљавања жена и развоја женског предузетништва. У програмима Фонда за науку, жене чине већину у укупном броју истраживача ангажованих на пројектима, као и већину руководилаца пројеката. Од укупно 1.852 истраживача, на пројектима учествује 1.190 жена, што чини 64% укупног броја ангажованих истраживача. Од укупно 298 пројеката, жене руководе са 160, што чини 53,7% укупног броја руководилаца на пројектима финансираним од стране Фонда за науку. Центар за промоцију науке, између осталог, политику равноправности и недискриминације реализовао је кроз: предавање и увод у појмове у вези са родном равноправношћу, као и предавање на тему историје родне (не)равноправности одржане за све заинтересоване

запослене и радно ангажоване у овом центру; школске радионице - сваког месеца барем једна радионица односи се на научне теме које су у вези са маргинализованим групама или већом праведношћу у науци; одржана је и гостујућа школска радионица Центра за женске студије за децу узраста од 5. до 8. разреда основне школе на којој је било речи о знаменитим женама са простора Балкана и њиховим достигнућима у области историје, биологије, медицине, књижевности, борбе за права жена.

Министарство заштите животне средине је у 2022. години започело израду одређених докумената јавних политика попут: Стратегије заштите животне средине са пратећим акционим планом (један од кључних докумената за спровођење Зелене агенде за Западни Балкан); Стратегије за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине; Програма прилагођавања на измењене климатске услове, где ће се интегрисати родна перспектива у политике прилагођавања на измењене климатске услове. У оквиру пројекта „Успостављање оквира транспарентности у Републици Србији“ развијен је Оквир за мониторинг родно осетљивих података у области климатских промена, који пружа смернице у којим областима је потребно интегрисати родну димензију и аспекте животне средине. Такође је започета израда Анализе социоекономских утицаја циркуларне економије, како би се олакшали могући штетни социоекономски утицаји на рањиве друштвене групе, попут неформалних сакупљача секундарних сировина.

Министарство државне управе и локалне самоуправе је известило да је крајем 2021. године успостављен механизам сарадње са високошколским установама којим се, између осталог, омогућава студентима пет државних универзитета да кроз одговарајуће програме стручне праксе у органима јавне управе стекну практична знања и вештине. Успостављена је и иновативна платформа - Виртуелна заједница Студентска стручна пракса у јавној управи, која је постала централно место окупљања студената, ментора и супервизора стручне праксе, органа јавне управе и универзитета и простор за размену свих релевантних информација о студентској стручној пракси у јавној управи.

Настављене су бројне обуке државних службеника и запослених у јединицама локалне самоуправе у области Заштите људских права и тајности података. Национална академија за јавну управу је програмирала и спровела пакет мултидисциплинарних обука за припаднике ромске популације са стеченим високим образовањем који нису запослени у јавној управи, а у циљу унапређења положаја Рома и Ромкиња; спроведен је и посебан програм обуке матичара у вези са уписом припадника ромске националне мањине у матичну књигу рођених, уписом податка о промени пола, као и уписом податка о националној припадности и личном имену припадника националних мањина; реализоване су обуке намењене матичарима, полицијским службеницима, службеницима у центрима за социјални рад и пружаоцима бесплатне правне помоћи о начину поступања предвиђеним Инструкцијом за поступање у случајевима рођења детета чији родитељи немају лична документа, ради омогућавања уписа у матичну књигу рођених.

Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог је током године израдило два подзаконска акта која се односе на примену Закона о родној равноправности, и то: Правилник о вођењу евиденције и извештавању о остваривању родне равноправности и Правилник о изради и спровођењу Плана управљања

ризицима од повреде принципа родне равноправности. Током године усвојени су: Акциони план за 2022. и 2023. годину за спровођење Стратегије за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године; Стратегија превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године и Акциони план за спровођење ове стратегије за период од 2022. до 2023. године; Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године и пратећи Акциони план за период спровођења од 2022. до 2024. године. Поред тога, свечано је потписан Меморандум о сарадњи са 20 локалних самоуправа изабраних за учешће у програму „Подстицање запошљавања високо образованих Рома и Ромкиња” у јединицама локалних самоуправа.

Такође, формирана је прва Платформа цивилног друштва за социјално укључивање Рома и Ромкиња, коју чини 37 организација, као део дијалога који ће се перманентно одвијати између различитих актера. У оквиру пројекта „Смањење додатне рањивости Рома, Ромкиња и других маргинализованих група изазване пандемијом Ковид-19 у 18 локалних самоуправа” обезбеђено је прикључење 18 ромских домаћинстава на новоизграђену водоводну мрежу. Реализовано је и 25 пројеката организација цивилног друштва кроз програм „Спровођење политика социјалног укључивања Рома и Ромкиња у Републици Србији за 2021. годину”.

У 2022. години је финансијски подржано и седам програма удружења на тему „Родна равноправност јавних политика за развој Републике Србије” и завршена реализација 20 оваквих програма из 2021. године (од укупног броја подржаних програма, девет се бавило оснаживањем вишеструко осетљивих група, четири побољшањем положаја особа са инвалидитетом, док су млади, жртве породичног насиља, жене на селу, особе на рехабилитацији од психоактивних супстанци, Роми, припадници ЛГБТ популације и старије особе биле у фокусу по једног програма).

Министарство правде је у редовном контакту са запосленима у јединицама локалне самоуправе који одлучују о захтевима за бесплатну правну помоћ, за које је одржан сет обука, након чега су добили овлашћење министра за одлучивање о захтевима за бесплатну правну помоћ. Министарство је донело План управљања ризицима од повреде принципа родне равноправности, а када је реч о спречавању и сузбијању родно заснованог насиља ревидиран је и унапређен сајт „Искључи насиље”, где је додатна пажња посвећена посебно осетљивим групама жртвама родно заснованог насиља, глувим и наглувим особама и странкињама, јер су поједини делови информација на сајту преведени на енглески и знаковни језик. На сајту се на месечном нивоу објављују и подаци о примени Закона о спречавању насиља у породици.

Министарство просвете је током године наставило примену мера подршке деци и ученицима ромске националности, са ефектима и даљег повећања обухвата ромске деце системом образовања и васпитања, смањеном одустајању и спречавању раног напуштања образовања. Једна од значајних мера подршке је и стипендирање, а у 2022. години одобрене су 1082 ученичке стипендије. Такође, педагошки асистент је као мера подршке препознатљив пример добре праксе, па је настављено ширење мреже ове подршке тако да је тренутно у систему ангажовано 254 педагошка асистента. Такође, активно и континуирано се ради на унапређивању доступности и квалитета образовања за припаднике других националних мањина.

У сарадњи са Заводом за унапређивање образовања и васпитања предузете су мере и извршене корекције по препоруци Повереника и Заштитника грађана у вези са садржајима више уџбеника који су, према Националном савету бошњачке националне мањине и Националном савету хрватске националне мањине, били дискриминаторни.

Током 2022. године објављен је Национални извештај о инклузивном образовању за период 2019-2021. године, чије су кључне препоруке уграђене у Акциони план за спровођење за период 2023-2026. за спровођење Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године. Урађена је ревизија Оквира за праћење инклузивног образовања.

Током године је: формирана Радна група за превенцију и спречавање насиља у систему образовања и васпитања која је анализирала постојећу законску регулативу у овој области и предложила измене појединих прописа; креиран нови Водич за примену ревидираних индикатора за прелиминарну идентификацију ученика који су потенцијалне жртве трговине људима; 200 запослених у систему образовања унапредило своја знања и вештине за примену правилника којим се уређује препознавање и поступање у ситуацијама дискриминације и дискриминаторног понашања, а до сада је укупно 800 запослених учествовало у обукама.

Када је реч о образовању ученика миграната, тражилаца азила и избеглица, у текућој школској години уписано је 97 ученика, а штампане су и дистрибуиране три двојезичне брошуре (српско/енглески) са примерима добре праксе у области образовања миграната. Настављена је активност менторске подршке, па је ангажовано 12 ментора просветних саветника, односно саветника спољних сарадника који су подршка школама у којима се образују ученици мигранти.

Министарство културе је током 2022. године организовало бројне културне садржаје посвећене положају жена. У обновљеном простору Музеја Града Новог Сада је отворена прва мултимедијална изложба у Србији посвећена Милеви Марић Ајнштајн, отворена је и изложба „Жена... живот Палестина“, ауторке Раван Анани, у Етнографском музеју у Београду, одржана трибина Библиотеке САНУ на којој је промовисана књига „Живот и стваралаштво жена чланова Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука и уметности, Том 2“. У октобру 2022. године објављени су резултати истраживања „Идентитети жене у савременом визуелном стваралаштву“ које је посвећено улози и значају жене у обликовању културне и друштвене стварности.

Настављена је пракса суфинансирања пројеката у култури путем годишњих конкурса а међу приоритетима су били пројекти којима се доприноси положају жена које би могле бити жртве вишеструке дискриминације, пројеката за културне делатности особа са инвалидитетом, националних мањина, ЛГБТ особа, за децу и младе.

Крајем 2022. године објављена је публикација Култура 2021 која садржи обрађене податке редовног годишњег истраживања о музејима, позориштима, биоскопима, изложбеним галеријама, издаваштву и медијима у Србији. Прикупљени подаци односе се и на доступност позоришта особама са инвалидитетом, а резултати показују релативну доступност ових установа културе (78,4% је изјавило да позоришта јесу приступачна, 54,9% је одговорило да позоришта имају у салама обезбеђена места за

особе са инвалидитетом, док најзабрињавајући податак дају одговори на питање да ли позоришта имају посебне пројекције и опрему са инклузивним функцијама - позитиван одговор на ово питање дало је само 9,8% позоришта). Подаци о приступачности музеја и галерија у Србији показују да је 53,7% музеја и галерија програмски недоступно, физички чак 57,5%. Посебно су ниски резултати у области комуникационе приступачности који показују да 75,6% установа није приступачно.

Министарство одбране је навело да је у Сектору за људске ресурсе формирана самостална организациона јединица – Канцеларија за родну равноправност, чији је основни задатак даља афирмација, промовисање и имплементација принципа родне равноправности и једнаких могућности за све запослене. Тренд повећања заступљености жена забележен је у свим категоријама запослених припадника министарства и Војске Србије, а посебна пажња била је усмерена на повећање броја жена ангажованих у мултинационалним операцијама (повећање од 5% у односу на 2021. годину). Такође, забележен је и пораст броја жена заинтересованих за добровољно служење војног рока, па су у 2022. години од укупног броја кандидата преко 18% чиниле жене. Повећава се и проценат жена у систему школовања Војне академије – критеријуми су истоветни, изузев теста физичке провере, чији су критеријуми нешто нижи за жене.

Министарство унутрашњих послова је известило да је приступило новом, онлајн промовисању интерних докумената МУП из области родне равноправности и антидискриминације која су, ради упознавања свих запослених, приказана путем вебинара који је похађало 4.251 запослених. Министарство је снимило и на националним фреквенцијама промовисало спот са циљем подизања свести о проблему насиља у породици, а бесплатне линије за пријаву насиља су стално доступне.

Када су у питању активности у оквиру Мреже жена у полицији, између осталог је одржана Прва регионална конференција под називом „Полицијски изазови у постковид-19 условима и улога жена у сектору безбедности“ и потписан је Меморандум о сарадњи Мреже жена у полицији Републике Србије са Полицијском асоцијацијом „Европски полицајци националних мањина – Europe Police“ са циљем остваривања заједничких пројеката и активности, афирмације полицијског позива и принципа равноправности.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је известило да је почетком 2022. године усвојена Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници 2022 - 2026. године, која треба да омогући излазак одређеног броја особа са инвалидитетом из институција и наставак живота у заједници уз подршку различитих сервиса помоћи, као и да превенира даљи притисак на смештај у установе ове групације. У току је рад на изради акционог плана за спровођење ове стратегије. Сprovedена је анализа примене стандарда у сигурним кућама за жене са искуством родно заснованог насиља и урађен је Предлог правилника о ближим условима и функционалним стандардима за пружање и остваривање услуге смештаја у прихватилиштима за жене и девојчице са искуством родно заснованог насиља. Такође је урађен Тест утицаја на родну равноправност на постојећем Закону о социјалној заштити и Уредби о наменским трансферима, кроз који су дати и предлози мера за отклањање негативних ефеката што ће се имати у виду приликом израде нацрта измена и допуна ова два документа.

У 2021. години лиценциране услуге нису пружане у 14 општина у Србији. Број општина у којима није присутна ниједна услуга се у периоду од 2017-2021. године смањило за 75,9% (са 58 општина у 2017. на 14 општина у 2021. години). Обухват резиденцијалном заштитом старијих особа у Србији је низак, на смештају је приближно 1% старијих лица од чега је готово половина корисника у приватним домовима за старе чији капацитети нагло расту последњих десетак година.

Током 2022. године од стране Националне службе за запошљавање реализоване су услуге и мере активне политике запошљавања. Министарство је, у сарадњи са ГИЗ Програмом „Миграције за развој III“, додатно подржало пилотирање локалних решења која промовишу партнерство, сарадњу и иновативност - осам јединица локалне самоуправе започело је са спровођењем иновативних решења која треба да одговоре на препознате изазове на локалном тржишту рада, на потребе теже запошљивих незапослених лица и друштвено осетљивих група, а у циљу подстицања запошљавања и побољшања њиховог социоекономског положаја. У оквиру Пројекта „Знањем до посла - E2E“, а који се реализује у сарадњи са Швајцарском канцеларијом за сарадњу (SDC) и НИРАС, и током 2022. године спроведене су обуке за јачање капацитета за пружање услуга каријерног вођења и саветовања (пре свега за младе), за представнике Министарства, Националне службе за запошљавање, агенција за запошљавање и цивилног сектора.

КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ

Повереник континуирано сагледава стање у погледу остваривања равноправности на основу бројних чинилаца, како би пре свега посланици у Народној скупштини, али и други државни органи, организације цивилног друштва и целокупна јавност имали што обухватнији преглед стања, али и могућност проактивног деловања и предузимања активности у циљу унапређења равноправности свих грађана и грађанки. Ниво остваривања равноправности у овом извештају анализиран је на основу праксе Повереника, која пре свега обухвата поступања по притужбама и другим обраћањима грађана институцији као централном националном органу специјализованом за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности, као и друге активности које реализује институција Повереника, попут различитих истраживања, извештаја, анализа, учешћа на скуповима, конференцијама и другим догађајима на којима се расправља о појединим питањима од значаја за постизање напретка у остваривању и заштити људских права. Како, међутим, ове активности нису апсолутни показатељ присутности дискриминације у друштву, ради потпунијег прегледа стања кроз овај извештај су сагледани и други доступни извори, извештаји и друга акта ЕУ, међународних организација и уговорних тела, као и извештаји и истраживања домаћих институција и организација. Овакав приступ на годишњем нивоу омогућава шире сагледавање стања у погледу остваривања равноправности грађана, изазова са којима су се сусретали, али и напретка који је постигнут током године, уз давање препорука за даље унапређење стања и побољшање положаја нарочито оних друштвених група које су у већем ризику од дискриминације.

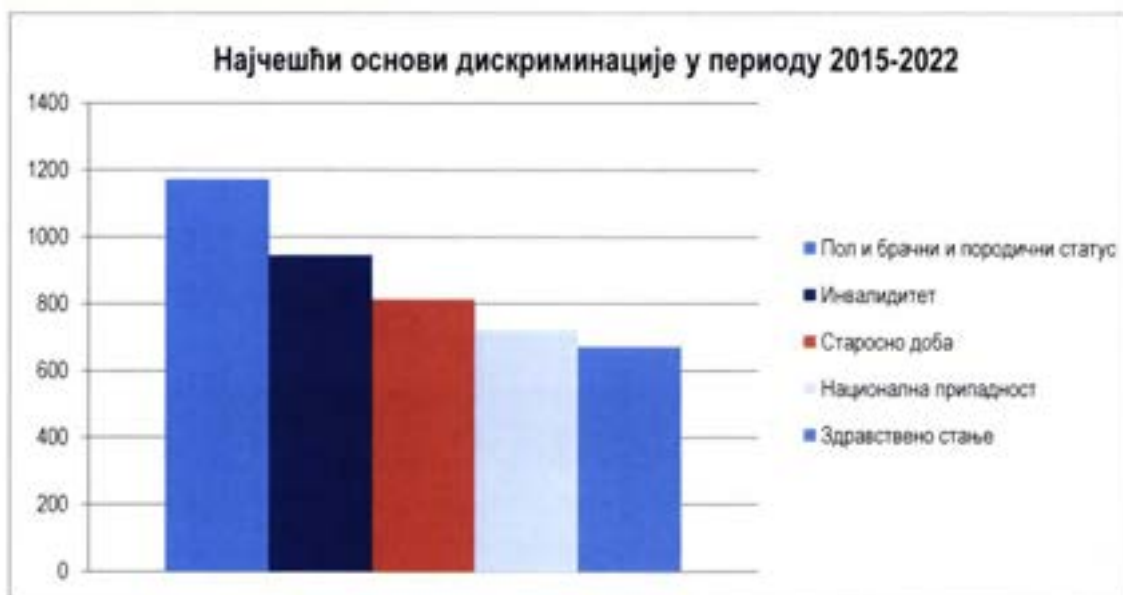
На основу сагледаног стања у погледу остваривања равноправности током године, издвојили су се поједини проблеми кључни у више различитих области, односно проблеми који погађају више друштвених група или су од ширег утицаја. Ови проблеми су приказани у наставку текста, док су поједини проблеми везани нарочито за одређене друштвене групе приказани у деловима текста који се односе на различита лична својства. Препоруке за превазилажење уочених проблема и унапређење стања дате су након сагледаних кључних проблема, као и након сагледаног стања у односу на поједине друштвене групе.

За друштвени и економски развој и побољшање квалитета живота свих грађана од значаја је разумевање појма и суштине људских права као и механизма њихове заштите, уз висок ниво информисаности и свести грађана и стварање таквог културног обрасца и друштвеног дискурса у коме се дискриминација осуђује, а равноправност поштује и подржава. Неопходна је и пуна примена антидискриминационог правног оквира од стране свих органа јавне власти, праћење међународне и домаће праксе и политика, као и ефикасно функционисање свих механизма за заштиту од дискриминације, како Повереника тако и судова. Владавина права, пуна заштита људских права и ефикасне институције треба да прати улагање у инфраструктуру, повећање инвестиција, развој економије, раст плата и запошљавање, како бисмо успешно наставили даљи укупни развој друштва.

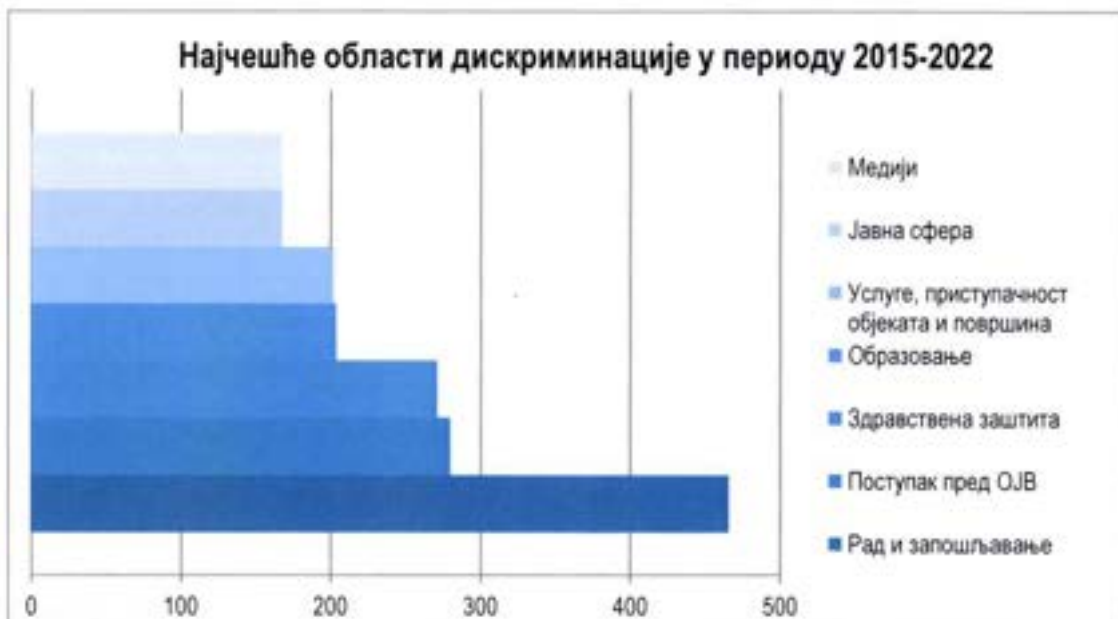
У току 2022. године Поверенику се обратило 3.300 грађана, поступано је у више од 2.000 предмета од чега у 1.879 предмета у вези са притужбама грађана. Тако је између осталог поступано по 681 притужби, реализовано је више десетина обука које су

обухватиле преко 700 лица, издато је 719 потврда лицима да нису дискриминаторно поступали, дато је 27 мишљења и 21 иницијатива за измену прописа, издато је 69 упозорења и саопштења, активно је учествовано на више од 650 различитих скупова, округлих столова, конференција и других догађаја, а Повереник је сам организовао шест стручних скупова и конференција.

Ради боље прегледности и сагледавања друштвених група које су у већем ризику од дискриминације, дат је преглед најчешћих основа дискриминације у периоду 2015-2022. године у односу на учесталост поднетих притужби. На стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утиче низ фактора, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, као и спремност грађана да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање феномена дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др. Из графикона који следи може се закључити да су дискриминацији највише изложене пре свега жене због пола и/или брачног и породичног статуса (иако има и притужби по овим основима поднетих од стране мушкараца), затим особе са инвалидитетом, дискриминација по основу старосног доба је на трећем месту по учесталости, следи дискриминација по основу националне припадности, а потом дискриминација на основу здравственог стања (чему је у великој мери допринела светска здравствена криза).

Када су у питању области друштвених односа, у истом периоду, притужбе су најчешће подношене у области рада и запошљавања, затим у поступку пред органима јавне власти, следи здравствена заштита, образовање, дискриминација приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина након чега следе друге области друштвеног живота.

Пракса Повереника указује да је током 2022. године највећи број притужби поднет због дискриминације на основу националне припадности или етничког порекла, следи дискриминација на основу старосног доба, здравственог стања, инвалидитета, пола, брачног и породичног статуса, док су остала лична својства наведена од стране грађана била заступљена у мањем броју случајева. Повереник је примио и више притужби по основу неког другог личног својства, што обухвата лична својства која у закону нису експлицитно наведена, а у ову групу спадају притужбе у којима је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и сл. По учесталости навођења следе притужбе на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, верских или политичких убеђења, сексуалне оријентације, имовног стања, изгледа, родног идентитета, осуђиваности и језика, држављанства, предака, расе и боје коже, рођења и генетских особености.

Када се ради о дискриминацији на основу националне припадности или етничког порекла највише притужби су поднели припадници ромске националне мањине (87,7%), иако се у више случајева радило о истом догађају, а притужбе су поднели и припадници словачке, бошњачке, хрватске и албанске националне мањине. Чињеница о великом броју притужби по основу припадности ромској националној мањини јасно указује на преовлађујуће ставове, социјалну дистанцу, стереотипе и предрасуде са којима се Роми и Ромкиње суочавају. Негативни ставови и предрасуде према Ромима се често понављају, испољавајући се у различитим локалним срединама, кроз графите на зидовима и преко друштвених мрежа, а притужбе се односе и на вређење и омаловажавање, пружање појединих услуга и др. Укључивање Рома у образовање у неким случајевима доводи до формирања сегрегисаних одељења и школа, посебно када су школе у близини ромских насеља. Дискриминација Рома није ретка ни када је у питању запошљавање што додатно угрожава њихов и иначе неповољан економски положај, а обраћања Поверенику се односе и на конкретне проблеме становника нестандартних насеља. Подизање свести ромске националне мањине, изградња капацитета локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених у свим системима, успостављање интегрисаних услуга социјалне и здравствене заштите, образовања и др,

уз обезбеђивање адекватних услова за становање, а кроз мултисекторску сарадњу и контакте са организацијама цивилног друштва које се баве унапређењем положаја националних мањина, може бити пут којим би се унапредио положај пре свега припадника ромске али и других националних мањина или етничких заједница.

Дискриминација на основу старосног доба, као други основ по учесталости поднетих притужби током извештајне године, у складу са законом обухвата све старосне категорије. Највећи број притужби поднет је због дискриминације лица старијих од 65 година и то претежно због неприступачности објеката и простора, као и немогућности коришћења различитих услуга пре свега социјалне и здравствене заштите. Следе притужбе које се односе на положај деце, а најчешће на инклузивно образовање и остваривање одговарајуће подршке, док се мањи број притужби односи на дискриминацију лица између 18 и 65 година и то најчешће у области рада и запошљавања.

Здравствено стање као основ дискриминације у пракси Повереника је и током претходних година било најчешћи основ који су грађани наводили у притужбама, што је очекивано имајући у виду здравствену кризу изазвану коронавирусом. Како је током 2022. године здравствена криза била мањег интензитета, и учесталост навођења овог личног својства је смањена иако је број поднетих притужби и даље висок. Здравствено стање се као основ дискриминације неретко наводи у комбинацији са још неким личним својством, најчешће инвалидитетом и старосним добом. Потребне за здравственом заштитом су биле увећане, постојали су проблеми на почетку године у вези са антигенским тестовима и зеленим сертификатима, трајањем појединих мера попут забране уласка у јавне објекте и након званичног престанка таквих ограничења, а у појединим случајевима грађани су указивали на несензибилисаност здравственог особља за рад са неким категоријама пацијената (пре свега оних који живе са ХИВ, особа са инвалидитетом или ретким болестима) и на неприступачност објеката. Поред тога, грађани су се Поверенику неретко обраћали у вези са захтевима послодаваца да приликом запошљавања траже уверење о здравственој способности кандидата, не врше распоређивање на одговарајуће радно место у складу са извршеном проценом радне способности, здравственим стањем запосленог, отказом или премештајем на ниже радно место након повратка запослене са породилског одсуства или одсуства са рада ради неге детета, а указивали су и на третман породиља у акушерским клиникама.

Особе са инвалидитетом у Републици Србији, слично као и у другим европским државама, представљају једну од најугроженијих група у свим областима друштвеног живота. Имајући у виду бројност и разноврсност проблема са којима се свакодневно суочавају, распрострањеност стереотипа и предрасуда, као и социјални и економски положај у коме се налазе, у већем ризику су од дискриминације, а неретко су изложене и вишеструкој и интерсекцијској дискриминацији. Током 2022. године Поверенику је упућен већи број притужби због неприступачности различитих објеката (60% укупног броја притужби поднетих по овом основу). Приступачност, како архитектонска тако и информациона и комуникациона, представља један од основних предуслова за равноправно учешће особа са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота. Указивано је на неприступачан такси превоз, а обраћали су се и поводом остваривања права у области рада и запошљавања, права на образовање и остваривање услуга личног пратиоца, али и других услуга.

Током 2022. године настављени су трендови из претходних година у погледу учесталости притужби и обраћања грађана у којима је пол навођен као лично својство. Као и претходне године, највећи број обраћања односио се на дискриминацију жена у вези са порођајем, материнством и негом детета. Грађани су указивали на проблеме у остваривању родитељског права, омаловажавање и увреде на родној основи, увредљиве и сексистичке садржаје у јавном простору и медијима. У посебно осетљивом положају су жене које су изложене вишеструкој дискриминацији, најчешће по основу пола и инвалидитета, брачног и породичног статуса, националне припадности пре свега ромске, старости, сексуалне оријентације, здравственог стања, као и жене из руралних или удаљених подручја. Ове категорије жена неретко су изложене и специфичним облицима насиља, а готово увек су у неповољнијем положају не само у односу на мушкарце него и у односу на жене у општој популацији.

У 2022. години Поверенику је поднет приближно исти број притужби по основу сексуалне оријентације и родног идентитета. Указивано је на дискриминаторан говор, насиље, упис промене имена и ознаке пола у матичне књиге и лична документа, проблеме у области рада и запошљавања и др. Годину су посебно обележила дешавања у вези са одржавањем европске Параде поноса (ЕуроПрајд 2022) у Београду која је била заказана за период од 12-18. септембра. Република Србија је 2019. године аплицирала и уз писмо подршке премијерке, добила организацију ЕуроПрајда. Одржавање ове манифестације је била прилика да се јавно покаже напредак у домену поштовања људских права ЛГБТИ заједнице али уопште и права на равноправност. Нажалост организација ове манифестације изместила је беспотребно ово питање људских права на домен дневне политике па чак и геополитике. Јавни наратив је обиловао непријатељским ставовима и идејама које подстичу дискриминацију и стигматизацију припадника ЛГБТИ популације како на порталима, на интернету и друштвеним мрежама и другим средствима доступним великом броју грађана, иако је истицање сексуалне оријентације неретко било потпуно ирелевантно у односу на тему текста.

Једна од највећих глобалних и регионалних криза у свету и Европи у последњих неколико година је мигрантско – избегличка криза, и то како због обима и изазова које са собом носи, тако и због последица које има на примену међународних стандарда у области заштите људских права. Из године у годину није мали број људи који су из разних разлога приморани да напусте своје домове, услед ратова, насиља, прогона, кршења људских права и других невоља. Имајући у виду дешавања у Украјини, Влада Републике Србије је почетком године донела одлуку којом је омогућила лакши приступ својој територији и одобрила привремену заштиту свим расељеним лицима која долазе из Украјине, због чега је највише привремених заштита током 2022. године управо додељено овим људима. Неопходна је и добра информисаност локалног становништва и запослених у различитим секторима, као и одговоран приступ медија према проблемима миграната, којима треба приступити без сензационализма и подстицања страха, али уз озбиљно сагледавање безбедносних ризика који су свакако неизоставан сегмент овог глобалног питања из кога Србија није изостављена.

Последњих година уочава се и чешће обраћање Поверенику због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, у највећем броју случајева у области рада и запошљавања као области у којој се подноси највећи број притужби. Проблеми се односе на распоређивање на радна места у односу на политичку или синдикалну припадност, политичко запошљавање, онемогућавање

остваривања појединих радних права и сл. О чињеници да је забрањено давање предности или искључивање из неког права због чланства у политичкој, синдикалној или другој организацији говори и случај из праксе Повереника који је био и у фокусу јавности и медија у 2022. години а који се односи на неуписивање децу у предшколску установу због политичке припадности родитеља односно блиских лица.

И даље је мали број притужби по основу имовног стања. Међутим, треба имати у виду да социоекономски угрожена лица нису хомогена група, већ да ту групу чине лица, између осталог, различитог старосног доба, националне или етничке припадности, различитог здравственог, имовног стања, брачног или породичног статуса, верских и политичких убеђења и сл. те да се Поверенику обраћају и по тим основима, наводећи их као претежне разлоге због којих сматрају да су неједнако третирани. Практика је, као и претходних година, показала да притужбе по основу имовног стања углавном подnose физичка лица и то у области социјалне заштите или у поступцима пред органима јавне власти, нпр. остваривања права на једнократну помоћ и друга социјална давања или због искључивања електричне енергије, репрограма комуналних дугова и др. У једном броју притужби се није радило о повреди права из Закона о забрани дискриминације.

Пракса Повереника указује и на друге основе дискриминације, попут дискриминације на основу места рођења као личног својства, изгледа, осуђиваности и др. Детаљнији приказ ових основа дат је у даљем тексту овог извештаја.

И поред чињенице да је правни оквир у погледу забране дискриминације заокружен, у континуитету се утврђују нови стратешки правци и афирмативне мере у различитим областима, а већ годинама поред Повереника и други органи и организације раде на остваривању равноправности грађана и грађанки.

Као неопходност се показало и доношење али и доследна примена правног оквира који у што већој мери доводи до унапређења положаја појединих друштвених група, а евидентна је како потреба тако и интересовање за додатном едукацијом када су у питању забрана дискриминације и механизми заштите, али и у вези са доследном имплементацијом прописа у појединим областима. Ово су само неки од разлога за предузимањем мера за унапређивањем капацитета јавних служби чији је рад усмерен ка побољшању положаја грађана (запослених у здравственим и службама социјалног рада, образовања, инспекцијских органа и др) а када се ради о спречавању дискриминације, пре свега је потребно омогућити унапређење капацитета стручне службе Повереника.

ВАЖНО !

Имајући у виду ограничене кадровске капацитете Повереника и чињеницу да се број запослених већ годинама не мења, уз истовремено изузетно велико интересовање и исказану потребу готово свих структура (од органа јавне власти свих нивоа до удружења грађана) за остваривање начела забране дискриминације у свим аспектима друштвеног живота и подизање капацитета различитих актера у том смислу, поставља се питање реалних могућности за вршење свих надлежности Повереника у наредном периоду у потребном обиму.

Потребно је имати у виду и послове Повереника који се односе на потпуно нову надлежност прописану Законом о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације из 2021. године, која се односи на успостављање и вођење евиденције о заштити од дискриминације. На чињеницу да је рад Повереника већ дуже време веома отежан због недовољног броја извршилаца, у више наврата је указивано надлежним органима, пре свега Министарству финансија, наводећи и да је јачање капацитета институције предвиђено као активност Акционим планом за Поглавље 23 и као један од циљева Стратегије превенције и заштите од дискриминације. Поред већег броја извршилаца, за реализацију ове законске обавезе потребно је обезбедити финансијска средства и за саму електронску базу података.

Кључни проблем је што Повереник од 2018. године није добио сагласност од Министарства финансија на Предлог кадровског и Предлог финансијског плана којима је предвиђено повећање броја запослених и лимита за исплату плата запослених. Имајући у виду да Министарство финансија не даје сагласност на предлоге Повереника, институција остаје потпуно искључена и апсолутно нема утицаја у погледу сопствене кадровске политике за коју оваквим поступањем постаје у ствари надлежно Министарство финансија. Ово су разлози због којих се број запослених у Стручној служби Повереника годинама није мењао и поред повећања обима послова и мера предвиђених релевантним документима.

Поред наведеног, поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за 2021. годину, Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине Републике Србије је на другој седници, одржаној 22. децембра 2022. године, донео Предлог закључка (за седницу Народне скупштине у пленуму) којим је, између осталог, оцењено да је у циљу праћења стања у области заштите од дискриминације потребно донети подзаконски акт о начину вођења евиденције судова о правоснажним пресудама и одлукама донетим у поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација, уз обезбеђивање средстава за успостављање и вођење ове евиденције кроз кадровске капацитете и софтвер за базу. Народна скупштина је у пленуму разматрала Редован годишњи извештај Повереника за 2021. годину крајем фебруара 2023. године, када је на седници Другог ванредног заседања у Тринаестом сазиву, усвојен *Закључак поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2021. годину.*

У складу са Законом о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације⁷¹, установљена је нова надлежност Повереника која се односи на вођење евиденције о заштити од дискриминације, према којој су судови дужни да за претходну годину, а најкасније до 31. марта текуће године, доставе Поверенику анонимизоване одлуке из ове области, а, министар надлежан за област правосуђа је овлашћен да у року од шест месеци од дана ступања на снагу овог закона донесе подзаконски акт којим ће прописати начин вођења евиденције судова и начин њиховог достављања Поверенику. Овај подзаконски акт није донет иако је рок истекао, на шта је Повереник указао Министарству правде. Неоспорно да су у претходном периоду у фокусу овог министарства биле измене Устава, а затим и израда сета правосудних закона, као и да је претходна година била изборна, због чега је и Влада функционисала у техничком мандату, те се може разумети одлагање доношења овог аката. Међутим, након овог процеса, тешко је оправдати било какво одлагање.

Изменама и допунама Закона о забрани дискриминације, чланом 14. прописана је обавеза органа јавне власти да, приликом припреме новог прописа или јавне политике од значаја за остваривање права социоекономски угрожених лица или група лица, донесу процену утицаја прописа или политике у односу на њихову усаглашеност са начелом једнакости. Ова процена утицаја нарочито садржи: свеобухватан опис стања у области која је предмет регулисања са посебним освртом на социоекономски угрожена лица и групе лица; процену неопходности и сразмерности намераваних измена прописа са аспекта поштовања начела једнакости и права социоекономски угрожених лица и група лица; као и процену ризика за права, обавезе и на закону засноване интересе наведених лица и група лица.

Повереник је јединицама локалне самоуправе, као и министарствима, Републичком секретаријату за законодавство упутио препоруку мера у којој је указао на законску обавезу процене утицаја прописа или политике у односу на њихову усаглашеност са начелом једнакости која треба да допринесе усвајању квалитетнијих, односно прописа у којима је сагледан њихов утицај на најугроженија лица и групе лица, како у смислу обухвата, тако и у смислу доприноса унапређењу њиховог положаја.

У препоруци мера је наглашено да приликом израде процене утицаја прописа треба имати у виду да социоекономски угрожена лица нису хомогена група, већ да ту групу чине лица различитог старосног доба, националне или етничке припадности, различитог здравственог, имовног стања, брачног или породичног статуса, верских и политичких убеђења и сл. Процена утицаја прописа или јавних политика треба да буде ефикасна и учинковита, односно не треба да исцрпљује предлагаче аката у смислу формалног испуњења обавезе, а без суштинског значаја, због чега је треба израдити на основу сагледаног стања уз конкретан приказ на који начин ће утицати на положај лица и/или група и сагледавање ризика за остваривање права, обавеза и на закону заснованих интереса ових лица или група.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/718-22-preporuka-mera-its-procena-uticaja-propisa-na-socioekonomski-ugrozena-lica/>

Имајући у виду важност процеса сагледавања утицаја прописа или политике на угрожена лица или групе лица, Повереник је реализовао и више обука у јединицама

⁷¹ „Службени гласник РС”, број 52/21

локалне самоуправе на ову тему, сматрајући да је неопходно да сви актери доношења прописа треба у пуној мери да разумеју значај и ефекте анализе утицаја прописа. Са овом активношћу ће се и даље наставити, са очекивањем да ће обука и примена ове законске норме постепено водити ка унапређењу положаја друштвених група које су у већем ризику од дискриминације или оних којима је потребна посебна друштвена подршка у свакодневном функционисању.

Период изборних и постизборних радњи довео је до паузе у раду законодавне и извршне власти у Републици Србији, што се одразило и на број усвојених прописа и донетих стратешких докумената. У току 2022. године, између осталог, усвојени су Закон о социјалном предузетништву, Закон о финансирању политичких активности, Закон о локалним изборима, Закон о избору председника Републике и Закон о избору народних посланика, а усвојене су измене и допуне одређених закона, као што су, између осталог, измене и допуне Закона о државним службеницима и Закона о пензијском и инвалидском осигурању и др. Влада је у току 2022. године донела Стратегију превенције и заштите од дискриминације за период од 2022-2030. године и припадајући акциони план за период 2022-2023. године, Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2022-2030. године, као и припадајући акциони план за период од 2022-2024. године, Стратегију деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период од 2022-2026. године, Стратегију развоја система извршења кривичних санкција за период од 2022-2027. године, Стратегију за стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва за период од 2022-2030. године и одговарајући акциони план за период од 2022-2023. године, као и Акциони план за период од 2022-2023. године за спровођење Стратегије за родну равноправност за период од 2021-2030. године.

Међутим, иако је важење неких стратешких докумената истекло ранијих година, Влада није донела, супротно препорукама Повереника из претходног и ранијих извештаја, стратешка документа и акционе планове који би требало да регулишу, између осталог, правац развоја образовања одраслих, друштвено одговорно пословање, није донела стратешки документ о старењу/старијима, акциони план за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност, акциони план за унапређење положаја националних мањина и др. Доношење ових стратешких докумената и акционих планова неопходно је како би се успоставио оквир и принципи деловања, или осигурао континуитет у спровођењу мера и активности.

Такође, како је већ било речи, Повереник је надлежним органима упутио више иницијатива за измене и допуне појединих прописа, што би, како је у свакој иницијативи експлицитно и појашњено, могло да доведе до унапређења положаја одређених друштвених група. Тако су, примера ради, упућене иницијативе које се односе на измену стандарда за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа у циљу побољшања положаја особа са инвалидитетом, за измену и допуну Правилника о листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања у циљу унапређења положаја лица која болују од ретких болести, за измену Правилника о порезу на додату вредност како би се услуге социјалне заштите у што већој мери развијале и сл. Пракса Повереника у вези са поступањем надлежних органа када су у питању иницијативе указује да поједини органи извршне власти одмах предузимају активности док неки не разумеју правну природу независне институције и њену

корективну улогу, те на упућене иницијативе не реагују или дужи временски период не приступају измени прописа.

Такође, пракса Повереника указује да су неке од процедура за остваривање права компликоване, и да неразумевање ових процедура код грађана изазива осећај искључености, неприпадања, фрустрације, дискриминације и неправде, што води ка губитку поверења у државу и њене представнике. У претходној години неке од тих процедура су поједностављене ширењем услуга преко портала Е-управа, мада неке од ових услуга не функционишу или су тешко оствариве, а представљене су као решење свих проблема грађана. Такође, и даље није превазиђен проблем грађана који не располажу одговарајућим уређајима или адекватним информатичким знањима (сиромашни, старији грађани и др). Поред тога, грађани се обраћају Поверенику и када им је онемогућено остваривање услуга од стране појединих органа, попут јавних бележника, установа здравствене или социјалне заштите, образовања, комуналних делатности и др. Примера ради, према наводима грађана катастар непокретности је немогуће контактирати, никада се не јављају на телефон, на примедбе упућене електронском поштом не одговарају, а предмети су нерешени дужи низ година.

Повереник је, примера ради, упутио препоруку мера Министарству правде и Јавнобележничкој комори Србије да предузму неопходне мере из своје надлежности:

- у погледу прописивања висине награде јавних бележника приликом овере потписа лица без докумената, саслушањем сведока идентитета, тако да се узме у обзир чињеница да лица без докумената спадају у категорију најугроженијих лица, којима документ представља предуслов за остваривање свих других права, посебно права из области здравствене, социјалне заштите, образовања и сл;
- у циљу правилне примене Закона о оверавању потписа, рукописа и преписа и Јавнобележничког пословника према којима су јавни бележници у обавези да лицима која не поседују идентификациони документ утврђују идентитет подносиоца исправе саслушањем два сведока идентитета.

Министарство правде је обавестило Повереника да је у сарадњи са Јавнобележничком комором израдило упутство, које ће на основу ове препоруке упутити свим јавним бележницима.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-pravde-i-javno-beleznickoj-komori-srbije/>

За остваривање законом предвиђених права грађана у пуном обиму и једнакост грађана пред законом императив је контрола поштовања и примене свих прописа, на шта указују и притужбе поднете Поверенику, посебно у области рада и запошљавања, али и другим областима. У том смислу од великог значаја је улога инспекцијских органа и њихови капацитети како у смислу броја, тако и у смислу обучености, односно како квантитативни тако и квалитативни капацитети ових органа.

Када је у питању локална самоуправа, где грађани остварују у највећој мери своја права, неретко се дешава да се због нераздевања па и незнања стратешких праваца у појединим областима не образују одговарајућа тела, не креирају се адекватне мере у односу на потребе и ефекте на конкретном подручју, не достављају се одговарајући извештаји или се на локалном нивоу не приступа системски решавању проблема појединих друштвених група. С тим у вези неопходно је у различите едукације укључивати све актере, попут, пре свега представника јединица локалне самоуправе,

али и представнике социјалне, здравствене заштите и образовања, послодавце, полицију и сл. Тако је, примера ради, на седници Одбора за здравље и социјалну политику Сталне конференције градова и општина, којој је присуствовао и Повереник, било речи о обезбеђивању средстава за реализацију услуга социјалне заштите и промени начина доделе средстава буџета Републике локалним самоуправама кроз наменске трансфере. Овом приликом су представници локалне самоуправе, између осталог, указали на неопходност сталне едукације у вези са применом Закона о социјалној заштити посебно у делу обезбеђивања услуга као и у вези са наменским трансферима. У извештају Ефикасност расподеле и коришћења наменских трансфера у социјалној заштити из децембра 2022. године, Државна ревизорска институција наводи да изостанак суштинске анализе података јединица локалне самоуправе и непостојање минималних стандарда појединих услуга отежава оцену доприноса наменских трансфера и дала препоруку да се обезбеде поуздани подаци како би се обезбедио равномерни развој услуга из надлежности јединица локалне самоуправе.⁷²

Евидентан је недостатак у погледу обима и врсте услуга социјалне заштите, њихове доступности и континуитета. У *Извештају о услугама социјалне заштите на локалном нивоу које пружају лиценцирани пружаоци услуга у периоду 2016 – 2020. године*⁷³, између осталог је наведено да се повећава број лиценцираних пружалаца услуга социјалне заштите у надлежности локалних самоуправа. Од једне лиценциране услуге 2013. године, број лиценцираних пружалаца је 2020. године порастао на 269, али је плурализам услуга присутан на елементарном нивоу: у 2020. години присуство услуга се креће од присуства једног пружаоца услуге предах и становање уз подршку за жртве трговине људима до 117 пружалаца услуге помоћ у кући. Такође, анализа броја услуга које су присутне у појединачним општинама указује на слаб диверзитет услуга, па је у 2020. години у половини општина корисницима и даље доступна само по једна услуга. Више од четири услуге има свега 14,9% општина у Србији. Према истом извештају, актуелно стање указује да постоји изражена потреба за већим бројем лиценцираних пружалаца за све услуге за које су прописани минимални стандарди, а посебну пажњу је потребно посветити развоју слабо заступљених услуга и омогућавању остваривања континуума подршке. Потреба за услугама у пуном обиму и континуитету додатно је била видљива током пандемије корона вируса.

У *Извештају о напретку Србије у Кластеру 1*⁷⁴, Коалиције прЕУговор је између осталог, када је реч о унапређењу услуга за децу и кориснике са инвалидитетом или о унапређењу система новчаних давања, оцењено да се успешно (или делимично) реализују углавном активности које се односе на усвајање докумената или потписивање споразума о сарадњи, али да велики број активности у овој области остаје нереализован, попут успостављања центара за децу, младе и породице, унапређења система хранитељства, унапређења ресурса у великим и малим резиденцијалним установама за децу, развијања капацитета пружалаца услуга социјалне заштите у

⁷²Извештај о ревизији сервисности пословања - Ефикасност расподеле и коришћења наменских трансфера у социјалној заштити, Државна ревизорска институција, децембар 2022, доступно на интернет страници:

<https://drri.rs/storage/newaudits/2022-3->

<SV%20Efikasnost%20raspodele%20i%20koriscenja%20namenskih%20transfera%20u%20socijalnoj%20zastiti.pdf>

⁷³Извештај о услугама социјалне заштите на локалном нивоу које пружају лиценцирани пружаоци услуга у периоду 2016 – 2020. године, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, март 2022, доступно на интернет страници:

<http://www.zavodsz.gov.rs/media/2270/izvestaj-lplu-2016-2020.pdf>

⁷⁴Преуговор аларт: Извештај о напретку Србије у Кластеру 1, Коалиција прЕУговор, мај 2022, доступно на интернет страници: <https://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1746/izvestaj-koalicije-prEugovor-o-napretku-Srbije-u-shtmi>

складу са процесима деинституционализације и децентрализације, али и попут усвајања измена и допуна закона, те доношења одговарајућих подзаконских докумената.

Поред редовног указивања на неопходност задовољења потреба становништва, јачања квалитативних и квантитативних капацитета пружалаца услуга, обезбеђивања средстава и других чинилаца, Повереник је, сагледавајући стање у погледу пружања услуга социјалне заштите, Министарству финансија поднео **Иницијативу за измену члана 136. став 1. Правилника о порезу на додату вредност** („Службени гласник РС”, бр. 37/21, 64/21, 127/21, 49/22 и 59/22) у правцу ослобођења од плаћања пореза на додату вредност свих лиценцираних пружалаца услуга социјалне заштите тако што ће се одредбе овог правилника усагласити са одредбом члана 25. став 2. тачка 11) Закона о порезу на додату вредност који прописује да се ПДВ не плаћа на промет услуге социјалног старања и заштите, дечје заштите и заштите младих, услуга установа социјалне заштите, као и са њима непосредно повезаног промета добара и услуга од стране лица регистрованих за обављање тих делатности. У иницијативи је указано да би ова измена умањила оптерећења како самих лиценцираних пружалаца услуга тако и корисника, а средства која се обезбеђују за те намене из буџета локалне самоуправе или из буџета републике би обухватила већи број корисника услуга, уз друге подстицаје који би могли бити предвиђени за пружаоце услуга.⁷⁵ У кратком року Министарство је обавестило Повереника да је Правилник измењен тако да почев од 1. фебруара 2023. године пореско ослобођење без права на одбитак претходног пореза за промет из члана 25. став 2. тачка 11) Закона о порезу на додату вредност, поред установа социјалне заштите: центара за социјални рад, установа за смештај корисника и установа за дневни боравак и помоћ у кући, могу да остваре и сва друга лица (нпр. привредна друштва) која пружају услуге социјалног старања и заштите, дечје заштите и заштите младих, под условима да су пружаоци услуга - установе и друга лица регистровани за обављање тих делатности и да поседују одобрење надлежног органа за пружање предметних услуга, у складу са прописима који уређују социјалну заштиту.

Поред услуга социјалне заштите, од великог утицаја на положај грађана има и доступност здравствене заштите, што се нарочито показало за време здравствене кризе изазване корона вирусом. Иако је највећи удар ове кризе превазиђен до половине 2022. године, неки проблеми су остали и даље видљиви, о чему говори и чињеница да је дискриминација на основу здравственог стања била доминантан облик дискриминације претходне две године, док је ове године трећи основ по учесталости притужби упућених Поверенику. Потребно је нагласити и даљи недостатак истовременог пружања услуга социјалне и здравствене заштите (члан 58. Закона о социјалној заштити), као и међусекторско деловање различитих система, пре свега социјалне и здравствене заштите, али и установа образовања, запошљавања, полиције, правосудних и других државних органа, органа јединица локалне самоуправе и организација цивилног друштва. Само заједничким деловањем и међусекторском сарадњом могуће је постићи најоптималније резултате у погледу унапређења положаја друштвених група које су у већем ризику од дискриминације.

⁷⁵Више на: <http://ravnomernost.gov.rs/688-22-inicijativa-za-izmenu-clana-136-stav-1-pravilnika-o-porezu-na-dodatu-vrednost/>

За сагледавање стања и положаја становништва, као и планирање и креирање политика заснованих на подацима, од великог значаја су статистички подаци које прикупља и публикује Републички завод за статистику. Током 2022. године урађен је **Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године**⁷⁶ који је, по садржају и обиму, најмасовније и најкомплексније статистичко истраживање које се, на сваких десет година, спроводи у скоро свим земљама света, ради прикупљања података о становништву, његовој старосној и полној структури, образовној и брачној структури, о економској активности, структури домаћинства и породица и о стамбеном фонду. Демографску слику наше земље већ дуже време карактерише демографско старење и висока просечна старост становништва као резултат крупних промена које су се дешавале у старосној структури у 20. веку, проузрокованих првенствено дугогодишњим опадањем стопе фертилитета, затим висином стопе морталитета, као и миграционим кретањима. Према првим резултатима овог пописа, у Републици Србији живи 6.690.887 становника, што је за 6,9% мање у односу на 2011. годину када је реализован претходни попис. Смањење броја становника забележено је у свим регионима (око 10%), осим у Београдском, где је број становника повећан за око 1,6%. Највећи пад броја становника забележен је у Црној Трави, Гаџином Хану, Рековцу и Бабушници, док је највећи пораст броја становника забележен на Звездари, Вождовцу, Новом Саду и Новом Пазару.

Размере пада броја становника су још видљивије када се пореде подаци који се односе на радну снагу из трећег квартала 2022, у односу на трећи квартал 2021. године. Према овим подацима укупно становништво узраста 15 и више година смањено је за 63.900, при чему је становништво ван радне снаге смањено за 28.800 а контингент активног становништва мањи је за 35.100⁷⁷. Према подацима *Европског завода за статистику* радно способно становништво 15-65 чинило је 64,5% укупног становништва Србије 2021. године, што је најнижи удео међу земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ. Са друге стране, међу земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ, највећи удео младих у 2021. години био је у Турској (22,8 %), док је најмањи у Србији (14,3 %) ⁷⁸.

Ефекти смањења броја становника су бројни, а економски ефекти овакве ситуације превазилазе негативне ефекте старења становништва јер се негативно одражавају на тржиште рада и нарочито поједине секторе привреде (нпр. грађевинска индустрија, инфраструктура), што доводи до смањења БДП и нижег агрегатног раста читаве земље, посебно региона који су нарочито погођени депопулацијом⁷⁹ говори низ извештаја и истраживања на светском нивоу. О овим чињеницама је нарочито потребно водити рачуна када су у питању положај и права појединих група становништва које су према пракси Повереника, али и глобално, у већој мери изложене дискриминацији. Проблем је посебно видљив у односу на старије становништво које све више стари, децу и њихова права, особе са инвалидитетом, хроничне болеснике и оболеле од ретких болести, Роме и Ромкиње, лица која живе у удаљеним или руралним подручјима и друге. Ова лица због депопулације долазе у ситуацију да не могу да остваре права на поједине услуге социјалне и здравствене заштите, васпитања и образовања односно

⁷⁶Попис становништва, домаћинства и станова 2022, Републички завод за статистику, доступно на интернет страници: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/I.html/G20221350.html>

⁷⁷Анкета о радној снази за III квартал 2022, Републички завод за статистику, доступно на интернет страници: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Xls/G20221323.xls>

⁷⁸ Eurostat, 2022, доступно на интернет страници: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes>

⁷⁹Human Development in Response to Demographic Change, UNDP, 2022, доступно на интернет страници: <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/National-Human-Development-Report-Serbia-2022.pdf>

организовања предшколских боравака или наставе за све мањи број ученика у појединим насељима, или све већи у градовима. На предвиђене мере популационе политике се издвајају прилично велика средства, док се истовремено за неопходне услуге издвајају много мања средства. Тако је у готово свим већим градовима недовољан број места за децу у државним вртићима, тај недостатак се надомешћује у приватним вртићима, иако услови и цене ових вртића нису једнаке. Тако је Повереник Граду Београду упутио препоруку мера да обезбеди изједначавање положаја деце која похађају предшколску установу коју је основао град и деце која су, због недовољних капацитета, принуђена да похађају приватну предшколску установу, о чему ће бити више речи у даљем делу текста овог извештаја.

Несумњиво је да оваква демографска структура захтева различите врсте интервенција у више домена. Повереник је у више наврата, још од 2017. године, указивао на недоследности Закона о финансијској подршци породици са децом. У ранијим извештајима су детаљно приказани поступци за оцену уставности и законитости појединих одредаба овог закона, као и иницијативе упућене надлежним министарствима. И током 2022. године упућен је предлог за оцену уставности, као и иницијатива која се односи на измену члана 17. ст. 4, 5. и 7. Закона о финансијској подршци породици са децом, у вези са неопходношћу изједначавања положаја жена које самостално обављају делатност, жена пољопривредница и оних које обављају рад ван радног односа са женама које су у радном односу, а у вези са трудноћом и порођајем. О овој иницијативи и предлогу за оцену уставности је било више речи у претходном делу овог извештаја. Неоспорно је да је финансијска и свака друга подршка породицама са децом и рађању крајње потребна. Поставља се међутим питање адекватности предвиђених износа подршке рађању и одгајању деце. Док су износи који су предвиђени за рођење детета у корелацији са потребама (за прво дете преко 345.000 динара једнократно, за друго дете преко 12.700 динара месечно у 24 рате, треће преко 15.300 динара месечно у 120 месечних рата), износи дечијих додатака као подршка угроженим породицама су знатно другачији. Наиме, у складу са законом, дечији додатак се може остварити уколико подносилац захтева, родитељ односно чланови његове породице, не поседују новчана и друга ликвидна средства и ако им цензус (укупан месечни приход породице остварен у три месеца који претходе месецу у коме је поднет захтев за остваривање овог права) не прелази износ од 11.489,58 динара по члану породице (од почетка 2022. године). Износ дечијег додатка је у овом случају 3.829,86 динара месечно. За једнородитељске породице цензус је нешто већи од 14.936 динара, а износ дечијег додатка је 4.978 динара, док је за дете са сметњама у развоју, дете са инвалидитетом за које постоји мишљење интерресорне комисије и за дете које остварује додатак за помоћ и негу другог лица а које не користи услуге смештаја, месечни износ 5.744 динара. Дечији додатак за дете које испуњава услове за увећање по више основа износи 6.893 динара месечно. Овакви износи дечијих додатака не могу се сматрати довољним за подршку угроженим породицама, које се налазе у стању потребе и испуњавају законом предвиђене услове. Већи ефекти би се свакако могли очекивати са разумнијим износима дечијих додатака, посебно имајући у виду податке о сиромаштву уопште, а посебно чињеницу да су ризику од сиромаштва највише изложена управо деца.

Треба имати у виду да популационе мере и подршка рађању не представља само обезбеђивање финансијских средстава, него је много шира, обухвата остваривање

родне равноправности у пуном смислу и једнаке бриге о деци од стране оба родитеља, флексибилне облике рада, „очинско одсуство“, у одређеним случајевима и продужено родитељско одсуство током одрастања детета, могућност напредовања након повратка са оваквих одсустава, обезбеђивање одговарајућег броја, односно капацитета предшколских установа и сл. Равноправна расподела кућних послова, послова бриге о деци и старијима и родна равноправност у пуном смислу кључни су за унапређење демографске слике и ефикасне популационе политике. Примери различитих мера популационе политике су многобројни, а познати су и ефекти које су конкретне мере имале у појединим земљама, што може да буде добар показатељ приликом креирања нових мера, посебно имајући у виду неповољну демографску ситуацију.

На положај свих друштвених група од великог утицаја је имовински статус, односно сиромаштво које представља један од основних узрока неједнакости и социјалне искључености. Према подацима Републичког завода за статистику у 2021. години - **СИЛК анкета**⁶⁰ стопа ризика од сиромаштва у Србији износила је 21,2%, и у односу на 2020. годину нижа је за 0,5 процентних поена, док је стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености износила 28,5%, и у односу на 2020. годину нижа за 1,3 процентних поена. Међутим, према подацима **Европског завода за статистику - Еуростата**⁶¹, Србија је у 2021. години била четврта најсиромашнија држава у Европи мерено по бруто домаћем производу по становнику и по стандардизованој индивидуалној потрошњи по становнику. Када је реч о БДП по становнику, Србија је прошле године била 55% испод просека у ЕУ, док нешто боље стоји са индивидуалном потрошњом по становнику, где се у обзир узимају и разлике у ценама у појединим државама. По овом параметру, Србија је 47% испод просека у ЕУ. Прошле године су сиромашнији од Србије у Европи били само Северна Македонија, Албанија и Босна и Херцеговина.⁶²

Према раније поменутом **Извештају Европске комисије за 2022. годину**, сиромаштва има више у руралним подручјима него у урбаним, као и претходних година. Ризик од сиромаштва показује да су особе до 18 година старости највише изложене овом ризику (24,2%), као и особе између 18 и 24 година старости (23,6%). Чак 46,1% становништва је само себе оценило као сиромашно у 2020. години (незнатан пад у односу на 47,7% у 2019.), што ставља Србију на дно листе Европских земаља које спроводе анкете о приходима и условима живота. Неједнакост у расподели дохотка је велика и износила је 33,3% Гинијевог коефицијента према приходу, што је изнад просека у ЕУ-27 (30,0%). Најбогатијих 20% становништва имало је приход 6.1 пута већи (6,5 у 2019.) од најсиромашнијих 20% (5,24 у ЕУ-27).

Ове неједнакости у највећој мери су последица неједнакости на тржишту рада, неадекватног обухвата и таргетирања мерама социјалне политике, родних неједнакости и неједнакости у образовању и др. Према више истраживања и анализа, међу којима су

⁶⁰Извештај о сиромаштву и социјалној искључености, Републички завод за статистику, октобар 2022, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=8670&a=01&s=0102?s=0102>

⁶¹Eurostat, 2022, доступно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes>

⁶²У 2021. години Луксембург и Ирска су имали највећи бруто домаћи производ по становнику – 168, односно 119% изнад просека ЕУ, најлошија је Бугарска са БДП по становнику који је 43% мањи од просека, а претпоследња је Грчка, где је БДП 36% мањи од просека ЕУ. Када је реч о индивидуалној потрошњи по становнику исказаној паритетом куповне моћи, на првом месту је Луксембург, који је 44% изнад просека ЕУ, следе Немачка са 20% изнад просека, Данска са 19%, Аустрија са 17% и Белгија са 16%, а на дну листе је Бугарска са потрошњом по становнику која је 35% мања од просека ЕУ, па Мађарска и Словачка које су 30% испод просека.

и истраживања која је током година спровео Повереник⁸³, сиромаштво, односно имовински статус, сматра се једним од главних разлога дискриминације и поред напора који се улажу у различитим областима. Управо због тога Повереник посебну пажњу посвећује равноправној друштвеној укључености сиромашних грађана и у својим мишљењима и нарочито препорукама мера указује на потребу и могуће начине за превазилажење конкретних проблема, док у својим редовним извештајима указује да је конкретне ефекте на смањење социјалне искључености и сиромаштва тешко постићи без ефикасне материјалне подршке појединцу и породици у циљу савладавања социјалних и животних тешкоћа, доброг таргетирања мера социјалне политике, превазилажења неједнакости на тржишту рада, доступности образовних могућности, родне равноправности, унапређивања мера подршке породици са децом и мера популационе политике, пре свега имајући у виду мере усклађивања рада и родитељства, као и обезбеђивање довољног броја и доступности установа за бригу о деци.

Када је реч о сиромашним грађанима, односно онима који не могу да задовоље свакодневне потребе, потребно је напоменути да је Уставни суд априла 2022. године донео одлуку којом се утврђује да нису у сагласности са Уставом одредбе члана 80. ст. 3. и 4. Закона о социјалној заштити, којима је прописано да Центар за социјални рад може закључити споразум са корисником материјалне подршке о активном превазилажењу његове неповољне ситуације, који садржи активности и обавезе корисника, те могућност умањења и престанка права на материјалну подршку у случају неоправданог неизвршавања обавеза из споразума (члан 80. став 3.), као и да није у сагласности са Уставом да мере социјалне укључености прописује Влада (члан 80. став 4.).

У образложењу своје одлуке Уставни суд је навео да сматра да је законодавац, уређујући одређену област друштвеног живота, обавезан да законом уреди услове који су од значаја за стицање и остваривање одређеног права, као и услове који доводе до умањења или престанка права, те да с тим у вези, не може бити у целини препуштено Влади да подзаконским актом прописује мере социјалне укључености, већ се то мора уредити законом, а подзаконским актом се наведено може само ближе разрадити. Уставни суд је такође навео да, будући да је одредбом члана 80. став 3. Закона о социјалној заштити предвиђено као могућност умањење или губитак права на материјалну подршку због неоправданог извршавања обавеза чије наступање искључиво зависи од тога да ли је то у конкретном случају предвиђено споразумом или не, може доћи до повреде начела једнакости свих пред уставом и законом, јер споразум са неким корисницима може садржати одредбу о умањењу права, док је могуће да код споразума са другим корисницима такве одредбе не буде.

Више на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyri-CS/19206/?NOLAYOUT=1>

И Фискални савет је сагледавајући стање у погледу сиромаштва, сачинио **Предлог мера социјалне и пореске политике за смањење неједнакости и ризика од сиромаштва у Републици Србији**⁸⁴ где је, између осталог, указао да је криза изазвана

⁸³ Перцепција ромске заједнице о дискриминацији, Однос грађана и грађанки према дискриминацији

⁸⁴ Предлог мера социјалне и пореске политике за смањење неједнакости и ризика од сиромаштва у Републици Србији, Фискални савет, Београд, септембар 2022, доступно на интернет страници.

пандемијом Ковид-19 додатно нагласила проблеме неједнакости у већем броју држава, укључујући Републику Србију, где су стопе неједнакости и ризика од сиромаштва годинама осетно изнад европског просека. У овој анализи Фискалног савета је указано на могућности и потребе за системским унапређењем социјалне и пореске политике како би се обезбедила додатна подршка угроженим домаћинствима, нарочито након великих поскупљења хране и енергената.

Препоруке у анализи Фискалног савета обухватају:

- повећање расхода за социјалну заштиту са 3,0% на око 3,3% БДП како би се проширио обухват социјалних програма и повећао износ накнада;
- прогресивнијим опорезивањем повећати приходе радника са најнижим примањима и/или издржаваним члановима породице;
- повећати износ дечијег додатка за четвртину (са 3.569,3 на 4.500), као и број примаоца за две трећине, са 245.000 на 416.000 деце;
- реформским мерама смањити стопу сиромаштва деце на 19,1% што би била мања стопа сиромаштва од просека опште популације;
- релаксирати имовинске услове и повећати земљишни лимит са 1 на 10 хектара за старачка домаћинства;
- искористити систем социјалних карти за ефикасну примену реформисаног система социјалне помоћи;
- укинути законску обавезу плаћања ПИО доприноса за осигуранике пољопривреднике;
- реформисати порез на доходак грађана и повећати прогресивност пореза на зараде кроз удвостручавање износа неопорезивог цензуса на зараде, са 19.300 на 40.000 динара месечно, увођење неопорезивих цензуса од 20.000 динара за сваког издржаваног члана породице и повећање стопе пореза на зараде са 10% на 15% како не би дошло до смањења пореских прихода, а чиме се не би угрозила конкурентност домаће радне снаге.

На положај великог броја становника утиче и њихов статус и положај на тржишту рада, односно степен остваривања радних права. Област рада и запошљавања и ове године је у самом врху по броју поднетих притужби Поверенику (144 поднете притужбе одмах иза области која се односи на поступак пред органима јавне власти). Према резултатима **Анкете о радној снази за 2021. годину**⁸⁵, стопа активности становништва старог 15 и више година у 2021. години на нивоу Републике Србије износи 54,7%. Стопа запослености становништва старости 15 и више година у истој години износи 48,6% а стопа незапослености становништва 11%. Стопа запослености жена у 2021. години износила је 41,3%, у односу на стопу запослености мушкараца мања је за 15,2 п.п. Разлика у стопи незапослености жена и мушкараца износи 1,9 п.п. у корист мушкараца, док је стопа становништва ван радне снаге у женској популацији за 15,9 п.п. већа него у мушкој популацији. Контингент младих, старости 15–24 године, наставља да се смањује и у 2021. години, и то за 10.500, односно за 1,5%, у поређењу са 2020. годином. Стопа запослености младог становништва у 2021. години износила је 24,5%,

[http://www.fiskalnisaвет.rs/doc/analize-stavovi-](http://www.fiskalnisaвет.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2022/FS_Predlog%20mera%20socijalne%20i%20poreske%20politike.pdf)

[predlozi/2022/FS_Predlog%20mera%20socijalne%20i%20poreske%20politike.pdf](http://www.fiskalnisaвет.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2022/FS_Predlog%20mera%20socijalne%20i%20poreske%20politike.pdf)

⁸⁵Анкета о радној снази 2021, Републички завод за статистику, доступно на интернет страници:

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20225682.pdf>

што је за 4,3 п.п. више него у 2020 години. Стопа незапослености младих бележи вредност од 26,4% и мања је у односу на прошлу годину за 1,2 п.п. Стопа становништва ван радне снаге мања је за 5,3 п.п. и у 2021. години износила је 66,7%. Како још увек нису објављени подаци за 2022. годину, поређења ради, навешћемо само неке податке из **Анкете о радној снази за трећи квартал 2022. године**⁸⁶, у којој стопа запослености становништва старог 15 и више година износи 50,8% (мушкарци 58,3% и жене 43,9%), а стопа незапослености 8,9% (8,4% за мушкарце и 9,6% за жене).

Раст бруто и нето зарада у периоду јануар-септембар 2022. године, у односу на исти период прошле године, износио је 13,9% номинално, односно 2,7% реално. Међутим медијална нето зарада за септембар 2022. године износила је 57.392 динара, што значи да је 50% запослених остварило зараду до наведеног износа.⁸⁷

Према резултатима деветог издања Глобалног индекса радних права⁸⁸, Република Србија је оцењена категоријом 4 (непромењен статус у односу на 2021), међу земљама је у којима се системски крше радна права и наведени су догађаји штрајкова радника Фиата. У оквиру овог индекса се налази још 39 држава, као што су неке од најсиромашнијих - Буркина Фасо, Чад, Конго, Мали... али и неке од најбогатијих држава света - Сједињене Америчке државе и Аустралија, као и чланице Европске уније – Грчка, Мађарска и Румунија. Ови подаци указују да је умањивање или кршење радних права глобални проблем, што наравно не сме бити утеха нити оправдање за неделовање надлежних државних органа.

Поред овог, током године нису донети прописи за спровођење Закона о социјалном предузетништву, а у фази нацрта још увек је нови Закон о безбедности и здрављу на раду, као и Нацрт закона о радној пракси, а и даље није потврђена Конвенција број 190 Међународне организације рада која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду, што је била препорука Повереника и у извештају за 2021. годину. Како би систем радних права био што свеобухватније регулисан, Центар за достојанствен рад сачинио је публикацију **Модел Закона о раду**⁸⁹, са идејом сачињавања „алтернативног“ прописа усаглашеног са међународним инструментима и хармонизованог са правним тековинама Европске уније, које гарантују право на достојанствен рад сваком раднику.

Највећи број притужби и других обраћања грађана у области рада и запошљавања односи се на положај жена на тржишту рада, могућност остваривања права током и након повратка са трудничког и породилског боловања или неге детета. Поверенику се обраћају и млади са одређеним проблемима на које наилазе приликом запошљавања или одржања запослења. Посебан проблем је запошљавање младих и њихов положај у првим годинама рада, јер послодавци младе неретко користе као замену за раднике запослене на неодређено време, како преко приправничког односа, тако и вишегодишњим ангажовањем на уговорима о привременим и повременим пословима, на шта је Повереник такође раније указивао. Млади такође остварују ниже зараде у

⁸⁶Анкета о радној снази за III квартал 2022, Републички завод за статистику, доступно на интернет страници: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Xls/G20221323.xls>

⁸⁷Извештај о стању радних права у Републици Србији за 2022. годину, Фондација Центар за демократију, доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Izvestaj-o-stanju-radnih-prava-u-Republici-Srbiji-2022.pdf>

⁸⁸Global Rights Index, International Trade Union Confederation, доступно на интернет страници: https://files.mutualcdn.com/ituc/files/2022-ITUC-Rights-Index-Exec-Summ-EN_2022-08-10-062736.pdf

⁸⁹Закон о раду (модел), Центар за достојанствен рад, доступно на интернет страници: <http://cdnrbija.org/wp-content/uploads/2020/12/Model-ZoR-finalna-novembar-2020.pdf>

појединим секторима или су пријављени на минималне зараде, раде на онлајн платформама, немају здравствено осигурање и сл. Поновно запошљавање бивших осуђених лица је посебан изазов. Послодавци неретко траже потврду о неосуђиваности, иако то није дозвољено законом. Наиме, према одредбама Кривичног законика подаци из казнене евиденције могу се дати само суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком који се води против лица, органу за извршење кривичних санкција и органу који учествује у поступку амнестије и помиловања, рехабилитације или одлучивања о правним последицама осуде, као и органу старатељства када је то потребно за вршење послова из њихове надлежности. Подаци из казнене евиденције могу се, на образложен захтев, дати и државном органу, предузећу, другој организацији или предузетнику, ако још трају правне последице осуде или мере безбедности и ако за то постоји оправдани интерес заснован на закону. Осим тога, нико нема право да од грађана тражи да подносе доказ о својој осуђиваности или неосуђиваности⁹⁰.

Имајући у виду праксу Повереника, потребно је прилагођавање прописа о раду посебно у погледу прецизнијег регулисања права радника који раде ван радног односа, као и јачања инспекцијских контрола и самих инспекцијских органа у вези са различитим правима радника на шта је Повереник указивао и претходне године. Бројна истраживања указују да ефекат већег запошљавања и коришћења капацитета радника није могуће постићи без постизања родне равноправности на тржишту рада, кроз веће учешће жена, као највеће групације теже запошљивих лица. Приликом креирања мера и механизма активне политике запошљавања, посебно на локалном тржишту рада треба водити рачуна о ефектима таквих мера на запошљавање и одржање запослења, посебно водећи рачуна о теже запошљивим лицима. Истовремено потребно је користити компаративне предности појединих заједница, на начин да се креирају такве мере које подстичу развој и уважавају потребе локалног тржишта рада. Добри ефекти на дужи рок у погледу већег запошљавања али и унапређења положаја запослених подразумевају и активније укључивање послодаваца у ове процесе.

Као један од кључних проблема у току 2022. године може се издвојити и даље присутан дискриминаторан говор у јавном простору. На ту чињеницу указују и притужбе поднете Поверенику. У 59 притужби подносиоци су у складу са Законом о забрани дискриминације дали сагласност да су отклоњене последице дискриминаторног поступања, због чега је поступак обустављен, од чега се 52 односило на исписан графит који је уклоњен. Донета су 63 мишљења Повереника и то најчешће због повреде члана 12. Закона о забрани дискриминације који се односи на узнемиравање, понижавајуће поступање, полно и родно узнемиравање. Треба имати у виду да је од овог броја у 53 предмета поступак спојен, будући да се радило о истом догађају, али остаје чињеница да се у оваквим случајевима углавном ради о недозвољеном говору према Ромима, ЛГБТИ популацији, женама или националним мањинама.

Управо је и ово један од разлога због којих је потребно реализовати што више едукација и обука о дискриминацији као недозвољеног поступања, радити на укључивању бројних друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње, сексизма, хомофобије, трансфобије и сл, а у јавном и медијском простору, као важном фактору, спроводити програме и подстицати теме којима се промовише култура међусобног

⁹⁰ Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019) члан 102.

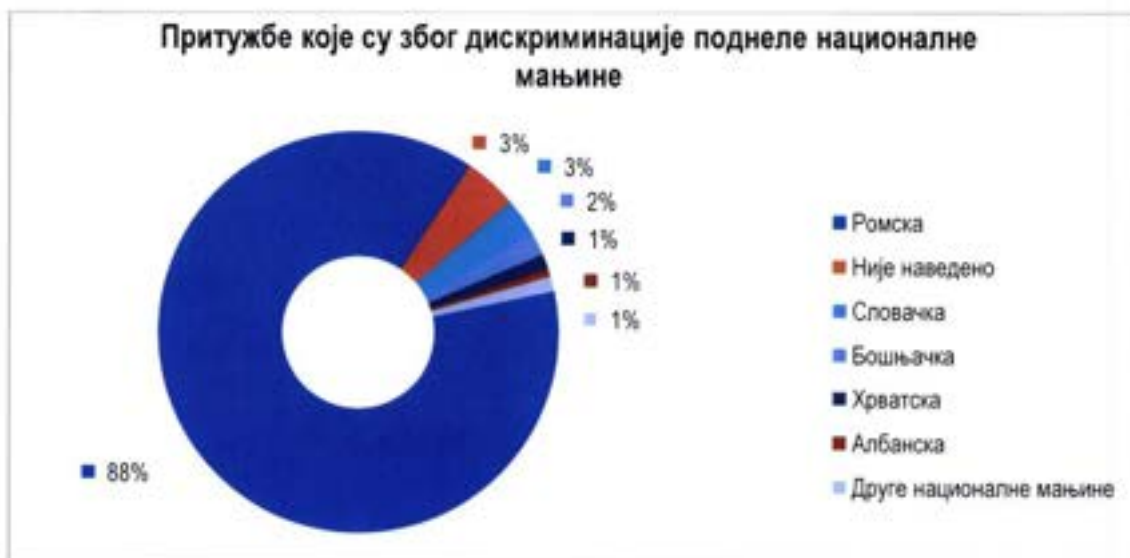
поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности. Посебну опасност представљају дискриминаторни ставови и узнемиравајуће и понижавајуће поступање од стране јавних личности чији ставови у већој мери утичу на јавно мњење, подстичу стереотипе, предрасуде и имају далекосежније последице.

Опште препоруке су дате на основу анализе праксе Повереника, прописа и афирмативних мера, али и сагледаног стања у погледу остваривања равноправности из различитих извештаја и других аката ЕУ, међународних организација и уговорних тела, као и извештаја и истраживања Повереника, домаћих институција и организација, по свим основима и областима дискриминације и наведене су у сажетку овог извештаја

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

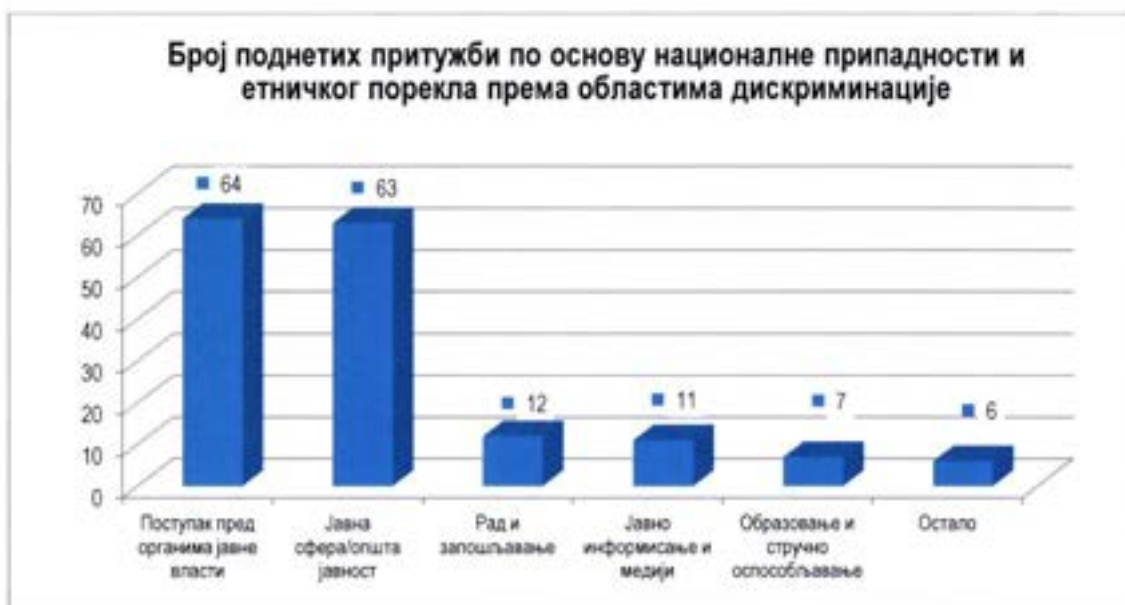
Национална припадност и етничко порекло било је у извештајној години први основ дискриминације по броју поднетих притужби (укупно 163 притужбе). Највећи број ових притужби се односио на два догађаја у вези са исписаним дискриминаторним графитима, поводом којих је Повереника дао препоруке да се уклоне. Настављен је тренд поступања по препорукама донетим по овом основу.

Највећи број притужби, као и претходних година, поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине 143, што чини 87,7% од свих притужби по овом основу. По учесталости подношења, следе притужбе словачке националне мањине (5), бошњачке (3), хрватске (2), албанске (1), док у седам случајева није наведена национална припадност. Поверенику су се, као и претходне године, у највећем броју случајева обраћала физичка лица.

Највише притужби поднето је у области која се односи на поступак пред органима јавне власти (64), јавне сфере и опште јавности (63), рада и запошљавања (12), јавног информисања и медија (11), образовања (7), након чега следе друге области са мањим

бројем поднетих притужби. Област јавна сфера обухвата област која се односи на друштвене мреже, различите платформе и друга места доступна јавности.

Неки од уочених помака:

- проценат поступања по датим препорукама је и даље изузетно висок;
- правни оквир за заштиту мањина је широко постављен и генерално се поштује, а уведена је и процена утицаја прописа на социоекономски угрожена лица;
- настављена реализација програма за јединице локалних самоуправа, на основу којих грађани могу да конкуришу за бесповратна средства, са акцентом на подстицање женског задругарства и социјалних задруга и куповину сеоских кућа са окућницом за припаднике националних мањина.
- унапређено је издавање докумената што се одражава на број правно невидљивих лица;
- већи проценат ромске деце укључен је у систем образовања, адекватније се приступа случајевима сегрегације уз укључивање Министарства просвете и Школских управа;
- значајна је подршка ромских координатора, педагошких асистената и здравствених медијатора;

Као неки од кључних проблема могу се издвојити:

- и даље постојање стереотипа и предрасуда, недозвољен говор, нарочито према Ромима, Албанцима али и свим другим националним мањинама;
- још увек недовољно коришћење афирмативних мера у поступку запошљавања у јавном сектору припадника националних мањина.
- проблеми становника нестандардних насеља (економски положај, приступ води, електричној енергији, запошљавању);
- недовољан број интегрисаних услуга социјалне и здравствене заштите намењен социјално угроженим грађанима;
- потреба за додатним едукацијама запослених у јавним службама у раду са социоекономски угроженим групама;
- до краја недефинисан статус ромских координатора и здравствених медијатора

У 2022. години је усвојена *Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2022–2030. године*⁹¹ и *Акциони план за период 2022–2024. године за спровођење Стратегије*⁹². У овој стратегији се, поред осталог, у делу који се односи на преглед и анализу постојећег стања, дефинишу три хоризонталне (свепрожимајуће) теме, и то: *борба против циганизма и дискриминације, сиромаштво и социјална искљученост и партиципација*. Стратегија ставља акценат на појачавање социјалне укључености у свим областима и на свим нивоима у Републици Србији, посвећеност борби против дискриминације, укључујући циганизам и повећано укључивање Рома у образовање, запошљавање, здравство и социјалну заштиту, као и становање. Кључна је борба против дискриминације која треба да буде међусекторски приоритет у свакој области, допуњујући инклузивни приступ, заједно са партиципацијом. Овај заједнички фокус треба да обезбеди да Роми и Ромкиње имају ефикасан приступ економији и социјалној правди, као и једнаке могућности у свим областима.

Како се види у овој стратегији је дискриминација препозната као свепрожимајући разлог и кључна препрека за унапређење положаја припадника ромске националне мањине, што показује и пракса Повереника.

О положају припадника ромске националне мањине говоре и бројни извештаји и истраживања, у којима се указује да се Роми суочавају са дискриминацијом, али да избегавају да се обрате надлежнима плашећи се одмазде, прихватајући дискриминацију као „убичајен део живота“. Негативни ставови и предрасуде према Ромима се често понављају, испољавајући се у различитим локалним срединама, кроз графите на зидовима и преко друштвених мрежа.⁹³

Тако је у притужби против водитељке емисије наведено да је у емисији, између осталог изјавила да „имамо чак и једну мањину у оквиру Србије која је у најмањем проценту оболела... имамо Роме, морамо да видимо са тим ДНК, они су били на улици и кад је био lockdown, кад смо ми прскали флаше млека асепсолем, они су јели и пипали кваке, о прању руку и маскама даље нећу да причам, у њиховом ДНК се налази нешто врло отпорно, то треба да...“. Повереник је утврдио дискриминацију и указао да посебну тежину даје чињеница да је извршена путем средстава јавног информисања, као и да се оваквим изјавама промовишу стереотипи који се односе на низак степен хигијенских навика ромске популације, те да се увредљивом генерализацијом нарушава достојанство читаве мањинске групе.⁹⁴

⁹¹ „Службени гласник РС“, број 23/22

⁹² „Службени гласник РС“, број 105/22

⁹³ *Изградња поверења у равноправности: унапређење приступа правди за Роме у Мађарској и Србији*, Европска група за права мањина, 2022, доступно на интернет страници:

https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/MRG_Rep_REILA_SB_Sept22.pdf.pdf

⁹⁴ Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/797-21-misljenje-sa-preporukom-udruzenje-aa-protiv-bb-i-voditeljke-vv/>

Такође, у поступку по притужби организација цивилног друштва наведено је да је на Јутјуб каналу једног покрета објављена песма у којој се Роми представљају као „лако поткупљива категорија“ и да се окривљују за „нечији неуспех на изборима“, као и да су у песми изједначена „деца ромске националности са псима“. У току поступка је утврђено да је на Јутјуб каналу објављен спорни спот који је накнадно уклоњен од стране Јутјуб-а због бројних пријава у вези са садржајем, након чега је Покрет објавио текстуални садржај извињења. Анализом песме и спота, Повереник је констатовао да речи песме садрже увредљиву терминологију, да су Роми представљени у негативном контексту и кроз визуелни садржај, као лако поткупљиви, да живе искључиво у неформалним насељима, баве се гатањем, шибидарењем, сакупљањем секундарних сировина, неуредни су и лакомислени. Овакво представљање Рома и Ромкиња, али и припадника српског народа за који у тексту песме каже: „вреди још много мање, јер је најгори“ подстиче неравноправност, мржњу и нетрпељивост по основу националне, расне или верске припадности. Уз пуно уважавање слободе изражавања, као и слободе да аутор у свом стилу користи сатиру, хиперболу и карикирање, на друштвене проблеме се може указивати без вређања достојанства по било ком личном својству, односно на начин који не ствара непријатељско, деградирајуће, понижавајуће и увредљиво окружење. Недопустиво је да се кроз било који облик јавног изражавања и преношења идеја и информација, прави паралела између одређених појава у друштву које се желе критиковати и припадности одређеној нацији. Покрету је препоручено да се састане са подносиоцима притужбе и упозна са проблемима и изазовима са којима се сусрећу припадници ромске националне мањине, уз истовремено упознавање са различитим достигнућима ове мањине, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе. По препоруци је поступљено.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/175-22-prituzba-zbog-diskriminacije-roma-u-muzickom-spotu/>

Овај случај је у циљу едукације студената и студенткиња права, модификовани и прерађени у случај дискриминације припадника ромске националне мањине који је био предмет овогодишње „Симулације суђења“ пројекта који Повереник спроводи годинама и који обухвата такмичење између тимова више правних факултета из целе земље, а о којем је било речи у претходном делу извештаја.

Повереник је, између осталог, донео и мишљење поводом више притужби против једне општине јер се на раскрсници налазио графит „Цигани смрде“ који није уклоњен. Општина је у изјашњењу навела да осуђује и противи се оваквим облицима дискриминације, као и да се графит, у пежоративном смислу, односи на навијаче најпопуларнијег спортског клуба у Републици Србији, а не на суграђане ромске националности. У току поступка општина није доставила Поверенику доказе да је било шта предузела на уклањању спорног графита, нити су на зиду на којем је исписан графит били симболи неког клуба, због чега је Повереник донео мишљење да су повређене одредбе закона, а општини је препоручено да предузме мере ради уклањања спорног графита.⁹⁵ По препоруци је поступљено, графит је уклоњен.

О присутној дискриминацији Рома говори и случај у коме је Повереник утврдио дискриминацију, јер је Ромкињи и њеном сину власник клуба забранио улаз, упућујући

⁹⁵Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/982-21-49-prituzbi-protiv-opstine-pozega-zbog-diskriminacije-na-osnovu-nacionalne-pripadnosti/>

псовке и погрдне речи вичући: „Забрањујем свим црним људима Циганима да ми приђу локалу“, „Марш напоље смрдљиви Цигани, згазићу вас све.“⁹⁶

Да су Роми једна од најчешће дискриминисаних група глобално, говоре и подаци из извештаја *Roma in 10 European countries – main results*⁹⁷ Агенције ЕУ за основна права, у коме је сагледан положај Рома у осам држава чланица ЕУ (Хрватској, Чешкој, Грчкој, Мађарској, Италији, Португалу, Румунији, Шпанији) и две државе кандидатима (Србији и Северној Македонији) према којем се, у просеку, 80% Рома у свим обухваћеним земљама налази у ризику од сиромаштва. Роми млађи од 15 година чешће су у ризику од сиромаштва од преостале ромске популације у Хрватској (90%), Чешкој (85%) и Србији (91%). Процент Рома од 20 до 24 године који су стекли најмање средње образовање износи 27% у свим земљама ЕУ, а тај проценат је највиши у Србији, Мађарској, Северној Македонији и Хрватској (између 46% и 39%). Резултати указују да сегрегација погађа више од половине ромске деце узраста од 6 до 15 година широм земаља ЕУ, међутим у Србији, Италији и Португалу сегрегација ромске деце у образовању је знатно мања – нижа од 15%. Забрињавајући је проценат ромске деце (једно од пет) која су у школи доживела малтретирање или узнемиравање због тога што су Роми, према изјавама њихових родитеља/старатеља. У Италији је чак половина ромске деце доживела овакав вид дискриминације, а у Чешкој, Португалу и Србији скоро четвртина. Разлози оваквог стања у вези са положајем Рома у Србији могу бити и поступање по препорукама Повереника за елиминисање сегрегације у школама.

Да се доста ради на унапређењу положаја Рома у Србији говори и **Извештај Европске комисије о напретку Србије за 2022. годину**⁹⁸ у коме је наведено да је правни оквир за поштовање и заштиту мањина и културних права широко постављен и да се генерално поштује. Већина Рома у Србији има лична документа. Међутим, описи послова локалних ромских координатора, педагошких асистената и здравствених медијатора тек треба да се унифицирају и постану саставни део служби локалне самоуправе.

Образовање је предуслов за остваривање многих људских права, оно је неопходно како за излазак из сиромаштва тако и за веће друштвено укључивање Рома. Проблем формирања сегрегисаних одељења и школа захтева комплекснији приступ посебно када су школе у близини ромских насеља. Сегрегација је, у тим случајевима, појачана тенденцијом других родитеља да избегавају да им се деца школују у

„ромским школама“. О томе говори и пракса Повереника, ипак ређе него раније.

⁹⁶Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/781-22-utvrdjena-diskriminacija-na-osnovu-pripadnosti-romskoj-nac-manjini-u-oblasti-pruzanja-usluga/>

⁹⁷*Roma in 10 European countries – main results*, European union agency for fundamental rights, 2022, доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results_en.pdf

⁹⁸Извештај за 2022. годину, Европска комисија, Брисел, 12. 10. 2022. године, доступно на интернет страници: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/Serbia_Report_2022_SR_%5B1%5D.pdf

Притужба је поднета јер су у школи у великој мери заступљена деца ромске националности, као и да родитељи неромске деце не желе да њихова деца похађају наставу са ромском децом. У изјашњењу је наведено да се састао тим за заштиту ученика од насиља, злостављања, занемаривања и дискриминације, као и да је Савет родитеља констатовао да се не ради о дискриминацији, јер су деца уписивана у друге школе из других разлога. Школа је у изјашњењу навела и да 50% становништва села чине Роми, и то породице са више деце због чега је већина ученика ромске националности. Како школа није сачинила план десегрегације, дато је мишљење да је дошло до повреде права из Закона о забрани дискриминације, а школи је препоручено да приступи припреми детаљног и свеобухватног плана десегрегације, да координира и прати спровођење плана десегрегације кроз мере и активности примерене специфичностима ситуације сегрегације у установи, као и да убудуће води рачуна да не крши антидискриминационе прописе.

Школа је обавестила Повереника да је приступила изради плана, као и да је од Министарства просвете, Школске управе и органа локалне самоуправе затражила помоћ и подршку при изради и спровођењу плана десегрегације.

Више на: <https://pravnopravnost.gov.rs/159-22-segregacija-ucenika-iz-romske-nacionalnosti-u-oblasti-obrazovanja/>

Образовање Рома је подржано значајним афирмативним мерама при упису у вртић, основну и средњу школу, ученичким и студентским стипендијама, а посебан значај имају педагошки асистенти који пружају подршку ученицима ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању. Ширење мреже педагошких асистената, као и здравствених медијатора, у многоме може да допринесе унапређењу положаја ромске националне мањине и у перспективи представља прави пут до изласка из сиромаштва.

Дискриминација Рома није ретка ни када је у питању запошљавање што додатно угрожава и иначе неповољан економски положај припадника ромске популације.

Поверенику се обратило удружење Праксис у име Ромкиња које су биле радно ангазоване код послодавца, међутим након промене управљачке структуре, усмено су упућиване неосноване примедбе на њихов рад, обезбеђене су им посебне шоље за кафу, да би их коначно обавестили у телефонском разговору да је престала потреба за њиховим радним ангажовањем, док није престала потреба за радним ангажовањем другог лица које није ромске националности, а које је такође ангажовано по уговору. Након спроведеног поступка Повереник је дао мишљење да је дошло до повреде закона и послодавцу је препоручио да отклони последице дискриминаторног поступања поновним радним ангажовањем радница, те да им упути писано извињење и да организује обуку за све запослене на тему забране дискриминације са посебним осартом на положај ромске популације.

Послодавац је упутио писано извињење, организовао обуку за запослене и предузео активности на поновном радном ангажовању Ромкиња.

Више на: <https://pravnopravnost.gov.rs/166-168-22-priznuzba-zbog-diskriminacije-na-osnovu-nacionalnaine-pripadnosti-u-oblasti-rada/>

Поред наведеног, представници различитих удружења се често обраћају Поверенику са конкретним проблемима са којима се сусрећу становници нестандардних насеља. Тако

су се притужбом обратили мештани села против јавног водопривредног предузећа наводећи да је речно корито регулисано у делу у којем живи већинско становништво, док од дела где почињу куће у којима живи ромско становништво (50 ромских породица) корито реке није уређено, сматрајући да су на овај начин дискриминисани на основу националне припадности. По овом предмету је у току поступак утврђивања чињеница. У току године било је и других сличних случајева поступања у циљу обезбеђења електричне енергије и спречавања хуманитарне катастрофе.⁹⁹

Повереник спроводи низ активности у циљу оснаживања Рома за препознавање и реаговање на дискриминацију. Тако је, у оквиру пројекта „Роми против расизма“ одржана већ поменута конференција *Превенција и заштита од дискриминације Рома и Ромкиња* посвећена борби против дискриминације Рома у свим сегментима друштвеног живота и смањењу социјалне дистанце према овој групи. У оквиру истог пројекта одржано је 10 јавних трибина (*Краљево, Ваљево, Зајечар, Нови Сад, Крушевац, Крагујевац, Обреновац, Бечеј, Ниш, Владичин Хан*) на којима су представници Повереника разговарали са више стотина Рома и Ромкиња и више координатора за ромска питања, информисали их о појму и облицима дискриминације, представили надлежност Повереника као и начин заштите. Такође, у оквиру ове кампање одржана је радионица у средњој Техничкој школи у Бечеју са циљем разградње и деконструкције стереотипа и предрасуда. Одржане трибине и радионице су се показале као веома корисне, а након њиховог одржавања је повећан број притужби упућених Поверенику. На представљању Ромске платформе у Зајечару и Крушевцу запослени у Поверенику разговарали су о заштити од дискриминације са припадницима ромске националне мањине и представницима органа јавне власти. Ромска платформа је пројекат чији је циљ да активно прикупља и објављује информације о случајевима кршења људских права над припадницима ромске заједнице у Србији. Тема заштите од дискриминације била је доминантна и на састанку на којем је представљен „Извештај из сенке“, креиран у оквиру пројекта „Ромкиње – моћ промене на Западном Балкану и Турској“. На конференцији „Оснаживање младих Рома у запошљавању: упознавање, повезивање, размена искустава“ преко 70 младих Рома из целе Србије имало је прилику да разговара о заштити од дискриминације, као и о изазовима и могућностима запошљавања.

Обука за ученике Техничке школе у Бечеју

⁹⁹ Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-rudarstva-i-energetike/>

Имајући у виду наведено као и законом утврђене надлежности, даље подизање свести ромске националне мањине, изградња капацитета локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених у свим системима на локалном нивоу, успостављање интегрисаних услуга социјалне и здравствене заштите, образовања и других услуга, уз обезбеђивање адекватних услова за становање, а кроз сарадњу са организацијама цивилног друштва које се баве унапређењем положаја појединих друштвених група, је пут ка унапређењу положаја пре свега припадника ромске заједнице али и других најугроженијих група грађана.

Како би се у што већој мери скренула пажња на проблеме са којима се суочавају Роми и Ромкиње, али и да се поједини немили догађаји не би заборавили, Повереник је Скупштини Града Београда упутио иницијативу у вези са изменом назива једног парка.

Повереник је Скупштини Града Београда, Комисији за споменике и називе тргова и улица, упутио **Иницијативу за измену назива парка „Митићева рупа“ у „Парк Душана Јовановића“**.

Душан Јовановић је дечак којег су пре 25 година испред зграде у којој је живео, у непосредној близини Трга Славија, до смрти претукли и убили. Правноснажном судском пресудом је потврђено да је мотив за ово убиство била чињеница да је дечак Ром. Табле са његовим именом већ годинама уназад стоје на месту на којем је убијен, као сећање да ово убиство представља негацију универзалних вредности толеранције, поштовања различитости и суживота припадника различитих националности. На овај начин би се, не само дао допринос стварању друштва у коме се вредности солидарности, толеранције, правде и човекољубља сматрају приоритетним, него би се и кроз комеморативно сећање на Душана Јовановића указало на негативне последице расне мржње и нетрпељивости, а Београд показао одговорност, отвореност и толерантност. Назив парка још увек није измењен.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/700-22-inicijativa-izmena-naziva-parka-komisija-za-spomениke-i-nazive-trgova-i-ulica/>

У новембру 2022. године одржани су избори за националне савете националних мањина, на којима, према извештајима, нису забележене неправилности. На овим изборима непосредно су бирани чланови националних савета 19 националних мањина, и то: албанске, ашкалијске, бошњачке, бугарске, буњевачке, влашке, грчке, египатске, мађарске, немачке, пољске, ромске, румунске, руске, русинске, словачке, словеначке, украјинске и чешке националне мањине. Чланови националних савета македонске, црногорске, горанске и хрватске националне мањине бирани су на електорским скупштинама.¹⁰⁰ Током новембра су одржане и конститутивне седнице новоизабраних савета, чиме започиње њихов четворогодишњи мандат, у коме се наставља са радом на остваривању Уставом и законом утврђених овлашћења у области образовања, информисања, културе и службене употребе језика и писама националних мањина. Након избора за чланове Националног савета Албанаца, странке до истека законског рока нису успеле да направе већину и изаберу председника, тако да ће овај национални савет водити привремени орган управљања који формира Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, 60 дана, до понављања избора.

¹⁰⁰Избори за чланове Националних савета националних мањина, Републички завод за статистику, новембар 2022, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/publikacije/publication/?p=14989>

Поверенику се током године обраћао и Национални савет бошњачке националне мањине. У притужбама је наведено да приликом доношења решења о именовању члана/ица школског одбора једне основне школе и гимназије нису разматрани предлози Националног савета бошњачке националне мањине, иако се ради о школи која је проглашена за школу од посебног значаја за образовање ове националне мањине, као и о школи где се настава у већини одељења одвија на језику бошњачке националне мањине. Повереник је дао мишљење да је дошло до повреде права из Закона о забрани дискриминације.¹⁰¹

Након поднетих притужби Националног савета бошњачке националне мањине због садржаја одређених уџбеника из српског језика за основне школе у делу који се односи на језике националних мањина, Повереник је Министарству просвете, науке и технолошког развоја упутио препоруку мера у циљу измене садржаја спорних уџбеника. Повереник је указао на неопходност усклађивања садржаја ових уџбеника са антидискриминационим прописима и Европском повељом о регионалним или мањинским језицима коју је Република Србија ратификовала. Овој препоруци је предходила препорука из октобра 2021. године која је упућена поводом уџбеника, а након обраћања Националног савета хрватске националне мањине.

Министарство је овим поводом обавестило Повереника да је поступило по препоруци тако што је Заводу за унапређивање образовања и васпитања упутило захтев за измену дела садржаја у спорним уџбеницима у вези са називима јужнословенских језика, док је од издавача затражено да све примерке текућег издања који се још увек налазе на тржишту обезбеде исправком у виду одштампане исправљене странице припојене постојећој страници у уџбенику.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-prosvete-nauke-i-tehnoloskog-razvoja/>
<https://ravnopravnost.gov.rs/rs/714-2021-prituzba-nsbnm-protiv-mprtr-zbog-diskriminacije-na-osnovu-jezika/>

У поступку по другој притужби није утврђена повреда антидискриминационих прописа.

 У притужби Националног савета бошњачке националне мањине против Министарства унутрашњих послова наведено је да у информационом систему који се користи у полицијским управама није дата могућност избора босанског језика и латиничног писма на територији полицијских управа где је овај језик и писмо у службеној употреби. У свом изјашњењу Министарство је навело да издаје личне карте и на језику и писму националних мањина, односно образац личне карте на захтев припадника националне мањине штампа се тројезично и то: на српском језику, ћириличким писмом, на енглеском језику и на језику и писму националне мањине, као и да се подаци о имену и презимену лица, припадника националне мањине, у образац личне карте уписује у изворном облику, онако како су уписани у изводу из матичне књиге рођених. Даље су навели да се лице обратило Полицијској управи захтевом за издавањем личне карте, али да је одустало од захтева уз образложење да не жели да поднесе захтев на којем ће писати језик и писмо „бошњачки“ уместо „босански“. Повереник је утврдио да је у питању била техничка грешка у називу језика у интерној апликацији Министарства у коју имају увид само запослени, те да грађани нису онемогућени да поднесу захтев за издавање личне карте на језику и писму националне мањине. Повереник је дао мишљење да Министарство није повредило Закон о забрани дискриминације.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/177-22-prituzba-saveza-nacionalne-manjine-zbog-diskriminacije-na-osnovu-jezika/>

¹⁰¹ Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/717-21-utvrdjena-diskriminacija-na-osnovu-pripadnosti-nac-manjini-u-obrazovanju/>

Поверенику се током 2021. године обратио председник Демократске заједнице војвођанских Мађара због кршења прописа о службеној употреби мађарског језика и писма приликом замене старих и постављања нових саобраћајних знакова на територији општина где су поред српског језика, у службеној употреби језици националних мањина. На захтев Повереника надлежна министарства доставила су податке да су мађарски језик и писмо у употреби у 33 општина/градова и насељених места. Од овог броја, 25 је одговорило да има постављене вишејезичне табле-саобраћајне знакове у којима су имена насељених места и други топоними исписани на језику мађарске националне мањине, четири да је замена табли планирана буџетом за 2023. годину, а четири није доставило своје одговоре ни након поновног обраћања.

Повереник је општинама Бела Црква, Житиште, Бечеј и Сечањ упутио препоруку мера да, у сарадњи са одговорним лицем којем је поверена делатност управљања путевима на територији општине предузме све мере у циљу постављања вишејезичних табли - саобраћајних знакова, који се налазе на територији ове општине, а у којима ће имена насељених места и других топонима бити исписана и на језику мађарске националне мањине.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/945-22-preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-i-zastitu-od-diskriminacije/>

У обраћању грађана Поверенику и Националног савета словачке националне мањине указано је на текстове у штампаним и онлајн издањима медија, нпр. „Војвођанске приче: Ковачица – у Тотица златне руке“, „Вредне Зуске кућни буџет држе спремањем престоничких станова“ и сл. у којима се ствара и шири стереотип о Словакињама као женама које се повезују искључиво за послове кућне помоћнице. С тим у вези, Повереник је упутио препоруку мера медијским кућама да приликом извештавања и објављивања текстова и прилога о словачкој националној мањини воде рачуна да се овим садржајима не заговарају или подржавају предрасуде и други друштвени обрасци понашања који су засновани на стереотипима, а нарочито да се у тим садржајима не употребљавају изрази и фразе који вређају достојанство Словакиња и Словака, нпр. као што је коришћење израза „Зуска“.¹⁰²

Ради постизања што већег степена равноправности, заштите и напретка група лица која се налазе у неједнаком положају, уводе се посебне (афирмативне) мере. Овакве мере постоје у више области, пре свега у области образовања и рада и запошљавања, као областима које имају далекосежан утицај на положај како појединца тако и заједнице. Примена посебне мере представља изузетак од начела равноправности прописане Уставом и законом и зато оне морају бити спроведене на начин и у поступку прописаном законом. Међутим, још увек постоје недоумице у примени појединих мера, о чему сведочи и случај по притужби поднетој Поверенику.

Поверенику је поднета притужба у којој је наведено да је организација расписала јавни конкурс за попуњавање радног места на који се јавила подносиатељка притужбе, а на којем је предност дата једнако квалификованој кандидаткињи зато што је припадница одређене националне мањине иако другим кандидатима није дата могућност да наведу које су националности нити је било речи да ће се приликом запошљавања примењивати афирмативна мера у поступку запошљавања. Повереник је у поступку констатовао да се национална

¹⁰²Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-data-medjskim-kucama-1/>

припадност сваког појединца не може произвољно тумачити нити претпостављати и дао мишљење да су повређене одредбе закона, привилеговањем једнако квалификоване кандидаткиње у односу на другу на основу претпостављеног личног својства – припадност националној мањини, без спровођења прописаног поступка у складу са законом о примени посебне (афирмативне) мере.

Повереник је обавештен да је у међувремену изабрана нова директорка, као и да је упућено извињење подносиоци притужбе, али да нови конкурс још увек није расписан због чега је поступак по решењу о опомену у току.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/35-22-prituzba-zbog-diskriminacije-po-osnovu-nacionalne-pripadnosti/>

У случајевима када се социјална дистанца и нетрпељивост испољава према припадницима националних мањина, Повереник, поред давања мишљења и покретања судских поступака, издаје и упозорења и саопштења, као у случају рушења спомен обележја на месту на коме је пре 80 година стајала синагога. У извештају Агенције Европске уније за основна права (ФРА), *Antisemitism – overview of incidents recorded in the European Union 2010 – 2020*¹⁰³, у делу који се односи на Србију, наведено је да је забележен један антисемитски злочин из мржње у 2019. години и три инцидента у 2020. години, да се сва три инцидента односе на испривање антисемитских графита, као и да је повереница у свим случајевима реаговала упозорењем.

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница је упозорењем осудила рушење спомен обележја које је стајало на месту на ком је пре 80 година у Сремској Митровици била Синагога. Скрнављење обележја која подсећају на страдање Јевреја у земљи која је претрпела велике жртве у борби против фашизма директно вређа све грађанке и грађане и показује основно непознавање историје али и неразумевање опасности коју заборав са собом носи. Указујући да наш народ никада није био антисемитски, у упозорењу је наглашено да појединачни иступи наносе штету демократском друштву због чега је важно да починиоци што пре буду пронађени и санкционисани.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-povodom-rusenja-spomen-obelezja-u-sremskoj-mitrovici/>

Имајући у виду историју наших простора и вишевековни суживот припадника различитих националних, културних и етничких заједница, а посебно имајући у виду примере из праксе Повереника, у будућем стратешком оквиру би се, кроз Акциони план који се односи на унапређење положаја националних мањина или посебну стратегију у складу са Стратегијом Европске уније за борбу против антисемитизма, могле предвидети одговарајуће активности које се односе и на борбу против антисемитизма, али и свих других облика говора мржње који се односи на било ког грађанина и грађанку само зато што припада одређеном народу или нацији.

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница је најоштрије осудила понашање припадника полиције у Прибоју који је рођење детета прослављао са колегама уз песме у којима се величају злочини и трагедија у Вуковару и Сребреници. У упозорењу је истакнуто да се очекује адекватно санкционисање за недопустиво понашање и говор мржње који је постао доступан и јавности путем друштвених мрежа, јер је важно показати да се овакви испади који

¹⁰³Antisemitism – overview of incidents recorded in the European Union 2010 – 2020, FRA, 2021, доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-antisemitism-overview-2010-2020_en.pdf

изазивају страх и непријатељско окружење не толеришу, без обзира ко је у питању. Када је реч о инциденту у којем су учествовали припадници МУП-а на приватној забави, добро је што је одмах упућено и јавно извињење, а инцидент осуђен од стране највиших представника државе, рекла је повереница. Србија је држава свих њених грађана без обзира на националну или верску припадност, појединачни испади треба да наиђу на осуду свих а не да буду разлог за продубљивање тензија, јер то није слика нашег друштва нити одражава односе у њему.

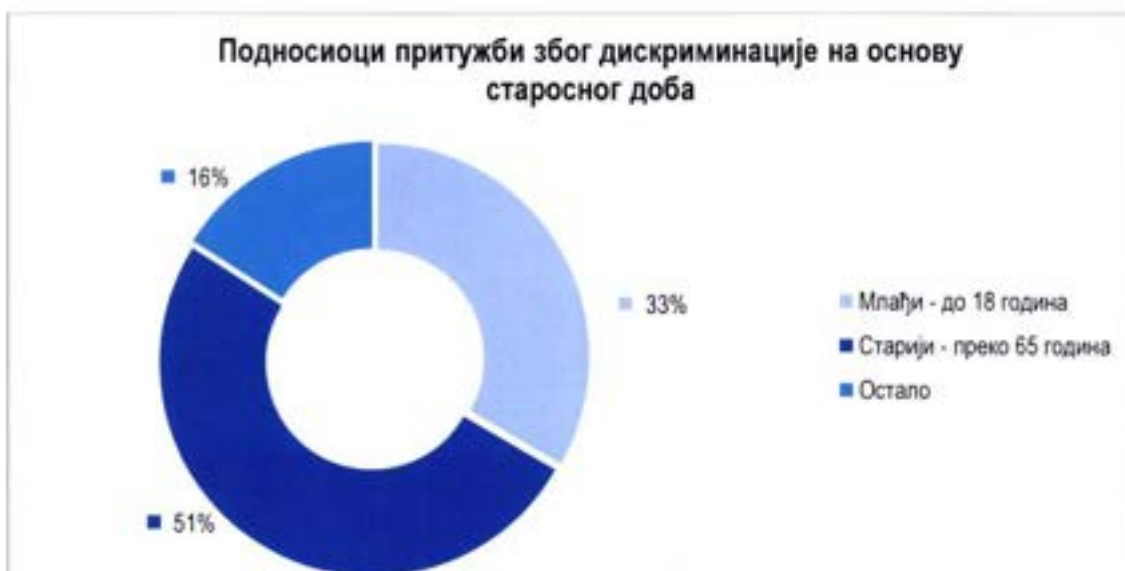
Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/poverenica-najostrije-osudila-govor-mrznje-u-priboju/>

Како би се избегле овакве и сличне ситуације, Повереник у континуитету одржава обуке за различите актере, међу којима су и припадници МУП. Тако је, примера ради, са обукама реализованим у периоду од 2016-2022. године, 694 полицијска службеника и службенице обухваћено програмом обука.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла, произилазе одговарајуће препоруке које су дате у сажетку овог извештаја.

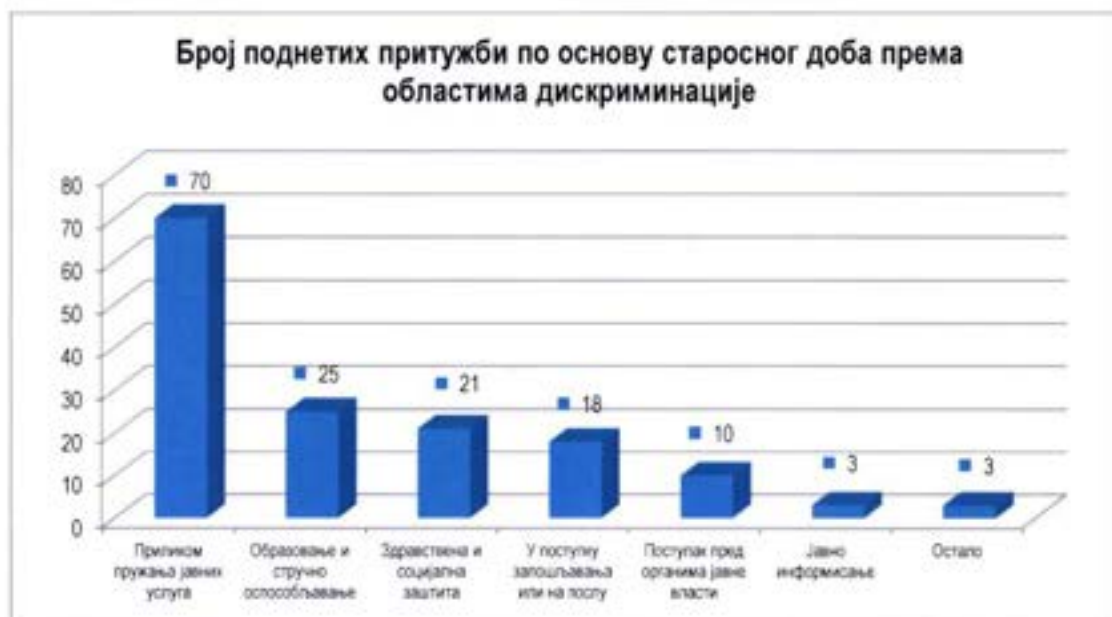
Дискриминација на основу старосног доба

Дискриминација на основу старосног доба је годинама међу првим основама по учесталости поднетих притужби. Дискриминација на основу старосног доба у складу са законом обухвата све старосне категорије и подразумева и дискриминацију деце и младих, дискриминацију лица која припадају тзв. средњој генерацији, али и дискриминацију лица старијих од 65 година живота. Током 2022. године поднето је 150 притужби, што овај основ по учесталости обраћања сврстава на друго место по броју поднетих притужби.

Током 2022. године је поднет знатно већи број притужби по овом основу него претходне године када је поднето 98 притужби. Највећи број притужби је поднет због дискриминације лица старијих од 65 година и то претежно због неприступачности објеката и простора, као и коришћења различитих услуга, затим следе притужбе које се

односе на положај деце, док се један број притужби односи на дискриминацију лица између 18 и 65 година.

Када су у питању области друштвених односа, највећи број притужби је поднет приликом пружања јавних услуга, затим у поступку запошљавања или на послу, следи област здравствене заштите и поступак пред органима јавне власти, након чега у мањем броју следе остале области.

Неки од уочених помака:

- проценат поступања по датим препорукама је и даље изузетно висок;
- повећан број приступачних објеката, посебно здравствене заштите;
- смањен број незапослених на тржишту рада, посебно жена и младих, предузете различите мере активне политике запошљавања, као и донети програми финансијске подршке под повољним условима за започињање пословања незапосленим женама и младима, онима који су тек започели сопствено пословање, али и запосленим женама и младима који су желели да покрену сопствени посао;
- број стипендиста докторанада и младих ученика – истраживача;
- измењена пословна политика банака и осигуравајућих друштава у погледу одобравања кредита, обнове платних картица и закључења уговора о осигурању лица за време путовања и боравка у иностранству за лица преко 70/80 година живота;
- уведено право на бесплатне ваучере за субвенционисани одмор у Србији и за старије преко 65 година који нису остварили право на пензију;
- покренуте различите кампање и активности за пријаву вршњачког насиља уз охрабривање жртава да пријаве;
- већа опремљеност школа посебно дигиталним средствима за рад;
- повећане активности организација цивилног друштва у погледу ситуационог тестирања и заштите од дискриминације старијих;

Као неки од кључних проблема могу се издвојити:

- приступачност објеката и простора, посебно здравствених установа и установа социјалне заштите и даље представља приличан проблем за равноправно учешће;
- недовољно укључивање старијих у различите области друштвеног живота;
- није довољно препозната угроженост старијих лица са ниским пензијама и/или издржаваним члановима породице, нарочито у руралним деловима земље, због чега је потребно релаксирати превише ригорозне имовинске критеријуме за примање новчане социјалне помоћи/увођење неке врсте социјалних давања за старије који нису никад радили и нису остварили право на пензију а социјално су угрожени;
- Територијална неуједначеност броја и обухвата услугама социјалне и здравствене заштите у складу са потребама становника уз потпуну неразвијеност социоздравствених услуга (Град Београд увео све бесплатне услуге социјалне заштите које обезбеђује град, без уважавања социјалног статуса грађана, што је отвара питање оправданости и сврсисходности оволиких давања за најразвијенији /главни град у који се иначе грађани досељавају из различитих разлога, док друге јединице локалних самоуправа једва пружају или уопште не пружају неопходне услуге и друге мере подршке становништву на својој територији);
- оптерећеност и недовољна подршка неформалним неговатељима;
- и даље високо учешће младих радника у уговорима на одређено време, као и њихов висок ниво ангажовања у занимањима нижег образовања;
- дискриминација пре свега „старијих“ жена у области рада и запошљавања;
- положај деце у инклузивном образовању и остваривању одговарајуће подршке;
- различити појавни облици вршњачког насиља;
- недовољност образовних програма о сексуалном и репродуктивном здрављу, култури међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности;
- још увек недовољан број предшколских установа.

Управо из разлога потребе за истицањем специфичности дискриминације грађана различитих животних доба али и указивања на могуће начине за превазилажење конкретних проблема, Повереник је у току 2021. године припремио и Народној скупштини предао два посебна извештаја – *Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана* и *Посебан извештај о дискриминацији деце*, док је пре тога, крајем 2019. године сачињен *Посебан извештај о дискриминацији у области рада и запошљавања*, као области која је најзаступљенија у притужбама грађана и истовремено погађа у највећој мери грађане „средњег“ животног доба.

Посебни извештаји Повереника су изазвали пажњу јавности, не само у години када су објављени, него и током 2022. године, у којој су настављене раније започете активности посебно на локалном нивоу. Тако су настављене активности на реализацији *Позива на акцију за заустављање дискриминације старијих особа - за пуно укључивање и остваривање људских права старијих грађана и грађанки*, који је Повереник упутио са Националне конференције о старењу и еџизму септембра 2021. године. У сарадњи са

УНФПА одржани су округли столови у Чачку, Крагујевцу и Бачкој Тополи, на којима су били присутни, поред представника локалне самоуправе и представници центара за социјални рад и других установа социјалне заштите, Црвеног крста, организација цивилног друштва, самих старијих и др, како би се допрло до што више актера на локалном нивоу и примерима показало шта се и како може учинити. Ове догађаје пратила је и изложба радова са наградног конкурса *Мост разумевања-међугенерациска солидарност*.

Са округлих столова за заустављање дискриминације старијих у Крагујевцу и Бачкој Тополи, 2022

На Конференцији о људским правима старијих особа у организацији канцеларије Високог комесара УН за људска права у Женеви, на иницијативу Савета за људска права УН да се о нормативним стандардима и обавезама у вези са унапређењем и заштитом људских права старијих разговара на највишем нивоу, коју је отворила Висока комесарка УН за људска права *Michella Bachelet*, истакнуто је да је Повереник прва институција у Југоисточној Европи која је тему унапређења људских права старијих ставила на политичку агенду на регионалној конференцији о правима старијих, у оквиру европске мреже свих институција за равноправност као и на другим међународним платформама, с обзиром да Република Србија има потенцијал да са аспекта праксе пружи велики допринос у сагледавању проблема и понуди решења, па чак и да заузме лидерску позицију на овом плану. Приликом обраћања, повереница је нагласила да је демографска слика забрињавајућа како у Србији, тако и у целој Европи, те да је интензивна промена демографске структуре реалност која захтева низ промена у начину функционисања пензионог система и система здравствене и социјалне заштите. Од изузетне је важности изградња друштва које старије види као равноправне грађане, укључене у све сегменте живота, драгоцен резервоар знања и искуства, а потенцијал наслеђа нашег културног идентитета и традиције која поштује најстарије суграђане се добро може искористити, јер не би смели да дозволимо да еџизам постане доминантан облик дискриминације у 21. веку.

У ранијем делу текста већ је указано на демографске карактеристике наше земље коју карактеришу пад броја становника, демографско старење и висока просечна старост становништва. Ови трендови, који су присутни дужи временски период и оваква демографска ситуација разлог су за посебну фокусираност и посвећеност политикама старења нарочито у области здравствене и социјалне заштите како би се ишло у сусрет решавању изазова и избегло повећање дискриминације и сиромаштва старијих, уз пружање институционалне и сваке друге подршке.

За материјално благостање у старости од кључног значаја и предуслов достојанственог живота је пензија.¹⁰⁴ Према подацима Републичког завода за статистику (Анкета о радној снази) стопа запослености за становништво узраста 65 и више година, 2020. године, износила је 11,8%. Родне разлике су приметне, јер је стопа за старије мушкарце износила 16,8%, а за старије жене 8%. Преко 9% мушкараца и више од 3% жена старих 75 и више година још увек ради, највећим делом у пољопривреди што може указивати и на лошији материјални положај старијих у руралним срединама, те њихову потребу за додатном зарадом у старијим данима, не искључујући потребу и значај активног живота у старости као доброг животног стила. Средства издвојена за социјалну заштиту из године у годину се смањују, а према подацима Републичког завода за социјалну заштиту из 2020. године, 18% корисника на евиденцији центара за социјални рад било је старије од 65 година, што је испод њиховог учешћа у укупној популацији (21,12%). Сектор социјалне заштите забележио је смањење од чак 6,6 пп (са 36,6% на 30%) у периоду 2015-2020, а међу корисницима права на новчану социјалну помоћ било је свега 7,5% лица старијих од 65 година живота.

Према подацима Републичког завода за статистику¹⁰⁵, 2021. године, посматрано према старости, лица од 18-24 године била су највише изложена ризику од сиромаштва – 27,7%, као и лица стара 65 и више година – 22,7%. Најнижу стопу ризика од сиромаштва имала су лица старости од 25-54 године (19,1%). Према типу домаћинства, домаћинства са издржаваном децом била су више изложена ризику од сиромаштва – 21,4%, у односу на домаћинства без издржаване деце – 20,9%. Највишу стопу ризика од сиромаштва имала су домаћинства која чине две одрасле особе са троје или више издржаване деце – 38,8%, а најнижу стопу имала су домаћинства која чине три или више одраслих особа – 14,3%.

Пракса Повереника показује да старији који су радно ангажовани, сматрају да су у неповољнијем положају у односу на друге старосне категорије становништва. Међутим у појединим случајевима није се радило о повреди права из Закона о забрани дискриминације. Поверенику је тако у притужби подносилац навео да му је радни однос на научном институту престао решењем, у којем се, између осталог, констатује да „испуњава све услове за продужење радног односа прописане Законом о науци и истраживањима, али да министарство не наставља финансирање његовог рада након што је навршио 65. годину живота“. У поступку је утврђено да је изостављање подносиоца притужбе са списка истраживача последица закљученог уговора и чињенице да установа нема обезбеђених средстава из других извора с обзиром на институционално финансирање истраживача до испуњења услова за пензију. Такође је утврђено да старосно доба подносиоца притужбе није представљало разлог због којег је искључен са списка истраживача чији рад финансира министарство, с обзиром да се директор института који има исто лично својство као подносилац притужбе налази у другачијем положају (његов рад финансира министарство). У другом предмету Поверенику су се обратили и чланови већа две градске општине жалећи се на начин

¹⁰⁴ Сиромаштво старијих у Србији и Агенда 2030, Платформа Одрживи развој за све, 2022, доступно на интернет страници <https://sdgs4all.rs/?s=Siroma%C5%A1tvo+starijih+u+Srbiji++Agenda+2030>

¹⁰⁵ Извештај о сиромаштву и социјалној искључености, Републички завод за статистику, октобар 2022, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease?p=8870&a=01&s=0102?s=0102>

обрачуна и висину надокнаде за рад, сматрајући да су дискриминисани на основу старосног доба. У поступку је утврђено да су основ за обрачун и исплату накнаде већницима појединачна решења којима је утврђен радно-правни статус члана већа у општини, односно да ли функцију члана већа обављају на сталном раду или не, уз утврђивање коефицијента за обрачун и исплату плате. Повереник је након спроведеног поступка констатовао да право на плату/накнаду која се признаје члановима већа у градским општинама није у вези са њиховим годинама живота. Повереник је подносиоце притужбе упутио на могућа правна средства по питању правилног обрачуна и законитости донетих решења.

Са друге стране, у области рада и запошљавања најчешће жене се неретко сматрају старијим радницама иако имају далеко мање од 65 година живота, још увек су у радном односу и недостаје им више година за остваривање права на пензију, или чак и нису у радном односу, односно незапослене су, а теже се запошљавају управо због година старости. Поверенику се обраћају „старије“ раднице, наводећи да их послодавци не укључују на обуке као млађе колеге, да им се зараде не повећавају као млађим колегама као и да нису унапређене због година живота.

У притужби против школе, наведено је да се подносиатељка притужбе пријавила на конкурс за радно место наставника али да је због њених година живота у радни однос примљена друга, млађа кандидатња. У образложењу Решења о избору кандидата је наведено да је комисија имала у виду да је подносиатељка притужбе остварила бољи учинак на тестирању у Националној служби за запошљавање, али да „педагошке ситуације решава на бољи и лакши начин лице које је по годинама ближе са ученицима, односно млађи кандидат“. У току поступка је утврђено да, иако године живота у конкурс у нису наведене као услов за пријем у радни однос, оне јесу биле опредељујући чинилац приликом избора, због чега је школи упућена препорука да отклони последице дискриминаторног поступања, поништи ранији конкурс или распише нови, као и да се приликом избора кандидата не руководи старосним добом.

По овој препоруци је поступљено и донета је одлука о поништају конкурса.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/387-22-diskriminacija-na-osnovu-starosnog-doba-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja/>

Да овакве ситуације нису реткост говори и чињеница да се број незапослених лица на евиденцији Националне службе за запошљавање у периоду децембар 2021-децембар 2022. године смањило за преко 52.000 лица, док се истовремено број незапослених жена старијих од 55 година живота смањило за свега око 3.500 лица.¹⁰⁶

Када се сагледава положај старијих жена у Србији, Повереник годинама указује на лошији положај и тежу пре свега економску ситуацију жена у односу на старије мушкарце, њихову мању укљученост у доношење одлука које утичу на њихове животе и потребе за мерама подршке, као и на насиље које трпе. У посебно тешкој ситуацији су старије жене које живе саме, са инвалидитетом, оне које живе на селу. Скоро трећина укупног броја жена у Србији су старије (27,93%), 14,37% старијих жена не прима пензију

¹⁰⁶ Статистички билтен, Национална служба за запошљавање, доступно на интернет страници: <https://www.nsz.gov.rs/sadržaj/statisticki-bilteni-nsz/4111>

за разлику од 4,25% старијих мушкараца, а 107.000 старијих жена су без школе, за разлику од 12.000 старијих мушкараца¹⁰⁷.

Фискални савет¹⁰⁸ је у својој анализи истакао да подаци показују да се у широј јавности преувеличава број и материјална угроженост старих лица без пензијских примања, док није довољно препозната угроженост старих лица са ниским пензијама и/или издржаваним члановима породице, нарочито у руралним деловима земље, због чега је потребно релаксирати превише ригорозне имовинске критеријуме за примање новчане социјалне помоћи у случају старачких домаћинстава, попут повећања дозвољеног земљишног поседа са 1 на 10 хектара. Овакву иницијативу је Повереник упутио још 2018. године Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања наводећи да је потребно извршити измене и допуне Закона о социјалној заштити у делу који се односи на прописану површину земљишта као општи услов за остваривање права на новчану социјалну помоћ појединаца, односно породице, са циљем да се заштити социјално угрожено сеоско становништво у старачким домаћинствима које због прописаног ограничења у погледу површине земљишта, не може да оствари право на новчану социјалну помоћ или им је остваривање овог права отежано. Као додатну подршку Фискални савет је предложио укидање обавезе плаћања ПИО доприноса за пољопривредна домаћинства која поседују мање од 10 хектара земљишта, наводећи да успостављање система социјалних карата омогућава државној управи да унапређени систем социјалне заштите старачких домаћинстава ефикасно имплементира са скромним додатним трошковима од свега неколико милијарди динара годишње.¹⁰⁹ Повереник је претходних година додатно указивао и на потребу утврђивања могућности остваривања прихода од земље у власништву, чак и када прелази имовински цензус прописан законом, јер власништво над запарложеном земљом у удаљеним крајевима, у савременим условима пољопривредне производње не може да омогући адекватан приход за нормалан и достојан живот у старости.

Насиље, злостављање и занемаривање је посебан проблем када су у питању старије жене. На глобалном нивоу једна од шест старијих особа доживљава злостављање са потенцијално тешким физичким и менталним здравственим, финансијским и друштвеним последицама, док су стопе злостављања у институцијама још веће.¹¹⁰ Старији се неретко одлучују да насиље не пријаве, са њим се мире и сматрају да су терет како породици тако и друштву. Едукација жена свих старосних група о препознавању насиља и његовим различитим формама, факторима ризика, као и о начинима поступања свих делова система приликом пријаве насиља, водећи рачуна о карактеристикама жена које припадају различитим старосним групама свакако јесте један од начина за деловање и постепено решавање проблема. Континуирана обука је потребна и за стручне раднике, а посебан део треба да се односи на специфичности

¹⁰⁷ За глас старијих жена – Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity и удружење грађанки ФемПлаци, фебруар 2022. године, доступно на интернет страници: <https://www.femplatz.org/library/publications/2022-02-lifet-Za-clas-starijih-zena.pdf>

¹⁰⁸ Предлог мера социјалне и пореске политике за смањење неједнакости и ризика од сиромаштва у Републици Србији, Фискални савет, Београд, септембар 2022, доступно на интернет страници: http://www.fiskalnisaвет.rs/doc/analize-slavovci-predlozi/2022/FS_Predlog%20mera%20socialne%20%20poreske%20politike.pdf

¹⁰⁹ Предлог мера социјалне и пореске политике за смањење неједнакости и ризика од сиромаштва у Републици Србији.

¹¹⁰ Tackling abuse of older people: five priorities for the United Nations Decade of Healthy Ageing (2021–2030), World Health Organization, 2022, доступно на интернет страници: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240052550>

насиља над старијим или младим женама, водећи рачуна и о специфичностима услуга психосоцијалне подршке у односу на старосно доба.

У извештају *Advancing equality for older people*¹¹¹, сагледана је пракса појединих држава у делу законодавства које се односи на забрану дискриминације, са посебним освртом на дискриминацију по основу старосног доба са циљем промоције равноправног учешћа старијих у свим областима живота. У извештају је наглашено да је у Европи, од свих земаља које су ратификовале Европску конвенцију о људским правима, најбољи и најефикаснији приступ решавању проблема дискриминације, промовисању равноправности и спровођењу правног оквира када су у питању старији, обезбеђен у Финској, Великој Британији и Србији, јер је прописима у овим земљама обезбеђен најбољи основ за усвајање читавог спектра афирмативних мера неопходних за решавање суштинских неједнакости са којима се суочавају старији. Прописи у Србији се помињу као пример добре праксе, јер се антидискриминациони законски оквир спроводи путем различитих механизма, законом је успостављена институција Повереника за заштиту равноправности као националног тела за равноправност која обухвата функције унапређења, превенције, подршке и парничног поступка, дакле има овлашћење да прима и разматра притужбе и покреће судске поступке у вези са кршењем прописа. Како законски оквир у Србији омогућава меру пребацавања терета доказивања (члан 45. ЗЗД), овај пропис уз закон Велике Британије, пружа и основ за остале државе да усвоје читав низ позитивних, проактивних мера неопходних за сузбијање дискриминације по основу старосног доба и решавање суштинских неједнакости са којима се суочавају старији. У извештају се такође као пример добре праксе наводи рад независних институција које подржавају спровођење прописа о забрани дискриминације поново у истим земљама.

Према пракси Повереника током 2022. године, поднет је већи број притужби због дискриминације лица на основу старосног доба у области пружања услуга коришћења кредита код различитих банака и у области пружања услуга путног здравственог осигурања. Тако је Удружење грађана „Снага пријатељства – Amity“, спровело ситуациона тестирања овакве праксе, односно тестирало је одобравање наведених услуга старијим грађанима. Један број банака није разматрао захтеве за готовинске динарске кредите за особе старије од 80 година живота, док поједине банке нису прописивале наведени дискриминаторан услов. У случајевима искључивања старијих грађана из ове врсте услуга Повереник је донео мишљења да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације.¹¹² Све банке којима су упућене препоруке поступиле су по овим препорукама и промениле су пословну праксу.

Исто удружење грађана спровело је ситуациона тестирања „потенцијалне дискриминације лица на основу старосне доби, у области пружања услуга путног здравственог осигурања од стране осигуравајућих кућа“.

Повереник је упутио препоруку мера друштвима за осигурање да омогуће закључење уговора о осигурању лица за време путовања и боравка у иностранству без обзира на

¹¹¹ *Advancing equality for older people*, HelpAge International, 2022, доступно на интернет страници: <https://www.age-platform.eu/sites/default/files/Age-Equality-Report%20%282%29.pdf>

¹¹² Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/739-21-prituzba-zbog-diskriminacije-u-oblasti-pruzanja-usluga-na-osnovu-licnog-svoistva-starosno-doba/>

године старости, односно да не искључују пружање услуге осигурања по овом основу одређеном кругу лица само због њихових година старости, као и да приликом одређивања премија и накнада из осигурања обезбеде једнак третман за жене и мушкарце односно да пол не буде чинилац који доводи до разлике у појединачним премијама и накнадама из осигурања. У препоруци је између осталог указано да процена ризика, као и обавеза осигуравајућег друштва да дугорочно испуњава своје обавезе одговорним преузимањем ризика, могу утицати на услове под којима ће некој особи бити понуђено закључење уговора о осигурању, али никако не могу бити фактор који искључује пружање услуге осигурања одређеном кругу лица.

Исто као и поводом одобравања кредита, у случајевима где је прописивана старосна граница као искључујући услов, или прављена разлика у премијама по основу пола као личног својства, Повереник је утврдио повреду права и дао препоруке мера по којима су сва осигуравајућа друштва поступила.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-osiguravajucim-druштvima/>

Поред банкарских кредита, старији грађани су указивали и на дискриминаторну праксу појединих банака у поступању код обнове платних картица лицима старијим од 70 година живота, међутим како су банке по препоруци мера Повереника измениле своја интерна акта, начин пружања и ове банкарске услуге је промењен тако што су свим клијентима доступне ове услуге без обзира на године живота.

Да је коришћење различитих услуга проблем који се неретко појављује када су у питању старији суграђани, показује и притужба у којој је наведено да је подносилац поднео захтев за отказ уговора о пружању телекомуникационих услуга и да су му том приликом тражили да лично дође у пословницу неуважавајући чињеницу да се ради о особи која има 94 године. Повереник је утврдио повреду права и пружаоцу услуге је препоручио да притужиоцу упути извињење, као и да убудуће приликом отказа уговора и враћања преузете опреме узме у обзир чињенице као што су здравствено стање, инвалидитет или године живота примаоца услуге и с тим у вези прилагоди своја правила.¹¹³

Проблеме старијих грађана када су у питању различите услуге и/или остваривање права илуструје и пример из праксе Повереника коме се обратило лице старије од 65 година живота које није могло да оствари право на бесплатан ваучер за субвенционисани одмор у Србији, јер из објективних разлога није остварило право на пензију, а према важећим прописима не може да се пријави на евиденцију НСЗ-а. Повереник је Министарству трговине, туризма и телекомуникација поднео **Иницијативу за измену Уредбе о условима и начину доделе и коришћења средстава за подстицање унапређења туристичког промета домаћих туриста на територији Републике Србије**¹¹⁴, након чега је донета нова уредба¹¹⁵ на основу које су у 2023. години по први пут за ваучере могли да се пријаве и грађани старији од 65 година који нису остварили право на пензију.

Посебан изазов и проблем када су у питању старији грађани представља одговарајући број, врста и покривеност различитим услугама социјалне заштите. Имајући у виду

¹¹³ Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/27-22-utvrdjena-diskriminacija-na-osnovu-starosnog-doba/>

¹¹⁴ Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/455-22-inicijativa-za-izmenu-uredbе-o-uslovima-i-nacinu-dodele-i-koriscenja-sredstava-za-podsticanje-unapredjenja-turistickog-prometa-domacih-turista-na-teritoriji-republike-srbije/>

¹¹⁵ Уредба је ступила на снагу 17. децембра 2022. године

раније поменуте процесе демографског старења, депопулације и повећања удела „старијег“ старијег становништва, као и урбанизације, промена у структури породице и начину функционисања друштва, логично је да ће током наредних година потребе за различитим услугама социјалне заштите и дуготрајне неге расти. Према резултатима Истраживања о здрављу становништва Србије, више од 4/5 старијих (85,7%) је изјавило да има неку дуготрајну болест или здравствени проблем, сваки четврти старији становник је имао велике тешкоће са ходом, сваки једанаести са видом, и сваки седми са слухом, док постојећи делокруг услуга не задовољава на адекватан начин све потребе старијег становништва, нити су услуге подједнако доступне, нарочито у руралним срединама. Процена је да између 70-95% свих потреба за услугама дуготрајне неге бива задовољено кроз услуге неформалних неговатеља, најчешће чланова породице, рођака, пријатеља и комшија, који немају адекватну подршку.¹¹⁶ На ове изазове Повереник указује више година, а поводом Светског дана борбе против Алцхајмерове болести повереница је указала да у чак 90% случајева бригу о овим особама воде чланови породице, што за њих често представља огромно психичко и финансијско оптерећење, да је зато потребно хитно проширити опсег услуга које се пружају оболелима и њиховим неговатељима као и да се ове услуге уврсте у систем редовних услуга имајући у виду да већина оболелих од Алцхајмерове болести није укључена ни у један постојећи облик здравствене или социјалне заштите.

Одговарајуће услуге социјалне заштите потребне су и другим старосним категоријама становништва, пре свега деци, а због недовољног обухвата овим услугама се Поверенику често обраћају и родитељи деце, пре свега са сметњама у развоју и инвалидитетом.

Поверенику су се обратили родитељи наводећи да су предали захтев за пружање услуге личног пратиоца Центру за социјални рад, али да је дете уписано на листу чекања јер су попуњени капацитети пружаоца услуге. У поступку је утврђено да је одлуком о правима и услугама социјалне заштите прописана услуга личног пратиоца, као и да је мишљење интерресорне комисије да је детету потребна ова врста подршке. Повереник је констатовао да није довољно само прописати одлуком неки вид подршке већ је неопходно обезбедити средства за њену реализацију, довољан обухват и континуитет у пружању услуге. Дата је препорука да се без одлагања обезбеди пружање ове услуге, као и да се обрате граду у циљу обезбеђивања средстава за пружање услуге за сву децу која испуњавају услове.

Повереник је обавештен да је детету пружена услуга личног пратиоца.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/106-202-priznaba-a-a-protiv-ssz-beograd-zbog-diskriminacije-u-oblasti-pruzanja-usluga/>

Када су у питању специфичне услуге и ГРЕВИО (Експертска група за борбу против насиља над женама и насиља у породици, независно тело за праћење поштовања људских права, задужено да прати примену Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици) је у свом извештају¹¹⁷ навео да

¹¹⁶ Студија за Републику Србију о анализи постојећих структура и законских основа за мобилну кућну негу за старије и признавање професије неговатеља за старије и особе у потреби на тржишту рада у Републици Србији, Наташа Тодоровић, 2022

¹¹⁷ 3rd General Report on GREVIO's activities (covering the period from January to December 2021), Council of Europe, June 2022, доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/prems-055022-gbr-2574-rapportmultiannuelgrevio-texte-web-16x24/1680a6e183>

у Србији деца сведоци породичног насиља бораве у склоништима заједно са својим мајкама, али услуге подршке нису специјализоване и осмишљене тако да су прилагођене задовољавању специфичних потреба које имају, нити законодавство препознаје какву штету по дете има чињеница да је било сведок породичног насиља.

Разлог обраћања Поверенику када су у питању деца, био је и остваривање родитељског права у случајевима развода брака и поверавања детета једном од бивших брачних другова. Спорне ситуације се дешавају како у току самог поступка развода, тако и касније, у различитим областима живота.

На основу поднетих притужби најчешћи случај је да школа одбије захтев оца који самостално не врши родитељско право за приступ Е – дневнику јер је мајци то право већ омогућено. Неспорно је да родитељи могу користити један ауторизовани електронски налог, који је отворен на име једног родитеља. Међутим, када су родитељи разведени, односно када један родитељ самостално врши родитељско право, не постоји разумно и легитимно оправдање школе да другом родитељу одбије захтев, посебно имајући у виду одредбе Породичног закона у погледу права и дужности оба родитеља.

Повереник је упутио препоруку мера свим школским управама да школама укажу на обавезу да на захтев родитеља који не врши родитељско право над својом децом, а испуњава услове у складу законом, омогући приступ Е – дневнику, без обзира што родитељ који самостално врши родитељско право већ има приступ Е – дневнику.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/208-224-22-preporuka-mera-skolskim-upravama-pristup-e-dnevniku/>

Спорне ситуације се дешавају и због чињенице недостатка одговарајућег броја предшколских установа и вртића у појединим градовима. Тако се Поверенику обратио већи број родитеља из Београда указујући да њихова деца похађају приватне предшколске установе због недостатка капацитета у установама чији је оснивач Град Београд, због чега они плаћају веће износе накнада посебно у ситуацијама када су деца одсутна због болести или другог оправданог разлога, као и у случају субвенционисања боравка трећег детета.

Град Београду је упућена препорука мера да предузме све неопходне мере и активности у оквиру своје надлежности којима ће обезбедити уједначавање положаја деце која похађају предшколску установу коју је основао Град Београд и деце која су принуђена да похађају приватну предшколску установу због недовољних капацитета установа чији је оснивач Град Београд, и то:

- у погледу несразмерног преваљивања економског терета за периоде одсуствовања у случају болести деце која похађају јавне предшколске установе и оне које морају да похађају приватне предшколске установе због недовољних капацитета јавних установа чији је оснивач Град Београд, као и у погледу контроле и надзора над радом ових установа;
- субвенционисања боравка трећег детета у предшколској установи у случајевима када дете због недостатка места у установама чији је оснивач Град Београд није могло да похађа ову установу.

У препоруци је између осталог указано да је Град Београд слободан да изнађе најеконичнији и најефикаснији модел, односно начин укључивања приватних предшколских установа у систем јавног образовања и васпитања деце како би се

обезбедио њихов једнак третман, користећи се и искуством других локалних самоуправа у којима чињеница да је дете одсутно због болести или другог разлога не утиче на повећање дела накнаде коју сноси родитељ. Повереник је истакао да је свестан комплексности правних односа које произлазе из овог облика јавно-приватног партнерства, с обзиром на чињеницу да друштвена брига о деци није у надлежности само локалних самоуправа и навео да је потребно успоставити адекватну сарадњу са надлежним министарствима и другим друштвеним актерима у циљу превазилажења постојећих проблема и различитог положаја деце у установама чији је оснивач Град и оних који су остали ван тог система због недовољних капацитета.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-gradu-beogradu-radi-ujednacavanja-polozaja-dece-koja-pohadjaju-predskolsku-ustanovu/>

О последицама здравствене кризе изазване вирусом Ковид -19 на децу и младе се говори у више извештаја и истраживања у којима се обрађују глобални проблеми, посебно у образовном систему, да затварање школа показује негативне ефекте нарочито у погледу појава као што су дечији рад и дечији брак, директна или индиректна изложеност сајбер нападима на школе (који у Европи бележе пораст од 25%), слабу покривеност мерама социјалне заштите и друге аспекте¹¹⁸. Мера затварања школа и образовних установа највише се негативно одразила на: младе из мањинских група, сиромашне и оне из руралних средина без приступа струји, интернету, рачунарима и другим средствима неопходним за комуникацију, информисање и учење на даљину, док су деца и млади са сметњама у развоју који бораве у установама за децу и омладину са сметњама у развоју посебно у опасности од искључења из образовног система, будући да велики број њих (61,2%) деце и младих школског узраста у овим установама није укључено у образовање.¹¹⁹

У *Извештају о раду центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова*¹²⁰ је наведено да су током 2021. године центри за социјални рад идентификовали 235 деце жртава дечијег брака од којих 16 дечака и 219 девојчица (93,1%). Дечији бракови су присутни међу општом популацијом у Србији, често међу сиромашнијим становништвом и у руралним пределима, а веома су заступљени у ромским заједницама, од укупног броја деце чак 130 ромске деце (55,5%). Да у дечје бракове најчешће ступају ромске девојчице, сведоче и подаци да је међу младим женама (20-24 године) које су ступиле у брак пре навршених 15 година, 16% ромских девојчица у поређењу са 1% девојчица из опште популације, док је 56% ромских девојчица у односу на 16% девојчица из опште популације ступило у дечји брак до 18 године живота¹²¹. Према резултатима једног истраживања, испитаница која је најраније ступила у брак имала је само 11 година, а највећи број испитаница је прво дете родило

¹¹⁸Prospects for children in 2022 a global outlook, UNICEF, Јануар 2022, доступно на интернет страници:

[UNICEF-Global-Insight-Prospects-for-Children-Global-Outlook-2022.pdf](https://www.unicef.org/global-outlook-2022)

¹¹⁹The Youth Specific Alternative Report submitted to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Belgrade Centre for Human Rights, Civic Initiatives, National Association of Practitioners of Youth Work, the Union of Secondary School Students of Serbia, Mental Disability Rights Initiative of Serbia, Association of Women FemP!atz, IMPACT-21, Za Tebe #VAŽNOJE, the Initiative of Roma Women Students, Organisation for the Promotion of Activism (Project Femix), and Youth with Disabilities Forum, The Belgrade Open School, јануар 2022, доступно на интернет страници: <http://www.bocentar.org.rs/bocentar/wp-content/uploads/2022/02/Youth-Specific-Report.pdf>

¹²⁰Извештај о раду центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова, Републички завод за социјалну заштиту, 2022, доступно на страници: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2292/3-izve%C5%A1taj-o-decijim-brakovima-2021.pdf>

¹²¹Годишњи извештај о дечјим браковима у Србији за 2021. годину са посебним освртом на праксу јавних тужилаштва, Праксис, Београд, 2022, доступно на интернет страници: https://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/2021_Godisnji_izvestaj_o_decijim_brakovima_Praxis.pdf

између 15. и 16. године (скоро 50%).¹²² Ове девојчице брак доживљавају као решење неког проблема, најчешће сиромаштва, на такве одлуке утиче и низак степен образовања, родна неравноправност (однос дечака и девојчица који ступе у дечје бракове је 6 према 1), а таква одлука по правилу повећава степен њихове маргинализације, изложености дискриминацији и социјалној депривацији. Подаци међутим указују да 87% испитаница из истраживања о распрострањености дечијих бракова у Србији нема посао, да су кориснице социјалних давања, имају више деце, живе у домаћинствима са више чланова, чак 70% њих живи у домаћинству са само једном просторијом. У овом погледу је неопходан рад са породицом на мењању ставова у односу на дечији брак а потребно је развијати и форме превентивног рада у локалној заједници како би се отклањали ризици, а не накнадним интервенцијама ублажавала штета, на чему ради и Национална коалиција за окончање дечијих бракова чији је Повереник члан од оснивања. Такође, на научном скупу *Малолетнички брак и изазови у заштити права детета*, који је организовао Правни факултет Универзитета Унион, Повереник је посебно указао на неповољну статистику и последице оваквих бракова. Као једну од мера коју је потребно предузети Национална коалиција за окончање дечијих бракова је предвидела отклањање законске могућности за закључење дечјег брака, што је важно у циљу суштинске делегитимизације дечје брачне заједнице. Међутим, Повереник је истакао да само измена законске норме неће суштински решити проблем јер статистика показује да малолетничке заједнице у Србији најчешће настају без формалног закључења које подразумева судску контролу зрелости оних који у брак ступају. Превенција настанка неформалних брачних заједница малолетника остаје значајан изазов и у будућности.

Када је у питању положај младих, према подацима Националне службе за запошљавање, број незапослених младих у априлу 2021. године износио је 21,04% од укупног броја незапослених, млади имају 20% мања месечна примања, сваки трећи запослени млађи од 30 година има плату нижу од 2/3 просечног прихода, осам од десет младих зарађује плате које су ниже од републичког просека, док сваки пети зарађује мање од минималне зараде месечно, уочљиве су разлике у зарадама младих жена којих је дупло више од мушкараца у категорији најнижих примања, високо учешће младих радника у уговорима на одређено време (55%), као и њихов висок ниво ангажовања у занимањима нижег образовања.¹²³ Са друге стране, Крвна организација младих указује да се у Србији издваја свега 0,08% буџета за бригу о младима, као и да се, од првих 169 објава на Instagram страници Министарства омладине и спорта у 2022. години, само 19 односило на младе, док од 145 јединица локалне самоуправе, 106 нема Локални акциони план за младе.¹²⁴

¹²² Резултати истраживања о распрострањености дечијих бракова у Србији, Ромска женска мрежа Републике Србије, 2022, доступно на интернет страници: <https://act.org.rs/wp-content/uploads/2022/06/ROMSKA-MREZA-REZULTATI-ISTRAZIVANJA-O-RASPROSTRANJENOSTI-DECIJH-BRAKOVA-U-SRBII.pdf>

¹²³ *The Youth Specific Alternative Report submitted to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights*

¹²⁴ Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2022, Крвна организација младих Србије, 2022, доступно на интернет страници: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2022/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-i-potrebama-mladh-u-Srbiji-2022.pdf>

У оквиру својих активности, Повереник велику пажњу посвећује деци и младима, а како би се заштита од дискриминације приближила, постоји и образац притужбе за покретање поступка пред Повереником прилагођен деци и младима. Ради лакше комуникације и обављања послова који се односе на дискриминацију деце, запослени су прошли одговарајуће обуке за рад са децом, а како би се проблеми у остваривању равноправности деце и младих приближили различитим актерима, користи се свака прилика да се на њих укаже. На конференцији „Одговорност у заштити права детета“ посвећеној положају деце и остваривању

њихових права, коју је организовао Покрајински заштитник грађана поводом Међународног дана детета, указано је да насиље над децом није ретка појава, да нетрпељивост и насиље међу децом и младима постају прихватљив образац понашања, а вршњачко насиље добија нове и софистицираније форме у дигиталном свету.

У анализи Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“¹²⁵ о раду стручних тимова за заштиту деце од злостављања и занемаривања у здравственим установама Републике Србије је, између осталог, наведено да је у току 2021. године укупно 31 здравствена установа пријавила злостављање и занемаривање 482 деце, од којих је половина трпела физичко злостављање, а нешто мање од трећине емоционално злостављање, као и да су деца злоупотребе најчешће трпела у породичном окружењу, у 44% случајева. Свако 11. дете било је жртва сексуалног злостављања, а 6% су били сведоци породичног насиља. За све врсте злостављања најчешћи почиониоци су вршњаци, родитељи или неко из окружења детета (позната особа), а здравствене установе код сваке пете пријаве региструју рецидив, односно претходно регистрован неки вид злостављања и/или занемаривања. Имајући у виду да нису све здравствене установе пријављивале овакве случајеве, подаци су прилично алармантни. Када је у питању ова тема, бројни извештаји из целог света показују да се насиље над децом може спречити, за шта је неопходан мултисекторски приступ, као и да ефикасни приступи превенцији укључују подршку родитељима и подучавање позитивних родитељских вештина, као и унапређење закона који забрањују насилно кажњавање.

УПОЗОРЕЊЕ:

Последње убиство у Вршцу, у којем је отац убио двогодишњу ћерку, један је од најпотреснијих случајева у предугој историји породичног насиља, који на најсуровији начин указује на размере проблема са којим се суочавамо, рекла је повереница и истакла да смо дошли до тачке где “црвени аларм” упозорава да је крајње време да сви надлежни у систему хитно реагују.

Имајући у виду да је мајка девојчице покренула законске механизме за заштиту, како се наводи у медијима, али да је супруг насилник убио дете, неопходно је да се случај детаљно анализира и покрене питање конкретне одговорности, посебно јер ово није

¹²⁵Анализа рада стручних тимова за заштиту деце од злостављања и занемаривања у здравственим установама Републике Србије у 2021. години, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2022, доступно на интернет страници:

<https://www.batut.org.rs/download/publikacije/Analiza%20zastite%20dece%20od%20zlostavljanja%202021.pdf>

први случај са фаталним исходом, због чега се сви морамо запитати шта не функционише и шта као друштво морамо да урадимо да би се стање поправило, а жене охрабриле да насиље и насилника пријаве и буду сигурне да ће бити заштићене.

Повереник редовно указује на потребу јачања капацитета свих надлежних служби, нарочито у области социјалне и породично-правне заштите, како би могле адекватно да пруже подршку и помоћ, посебно онима који су у ризику од насиља и/или су претрпели неки вид насиља, као и на медије да се у овом и у свим случајевима породичног насиља уздрже од сензационалистичког приступа и релативизације проблема, као и да поштују професионалне и етичке стандарде у извештавању.

Поред наведеног, посебан проблем је вршњачко насиље, које је било честа тема током 2022. године, а медији су извештавали о немалом броју случајева у којима су деца од вршњака трпела физичко и/или дигитално насиље, након чега су чак примана у здравствене установе и имала како физичке тако и психичке последице. Насиље међу вршњацима се дешава и од стране групе деце, а овај вид насиља не обухвата само физичко насиље међу вршњацима, већ је оно далеко шире, може бити вербално, психолошко, социјално, културно, сексуално... Стручњаци истичу да се ради о агресивности и деструктивности која за циљ има да се нанесе бол другој особи, да нема универзалних правила него је свака ситуација јединствена, да на насилно понашање може да утиче „модел“ стечен у оквиру породичних односа или социјалног окружења детата, али да оно може да буде и последица претпљеног насиља у породици или вршњачкој групи. Због свега овога је важно да се вршњачко насиље одмах препозна и да се правовремено реагује како би се избегле различите последице, које су у сваком случају негативне.

Да би се што ефикасније скренула пажња на све чешће а релативно нове облике насиља у дигиталном свету, право на телесну аутономију, сексуална и репродуктивна права, Повереник је заједно са УНФПА покренуо велику националну „Bodyright“ кампању „Твоје тело је твоје и на нету и у стварном свету“. О овој кампањи ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја.

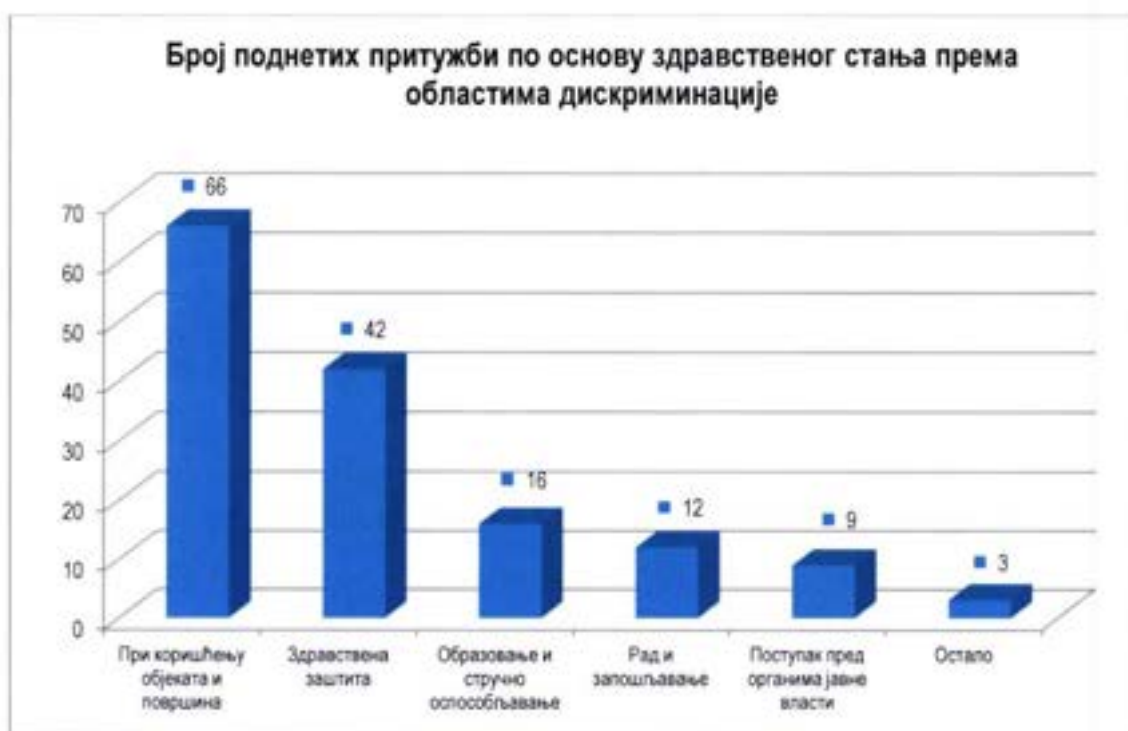
Једна од активности на коју Повереник константно указује када су у питању све узрасне групе становништва, а посебно деца и млади, јесте бављење спортом и свеобухватније укључивање што већег броја лица у различите спортске активности. Тако је, примера ради, овим поводом, Повереник управнику хале у једној локалној самоуправи која једина испуњава прописане услове, упутио препоруку мера да у сарадњи са општином, с обзиром да су халу користили претежно сениорски тимови, размотри могућност да се предвиди већи број термина за млађе групе уколико то не угрожава одвијање редовне наставе за ученике школе. У препоруци је између осталог указано да, полазећи од важности бављења спортом како одраслих тако и деце, као и одредаба Закона о спорту којим је између осталог прописано да је да свако има право да се бави спортом, а да

бављење спортом мора бити хумано, слободно и добровољно, здраво и безбедно, у складу са природном средином и друштвеним окружењем, фер, толерантно, етички прихватљиво, одговорно, независно од злоупотреба и циљева који су супротни спортском духу и доступно свим грађанима под једнаким условима, без обзира на узраст, ниво физичких способности, степен инвалидности, пол и друго лично својство.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу старосног доба као личног својства, произилазе одговарајуће препоруке које су дате у сажетку овог извештаја.

Дискриминација на основу здравственог стања

Здравствено стање као основ дискриминације у пракси Повереника је током 2020. и 2021. године био најчешћи основ који су грађани наводили у притужбама, што је било и очекивано имајући у виду здравствену кризу изазвану коронавирусом. Током 2022. године ова здравствена криза била је смањеног интензитета у односу на претходне године, а то је корелирало (не нужно у вези са) са мањим бројем притужби грађана по овом основу у односу на претходне две године. Наиме, током 2022. године поднето је укупно 148 притужби, тако да се здравствено стање као основ дискриминације налази на трећем месту по броју поднетих притужби. Здравствено стање се као основ дискриминације неретко наводи у комбинацији са још неким личним својством и то најчешће инвалидитетом и старосним добом.

Највише притужби током године је поднето у области која се односи на пружање јавних услуга или при коришћењу објеката и површина, затим у области здравствене заштите, образовања и стручног усавршавања, у поступку запошљавања или на послу, након чега следи поступак пред органима јавне власти.

Неки од уочених помака:

- проценат поступања по датим препорукама је прилично висок;
- обезбеђен већи број ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање;
- уведена вакцинација против обољења изазваних хуманим папилома вирусима (ХПВ) за популацију деце оба пола;
- већи број реновираних и нових здравствених установа;
- већи број охрабрених жена да пријаве акушерско насиље;
- повећан број послодаваца који су донели свој кодекс равноправности;

Као неки од кључних проблема могу се издвојити:

- и даље присутан одустанак од притужби и страх од последица пријављивања и/или откривања здравственог стања послодавцу и/или другима (ХИВ статуса, Ф дијагнозе, заразне болести и сл);
- неузимање у обзир здравственог стања запосленог и распоређивање на радно место које одговара радној способности запосленог код једног броја послодаваца;
- проблем праћења ретких болести и пратећих здравствених услуга кроз здравствени систем;
- недовољан обухват лековима новије генерације;
- неоправдано мали број трансплантација због недостатка правног оквира у случајевима пресађивања људских органа и ткива са умрлих лица;
- број обављених превентивних и скрининг прегледа уз недовољно повећање броја послодаваца који за своје запослене обезбеђују ове прегледе;
- недостатак међусекторских услуга здравствене и социјалне заштите и недовољни капацитети за пружање палијативне неге и збрињавања.

Када се ради о дискриминацији на основу здравственог стања, важно је напоменути да је у пракси Повереника, приликом извођења доказа у појединим поступцима, уочено да је код лица која траже заштиту присутан страх од виктимизације због подношења притужбе односно последица пријављивања дискриминације, због чега појединци одустају од вођења поступка или у датом року не изврше допуну притужбе или предложени сведоци одбију да дају исказ. Овакав страх или обесхрабреност да се пријави дискриминација, најчешће се дешава када су у питању лична својства: здравствено стање - због потребе даљег лечења; сексуална оријентација и родни идентитет – због страха од осуде околине, као и када је у питању дискриминација по основу пола у области рада и запошљавања, када се у највећем броју случајева ради о женама. Ова чињеница утиче на смањење броја пријављених, откривених и санкционисаних повреда права, што показују и бројна истраживања јавног мњења. Када су у питању особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, стигма и дискриминација један је од основних проблема са којима се суочава ова рањива група, не само код нас већ и у свету, а отежавајућу околност представља то што жртве дискриминације често нису вољне да уђу у процес доказивања почињене дискриминације, посебно услед ризика да ће њихов статус постати познат широј заједници, чиме ће се повећати ризик да додатно буду изложени и виктимизацији.

Потребно је имати у виду да је Ковид - 19 криза у претходном периоду покренула многа питања и у великој мери утицала на отежан приступ здравственој заштити свих грађана, али нарочито оних којима је остваривање здравствене заштите неопходно у континуитету, чешће или интензивније. Ту спадају особе са инвалидитетом, старији, хронични болесници, онколошки пацијенти, оболели од ретких болести, особе које се лече дијализом, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, деца, трансродне особе и други. У бројним истраживањима која су се односила на период пандемије, између осталог се наводи да су ове групе становништва у том периоду осетиле забринутост за сопствену и будућност своје породице, да је највећи број имао потешкоће са одласком на редовне терапије, ограниченим пружањем услуга, измењеним процедурама функционисања сервиса подршке, недостатком извора информисања, додатним трошковима произашлим из кризне ситуације, као и до опадања нивоа поверења.

О неопходности обезбеђивања приступа редовним здравственим услугама и терапијама, прегледима и психолошкој подршци како током криза, тако и у некризним периодима, било је речи и на конститутивној седници Одбора за здравље и социјалну политику Сталне конференције градова и општина, на којој је указано да је

Повереник различитим мерама, препорукама, мишљењима и иницијативама током ванредног стања али и касније надлежнима указивао на бројне проблеме и предлагао решења како би грађанима у осетљивијем положају била пружена потребна подршка. Такође је истакнут значај и улога преношења стечених искустава за унапређење одговора на потребе за посебно угрожене групе становништва на локалном нивоу.

Међу посебно угроженим делом популације када је у питању остваривање здравствене заштите током пандемије, у бројним извештајима се помињу хронични болесници, онколошки пацијенти, особе које се лече дијализом, оболели од ретких болести, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, деца, трансродне особе и други. Тако је у извештају *Human rights and HIV/AIDS Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights*¹²⁶, Високи комесар Уједињених нација за људска права препоручио радње које су неопходне за постизање друштвених циљева које је усвојила Генерална скупштина у својој Политичкој декларацији о ХИВ-у/ АИДС-у, и то: укидање неједнакости и усмеравање ка окончању АИДС-а до 2030. године; уклањање казних законских и политичких оквира; смањење стигме и дискриминације; и решавање родних неједнакости и родно заснованог насиља. Дискриминација према особама које живе са ХИВ-ом у здравственим установама је широко распрострањена, са уделом људи који живе са ХИВ-ом у распону од 1,7% до чак 21% у 13 земаља који су пријавили ускраћивање здравствених услуга најмање једном у претходних 12 месеци. У најмање 1/3 земаља које су извештавале, више од 10% испитаника у свим кључним популацијама избегавало је да потражи здравствену заштиту, нарочито корисници/е дрога. Недавно истраживање о интерсекционалности и сексуалном раду показало је да

¹²⁶Human rights and HIV/AIDS, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022, доступно на интернет страници: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/337/67/PDF/G2233767.pdf?OpenElement>

се родно разнолике заједнице суочавају са вишеструким и укрштаним облицима дискриминације на основу сексуалне оријентације, родног идентитета, пола, расе, здравственог статуса, употребе дрога, укључености у сексуални рад, социоекономског статуса и других основа који ометају напредак у окончању АИДС-а.

Са каквим се проблемима суочавају особе које живе са ХИВ-ом, говори и пример из праксе Повереника коме се обратила ХИВ позитивна особа која је била на издржавању казне затвора а која је, по сопственим наводима, за то време три пута остала без антивирусне терапије и морала самостално да набавља лекове иако осуђена лица имају право на здравствену заштиту.

Из обраћања грађана Поверенику такође се види да су потребе за здравственом заштитом и даље увећане иако је здравствена криза током 2022. године јењавала, посебно имајући у виду да су током здравствене кризе капацитети система били пре свега усмерени на ковид пацијенте, као и да је сама криза условила у извесном смислу погоршање здравственог стања појединаца. Грађани су Поверенику указивали на проблеме који се односе на резултате брзих антигенских тестова који су урађени у приватним лабораторијама, а чији се резултати нису могли видети у дигиталним зеленим сертификатима или са трајањем појединих мера, попут забране уласка у јавне објекте и након званичног престанка таквих ограничења. Такође, као неопходно се показало и обезбеђивање приступачних здравствених објеката и медицинске опреме, као и постојање јасних и ефикасних процедура пружања потребних услуга из области здравствене заштите. У појединим случајевима грађани су указивали и на несензибилисаност здравственог особља за рад са пацијентима који болују од одређених врста болести.

Тако се Поверенику обратила странка у име своје пријатељице и њене кћерке чије је стање било алармантно и захтевало хитно здравствено збрињавање, које је одбило да пружи више здравствених установа иако се пацијенткиња налазила у чекаоници од претходне ноћи. Наведено је и да медицинска документација није пратила пацијенткињу, него се од мајке-пратиље очекивало да је достави а пацијенткињу одведе на кућно лечење, јер болница „нема довољно особља“. Након хитне интервенције Повереника, односно контактирања центра за социјални рад и клинике, пацијенткиња је ипак примљена на интензивну негу јер је била животно угрожена, а о случају је обавештено и Министарство здравља ради предузимања свих потребних мера и евентуалног надзора над радом конкретних установа здравствене заштите. Овакви случајеви у пракси Повереника се спорадично дешавају и решавају, управо овако, без вођења поступка, јер се ради о животној угрожености грађана, па би вођење поступка било без сврхе и не би решило проблем. Институције за заштиту људских права између осталог треба да пруже и овакву врсту подршке у неодложним ситуацијама.

Повереник је у поступку поводом притужбе поднете против физиотерапеутског центра због дискриминације на основу здравственог стања и инвалидитета, донео мишљење да су одбијањем пружања услуге због чињенице да подносилац притужбе има аутизам повређене антидискриминационе одредбе.

У притужби је наведено да подносилац има аутизам, да га је заболело раме, те да га је исте вечери прегледао ортопед и да му је констатована упала, преписана терапија и дата препорука да се у лечење укључи и физијатар. Позвао је физиотерапеутски центар како би заказао преглед, а када је рекао да се ради о особи са аутизмом, речено му је „*да они са таквим пацијентима не раде и да не може да закаже преглед*“. Повереник је утврдио дискриминацију и дао препоруку по којој је поступљено.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/404-22-diskriminacija-na-osnovu-zdravstvenog-stanja-u-oblasti-pruzanja-usluge/>

Подносиоци притужби указују и на повреду достојанства пацијената. Тако је, примера ради, у поступку поводом притужбе против докторке утврђено да је докторка у својој изјави у поступку пред заштитником права пацијената непотребно указала да пацијент има и хроничне болести са листе душевних поремећаја и поремећаја понашања, чиме је повредила достојанство подносиоца притужбе, због чега је утврђена дискриминација и дата препорука по којој је поступљено.¹²⁷

У последњих неколико година жене широм света су се огласиле наводећи да трпе акушерско насиље у гинеколошко-акушерским установама. Светска здравствена организација је 2015. године објавила извештај на основу сведочења жена о искуствима у гинеколошко-акушерским установама и утврдила да постоје бројни случајеви непоштовања и злостављања током порођаја у установама, који укључују директно физичко злостављање, понижавање и вербално злостављање, принудне медицинске процедуре (укључујући стерилизацију), недостатак поверљивости, кршење права на информисани пристанак, излагање болу и патњи јер се женама не дају лекови против болова. Због примера грубог нарушавања приватности, одбијања пријема у здравствене установе и занемаривања жена током порођаја које је имало за последицу угрожавање живота и стварање компликација које се могу избећи (више од 1/3 смртних случајева мајки, 1/2 мртворођене деце, 1/4 неонаталних смрти), 2020. године Светска здравствена организација је објавила Водич за негу приликом порођаја.¹²⁸

Ова тема је и у Србији постала актуелна почетком 2022. године, када су две жене пријавиле случајеве надлежним органима, након чега су и друге жене биле охрабрене да наводе своје примере. О акушерском насиљу писало се и на друштвеним мрежама, где су жене сведочиле о нехуманом и деградирајућем опхођењу од стране медицинског особља, злостављању и везивању приликом порођаја, а посебну трауму и нехумано поступање наводиле су пацијенткиње које су преживеле побачај. Како акушерско насиље представља и облик родно засноване дискриминације, на ову тему је одржан састанак са удружењем *Здраво право* које чине четири организације цивилног друштва – Правни скенер, Храбриша, Романи Цикна и Дијалог, на коме су размотрене могуће активности у циљу спречавања случајева акушерског насиља.

¹²⁷Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/438-22-diskriminacija-na-osnovu-zdravstvenog-stanja-pri-organizaciji-usluge/>

¹²⁸Третман жена у гинеколошко-акушерским установама, Марина Мијатовић, Јелена Станковић и Ивана Соковић Крсмановић, Београд, август 2022, доступно на интернет страници: <https://mimilegal.com/izvestaj-Akusersko-nasilje.html>

На основу навода из дописа упућених Поверенику, као и доступних истраживања обавештења и информација добијених путем медија, а поводом све већег броја жалби и приговора трудница и породилја на неадекватан третман током трудноће и порођаја, упућена је препорука мера гинеколошко акушерској клиници.

Повереник је упутио препоруку гинеколошко акушерској клиници Народни фронт да у оквиру својих овлашћења предузме неопходне мере како би се обезбедило да женама приликом пружања здравствене услуге у установи, током трудноће и порођаја, буде обезбеђен највиши стандард здравствене заштите и хуман третман у складу са прописима и утврђеним стручним стандардима.

У препоруци је указано на чињеницу да се, из обраћања овом органу, доступних истраживања у овој области, као и обавештења и информација добијених путем медија, у последње време уочава све већи број жалби и приговора трудница и породилја на неадекватан третман током трудноће и порођаја. Указано је и на алармантне резултате истраживања Порођај током пандемије¹²⁹ који позивају на хитну реакцију, значај здравствене установе која има важну улогу и препозната је у нашој земљи и у региону, као и на неопходност унапређења квалитета здравствене заштите и здравља трудница и породилја.

Такође, Поверенику су се обратиле жене које су се порађале у породилишту у оквиру КБЦ „Драгиша Мишовић“ и навеле да су претрпеле психичко малтретирање од стране бабице у току порођаја јер се према њима понашала изузетно агресивно и непријатно, да су се осећале понижено и трауматизовано, нису могле да добију информације у вези са порођајним током и да је у току порођаја, једној од њих у тренутку када јој је доктор налегао на стомак рекла „Угушила се дабогда“. С обзиром да је обраћање било анонимно Повереник се обратио директору клинике да утврди чињенице и околности.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ginekolosko-akuserskoj-klinici-narodni-front/>

Према подацима Регистра за рак Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, током 2020. године регистровано је 1087 новооболелих жена од рака грлића материце, а 453 жене су умрле од ове малигне локализације. На основу најновијих процена Европског информационог система за 2020. годину, жене у Србији се са стопом оболевања од 26,3 на 100.000, налази на петом месту у Европи после Црне Горе, Румуније, Естоније и Литваније. Стопе умирања од рака грлића материце су високе, морталитет је 9,1 на 100.000 жена. Имајући у виду ове податке, похвално је да се Република Србија убраја у невелик број земаља у којима је уведена вакцинација против обољења изазваних хуманим папилома вирусима (ХПВ) о трошку Републичког фонда за здравствено осигурање, од половине 2022. године, за популацију деце оба пола (девојчице и дечаки). Ова вакцина је, преко мреже института и завода за јавно здравље дистрибуирана у домове здравља, за спровођење препоручене имунизације, а омогућени су и други прегледи и тестови. Основна порука Института за јавно здравље свим женама је да је рак грлића материце малигна болест која се може спречити што је и слоган 17. Европске недеље превенције рака грлића материце.¹³⁰

¹²⁹Истраживање: Порођај током пандемије, Центар за Мама, јануар 2022, доступно на интернет страници: <http://centarzamama.rs/blog/2022/01/17/rezultati-istrazivanja-porodaj-izom-pandemije/>

¹³⁰Више на: <https://www.bahf.org.rs/index.php?content=2383>

Поздрављајући овакве активности, Повереник редовно, у складу са обраћањима грађана, Републичком фонду за здравствено осигурање указује на потребу за изменама и допунама листе лекова које се издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања, како би корисницима били доступни лекови новије генерације и ефикаснија помагала.

Повереник је у току 2022. године упутио РФЗО-у **Иницијативу за измену и допуну Правилника о листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања**¹³¹, у циљу стављања одређеног броја контрацептивних средстава на одговарајуће листе, на терет обавезног здравственог осигурања. Повереник већ годинама указује на важност сексуалног и репродуктивног здравља, што између осталог подразумева и обезбеђивање услуга планирања породице, одржавања трудноће и других услуга здравствене заштите. Када су у питању млађе генерације, велики значај имају програми у вези са раним развојем деце и младих, сексуално образовање и доступност средстава за одржавање сексуалног здравља на читавој територији, у којој је већ констатован низак степен употребе контрацептивних средстава и недостатак знања о савременим методама контрацепције.

РФЗО је у свом одговору истакао да се на Листи лекова налази више различитих оралних контрацептивних лекова који се обезбеђују на терет средстава обавезног здравственог осигурања, да је поднет захтев за стављање на Листу лекова лека *LEVOSERT (levonorgestrel), intrauterini dostavni sistem, blister*, који се налази у поступку разматрања, као и да ће РФЗО наставити са активностима у погледу доступности лекова на терет средстава обавезног здравственог осигурања.

Повереник се поново обратио РФЗО указујући да би било важно да се обезбеди да контрацептивна средства са Листе А1 пређу на Листу А како би жене добиле квалитетнија и разноврснија контрацептивна средства за минималну партиципацију од 50 динара, имајући у виду да је тренутна партиципација мала (10-25%) те да лекови коштају више стотина динара чак до више од 1.000 динара. Иако се не може занемарити важност утврђене партиципације, наглашено је да то ипак не чини доступним ова контрацептивна средства, посебно за сиромашније слојеве друштва.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/418-22-inicijativa-za-izmenu-i-dopunu-pravilnika-o-listi-lekova/>

Када се посматра позитивна листа лекова и проблеми са којима се различити пацијенти суочавају, потребно је поменути оболеле од ретких болести. Наиме, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ је поводом Међународног дана ретких болести објавио да се процењује да у свету око 300 милиона људи живи са неком ретком болешћу, а да Европска комисија процењује да у Србији око 6-8% становника (400.000) живи са неком дијагнозом ретке болести. Анализом података добијених из здравствених установа у Србији са секундарног и терцијарног нивоа здравствене заштите, током 2020. године болнички је лечено 14.913 особа са дијагнозом ретке болести. Ове болести (које укључују преко 6.000 различитих обољења) се јављају код мање од пет особа на 10.000 становника, карактерише их прогресиван ток и често рани смртни исход. Оболели од

¹³¹ „Службени гласник РС“, бр. 40/22

ретких болести и њихове породице често се сусрећу са различитим тешкоћама, природни ток многих ретких болести је непознат, многе се касно дијагностикују или остају недијагностиковане, што додатно отежава њихову идентификацију и евиденцију, због чега многе ретке болести остају „невидљиве”. С обзиром да за већину ових болести није позната етиологија и патогенеза, развијен је мали број лекова, за свега 5% ретких болести постоји регистрована терапија. Лекови су углавном веома скупи и теже доступни, а када не постоји терапија, оболелима је неопходан неки други вид лечења (симптоматска терапија, витамини, суплементи, физикална терапија, медицинско-техничка помагала, палијативно збрињавање). Један од проблема са којима се оболели од ретких болести срећу је и недостатак информација о самој болести, као и информације коме и где да се обрате за медицинску, правну и психосоцијалну помоћ. Из наведених разлога је у наредном периоду планирано, поред МКБ-10 шифре, увођење и Орпха нет шифре, што би требало да унапреди праћење ретких болести и пратећих здравствених услуга кроз здравствени систем, како наводи Институт за јавно здравље.

Повереник је примио више притужби грађана оболелих од цистичне фиброзе, због кашњења у примени лека Трикафта. Након обраћања РФЗО, Повереник је обавештен да је тај фонд за потребе здравствених установа из Плана мреже, спровео рестриктивни поступак и успоставио систем динамичне набавке лекова за лечење ретких болести, којим је извршена и набавка лека Кафтрио и лека Ивакафтор-Калидеко, који спадају у групу лекова за лечење цистичне фиброзе. На овај начин су здравствене установе добиле тражене количине наведених лекова. Међутим, почетком новембра, примање терапије је померено јер добављач није имао увозну дозволу за промет лека. Потребне количине лека су убрзо набављене.

Такође у 2022. години Поверенику су се обратили грађани указујући на проблем у вези са трансплантацијом органа, наводећи да је у 2021. години урађено само пет трансплантација, док је осам година раније нпр. извршено 46 трансплантација. На листи чекања је велики број људи због чега је покренута и петиција *Донаторство је херојство*. Указали су да проблем превасходно представља чињеница да су одређене одредбе Закона о пресађивању људских органа и Закона о људским ћелијама и ткивима проглашене неуставним због чега су крајем 2021. године, од када је одлука Уставног суда објављена, „све трансплантације обустављене”, као и да се сви са листе чекања осећају дискриминисано и одбачено. С тим у вези, Повереник се обратио Министарству здравља да предузме мере из своје надлежности имајући у виду Одлуку Уставног суда и чињеницу да је министарство овлашћени предлагач оспорених закона који још увек нису измењени.

Поред наведеног, грађани се Поверенику неретко обраћају због дискриминације на основу здравственог стања у области рада и запошљавања, постављајући питања о правима и обавезама послодаваца и запослених. Нека од питања се односе на право послодавца да приликом запошљавања захтева уверење о здравственој способности, доказима о боловању, односно дознакама, праву жена да се након породилског одсуства врате на раније радно место и сл, а у наставку су дати илустративни примери.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе поднете против послодавца због дискриминације по основу здравственог стања, у којој је наведено да је подносилац притужбе „кажњен“ недобијањем бонуса који су добили „чак и они запослени који имају дисциплинске прекршаје“, само зато што је био на боловању у трајању од 15 дана. Анализом одлуке послодавца је утврђено да су из права на остваривање бонуса изузети само запослени који су као и подносилац притужбе били одсутни са рада због болести, док други нису. Дато је мишљење да је послодавац повредио одредбе закона и препоручено му је да отклони последице дискриминаторног поступања. Издато је решење о опомени, поступак је у току.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/977-21-prituzba-protiv-poslodavca-zbog-diskriminacije-po-osnovu-zdravstvenog-stanja/>

У поступку поводом притужбе запосленог на основу здравственог стања против послодавца наведено је да је послодавац донео решење којим запосленом није дозволио да настави рад од куће и након престанка пандемије коврона вируса. У току поступка је утврђено да се код запосленог у досијеу не налази ниједан доказ као што је лекарски налаз, мишљење или потврда лекара који би указивали да је приликом организације рада потребно узети у обзир здравствено стање запосленог. Повереник је дао мишљење да послодавац није дискриминисао подносиоца притужбе.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/631-21-prituzba-aa-protiv-bb-vrsiteljke-duznosti-direktora-os-c-c-mi-zbog-diskriminacije-na-osnovu-zdravstvenog-stanja/>

У притужби против једног рудника је наведено да је запослени након више година рада код истог послодавца, после задобијене повреде на раду, премештен на лакше радно место али да посао који обавља може да доведе до погоршања његовог здравственог стања, због чега се усмено и писмено обраћао послодавцу. Имајући у виду да уз притужбу нису достављени докази, односно лекарски налази да је дошло до погоршања здравственог стања, нити је вршена нова процена радне способности, могло се закључити да подносилац притужбе обавља послове који уважавају ограничења наведена у решењу. Повереник је донео мишљење да нису повређене антидискриминационе одредбе, али је послодавцу указао да су бројна истраживања показала да је, без обзира што се процес рада све више аутоматизује развојем нових технологија, у центру сваког успешног привредног субјекта увек човек и његове способности, компетенције и потенцијали који се у пуној мери могу остварити уколико су испуњени предуслови који се односе на задовољство на радном месту, заштиту безбедности и здравља на раду, социјалну сигурност и висину зараде. Када постоје могућности за премештај на друго радно место које би додатно олакшало рад запосленом који већ има утврђена ограничења у погледу радне способности, такав захтев би требало размотрити. Повереник је такође указао да је послодавац у обавези да запосленог распореди на одговарајуће радно место, уколико би нова процена радне способности показала да је код запосленог дошло до погоршања здравственог стања и нових ограничења, у складу са решењем надлежног органа.¹³²

¹³²Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/536-22-diskriminacija-na-osnovu-zdravstvenog-stanja-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja/>

У притужби против послодавца наведено је да је запосленој радни однос отказан због чињенице да је била приморана да отвори боловање због неге болесног детета. У складу са правилом пребацивања терета доказивања, у току поступка послодавац није доказао да су у конкретном случају постојали објективни разлози за отказивање уговора о раду који нису у узрочној вези са чињеницом да је подносиатеља притужбе отворила боловање ради неге болесног детета, због чега је Повереник донео мишљење да је послодавац повредио одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио послодавцу да отклони последице дискриминаторног отказа уговора о раду, упозна запослене са мишљењем као и да убудуће не крши прописе о забрани дискриминације. Послодавац је поступио по датим препорукама тако што је ставио ван снаге решење о отказу и са мишљењем Повереника упознао све запослене.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/730-21-misljenje-povodom-prituzbe-aa-protiv-poslodavca-zbog-diskriminacije-po-osnovu-bracnog-i-porodicnog-statusa/>

Имајући у виду бројне примере из праксе Повереника који се односе на дискриминацију у вези са здравственим стањем у области рада и запошљавања, може се закључити да је, како је Повереник и раније указивао, са једне стране, потребно спроводити ефикасније инспекцијске контроле, али је корисно и да што више послодавца буде укључено у дебате и обуке о прописима о раду, заштити здравља и безбедности на раду, забрани дискриминације и потреби унапређивања равноправности у радном окружењу. Примена начела забране дискриминације у области рада и запошљавања представља важан сегмент добре пословне етике, као и средство које може донети значајну пословну добит, кроз повећану продуктивност и иновативност. Равноправно радно окружење и забрана дискриминације су у нераскидивој вези са друштвено одговорним пословањем. Уважавање различитости код послодавца повећава капацитет за иновативност и пословни успех послодавца јер разноликост запослених ствара капацитет за сагледавање проблема из различитих углова.

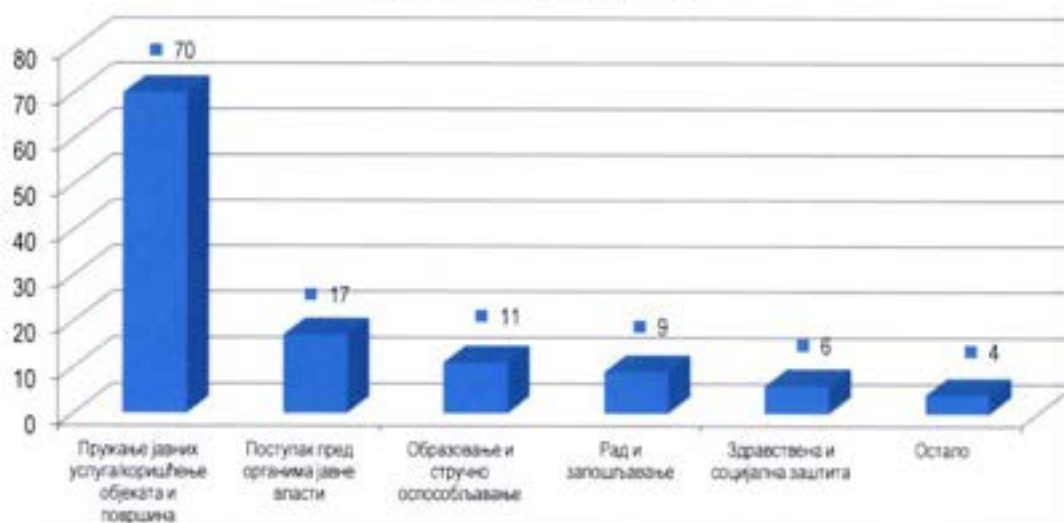
На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу здравственог стања, произилазе одговарајуће препоруке које су дате у сажетку овог извештаја.

Дискриминација на основу инвалидитета

Особе са инвалидитетом у Републици Србији, слично као и у другим европским државама, представљају једну од најугроженијих група у свим областима друштвеног живота. Имајући у виду бројност и разноврсност проблема са којима се свакодневно суочавају, распрострањеност стереотипа и предрасуда, као и социјални и економски положај у коме се налазе, особе са инвалидитетом су у већем ризику од дискриминације, а неретко су изложене и вишеструкој и интерсекцијској дискриминацији.

Током 2022. године Поверенику је поднето 117 притужби због дискриминације на основу инвалидитета, што са 13,6% чини четврти основ по учесталости навођења у притужбама.

Број поднетих притужби по основу инвалидитета према областима дискриминације

Највећи број притужби поднет је због дискриминације приликом пружања услуга или при коришћењу објеката и површина (70), затим у поступку пред органима јавне власти (17), области образовања и стручног усавршавања (11), рада и запошљавања (9), здравствене и социјалне заштите (6) и др. Организације цивилног друштва су поднеле највећи број притужби око 50%, а што се тиче физичких лица у приближно истом броју су се обраћали мушкарци и жене.

Неки од уочених помака:

- проценат поступања по датим препорукама је годинама највећи по овом основу;
- унапређена приступачност бирачких места;
- повећан број приступачних објеката органа јавне власти, посебно здравствене заштите;
- обезбеђен већи број ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање;
- унапређен рад Преводачког сервиса за српски знаковни језик при Градској организацији глувих Београда;
- поједине јединице локалних самоуправа увеле ученичке и студенске стипендије под повољнијим условима за ученике и студенте са инвалидитетом;
- усвојена Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници, међутим ефекти ће се видети у наредном периоду;
- Национална служба за запошљавање спровела више јавних конкурса за подстицање запошљавања особа са инвалидитетом, од субвенција зараде, рефундације трошкова подршке, организовања спровођења јавних радова у којима се ангажују незапослене особе са инвалидитетом и др.

Као неки од кључних проблема могу се издвојити:

- притужбе претежно подносе организације цивилног друштва, док је мањи број појединаца односно физичких лица који се обраћају Поверенику;
- особе са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама и даље су изложене ризику да буду лишене пословне способности, а посебно забрињава лош положај

особа с менталним и интелектуалним сметњама у установама социјалне заштите домског типа;

- недовољно запошљавање особа са инвалидитетом посебно у јавном сектору, услед ослобађања од ове обавезе уплаћивањем у буџет;
- процес инклузивног образовања је отежан због неадекватног/неравномерног обезбеђивања права и услуга из области социјалне заштите;
- неравноправно остваривање услуга социјалне заштите у зависности од нивоа развијености локалне самоуправе и броја лиценцираних пружаоца;
- недовољна приступачност високог образовања за студенте са инвалидитетом;
- недовољан број тумача за знаковни језик;
- несагледавање потреба целокупног система социјалне заштите и системског уређивања ове области што доводи до слабљења капацитета установа и „сагоревање“ запослених.

Иако је у току 2022. године спроведен Попис становништва, у тренутку израде извештаја нису били доступни нови подаци о броју особа са инвалидитетом у Србији. Према подацима пописа из 2011. године, 571.780 грађана и грађанки идентификовано је као особе са инвалидитетом, што представља око 8% укупне популације. Међутим, овоме треба додати да је за 119.482 грађана статус инвалидитета непознат, што представља додатних 1,66% укупне популације. Од укупног броја особа са инвалидитетом, више од 58% чине жене, док је мушкараца мало мање од 42%. Просечна старост особа са инвалидитетом је 67 година.¹³³

Пракса Повереника, али и бројни домаћи и међународни извештаји указују на сложеност проблема са којима се особе са инвалидитетом сусрећу – многи јавни објекти и површине им нису приступачни, отежана је комуникација и приступ информацијама, наилазе на потешкоће приликом остваривања бирачког права, итд. Особе са интелектуалним тешкоћама и даље су изложене ризику да буду лишене пословне способности, а посебно забрињава лош положај особа с менталним и интелектуалним сметњама у установама социјалне заштите домског типа. О томе сведоче и подаци организација цивилног друштва. Тако су се грађани, примера ради, организацији Комитет правника за људска права ЈУКОМ која пружа бесплатну правну помоћ, у вези са забраном дискриминације најчешће обраћали управо због повреда права по основу инвалидитета (43,3%).

Имајући у виду да приступачност, како архитектонска тако и информациона и комуникациона, представља један од основних предуслова за равноправно учешће особа са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота, Повереник континуирано упозорава на неопходност остваривања принципа универзалног дизајна кроз редовне и посебне извештаје, давањем саопштења и упозорења, али и упућивањем иницијатива и препорука мера за остваривање равноправности и поздравља све активности које органи јавне власти предузимају на овом пољу, јер се стално и ради на уклањању препрека.

Потребно је подвући чињеницу да је током 2022. године Поверенику упућено 70 притужби због неприступачности, што чини 60% укупног броја притужби поднетих по

¹³³Положај особа са инвалидитетом у Србији – Нулти извештај, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом МДРИ-С, Београд, октобар 2022, стр. 13, доступно на интернет страници: <https://www.mdris.org/public/documents/upload/Polozaj%20osoba%20sa%20invaliditetom%20u%20Srbiji.pdf>

овом основу. Пуну приступачност свих објеката и површина није једноставно достићи, али је нужно да она буде стално у врху приоритета и да објекти у јавној употреби буду што пре приступачни, нарочито установе здравствене и социјалне заштите, образовне институције, судови. Са сличним проблемима суочавају се и развијеније земље региона, те је тако у посебном извештају словеначког тела за равноправност оцењено да је само 26% свих средњошколских објеката у овој држави прилагођено особама са смањеном покретљивошћу.¹³⁴

У поступку по притужби против опште болнице због неприступачности дечијег одељења, Повереник је утврдио повреду права и болници препоручио да обезбеди тоалетна колица за одржавање личне хигијене пацијената са инвалидитетом, као и да до обезбеђивања пуне приступачности, било новим распоредом унутар објекта или на други начин, организује рад и предузме све потребне мере у циљу обезбеђивања приступачности овог одељења.

Болница је обавестила Повереника да је у оквиру објективних могућности предузела мере у циљу обезбеђивања приступачности као и да је обезбедила тоалетна колица.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/695-21-misljenje-po-prituzbi-protiv-opste-bolnice-zbog-diskriminacije-po-osnovu-invaliditeta/>

У другом предмету упућена је препорука мера дому здравља¹³⁵ да новим распоредом ординација или на други начин организује рад и предузме све потребне мере у циљу обезбеђивања приступачности свих услуга здравствене заштите. У препоруци је, између осталог, указано да је у складу са прописима неопходно да здравствене установе као јавни објекти од значаја за све грађане, па тако и особе са инвалидитетом, особе које се отежано крећу или не могу самостално да се крећу без помоћи другог лица или помагала, старији суграђани, родитељи са малом децом и сл, буду у потпуности приступачни, односно да се организација рада уреди на начин да све услуге, посебно услуге здравствене заштите буду доступне свим грађанима без обзира на инвалидитет, здравствено стање, старосно доба и сл. Истакнуто је да се мере које корисници јавних објеката и површина треба да предузму, првенствено односе на идентификовање и уклањање баријера које ометају или отежавају приступ објекту. Из ове препоруке је јасно да се у неким случајевима приступачност бар делимично или привремено може постићи и прерасподелом радног времена или другачијом организацијом радног простора, односно за друштвену кохезију и бољи положај грађана потребно је стално показивати добру вољу и спремност на проактивно деловање, а не да се чека да неко други решава проблеме у органу, институцији, локалној заједници, држави или да се проблем пребацује са ненадлежног на „можда“ надлежан орган.

Од значаја за остваривање права особа са инвалидитетом је и равноправан приступ свим информацијама и комуникацијама. У Закључним запажањима Комитета за права особа са инвалидитетом, овај комитет је препоручио Републици Србији да развије свеобухватан план за обезбеђивање приступачности уз ефикасан надзор и мапу пута која ће поставити полазне тачке за уклањање постојећих препрека; да промовише универзални дизајн за све зграде, јавне сервисе и јавни транспорт, као и приступачност

¹³⁴Special Report: Accessibility of Secondary Schools for Persons with Reduced Mobility, Advocate of the Principle of Equality Republic of Slovenia, 2022, стр. 5, доступно на интернет страници: <https://zagovornik.si/en/what-we-do/#special>

¹³⁵Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-domu-zdravlja-kaludierca/>

информација и медија, посебно електронских медија, у складу са Општим коментаром број 2. У том смислу, између осталог, препоручено је Републици Србији да повећа титловање и превођење на знаковни језик у медијима као и да укључи организације особа са инвалидитетом у овај процес.

Повереник је у току 2022. године упутио препоруку мера Јавној медијској установи „Радио телевизија Србије“ да као национални јавни сервис настави емитовање информативног програма на начин доступан особама са инвалидитетом. Поводом сазнања до којих је дошао Повереник да Јавни медијски сервис разматра могућност укидања превода информативног програма на знаковни језик, упућена је препорука мера у којој је истакнуто да је приступачност основни предуслов за пуну инклузију особа са инвалидитетом, која не треба да буде индивидуална ствар и проблем особа са инвалидитетом, већ циљ целокупног друштва.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mara-radio-televizij-srbije/>

Поред тога, поводом одржавања општинских избора 2022. године, Повереник је јавним медијским установама (РТС и РТВ) упутио препоруке мера да омогуће емитовање у приступачним форматима основних информација Републичке изборне комисије у вези са предстојећим изборима, односно да информације о изборима и предизборни програм учине доступним гледаоцима са оштећеним слухом посредством коришћења титлова и знаковног језика, како би се омогућило потпуно и правовремено информисање ових особа у циљу њиховог равноправног учешћа на изборима.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-rtb-predizborni-program/> и <https://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-rtv-predizborni-program/>

По овим препорукама је поступљено.

У погледу остваривања успешне комуникације са глувим и наглувим грађанима и њиховог укључивања у друштвени живот заједнице, посебно охрабрује информација да је рад Преводилачког сервиса за српски знаковни језик при Градској организацији глувих Београда (ГОГБ) унапређен набавком видео релејс и сервисом који је доступан глувим корисницима 24 сата дневно.¹³⁶

Комитет за економска, социјална и културна права УН је у *Закључним запажањима о трећем периодичном извештају Србије*¹³⁷, поред питања препознавања ускраћивања разумног прилагођавања за особе са инвалидитетом као облика дискриминације, неприступачности јавних објекта и јавног превоза, ограничене доступности услуга у заједници, стално ниског нивоа запослености и социјалне интеграције особа са инвалидитетом - посебну забриност исказао у вези континуиране сегрегације деце са сметњама у развоју у специјалним школама и одељењима, упркос постигнутом напретку. С тим у вези Комитет је препоручио даљи рад на ширењу могућности инклузивног образовања за сву децу.

Пракса Повереника такође указује на проблеме са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у процесу образовања, нарочито у погледу њихове инклузије и обезбеђивања адекватне подршке.

¹³⁶ Положај особа са инвалидитетом у Србији – нулти извештај, стр. 112

¹³⁷ Concluding observations on the third periodic report of Serbia, UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 6 April 2022, доступно на интернет страници: <https://digitalibrary.un.org/record/3969915?ln=en>

Повереник је донео мишљење у поступку поводом притужбе против мајке ученика због дискриминације на основу здравственог стања и инвалидитета другог ученика, који има сметње у развоју и наставу похађа по ИОП 2. На родитељском састанку, мајка ученика (против које је поднета притужба) је захтевала од директорке школе да дечака са сметњама у развоју измести у другу школу или посебну просторију уз речи „Зашто трпате такву децу у ову школу“. Донето је мишљење о повреди права и дата препорука да упути писано извињење подносиоцима притужбе и њеном сину.

По овој препоруци је поступљено.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/395-22-diskriminacija-na-osnovu-zdravstvenog-stanja-i-invaliditeta-u-oblasti-obrazovanja/>

За остваривање права на инклузивно образовање и укључивање у друштвене токове деце са инвалидитетом од великог значаја је доступност адекватних услуга социјалне заштите, као и континуитет у њиховом пружању. И поред препоруке мера коју је Повереник 2019 и 2021. упутио свим локалним самоуправама у вези са обезбеђивањем услуге личног пратиоца и даље има појединих примера да детету са инвалидитетом није обезбеђена ова услуга иако му је неопходна. Повереник је указао да није довољно да ова услуга буде прописана актом јединице локалне самоуправе, већ је потребно да буде практично обезбеђена у континуитету. О мишљењу и препоруци, као и покренутој стратешкој парници у вези обезбеђивања услуге личног пратиоца већ је било речи у ранијем делу овог извештаја. Поред тога, Повереник је поднео захтев суду да буде умешач у већ покренутој парници другог лица, због исписивања детета из предшколске установе и дискриминације на основу његовог здравственог стања и инвалидитета.

У току 2022. године Повереник је упутио Националном телу за акредитацију и обезбеђивање квалитета у високом образовању, као и Националном савету за високо образовање *Иницијативу за измену стандарда за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа*¹³⁸, а у циљу обезбеђивања приступачности и равноправних услова за стицање високог образовања за студенте из појединих друштвених група, првенствено за студенте са инвалидитетом. Наиме, Повереник је 2018. године овим телима поднео Иницијативу за измену тада важећих правилника, која у већини предложеног, није усвојена. С обзиром да су у међувремену донети нови правилници¹³⁹, Повереник је поново извршио њихову анализу и утврдио да стандарди за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа нису унапређени, те је упутио нову иницијативу. Поред ове иницијативе за унапређење положаја студената са инвалидитетом, Повереник је упутио и *Иницијативу за измену стандарда за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа* у погледу унапређивања родне равноправности и сузбијања родно заснованог насиља.¹⁴⁰

¹³⁸Детаљније на интернет презентацији Повереника за заштиту равноправности: <http://ravnopravnost.gov.rs/400-22-inicijativa-za-izmenu-standarda-za-akreditaciju-i-proveru-kvaliteta-visokoskolskih-ustanova-nacionalni-savet-za-visoko-obrazovanje/> и <http://ravnopravnost.gov.rs/419-22-inicijativa-za-izmenu-standarda-za-akreditaciju-i-proveru-kvaliteta-visokoskolskih-ustanova-nacionalno-akreditaliono-telo/>

¹³⁹ Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа, Правилник о стандардима и поступку за акредитацију студијских програма, Правилник о стандардима за почетну акредитацију високошколских установа и студијских програма, и Правилник о стандардима и поступку за спољашњу проверу квалитета високошколских установа

¹⁴⁰Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/426-22-inicijativa-za-izmenu-standarda-za-akreditaciju-i-proveru-kvaliteta-visokoskolskih-ustanova-navo/> и <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/425-22-inicijativa-za-izmenu-standarda-za-akreditaciju-i-proveru-kvaliteta-visokoskolskih-ustanova/>

свега 2% жена са инвалидитетом има високо образовање, у поређењу са 17,5% мушкараца са инвалидитетом и 29,6% жена без инвалидитета¹⁴²

Пракса Повереника указује на сличне налазе у Србији када је реч о проблемима са којима се суочавају особе са инвалидитетом како у погледу запошљавања, тако и одржавања запослења и напредовања на послу.

Повереник је водио поступак поводом притужбе раднице против трговинског ланца и руководитељке у малопродајном објекту тог привредног друштва. Подносиатељка притужбе је навела да је као особа са инвалидитетом приложила решење Националне службе за запошљавање (НСЗ) и да се договорила са пословођом на којој позицији ће бити распоређена. Истакла је да је на почетку договор испоштован али да је накнадно пребачена на друго одељење где се разболела и отишла на боловање. Након повратка са боловања пребачена је на теже радно место, а затим у други објект као испомоћ, а све то без узимања у обзир чињенице да је особа са инвалидитетом. Повереник је донео мишљење да су повређене одредбе закона и дао препоруку послодавцу да отклони последице дискриминаторног поступања тако што ће јој упутити извињење и размотрити могућност поновног радног ангажовања уз поштовање решења НСЗ.

Послодавац је обавестио Повереника да је упутио извињење подносиатељки притужбе као и да ће је позвати приликом наредне потребе за запошљавањем.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/791-21-prituzba-zbog-diskriminacije-na-osnovu-invaliditeta-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja/>

Поверенику су се грађани обраћали указујући и да се средства буџетског фонда за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом на годишњем нивоу не утроше или се враћају у буџет, да се особе са инвалидитетом не запошљавају у одговарајућем проценту у органима јавне власти, да је и поред мера активне политике запошљавања, њихово запошљавање врло отежано.

Имајући у виду да су и током 2022. године настављена обраћања грађана Поверенику у вези са остваривањем права на инвалидски додатак за одређене категорије пензионера, Повереник се поново обратио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и упутио *Иницијативу за измену и допуну Закона о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица*, како би и ратни војни инвалиди који су млађи од 65 година, а корисници су пензије, имали право на инвалидски додатак¹⁴³.

Током 2022. године Национална служба за запошљавање спровела је више јавних конкурса за подстицање запошљавања особа са инвалидитетом, од субвенција зараде, рефундације трошкова подршке, организовања спровођења јавних радова у којима се ангажују незапослене особе са инвалидитетом и др. Такође, Америчка агенција за међународни развој (USAID) и Форум младих са инвалидитетом покренули су

¹⁴²Equality and intersectional discrimination faced by persons with disabilities in the European Union, Joint Briefing for United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities regarding the review of the implementation of the CRPD by the EU, Equinet, February 2022, стр. 13, доступно на интернет страници: <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2022/02/02-14-Joint-Briefing-CRPD-Equality-and-intersectional-issues-faced-by-persons-with-disabilities-in-the-European-Union.pdf>

¹⁴³Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/1033-22-inicijativa-za-izmenu-i-dopunu-zakona-o-pravima-boraca-vojnih-invalida-civilnih-invalida-rata-i-clanova-njihovih-porodica/>

четворогодишњи пројекат „Посао по мери: Економско оснаживање особа са инвалидитетом“, који има за циљ стварање једнаког приступа при запошљавању особа са инвалидитетом и подстицање отворенијег и инклузивнијег тржишта рада. Поред тога, у погледу стручног усавршавања, као позитивна пракса у циљу јачања личних и професионалних компетенција жена са инвалидитетом у извештају Тима УН у Србији¹⁴⁴ оцењена је „Академија лидерства за жене са инвалидитетом“, прва тог типа, коју су током 2021. године завршиле 22 жене са инвалидитетом из 16 градова у Србији.

У бројним извештајима међународних и домаћих организација посебна забринутост изражена је због положаја особа са инвалидитетом, а нарочито деце, у установама социјалне заштите. Повереник континуирано указује на неопходност наставка процеса деинституционализације уз истовремени развој услуга социјалне заштите у заједници, ради унапређења положаја група становништва које су у већем ризику од дискриминације и омогућавања њиховог живота у најмање рестриктивном окружењу, обезбеђивањем адекватне континуиране подршке на локалном нивоу, како се не би десило да под велом остварења људских права они који нису у могућности да сами обављају све животне активности остану без икакве подршке.

Иако је у току 2022. године усвојена *Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период од 2021. до 2026. године*, Повереник је у свом мишљењу указао да овим стратешким документом није обухваћен развој целог система социјалне заштите. Између осталог, мерама предвиђеним за реализацију посебних циљева не успостављају се финансијске претпоставке за реализацију процеса деинституционализације, нити за његову одрживост. Стратегијом се такође не предвиђају активности које би се односиле на унапређење положаја и јачање капацитета неформалних неговатеља, сагледавање њихових потреба, увођење услуга подршке, обука за обављање послова, умрежавања. Несагледавање потреба целокупног система социјалне заштите и системског уређивања ове области, за последицу ће имати даље слабљење капацитета установа, додатно оптерећење и „сагоревање“ запослених, као и немогућност унапређења њиховог рада. Стога су јачање квантитативних и квалитативних капацитета у систему социјалне заштите ради омогућавања квалитетног мапирања потреба грађана, благовремено активирање свих облика подршке и помоћи, уз истовремени рад на јачању контролних механизма и увођење праћења и оцене квалитета услуга социјалне заштите, од кључног значаја за унапређење положаја особа са инвалидитетом које су у великој мери упућене и зависне од ових услуга система.

У *Извештају о напретку Републике Србије за 2022. годину* у процесу евроинтеграција истакнуто је да иако је релативно мали број деце смештен у институционалне установе, кршења права детета у великим установама за децу са сметњама у развоју и даље представљају забринутост. Деца са сметњама у развоју су презаступљена (70%) међу децом која живе у резиденцијалним установама већег обима.¹⁴⁵ Такође, неопходно је отклонити препреке за ангажовање асистената у настави за децу са сметњама у развоју као нове услуге у систему образовања.¹⁴⁶

¹⁴⁴2021 Results report, The United Nations Country Team in Serbia, 2022, стр. 11, доступно на интернет страници: https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-05/un-serbia-results-report-2021_0.pdf

¹⁴⁵Извештај за 2022. годину, Европска комисија, стр. 43

¹⁴⁶Извештај за 2022. годину, Европска комисија, стр. 111

У извештају Агенције ЕУ за основна права ФРА¹⁴⁷, између осталог, сагледана су кретања у имплементацији Конвенције о правима особа са инвалидитетом, уз оцену да је пандемија Ковид 19 додатно нагласила потребу за деинституционализацијом, будући да су особе са инвалидитетом изложене већим ризицима по ментално стање, нарочито када су у институционалним условима, услед већег ризика од друштвене изолације.¹⁴⁸ Такође, према подацима УНИЦЕФ-а, широм источне Европе и централне Азије, скоро 17 пута је већа вероватноћа да деца са сметњама у развоју буду институционализована у односу на другу децу, што додатно повећава ризик од насиља. Млади људи са инвалидитетом чешће се суочавају са ограниченим приступом запошљавању и социјалној заштити, уз отежан приступ одговарајућој здравственој заштити, укључујући ментално, као и сексуално и репродуктивно здравље.¹⁴⁹

Посебан изазов представља обезбеђивање потребних услуга социјалне заштите, као и остваривања појединих права из ове области. Пракса Повереника је као и ранијих година показала да се поједине услуге не обезбеђују у континуитету, нити у довољном обиму, нарочито када су у питању слабије развијене и девастиране јединице локалне самоуправе.

Вајбер стикери Повереника „Стоп дискриминацији“

Грађани су се неретко обраћали Поверенику у ситуацијама када су им различите услуге биле недоступне или ускраћене услед њиховог инвалидитета. Примера ради, Повереник је утврдио дискриминаторно поступање на основу инвалидитета и здравственог стања у случају када је особи са аутизмом била ускраћена здравствена услуга.¹⁵⁰ Такође, поводом одбијања да пружи услугу такси превоза особи са инвалидитетом и непримерених коментара, повереница је реаговала упозорењем јавности, најоштрије осуђујући такво понашање.¹⁵¹

Као што је у ранијем делу текста наведено, Повереник је покренуо и добио стратешку парницу против нотара због онемогућавања коришћења факсимила особи са инвалидитетом приликом овере изјаве. Изрека пресуде је у складу са усвојеним тужбеним захтевом Повереника објављена у дневном листу са националном покривеношћу.¹⁵²

¹⁴⁷ *Fundamental Rights Report 2022*, European Union Agency for Fundamental Rights, 2022, доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/FRA-2022-Fundamental-Rights-Report-2022-opinions_en.pdf

¹⁴⁸ Исто, стр. 26

¹⁴⁹ *Equality and intersectional discrimination faced by persons with disabilities in the European Union*, стр. 10

¹⁵⁰ Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/404-22-diskriminacija-na-osnovu-zdravstvenog-stanja-u-oblasti-pruzanja-usluga/>

¹⁵¹ Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/reakcija-poverenice-jankovic/>

¹⁵² Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/presuda-potvrdila-diskriminaciju-osobe-sa-invaliditetom/>

У Извештају о напретку Србије у Кластеру 1, Коалиције прЕУговор анализирано је у којој мери надлежни органи испуњавају своје обавезе предвиђене акционим плановима за поглавља 23 и 24, као и друге сродне иницијативе релевантне за владавину права. Када је реч о степену испуњења релевантних препорука, активности и придржавања временског оквира у погледу начела недискриминације и положаја појединих друштвених група, оцењено је да је реализација плана скромна, осцилујућа, у озбиљном закашњењу, а у активностима у вези са положајем особа са менталним тешкоћама и инвалидитетом процена резултата показује скромна кретања у позитивном смеру.¹⁵³

У својим годишњим извештајима, Повереник континуирано указује на неопходност успостављања и пружања различитих услуга у обиму који задовољава потребе и обезбеђује подршку за самостални живот особа са инвалидитетом у најмање рестриктивном окружењу, што првенствено захтева мултисекторски приступ. С тим у вези, Повереник је током 2022. године органима јавне власти упутио више препорука мера за остваривање равноправности особа са инвалидитетом.

Имајући у виду учесталост проблема у погледу задовољења потреба, обезбеђивања и континуитета услуга социјалне заштите, Повереник је упутио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања *Иницијативу за измену Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите* у циљу проширивања права на пружање услуга персоналне асистенције на сва лица са инвалидитетом која, у складу са законом, имају потребу за овом услугом ради задовољења својих животних потреба, иако не остварују право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица. Како је остварење права на увећани додатак за помоћ и негу другог лица условљен постојањем телесног оштећења од 100% по једном основу или органског трајног поремећаја неуролошког и психолошког типа, односно оштећења од најмање 70% по два основа, то је један број особа са инвалидитетом по аутоматизму онемогућен да користи услугу персоналне асистенције, те ова лица имају значајне проблеме у задовољењу основних животних потреба.

Министарство још увек није обавестило Повереника о поступању.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/605-22-inicijativa-za-izmenu-pravilnika-o-blizim-uslovima-i-standardima-za-pruzanje-usluga-socialne-zastite/>

Поред тога, Повереник је препоруку мера упутио и Канцеларији за информационе технологије и електронску управу у циљу прилагођавања софтверског модула за издавање регистрационих налепница на начин да особе са инвалидитетом могу да заврше поступак регистрације свог возила у овлашћеним техничким сервисима и у случајевима када користе право на ослобађање од пореза на употребу моторног возила.¹⁵⁴ На тај начин, у сарадњи са Министарством унутрашњих послова, значајно би било олакшано остваривање права особа са инвалидитетом које не би морале да поред техничког прегледа иду и у полицијске станице (где се могу суочити и са проблемом неприступачности шалтера, недовољним бројем паркинг места за особе са инвалидитетом).

Такође, Повереник је упутио препоруку мера Министарству омладине и спорта да предузме све неопходне мере и радње из своје надлежности, како би слепи и слабовиди

¹⁵³Преуговор аларт: Извештај о напретку Србије у Кластеру 1, стр. 86

¹⁵⁴Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-kancelariji-za-informacione-tehnologije-i-elektronsku-upravu/>

шахисти – освајачи медаља на Шаховској олимпијади за слепе и слабовиде шахисте били равноправно третирани са осталим шахистима – освајачима медаља на Шаховској олимпијади, у поступку за остваривање права на национално спортско признање и/или новчану награду. Министарство је обавестило Повереника да су отпочели са изградом Нацрта закона о изменама и допунама Закона о спорту, као и да је у саставу радне групе за изradу Нацрта закона и представник Параолимпијског комитета Србије, док су своје предлоге за измену закона доставили и Национални спортски савез слепих и слабовидих Србије и Спортски савез глувих Србије.¹⁵⁵

Током године Поверенику се обратило више удружења цивилног друштва која су пружаоци услуга социјалне заштите на локалном нивоу, сматрајући да је одредбом Правилника о порезу на додату вредност нарушен дух Закона о социјалној заштити и да су пружаоци услуга, конкретно организације цивилног друштва на овај начин дискриминисане, што се у крајњој линији одражава и на доступност услуга и кориснике. Прописима из области пореске политике предвиђено је ослобађање од плаћања ПДВ-а које се односи искључиво на услуге социјалне заштите које пружају центри за социјални рад, установе за смештај корисника и установе за дневни боравак и помоћ у кући, из чега произлази да су обвезници ПДВ-а сви други пружаоци услуга социјалне заштите, чиме се у неповољнији положај стављају не само пружаоци услуга који нису набројани, него и корисници тих услуга, имајући у виду различите цене услуга које пружају различити пружаоци. Организације су сматрале да се на овај начин фаворизују пружаоци услуга за које је предвиђено пореско ослобођење и да се нарушавају основни постулати на којима почива систем социјалне заштите – децентрализација и деинституционализација кроз плурализам пружаоца услуга, даљи развој самих услуга, повећање обима корисника, односно задовољење потреба корисника. Повереник је, након анализе релевантних прописа, а са циљем равноправне доступности услуга социјалне заштите свим корисницима, Министарству финансија упутио *Иницијативу за измену члана 136. став 1. Правилника о порезу на додату вредност*, о чему је већ било речи у овом извештају. Почетком 2023. године Правилник је измењен.

Потребе за социјалним услугама које имају деца и одрасли са инвалидитетом документоване су у више извештаја. Тако је, примера ради, обухват услугама и правима из система социјалне заштите на територији Града Новог Сада, у 2021. години, у категорији деце и младих са сметњама у развоју и инвалидитетом повећан за 8% у односу на 2020. годину, број корисника у Служби за заштиту одраслих и старих лица се у истом периоду смањило за 8%, а присутан је и пораст броја корисника у категоријама одраслих и старих са инвалидитетом и осталим одраслим и старим лицима за 3%.¹⁵⁶

Према резултатима истраживања спроведеног у Новом Саду, више од половине интервјуисаних одраслих особа са инвалидитетом осећа се заборављеним у својој локалној заједници, највећи број њих има помоћ деце (43,7%), 33,3% живи од инвалидске пензије, док је 20% запослено. Највећи проценат испитаних (70%) не обавља никакву плаћену радну активност док не остваре право на пензију. Више од половине испитаних наводи да њихова месечна примања не задовољавају ни основне потребе, а као највећи извор подршке наводе чланове породице, пријатеље и комшије, па тек онда институције и друге актере у заједници. Скоро половина испитаних (43,3%)

¹⁵⁵Више на: <https://ravnopravnosti.gov.rs/rs/preporuka-mera-za-osvarivanje-ravnopravnosti-ministarstvu-omladine-i-sporta/>

¹⁵⁶Социјално мапирање за идентификацију потреба деце и одраслих особа са инвалидитетом за услугама социјалне заштите у Граду Новом Саду, Центар за производњу знања и вештина, 2022, стр 31-32

наводи да им је потребна помоћ и нега у кући, чак 46,6% испитаних наводи да зграда/дом у ком живе нема адекватан прилаз за кориснике инвалидских колица и других помагала.¹⁵⁷ Изазови са којима се суочавају родитељи деце са сметњама у развоју неретко варирају у зависности од врсте развојних сметњи. Па тако, родитељи деце са интелектуалним инвалидитетом изnose да немају с ким да поделе своје проблеме, жељни су разговора и савета - да их неко саслуша. Родитељи деце са телесним инвалидитетом највише проблема имају око неприступачности. Особе и деца са инвалидитетом навикнути су на дискриминацију и често се не изјашњавају о томе, а родитељи су веома забринути шта ће бити после њихове смрти у смислу безбедности и адекватне бриге о детету.¹⁵⁸

Сагледавајући положај особа са инвалидитетом, уочава се да су оне неретко изложене вишеструкој и интерсекцијској дискриминацији. Тако је у документу „*Equality and intersectional discrimination faced by persons with disabilities in the European Union*”¹⁵⁹, наведено да се жене и девојчице са инвалидитетом суочавају са вишеструком и интерсекцијском дискриминацијом у свим областима живота, укључујући социоекономске недостатке, социјалну изолацију, насиље, присилну стерилизацију и абортус, недостатак приступа услугама заједнице, некавалитетно становање, институционализацију, неадекватну здравствену заштиту и ускраћивање могућности за допринос и активан ангажман у друштву. Само у ЕУ живи преко 60 милиона жена и девојака са инвалидитетом (60% популације особа са инвалидитетом), чији статус не само да је лошији од положаја жена без инвалидитета, већ је лошији од положаја њихових мушких вршњака. Ово је посебно случај у руралним срединама са мање услуга и могућности него у урбаним срединама.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу инвалидитета, произилазе одговарајуће препоруке које су дате у сажетку овог извештаја.

Дискриминација на основу пола и брачног и породичног статуса

Током 2022. године настављени су трендови из претходних година у погледу учесталости притужби и обраћања грађана у којима је пол навођен као лично својство. Поверенику је поднета 91 притужба по основу пола као личног својства. Највише притужби поднела су физичка лица и то 58 жена и 24 мушкарца. Као и претходне године, највећи број обраћања се односио на дискриминацију жена у вези са порођајем, материнством и негом детета. Током 2022. године Поверенику је поднето и 37 притужби по основу брачног и породичног статуса као личног својства. Имајући у виду да су притужбе по основу брачног и породичног статуса најчешће подносиле жене, као и да се у великом броју случајева ради о дискриминацији по оба лична својства, ова два основа су у даљем тексту обрађена заједно.

¹⁵⁷ Исто, стр. 46-48.

¹⁵⁸ Исто, стр. 56

¹⁵⁹ *Equality and intersectional discrimination faced by persons with disabilities in the European Union*, - Joint Briefing for United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities regarding the review of the implementation of the CRPD by the EU, Equinet, February 2022, <https://equineteurope.org/publications/joint-briefing-for-united-nations-committee-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-equality-and-intersectional-discrimination-faced-by-persons-with-disabilities-in-the-eu/>

Области у којима су најчешће подношене притужбе по овим основима су област рада и запошљавања, јавне сфере и област здравствене заштите. Поред наведених, према броју притужби издваја се и област пружања јавних услуга или коришћење објеката и површина. Један број притужби односио се на проблеме у остваривању родитељског права, омаловажавање и увреде на родној основи и увредљиве и сексистичке садржаје у јавном простору и медијима. У посебно осетљивом положају су жене које су чешће изложене вишеструкој дискриминацији, најчешће по основу пола, брачног и породичног статуса, имовинског стања, инвалидитета, националне припадности пре свега ромске, старости, сексуалне оријентације, здравственог стања, као и жене из руралних или удаљених подручја. Ове групе жена неретко су изложене и специфичним облицима насиља, а готово увек су у неповољнијем положају не само у односу на мушкарце који припадају истим групама него и у односу на жене у општој популацији.

Неки од уочених помака:

- донета Одлука Уставног суда о неуставности члана 17. став 4. Закона о финансијској подршци породици са децом;
- донети програми финансијске подршке под повољним условима за започињање пословања незапосленим женама, онима који су тек започели сопствено пословање, али и запосленим женама који су желели да покрену сопствени посао;
- више подстицаја за женско предузетништво и мера активне политике запошљавања. Такође, женско предузетништво је подржано и кроз развој услуга тренинга, менторства и других облика стручне подршке предузетница те је женама омогућена и бесплатна нефинансијска подршка кроз програм стандардизованог сета услуга за микро, мала и средња предузећа и предузетнике;
- програми за јединице локалних самоуправа, на основу којих грађани конкуришу за бесповратна средства, са акцентом на подстицање женског задругарства и социјалних задруга;

- додељена су средства за programe koji imaju za cilj podizanje nivoa digitalne pismenosti i digitalnih kompetencija žena iz ruralnih oblasti;
- повећан број жена у систему школовања Војне академије;
- покренута „Bodyright“ кампања - *Твоје тело је твоје и на нету и у стварном свету*, чији је циљ подизање свести о родно заснованом насиљу почињеном посредством технологије и потреби да се на њега снажно одговори, као и друге кампање на ову тему;

Као неки од кључних проблема могу се издвојити:

- родна неједнакост и родно засновано насиље се не смањује;
- родни јаз у зарадама за рад исте вредности;
- дискриминаторан говор, сексистичке, мизогене изјаве присутне у јавном говору, на друштвеним мрежама, различитим платформама;
- није успостављен Национални контролни механизам за праћење случајева фемицида у Републици Србији. Регистар жртава фемицида још увек не постоји, иако је део званичне Стратегије за борбу против насиља над женама;
- мањи број жена на високим функцијама и у политици и привреди;
- нису још увек изједначене жене које самостално обављају делатност/предузетнице или које раде по уговору у погледу плаћања доприноса за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета са женама које то исто право користе а запослене су код послодавца. Наведена неједнакост фаворизује само један облик радног ангажовања - радни однос код послодавца чиме се демотивише женско предузетништво а мајке морају да бирају између каријере и материнства;
- мали број очева користи право на одсуствовање са рада ради неге детета, при чему ово право није изједначено за очеве деце чије мајке су предузетнице или су запослене по уговору у односу на оне запослене код послодавца;
- није операционализована одредба из Закона о родној равноправности у погледу здравственог осигурања по основу неплаћеног рада;
- недовољан број предшколских установа и других видова подршке у циљу усклађивања рада и родитељства;
- недовољан број превентивних и скрининг прегледа који се односе на репродуктивно здравље, посебно у руралним срединама. Недовољна едукација и мали број контрацептивних средстава који се обезбеђују на терет РФЗО.

Пракса Повереника се потврђује и показатељима из различитих извештаја и истраживања, у којима се указује на изражене родне неједнакости у скоро свим сферама живота, како у области приватних и породичних односа, тако и у јавном животу и учешћу у одлучивању. Иако је 2021. године донет Закон о родној равноправности и Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године, као и Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021-2025. године, о којима је већ било речи, жене у Србији су и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота. Према извештају Светског економског форума који сагледава међународни индекс родне равноправности, јаз између полова на светском нивоу се мери на основу учешћа у економском животу, политици, приступу образовању и на основу здравствених околности и животног века. У 2022. години, у односу на извештај о стању родне равноправности из 2021, Србија је пала са 19. на 23. место, а најбоље је рангирана када

је реч о учешћу жена у политичком животу, где као и прошле године заузима 21. место. Напредак је забележен и у приступу образовању, међутим, по критеријуму укључености жена у економски живот и њиховим економским шансама Србија је пала са 54. на 77. место у свету.¹⁶⁰

И даље је присутна неравноправност жена у области рада и запошљавања, а посебно су изложене дискриминацији због очекиваног рађања или родитељства. Такође, женама је теже да ускладе посао са обавезама у домаћинству, често не наслеђују имовину равноправно са мушкарцима, нису довољно заступљене на свим нивоима одлучивања.

О положају жена у области рада и запошљавања говоре подаци о појединим индикаторима на тржишту рада. Стопа активности особа преко 15 година старости у првом кварталу 2022. године износила је 55,2%, а стопе активности међу мушкарцима и женама износиле су 63,8% односно 47,2%. Од укупног броја, 77.433 лица су ангажована активним мерама политике запошљавања у категорији „тешко запошљивих лица“ према извештају Националне службе за запошљавање из јуна 2022. године, од којих су 44.554 жене (58%).¹⁶¹ Жене имају непрекидно и доследно мању стопу активности и запослености од мушкараца и већу стопу неактивности. Иако су образованије од мушкараца, мање су плаћене на послу, оптерећене су кућним пословима и бригом о деци, брину о старијим укућанима више од мушкараца и мање учествују у доношењу одлука. Родни стереотипи опстају подражавајући и одржавајући историјске односе моћи мушкараца над женама и често су узрок произвољно додељених карактеристика - да су жене брижне, пасивне, пожртвоване и осећајне, а мушкарци доминантнији, независнији и слично. Те произвољности стварају родне стереотипе и намећу родне улоге којима се ограничава искоришћавање пуног личног потенцијала жена и положај у друштву.

Велики број жена је и даље на интервјуима и разговорима за посао питан о брачном статусу, плановима за брак или планирању деце, током радног односа жене ређе напредују, мање су плаћене, неретко и не могу да остваре сва права, а постоји и бојазан од виктимизације када је у питању пријава дискриминације.¹⁶²

Тако се Поверенику обратила грађанка наводећи да је обавештена да неће присуствовати обуци код послодавца, јер ће због трудноће бити дуже одсутна, као и да је на обуку упућена друга колегиница. Повереник је утврдио да су у конкретном случају

повређене одредбе антидискриминационих прописа и послодавцу упутио препоруку да отклони последице дискриминаторног поступања и да подносиоци притужбе по повратку на рад омогућити да похађа едукацију, као и да убудуће води рачуна да у

¹⁶⁰Global Gender Gap Report 2022, World Economic Forum, 2022, доступно на интернет страници: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf

¹⁶¹Економска (не)моћ жена на тржишту рада на Западном Балкану, Демократија за развој (Д4Д), Приштина, новембар 2022, доступно на интернет страници: https://d4d-ks.org/wp-content/uploads/2022/11/FINAL_Punimi_SRB_02.pdf

¹⁶²Gender-based discrimination and labor in Serbia, Kvinna till Kvinna Foundation, 2022, доступно на интернет страници: https://kvinnaillkvinna.org/wp-content/uploads/2022/02/KvinnatillKvinnaFoundationEU_Gender_Labour_2022_ENG.pdf

оквиру својих редовних послова и активности не крши антидискриминационе прописе. По препоруци је поступљено.¹⁶³

Поверенику се обратила запослена која је имала закључен уговор о раду на одређено време, али је директор одбио да га продужи након што је сазнао да је трудна. Имајући у виду наводе из изјашњења послодавца да је уговор закључен на одређено време и да је истекао, а да није донето решење о отказу уговора о раду, Повереник је указао да се одредба члана 187. став 3. Закона о раду односи не само на отказ уговора о раду већ и на престанак радног односа па и по основу истека времена на који је уговор закључен. Из антидискриминационих прописа је неспорно да је уговор подносио притужбе морао бити продужен, односно да жена у току трудноће и порођаја ужива посебну заштиту и да не може бити стављена у лошији положај само из разлога трудноће или одсуства због порођаја и неге детета. Повереник је донео мишљење да је пропуштањем да продужи уговор о раду послодавац повредио одредбе закона, што је био и налаз Инспектората за рад те је са подносиоцем притужбе закључен уговор о раду.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/583-21-poslodavac-diskriminisao-zaposlenu-trudnicu/>

Жене се суочавају и са мањом могућношћу напредовања. Динамика родних улога мушкараца и жена резултира дисбалансом између приватног и професионалног живота. Тако, према резултатима истраживања о факторима који доприносе ефекту „стакленог плафона“¹⁶⁴ 78% жена тврди да жене и мушкарци нису једнако третираны на радном месту, чак 67% испитаница ради на нижим радним местима као непосредни извршилац, а само 4% жена у Србији се налази на позицији директорки, председница и чланица надзорних одбора. Више од половине жена у Србији само донекле је у могућности да усклади професионалне и приватне обавезе. Према истом истраживању 54% испитаница има нижа примања у односу на свог партнера, а 56% има нижа примања од колега које раде исти или сличан посао, док флексибилно радно ангажовање за готово половину њих није могуће.

Ипак постоје и покушаји да се ове неједнакости превазиђу. Последњих година се уочава да корпоративна подршка оснаживању жена у Србији расте, да доста привредних друштава препознаје важност родне равноправности, али се подршка неретко усмерава и на борбу против родно заснованог насиља.¹⁶⁵

Да би се на тржишту рада постигао што већи степен родне равноправности, неопходно је радити на обезбеђивању извесности посла, сигурности повратка на исто радно место након рођења детета, напредовања и развоја професионалне каријере. У овом погледу је такође од изузетне важности и укључивање очева у једнакој мери у бригу о свим члановима породице, што подразумева ублажавање конфликта родитељских улога,

¹⁶³Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/748-21-utvrdjena-diskriminacija-na-osnovu-bracnog-i-porodичnog-statusa-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja/>

¹⁶⁴Извештај истраживања Фактори који доприносе ефекту „стаклени плафон“ за жене у бизнису, Фактор плус, 2022, доступно на интернет страници <https://www.rodnagaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2022-02/Istra%C5%BEivanje%20o%20faktorima%20koji%20doprinose%20efektu%20staklenog%20plafona%20za%20C5%BEene%20u%20biznisu.pdf>

¹⁶⁵Друштвено одговорно пословање у служби оснаживања жена у периоду од 2015-2021, Траг фондација, 2022, доступно на интернет страници: <https://tragfondacija.org/wp-content/uploads/2022/12/Društveno-odgovorno-poslovanje-u-službi-osnazivanja-zena.pdf>

суочавање са културним нормама у погледу њихове поделе и предвиђање адекватних и ефикасних подстицајних мера како од стране државе тако и од стране послодаваца.

На стереотипне улоге полова указује и пример из праксе Повереника, који је Новом Саду поднео Иницијативу за измену Одлуке о јавном превозу путника, због чињенице да су у аутобусима јавног градског предузећа истакнути натписи „Резервисано за мајке са децом и труднице“. Преименовање натписа у „Резервисано за особе са децом“ могло би да утиче не само на остваривање равноправности приликом коришћења превоза, него и на мењање традиционално укорених улога жена и мушкараца.¹⁶⁶

Пример стереотипне улоге полова је и притужба поднета против фабрике дечје хране која је на амбалажи производа истакла натпис „Србија – инфо центар за маме“, са бројем телефона. Натписом су у неповољнији положај стављени очеви који су као родитељи искључени или би могли бити искључени да користе конкретну услугу, уз подстицање родних стереотипа по којим је нега одојчади и мале деце искључиво улога жене.

У обавештењу привредног друштва наведено је да је скинут натпис са амбалаже производа, као и да број центра за потрошаче више није у функцији.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/185-2022-priznba-aa-protiv-privrednog-drustva-bb-zbog-diskriminacije-na-osnovu-pola/>

Овакви трендови нормализују и преузимање већинског терета кућних послова и перципирање неплаћеног рада у кући као готово искључиву обавезу жена. Према дефиницији Међународне организације рада (МОП) неплаћени рад обухвата активности економије бриге, али и друге облике неплаћеног рада као што су рад на пољопривредном породичном газдинству или другом породичном послу. Неплаћеним радом нарочито су оптерећене жене на селу, које раде изузетно захтевне послове, а у статистици се упркос томе воде као незапослене. Налази различитих истраживања показују да активности попут чишћења у домаћинству и праћења школских обавеза деце углавном обављају жене, док је родни јаз у подели кућних обавеза нешто мањи када је реч о бризи о старијима и малој деци. Очекује се да ће оптерећеност жена неплаћеним радом у будућности услед економске рецесије и старења становништва и даље расти.

Подаци из Истраживања о коришћењу времена¹⁶⁷ показују да жене у Републици Србији, у просеку, сваког дана, у неплаћеним пословима проведу дупло више времена него мушкарци, односно мушкарци проведу 2 сата и 40 минута, а жене 4 сата и 27 минута, али и да на плаћеним пословима раде сат и по мање од мушкараца.

У циљу ефикасне имплементације Закона о родној равноправности и питања неплаћеног рада у кући, Повереник се обратио Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог са захтевом за тумачењем одредбе члана 28. став 4. овог закона и информацијом у којој је фази омогућавање стицања права на здравствено осигурање (издавање здравствених књижица) по основу неплаћеног рада у кући, у складу са усвојеном одредбом.

¹⁶⁶Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/979-22-inicijativa-za-izmenu-clana-31-odluke-o-javnom-prevozu-putnika-grada-novog-sada/>

¹⁶⁷Подаци из Истраживања о коришћењу времена (ИКВ) у Републици Србији, Републички завод за статистику, 2022, доступно на интернет страници: <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13924&a=18&s=1808>

У вези са овим предметом постоји више одговора од стране Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог који нису довољно јасни, док је Министарство здравља обавестило Повереника да су још у фази давања мишљења на Нацрт закона указивали наведеном министарству на потребу усаглашавања са Законом о здравственом осигурању, те да предложена одредба уопште није примењива.

Ова чињеница не говори само о неусклађености прописа и недовољном и правовременом сагледавању мишљења органа надлежних за конкретне области, него и о немогућности остваривања права на здравствену заштиту по овом основу за једну, немалу категорију жена. Повереник је често, као и у случају овог закона, указивао на неопходност доношења примењивих прописа како не би у пракси остали „мртво слово на папиру“, а доношење закона само „штиклирано“ и приказивано за јавност.

На усклађивање радних и породичних обавеза, као и квалитет живота како у току радног века тако и у старости, утичу и други бројни чиниоци, попут организације рада и радног времена, коришћења годишњег одмора и других права по основу рада. Одговарајући начин и флексибилност по овим питањима непосредно се рефлектују на ниво запослености и незапослености, дефинишу потребе за превозом, одговарајућом организацијом јавних служби у вези бриге о деци и/или старијим члановима породице. У истраживањима се радно време, поред приступачности услуга подршке, помиње као један од основних фактора успешног усклађивања рада и родитељства. Класична радна недеља (8 сати дневно) обезбеђује стабилност радницима, али су такви фиксни распореди често превише неодговарајући у односу на породичне захтеве.¹⁶⁸ Поред праведније поделе родних улога унутар породице и различитих модалитета запослености, неопходно је омогућити већи број и приступачност установа за чување деце и могућности њиховог збрињавања и/или пружања подршке од стране послодавца у том погледу, што доводи до могућности извршавања радних обавеза и напредовања на послу.

Родни стереотипи и породичне обавезе су од утицаја и при избору занимања и доношењу одлуке о избору каријере. У Србији су у току 2022. године најплаћенија занимања била она у области програмирања и инжењерства, а жене углавном раде у секторима и на пословима који су просечно мање плаћени. Док је у земљама Европске уније сваки 5 дипломирани инжењер у ИКТ сектору жена, у Србији се тај проценат виши (свака четврта).¹⁶⁹ Са друге стране, већи број девојака у Србији завршава факултете, па је тако према подацима Републичког завода за статистику у 2021. години од укупног броја дипломираних студената 38,8% мушкараца, а 61,2% жена¹⁷⁰. Па ипак, упркос оваквим статистикама у академској сфери, 2021. године при избору 30 нових академика Српске академије наука и уметности (САНУ) није изабрана ниједна жена.

Имајући у виду значај САНУ и чињеницу да приликом последњих избора није изабрана ниједна жена, Повереник је 2022. године упутио препоруку мера Српској академији наука и уметности да, приликом одржавања наредних избора за чланство,

¹⁶⁸ *Working Time and Work-Life Balance Around the World*, International Labour Organization, 2022, доступно на интернет страници: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/ed_protect/-/protrav/-/travall/documents/publication/wcms_864222.pdf

¹⁶⁹ *ICT specialists workforce continued to grow in 2021*, Еуростат, доступно на интернет страници: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220505-1>

¹⁷⁰ *Дипломирани студенти, 2021 – Високо образовање – Статистика образовања*, Републички завод за статистику, јун 2022, доступно на интернет страници: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20221165.pdf>

предузме одговарајуће мере у циљу остваривања начела родне равноправности, као и да уложи додатне напоре у промоцију женског научног и уметничког доприноса. Овом приликом Повереник је у обзир узео и чињеницу да је највеће учешће жена у Одељењу језика и књижевности и Одељењу историјских наука, док је само по једна чланица у одељењима техничких наука и математике, физике и гео-науке. САНУ има 100 редовних чланова, а међу њима је свега девет жена, док је дописних чланова 19, од којих су четири жене. Слаба заступљеност жена је очигледна и у органима управљања САНУ, у Председништву које тренутно броји 13 чланова само је једна жена, док петочлани Извршни одбор чине искључиво мушкарци.

Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-srpskoj-akademiji-nauke-i-umetnosti/>

Када је реч о женском предузетништву, бројни извештаји указују да је највећи број предузетница вођен неопходношћу да се самостално запосли због немогућности проналажења другог решења. Примера ради, у анализи *Родна перспектива у Програму економских реформи за период од 2022. до 2024.* Фондације центар за демократију¹⁷¹ наведени су захтеви Европске комисије и Савета Европске уније о потреби процене кључних препрека и утицаја мера на родну равноправност, те интегрисања родне перспективе у све мере којима се подстиче запошљавање, социјална и здравствена заштита. Одсуство родне перспективе у Програму економских реформи резултирало је непрепознавањем родног утицаја у структурним областима и пропуштењем прилике за отклањањем узрока родних неједнакости.

Кључно у подстицању женског предузетништва је креирање политика којима се промовише родна равноправност, а предузетнице охрабрују и подстичу на одрживо пословање кроз креирање услова којима се олакшава усклађивање рада и родитељства и једнак третман жена предузетница и жена запослених код послодаваца. Да је ово питање од великог значаја као и да је развој женског предузетништва препознат као потенцијал у друштву, сведочи и усвајање *Програма подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за жене предузетнице и младе у 2022. години*¹⁷² и *Уредбе о утврђивању Програма подршке развоју и промоцији женског иновационог предузетништва за 2022. годину*.¹⁷³

Подсећамо да је Повереник од 2017. године надлежном министарству поднео више иницијатива које се односе на потребу потпуног изједначавања предузетница, односно жена које самостално обављају делатност у односу на жене запослене код послодавца када је у питању остваривање права на породилшко одсуство и одсуство са рада ради неге детета. Средином 2022. године Повереник је поновио иницијативу која се односи на неједнак третман жена предузетница, пољопривредница и запослених по основу уговора о раду ван радног односа, наводећи да неједнак третман нема разумно оправдање и фаворизује само један облик радног ангажовања - радни однос код послодавца, чиме се демотивише женско предузетништво а мајке морају да бирају између каријере и материнства.

¹⁷¹ *Родна перспектива у Програму економских реформи за период од 2022. до 2024. године*. Платформа Одрживи развој за све, 2022, доступно на интернет страници: <https://sdgs4all.rs/documents/analiza-rodna-perspektiva-u-programu-ekonomskih-reformi-za-period-od-2022-do-2024-godine/>

¹⁷² Више на: <https://privreda.gov.rs/vs/uge/javni-pozivi/program-podrske-za-zene-preduzetnice-i-mlade-u-2022-godini>

¹⁷³ Више на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/srs/vlada/uredba/2022/9/3>

И даље постоје предрасуде о томе да жене нису способне да постану успешне предузетнице иако је женско предузетништво велики потенцијал за развој друштва.

Повереник је 2022. године поднео и предлог за оцену уставности, по ком је Уставни суд донео одлуку о којој је било више речи у претходном делу овог извештаја.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/743-22-inicijativa-za-izmenu-clana-17-st-4-5-i-7-zakona-o-finansiskoj-podrsi-porodici-sa-decom/>

Родна неједнакост при запошљавању је израженија у руралним него у урбаним крајевима. Жене из руралних крајева имају ограничене могућности запошљавања изван сектора пољопривреде која чини значајан део њиховог радног ангажовања. Према резултатима истраживања Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација *Родна равноправност, пољопривреда и рурални развој*¹⁷⁴, удео жена носилаца пољопривредних газдинстава је већи код физички и економски мањих газдинстава. Жене представљају кључне доносиоце одлука у свега 15,3% газдинстава (што је мање од укупног удела жена носилаца газдинстава, који износи 19,4%), што одражава њихову мању економску снагу и утицај у процесу доношења одлука.

С обзиром на то да економска независност представља предуслов за побољшање квалитета живота жена, Повереник је кроз пројекат „Унапређење безбедности жена у Србији“ пружио директну помоћ женама које желе да покрену или унапреде свој посао у области пољопривреде, и то у виду куповине опреме за унапређење постојећег и покретање новог посла у области пољопривредне производње. Удружењима која су основале жене из руралних области обезбеђено је јачање техничких капацитета ради оснаживања развоја пољопривреде, сеоског туризма, очувања животне средине, домаће радиности и неговања културног наслеђа, о чему је било више речи у претходним деловима овог извештаја. И овогодишња Годишња конференција Повереника „Поглед у будућност“ била је посвећена економском оснаживању жена и девојчица у руралним областима.

Поред наведеног, једно од најизазовнијих питања у области родне равноправности и даље је насиље над женама и девојчицама. Иако су узроци насиља над женама веома комплексни, један од кључних су чврсто укорењени, традиционални, патријархални стереотипи о родним улогама у породици и широј заједници. У 2021. години је, у просеку,

¹⁷⁴Родна равноправност, пољопривреда и рурални развој. Организација за храну и пољопривреду Уједињених нација. Будимпешта, 2022, доступно на интернет страници: <https://secons.net/publikacija/rodna-ravnopravnost-poljoprivreda-i-ruralni-razvoj/>

више од пет жена или девојчица сваког сата убијено у сопственој породици¹⁷⁵, око 56% је убијено од стране интимних партнера или других чланова породице, што показује да дом није безбедно место за многе жене и девојке. Сексуално насиље се најчешће дешава у наизглед сигурним просторима од познатих мушкараца.

Према подацима Удружења грађанки Фемплац у Србији је у 2022. години убијено 26 жена, ипак, сумња се да је овај број већи. Регистар жртава фемцида још увек не постоји, иако је део званичне Стратегије за борбу против насиља над женама. Према извештају Аутономног женског центра¹⁷⁶, у првој половини 2022. године, на основу медијског извештавања, забележено је укупно 17 убистава жена, од чега 12 случајева убистава у породично-партнерском контексту и 5 случајева убистава изван овог односа. Медијски извештаји и даље представљају једини јавно доступан извор информација а додатно се прикупљају од институција у систему заштите жена од насиља. Није могуће прецизно утврдити колико је жена убијено будући да сви случајеви не доспеју у медије, а не може се ни установити колико жена умре од последица дугогодишњег трпљења насиља. Као смерницу женама које су преживеле сексуално насиље израђен је и приручник *Силовање је злочин*¹⁷⁷ који садржи информације о медицинским и полицијско-правним процедурама и представља подршку у физичком и емоционалном опоравку.

Повереник је подржао иницијативу за успостављање националног контролног механизма за праћење случајева фемцида у Републици Србији упућену Народној скупштини указујући да би овакав механизам помогао свим актерима у координацији постојећих активности и учинковитијем раду на спречавању и борби против ове најекстремније манифестације насиља.

На конференцији *Институционални одговор на фемцид у Републици Србији* Женске парламентарне мреже у Дому Народне скупштине, на којој је учествовао и Повереник, поред Владимира Орлића, председника Народне скупштине Републике Србије, Муамера Бачевца, председника Одбора за људска и мањинска права и друштвени дијалог и равноправност полова, Маје Гојковић, потпредседнице Владе и министарке културе, Томислава Жигманова, министра за људска и мањинска права и друштвени дијалог и других бројних представника различитих органа и организација цивилног друштва, закључено је да су доношењем Закона о родној равноправности у домаће законодавство унете бројне новине и обухваћене мере за

¹⁷⁵Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide) - Global estimates of gender-related killings of women and girls in the private sphere in 2021 Improving data to improve responses, United Nations Office on Drugs and Crime and UN Women, 2022, доступно на интернет страници: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/briefs/Femicide_brief_Nov2022.pdf

¹⁷⁶Фемцид – убиства жена у Србији, квантитативно-наративни извештај 1. јануар - 30. јун 2022. године, Аутономни женски центар, 2022, доступно на интернет страници: https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Polugodi%C5%A1ni_Kvantitativno_-_narrativni_godi%C5%A1ni_izve%C5%A1taj_2022_godina.pdf

¹⁷⁷Силовање је злочин, приручник за породице и пријатељице/пријатеље жена које су преживеле сексуално насиље, Аутономни женски центар, Београд, 2022, доступно на интернет страници: http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdania/autonomni_zenski_centar/silovanje_prirucnik_za_zene/za%20porodicu.htm

остваривање и унапређење родне равноправности у готово свим областима али да је потребан даљи континуиран рад и међусобна сарадња. Унапређени механизми прикупљања података о насиљу и фемициду су почетни кључни кораци ка креирању политика и програма који имају за циљ превенцију и елиминацију насиља над женама и девојчицама. Повереница је овом приликом истакла да се институција Повереника континуирано бави темом фемицида и родно заснованог насиља, а у последње време упућено је више иницијатива за измену Кривичног законика, Закона о извршењу кривичних санкција и Закона о јавном реду и миру.

Према бројним извештајима и истраживањима, али и медијским натписима, жене ретко пријављују насиље. Чак 71% жена које су доживеле насиље у јавном простору напад није пријавило полицији, а свега 12% испитаница је пријавило насиље, док је свака друга навела да по том питању ништа није предузето. Након најтежег физичког или сексуалног насиља само 3% жртава је контактирало сигурну кућу, а 1% организацију за подршку жртвама.¹⁷⁸

Имајући у виду да на пријављивање насиља, поред недостатка информација, страха од учиниоца, осуде околине и осећаја срамоте, значајно утиче и недостатак поверења према институцијама, али и понашање запослених у тим институцијама (професионални однос, разумевање, сензибилност), неопходна је боља координација и едукација надлежних државних органа, пре свих полиције, центара за социјални рад, здравствених установа, тужилаштва и судова. Имајући у виду комплексност овог проблема и неопходност обезбеђења адекватне превенције и заштите од родно заснованог насиља, Повереник континуирано спроводи обуке о препознавању и реаговању на дискриминацију за представнике центара за социјални рад, правосудних и инспекцијских органа, као и за полицијске службенике.¹⁷⁹

Сви облици насиља над женама и девојчицама се морају спречавати комбинацијом ране идентификације жена које трпе насиље и примарне превенције решавањем проблема основних узрока насиља, приступом подршци и заштити обезбеђујући да полицијски и правосудни системи боље реагују на њихове потребе. Напори подизања свести јавности о проблему насиља према женама и обезбеђивања адекватне превенције и заштите често су отежани друштвено прихваћеним подређеним положајем жена, а приступ саветовању или информативним материјалима је ограничен нарочито у руралним подручјима или женама које нису дигитално едуковане.

Повереник је упутио више иницијатива како Министарству правде за измену **Кривичног законика и Закона о извршењу кривичних санкција**, тако и Министарству унутрашњих послова за измену **Закона о јавном реду и миру**. Колика је важност ових прописа говори и чињеница да су разумевању родно заснованог насиља у нашем друштву, између осталог, у великој мери допринеле измене Кривичног законика које су пре доста година препознале породично насиље као посебно кривично дело. Захваљујући овим изменама, породично насиље више није било приватна ствар већ друштвени проблем, након чега су уследиле и друге измене законодавства: уведене су мере заштите од насиља у породици и партнерским

¹⁷⁸Насиље према женама и девојчицама у јавном простору, Удружење грађанки ФемПлаци, Панчево, 2022, доступно на интернет страници: https://www.femplatz.org/brav/publications/2022-09_Nasilie_u_javnim_prostorima.pdf

¹⁷⁹Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-za-izmenu-clana-181-zakona-o-izvršenju-krivичnih-sankcija-ministarstvu-pravde/>

односима, строже казне за сексуалне деликте, забрана приближавања и комуникације са жртвом, кривична дела прогањања и полног узнемиравања, а усвојен је и Закон о спречавању насиља у породици и сл.

Повереник је поновио иницијативу за измену неколико чланова Кривичног законика, и то чланова којима су прописана кривична дела Недозвољени прекид трудноће (чл.120), Силовање (178), Обљуба над немоћним лицем (179) у циљу њиховог усклађивања са Конвенцијом о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, као и са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/inicijativa-za-izmenu-krivichnog-zakonika/>

Како Кривични законик још увек није измењен, упућена је и иницијатива за допуну законика у Глави 14. *Кривична дела против слободе и права човека и грађанина* прописивањем посебног дела због злоупотребе и објављивања снимака полно експлицитног садржаја. Имајући у виду савремени убрзани развој науке и технике, сведоци смо да се као средство за вршење насиља све више користе и дигиталне технологије, тако да овај вид насиља поприма шире размере и није ограничен само на физички простор, јер се путем интернета и друштвених мрежа шири и на онлајн сферу. Креира се зачарани круг насиља из којег се тешко излази, оно има широку публику у дигиталној заједници која може континуирано да прати сам процес злостављања, а неретко чак у насиљу и ужива и учествује. Последице оваквог насиља су далекосежне и уколико се не санкционише, жртве могу бити континуирано и дугорочно изложене насиљу.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/781-22-inicijativa-za-izmenu-krivichnog-zakonika-zloupotreba-snimaka/>

Поред наведеног, иницирана је и измена члана 181. Закона о извршењу кривичних санкција на начин да се пропише обавеза надлежних органа да, по службеној дужности у случајевима родно заснованог и породичног насиља онако како је оно дефинисано у Закону о спречавању насиља у породици обавесте жртву о отпуштању осуђеног или његовом бекству из затвора, без обзира на процену ризика од стране завода у конкретном случају.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/inicijativa-za-izmenu-clana-181-zakona-o-izvršenju-krivichnih-sankcija-ministarstvu-pravde/>

Повереник је такође указао на потребу измена и допуна Закона о јавном реду и миру, и то члана 3. став 1. тачка 15. којом је прописано значење израза „проституција“ и члана 16. овог закона којим се проституција утврђује као противправно дело против јавног реда и мира и прописује санкција.

Приликом последњих измена на једнак начин су третирани они који се одају проституцији и они који користе ове услуге с обзиром да су прописане једанке казне. Подаци показују да се особе које се одају проституцији кажњавају „5 пута више у односу на оне који користе услуге проституције“¹⁸⁰. Улазак у проституцију у највећем броју случајева не представља слободан избор, већ представља резултат принуде и/или преваре, сиромаштва, један је од најокрутнијих облика експлоатације и дискриминације и неретко је у вези са трговином људима и ропством. Сексуална експлоатација, као један од најсуровијих облика кршења људских права је у директној

¹⁸⁰ У име мушког народа: Анализа осуђујућих судских пресуда за прекршајно дело проституције, ауторке Сања Павловић и Христина Цвентичанин Кнежевић, стр.102

вези са родном неједнакошћу при чему су жене најчешће жртве. Имајући у виду препоруку CEDAW Комитета која се односи на брисање прекршаја из члана 16. став 1. Закона, Повереник је истакао да је потребно брисање прве радње из овог члана, „одавање проституцији“, и задржавање санкција за коришћење услуга проституције и уступања просторија ради проституције.

Полазећи од члана 52. Кривичног законика и члана 38. Закона о прекршајима, у иницијативи је предложено да се размотри могућност изрицања казне рад у јавном интересу, као споредне казне. Указано је и да се рад у јавном интересу не може изрећи без пристанка учиниоца, јер је то у супротности са међународним документима који забрањују принудни рад, као и Конвенцијом МОП број 105 о укидању принудног рада¹⁸¹, коју је РС ратификовала. Будући да је нагласак у иницијативи стављен на коришћење услуга проституције, потребна је и измена значења израза проституције, тако да она укључи и радњу коришћења услуге. Након измене Закона о јавном реду и миру, Повереник је указао да је потребно размотрити и измене Кривичног законика који у члану 184. тренутно инкриминише посредовање у проституцији, као и пропагирање и рекламирање проституције. Кривични законик требало би да садржи и одредбе којима се санкционише куповина сексуалних услуга, и уступање просторија малолетном лицу ради проституције, што је сада регулисано само Законом о јавном реду и миру и гони се прекршајно. Паралелно са овим кораком и предложеним изменама и допунама одговарајућих закона, требало би размотрити начине пружања дугорочне подршке и оснаживање жена које желе да напусте проституцију. CEDAW комитет је ово такође препоручио Републици Србији – да „обезбеди излазне програме и алтернативне могућности за стварање прихода за жене које желе да напусте проституцију“.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-za-izmenu-i-dopunu-zakona-o-javnom-redu-i-miru/>

Према *Анализи медијског извештавања о проблему насиља над женама за период од 2019. до 2021. године*¹⁸², дошло је до напретка у медијском извештавању о овој теми, који је забележен у вези са објављивањем информација које оправдавају чин насиља од стране спољних фактора или личних особина насилника (сиромаштво, незапосленост, алкохолизам). Са друге стране, велики број медијских извештаја и даље открива идентитет преживеле и чланова њене породице (50% извештаја у 2019. и 40% извештаја у 2021. години).

Повереница је поводом различитих случајева дискриминаторних ставова, ширења стереотипа и предрасуда и насиља према женама реаговала и упозорењима и саопштењима, посебно указујући да су јавне личности нарочито одговорне за ставове које исказују имајући у виду да су присуство сексизма, мизогиније и дискриминаторних ставова обележили и 2022. годину.

¹⁸¹ „Службени лист СРЈ - Међународни уговори“ бр. 13/02

¹⁸² *Анализа медијског извештавања о проблему насиља према женама за период 2019–2021. године*, Група Новинарке против насиља према женама, доступно на интернет страници: <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/Analiza-mediskog-izvestavanja-o-problemu-nasilja-prema-zenama-od-2019-do-2021.pdf>

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница је поводом плаката који се појавио на порталу Н1 и који је жртве довео у везу са десет последњих година актуелне власти издала упозорење да је стављање застрашујућих података о броју жена убијених у породичном насиљу у политички контекст недопустиво и да представља релативизовање злочина и жртви. Насиље према женама један је од најтежих друштвених, вишедеценијских проблема са којима се суочавају сва друштва, па и наше, који захтева корените измене уврежених патријархалних образаца понашања, а довођење броја жртава у везу са дневном политиком и било којом политичком странком представља тривијализацију проблема и не доприноси његовом решавању.

Поводом омаловажавања и увреда на родној основи, Повереник је и Народној скупштини, Комисији за етику и Одбору за административно буџетска и мандатно имунитетска питања упутио препоруку мера у којој је, између осталог, указано да иако народне посланике и посланице штити имунитет, као изабрани представници грађана имају посебну врсту одговорности, на шта их обавезује и Кодекс понашања народних посланика који је 2021. године усвојен на иницијативу Повереника. У препоруци је указано да би било од посебног значаја да Народна скупштина предузме све расположиве мере у циљу промоције толеранције и разумевања и спречавања говора и понашања које има за циљ повреду достојанства лица, на основу било ког личног својства прописаног законом.¹⁸³

Омаловажавање жена и бројне увреде честе су и на савременим каналима комуникације који се све више шире брзим унапређивањем ИКТ алата. Ове мреже постају платформе за анонимно изношење тврдњи које не морају бити истините, а које брзо и лако долазе до све већег броја корисника и тешко се са ових канала комуникације бришу. Улога медија у креирању јавног мњења и едукацији била је тема

конференције о етичком извештавању о насиљу према женама у онлајн сфери, на којој је представљен *Приручник за етичко и недискриминаторно извештавање о насиљу према женама у онлајн сфери*¹⁸⁴ намењен новинарима и новинаркама, као и уредницама и уредницима онлајн медија и свима који желе да унапреде знања и вештине у извештавању о друштвено осетљивим темама.

УПОЗОРЕЊЕ:

Поводом пласирања недопустивог садржаја на мрежама који је на најгрубљи начин био усмерен против народне посланице Сташе Стојановић, Повереник је издао упозорење у коме је овакво насиље најоштрије осуђено и указано да је то још један од бројних примера у којима се жена омаловажава и вређа и којим се учвршћују сексистички стереотипи да жене на функцијама не могу да имају професионалне компетенције већ су њихове позиције резултат изгледа.¹⁸⁵

¹⁸³Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-narodnoj-skupstini-2/>

¹⁸⁴ *Приручник за етичко и недискриминаторно извештавање о насиљу према женама у онлајн сфери*, др Косана Бекер, Весна Добросављевић и Сања Радивојевић, 2022, доступно на интернет страници: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-02/01-prirucnik-za-eticko-i-nediskriminatorsko-izvestavanje-o-nasilju-prema-zenama-u-online-sferi-ethical-and-non-discriminative-reporting-about-VAWG.pdf>

¹⁸⁵ Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/upozorenje-za-javnost-2/>

Повереник је у поступку по притужби Комитета правника за људска права против једног радија утврдио повреду права јер су водитељи читајући одговоре слушалаца на анкету под називом „Шта бисте радили да сте невидљиви?“ и коментаришући их, дискриминисали жене, и то оне које су преживеле сексуално и родно засновано насиље. Својим изјавама водитељи су се сложили са деградирајућим и увредљивим коментарима слушалаца који су упућени женама, односно својом реакцијом су подржали и релативизовали сексуално насиље према женама. Како је запис уклоњен, Повереник је овом радију препоручио да упозна своје запослене са мишљењем Повереника и да убудуће води рачуна да се придржава прописа о забрани дискриминације. По препоруци је поступљено.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/713-2021-misljenje-sa-preporukom-zbog-diskriminacije-na-osnovu-pola-u-oblasti-javnog-informisanja-i-medija/>

О распрострањености стереотипа указује и анализа података истраживања спроведеног на 18 универзитета у региону¹⁸⁶, која је показала да постоје значајне родне статистичке разлике у ставу да се код жена генерално више цене лепота и изглед него памет и способности. Са овом тврдњом се слаже или делимично слаже значајно већи проценат жена него мушкараца у узорку (78,4% наспрам 60,2%).

Осветљавање и борба против насиља, увреда и других облика недопустивог понашања у онлајн сфери, предмет су велике националне кампање коју је Повереник започео током године у сарадњи са УНФПА „Bodyright“ - *Твоје тело је твоје и на нету и у стварном свету*, чији је циљ подизање свести о родно заснованом насиљу почињеном посредством технологије и потреби да се на њега снажно одговори. Према подацима из истраживања једна од четири девојчице у Србији је пријавила да је била ухођена или сексуално узнемиравана путем друштвених мрежа а девојке су и примарне мете порнографских садржаја, широко распрострањеног технолошког родно заснованог насиља и његових последица. Сексуално и репродуктивно здравље су од изузетног значаја посебно за младе који се са овим проблемима најчешће суочавају, а немају довољно информација о овим питањима или до често нетачних или непроверених информација долазе управо путем интернета и друштвених мрежа што јасно показује да има простора за преиспитивање система образовања и много отворенијег приступа овом важном питању, у образовним установама свих нивоа, домовима здравља, клубовима за младе. Овим поводом израђен је и *Појмовник родно заснованог насиља посредством технологије*¹⁸⁷ у коме је описан сваки облик насиља, дефинисан и илустрован примером из стварног живота у циљу његовог препознавања, али и указивања на реалну опасност коју родно

¹⁸⁶ *Изазови интегрисања родне равноправности у универзитетској заједници: Против родно заснованог насиља*, ТПО фондација, Сарајево, 2022, доступно на интернет страници: https://www.uns.ac.rs/images/doc/rodnaRavnopravnost/Izazovi_integrisanja_rodne_ravnopravnosti_u_univerzitetској_zajednici_2022-UNIGEM.pdf

¹⁸⁷ *Појмовник родно заснованог насиља почињеног посредством технологије*, ауторка Христина Цвентичанин Кнежевић, доступно на интернет страници: <https://serbia.unfpa.org/sr/publications/poimovnik-rodno-zasnovanog-nasilja-posredstvom-tehnologije>

засновано насиље посредством технологије представља по животе свих, а нарочито девојчица, девојака и жена.

Током 2022. године једна од глобалних тема је била и право на телесни интегритет, физички, психички и морални развој. Ова права у тесној су вези са питањем права жена да слободно одлучују о рађању као и питањем прекида трудноће из немедицинских али и медицинских разлога. Одлуке судова у Пољској и Сједињеним Америчким Државама о укидању права на абортус изазвале су у читавом свету бурне реакције, осуде и упозорења да је реч о назадовању одавно стечених људских права, што је створило бојазан и страх од утицаја оваквих одлука и негативних исхода и у другим па и нашој земљи. Коментаришући одлуку којом је у Сједињеним Америчким Државама забрањен абортус, председник Републике је изјавио да не би подржао забрану абортуса, да је абортус право жене, те да су закони Републике Србије у погледу права на абортус јасни и да није планирана њихова измена по било ком питању. Право на абортус је једно од највећих изборених цивилизацијских права за жене, на телесни интегритет и аутономију.

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница је упозорила да је иницијатива за забрану абортуса забрињавајућа и опасна, посебно имајући у виду да се са интернет портала и друштвених мрежа пренела на полемику у јавности. Овакве активности су у директној супротности са Уставом Републике Србије, јер према члану 63. свако има право да слободно одлучи о рађању деце, док Породични закон одредбом члана 5. прописује да жена слободно одлучује о рађању. Право на абортус је цивилизацијско достигнуће, а репродуктивна права и слободе спадају у корпус људских права која не смеју бити доведена у питање. Фокус и пажња читавог друштва треба да буде на подизању свести и знања о репродуктивном и сексуалном здрављу и жена и мушкараца, посебно деце и младих.¹⁶⁸

На остваривање родне равноправности у великој мери утиче и степен политичке партиципације жена. Иако су у нашој земљи по овом питању учињени значајни помаци нарочито након увођења квота за избор посланика у највише представничко тело, жене и даље недовољно учествују у јавном и политичком животу, и даље су релативно слабо заступљене у извршној власти и на позицијама највиших ауторитета у локалној власти, што се нарочито односи на жене из одређених друштвених група. Жене се и даље мање кандидују и имају мање шанси да буду изабране за одређена руководећа места. Ради сагледавања напретка на овом пољу, Повереник редовно годишње сачињава *Анализу учешћа жена у јавном и политичком животу*, која је детаљније обрађена у претходним деловима овог извештаја. Заступљеност жена у политици не значи само њихов број него и пуно учешће и промовисање концепта родне равноправности у јавним политикама.

¹⁶⁸Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-za-javnost-pravo-na-abortus-je-civilizacijsko-dostignuce/>

На конференцији „ОснаЖене мењамо наше заједнице!“, коју је Повереник организовао поводом Међународног дана жена, повереница је нагласила да је глас жена у политици, у законодавној и извршној власти, као и на другим важним позицијама, изузетно потребан како би се проблеми сагледали на прави начин, а жене охрабриле да у још већем броју узму учешће у јавном и пословном животу.

Једном постигнути добри резултати не значе да ће се равноправност и у будућности достизати на истом нивоу. Имајући у виду да се претходна Влада налазила на 10. месту у Европи по заступљености жена и истовремено је представљала највиши ниво учешћа жена у односу на све претходне Владе Републике Србије, Повереник је након завршеног изборног циклуса 2022. године мандатарки за састав нове Владе Ани Брнабић упутио препоруку мера да приликом формирања Владе искористити сва своја овлашћења у циљу постизања родне избалансираниости како у погледу састава тако и у погледу поверених ресора.¹⁸⁹

Нажалост, у актуелној Влади, од 28 ресора на челу је само девет жена, а када је реч о локалном нивоу, жене су на челу само 22 града и општине (према резултатима поменуте *Анализе учешћа жена у јавном и политичком животу* Повереника). И у овом погледу је дошло до пада броја жена јер нису све политичке странке поштовале прописане проценте учешћа мање заступљеног пола.

Илустративан пример неравномерне заступљености жена у локалној заједници су и налази истраживања о учешћу жена у месним заједницама¹⁹⁰ према којима се, примера ради, у Краљеву, на месту председника месних заједница налази 63 мушкарца и свега пет жена, а у Трстенику 38 мушкараца и две жене. Пажњу привлачи и податак да се у ове две локалне самоуправе на месту председника савета месних заједница налази чак 106 мушкараца и свега седам жена, што значи да у просеку 15 месних заједница води мушкарац а једну жена. Са друге стране, на свим нивоима власти изузетно је мала заступљеност старијих жена на шта су и током 2022. године указивале бројне организације које се баве заштитом права старијих, попут организације „Амити“.

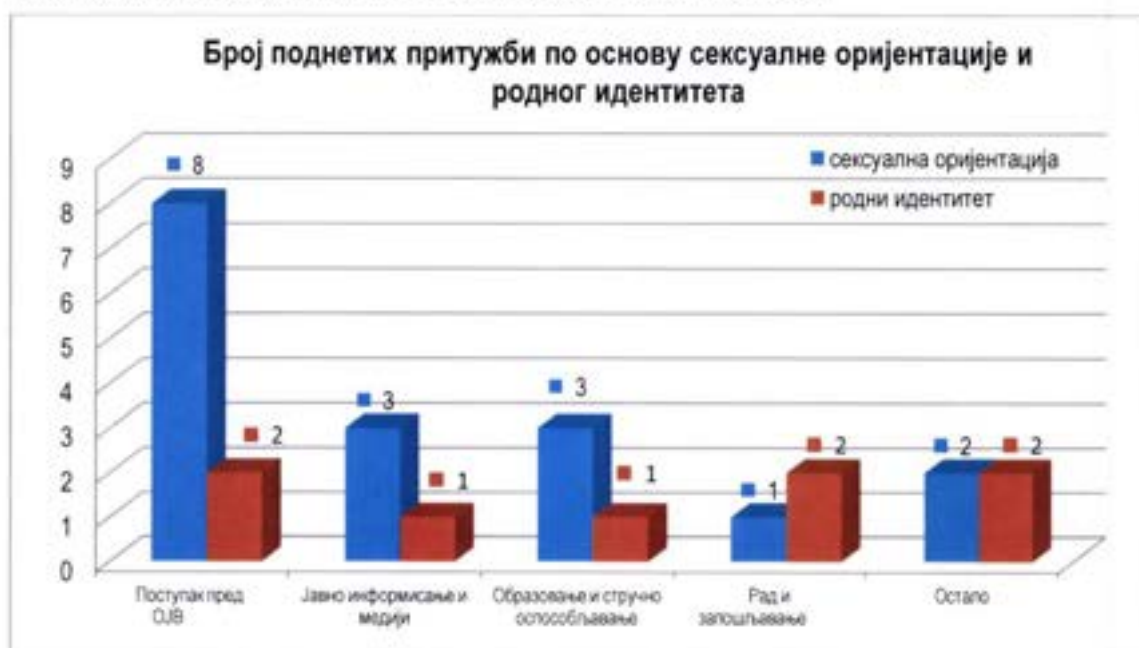
На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу пола и брачног и породичног статуса, произилазе одговарајуће препоруке које су дате у сажетку овог извештаја.

¹⁸⁹Више на <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-mandataru-za-sastav-vlade/>

¹⁹⁰Истраживање о учешћу жена у саветима месних заједница на територији града Краљева и општине Трстеник, Европски покрет у Србији – Краљево, 2022. https://www.emins.org/wp-content/uploads/2022/07/istrazivanje_april-maj_2022.pdf

Дискриминација на основу сексуалне оријентације и родног идентитета

Током 2022. године Поверенику није упућен већи број притужби на основу сексуалне оријентације и родног идентитета као личних својстава (17 на основу сексуалне оријентације и 8 на основу родног идентитета), чиме је настављен тренд из ранијих година (у 2021. години: 15 на основу сексуалне оријентације и 8 на основу родног идентитета). Неке од притужби су се односиле на дискриминацију по оба ова основа. Притужбе су углавном подносила физичка лица и то претежно мушкарци, док је мали број притужби организација цивилног друштва. Иако број притужби није порастао у односу на претходну годину, имајући у виду положај ЛГБТИ особа, као и да су један део године обележили догађаји поводом манифестације ЕуроПрајд, овај основ дискриминације је детаљније обрађен у овом делу извештаја.

Области у којима су најчешће подношене притужбе по овим основима је област која се односи на поступање органа јавне власти, као и област рада и запошљавања, док је мањи број притужби поднет у области јавног информисања у односу на претходне године.

Неки од уочених помака:

- одржан већи број обука за запослене у органима јавне власти са акцентом на сензибилизацију о положају ЛГБТИ особа у друштву;
- учесталија примена члана 54а Кривичног законика приликом квалификације кривичног дела мотивисаног мржњом;
- одржани су сви пратећи догађаји у склопу манифестације недеље Поноса;
- већа спремност органа јавне власти и обраћања Поверенику у циљу позитивног решавања захтева трансродних и трансполних особа за упис промене личног имена или ознаке пола и издавања диплома/уверења са новим подацима;

Као неки од кључних проблема могу се издвојити:

- формална забрана окупљања учесницима манифестације ЕуроПрајд;
- није на целовит начин уређен положај трансродних и трансполних особа у погледу правилне примене прописа приликом издавања диплома о стеченом образовању, уверења, личних докумената и осталих аспеката правне транзиције које утиче на остваривање права у области рада и запошљавања али и друге важне области друштвеног живота;
- није донет закон којим се уређују истополна партнерства, као и имовински и други односи оваквих заједница које фактички постоје;
- насиље, социјална дистанца, хомофобне и дискриминаторне изјаве којима се подстиче дискриминација ЛГБТИ популације;

Када говоримо о положају ЛГБТИ популације, 2022. годину су посебно обележила дешавања у вези са одржавањем европске Параде поноса (ЕуроПрајд 2022) у Београду која је била заказана за период од 12-18. септембра. Чињеница је да се, од организације прве Параде поноса која је одржана 2001. године и која је прекинута због напада на учеснике, преко оне из 2010. године на којој је дошло до озбиљних сукоба у којима је повређено више од 100 људи и због којих следеће три године није било Параде поноса, у Београду од 2014. године успешно организовала Парада поноса. Република Србија је 2019. године аплицирала и уз писмо подршке премијерке, добила организацију ЕуроПрајда. Одржавање ове манифестације је била прилика да се јавно покаже напредак у домену поштовања људских права ЛГБТИ заједнице али уопште и права на равноправност. Нажалост организација ове манифестације изместила је непотребно ово питање људских права на домен дневне политике па чак и геополитике. Неколико месеци пред ЕуроПрајд јавни наратив је обиловао непријатељским ставовима и идејама које подстичу дискриминацију и стигматизацију припадника ЛГБТИ популације како на порталима, на интернету и друштвеним мрежама и другим средствима доступним великом броју грађана, иако је истицање сексуалне оријентације неретко било потпуно ирелевантно у односу на тему текста. Говор мржње био је присутан у медијима, на интернету, у виду графита, посебно у периоду након најаве одржавања ове манифестације. Показало се да се са припремама ове манифестације морало кренути много раније, посебно имајући у виду да ЛГБТИ особе спадају међу најдискриминисаније друштвене групе, као и да је према њима изражена велика социјална дистанца што потврђују налази различитих истраживања, посебно редовна истраживања Повереника *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*. Наведено се односи и на рад државних органа и предузимање адекватних мера од тренутка када је 2019. године прихваћена кандидатура Београда да се ЕуроПрајд одржи у нашој земљи.

Након позива Повереника упућеног организаторима манифестације, одржан је састанак у просторијама овог органа где је показана спремност Повереника да се активно укључи

и пружи подршку одржавању манифестације у складу са својим надлежностима. С тим у вези, Повереник је одмах упутио и препоруку мера надлежним органима - Министарству унутрашњих послова, Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог, председници Владе и Граду Београду.

Министарству унутрашњих послова, Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог, председници Владе и Граду Београду је препоручено да у сарадњи са организаторима предузму мере из своје надлежности како би се осигурало да манифестација протекне безбедно и у духу толеранције, промоције различитости и равноправности посебно имајући у виду да је одржавање Параде поноса један од начина да се јавности скрене пажња на проблеме са којима се суочавају припадници ЛГБТИ заједнице и позив на заједничку акцију у њиховом решавању.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/preporuka-mera-vladi-republike-srbije-europride-2022/>

Министарство унутрашњих послова је поводом дате препоруке обавестило Повереника да су са циљем да наведена манифестација протекне безбедно и несметано представници овог министарства присуствовали састанцима који су одржани у просторијама Владе Републике Србије и Полицијске управе за Град Београд заједно са представницима других министарстава, Генералног секретара Владе и представницима организатора манифестације. Даље су навели да су на одржаним састанцима разматране припреме за одржавање наведене манифестације, планиране активности учесника и предложени су начини да се превазиђу сви потенцијални изазови који би угрозили безбедност учесника ЕуроПрајда. Посебно је напоменуто да ће Министарство унутрашњих послова у сарадњи са другим надлежним органима Републике Србије предузети све мере и радње у складу са законом и својим надлежностима како би се наведена манифестација која представља догађај од значаја за Републику Србију одржала безбедно.

У јавности је изазвана конфузија због нејасних и неретко противуречних информација које су током целог периода припреме долазиле од стране представника институција, али и од стране самих организатора ове манифестације. Тако су се у јавности чуле контрадикторне поруке надлежних органа, али и организатора, од тога да припреме теку у сарадњи са надлежнима тј. кабинетом премијерке, до тога да постоје жалбе и безбедносни ризици (уз указивање на немиле догађаје у Ослу и отказивање Параде поноса у том граду због две жртве и 21 повређене особе у масовној пуцњави испред бара популарног међу ЛГБТ+ заједницом).

Неки од организатора су истицали да је све у реду, да су разговори око организације шетње у току, као и да постоји могућност да у складу са договором са кабинетом премијерке дође до промене трасе шетње, а друга група укључених у организацију изјављивала је да ће уколико до најављене забране дође свакако изаћи на улицу и да неће одустати од борбе за остваривање права ЛГБТИ особа.

Одржавање ЕуроПрајда је било неизвесно до последњег тренутка, а коначна забрана шетње у оквиру ове манифестације као и породичне шетње у организацији „антиглобалиста“ уследила је након одлуке Министарства унутрашњих послова (од 13. септембра) у којој је наведено да је безбедносном проценом утврђено да постоји

опасност да ће доћи до напада и сукоба, насиља, уништавања имовине и других облика нарушавања јавног реда у већем обиму.

С тим у вези важно је подсетити на раније донете одлуке Уставног суда поводом забране Параде поноса у којима је суд указивао да је забрана неуставна и да су повређивана Уставом гарантована права на слободу окупљања, правно средство и судску заштиту. Иако Уставни суд није налазио да се ради о дискриминацији јер су и други скупови заказани у исто време били забрањивани, неспорно је утврђивано да је у питању повреда Устава и уставом загарантованих права. Упркос овим ранијим одлукама Уставног суда шетња је била формално забрањена. Сви ови догађаји у вези одржавања ЕуроПрајда бацили су сенку на остваривање основних људских права и није послата јасна и недвосмислена порука да се дискриминација ЛГБТИ неће толерисати.

Током ЕуроПрајда Повереник је реаговао и упозорењима.

УПОЗОРЕЊЕ поводом изјаве епископа банатског Никанора:

„Изражавање мишљења и идеја којима се позива на мржњу и насиље према припадницима ЛГБТИ заједнице и вређа достојанство било кога на основу порекла или националне припадности, недопустиво је и законом забрањено, навела је повереница, указујући да је тешко схватљиво да без обзира на догме и канонска правила овакве опасне речи изговара човек чији је позив између осталог ширење толеранције и разумевања.

Поштујући аутономију Српске православне цркве и других верских заједница и верска осећања грађана и грађанки Србије, говори црквених великодостојника треба да остану у оквиру верских питања и да не прелазе у питања тековина демократских друштава, међу којима је једно од најважнијих поштовање људских права и слобода.

Посебно треба имати у виду чињеницу да је говор изнео високи црквени великодостојник, чија реч има посебну тежину и утиче на формирање јавног мњења, због чега је обавеза уздржавања од говора мржње још наглашенија. Поштовањем туђих различитости, показујемо и колико поштујемо сами себе и оно за шта се боримо и залажемо.“

Имајући у виду дискриминаторан говор у јавном простору поводом одржавања ЕуроПрајда, Повереник је у току 2022. године покренуо стратешку парницу због оваквог говора. Наиме, Повереник је покренуо парницу за заштиту од дискриминације због дискриминаторне изјаве дате у телевизијском гостовању чија је тема била најављено одржавање ЕуроПрајда. Повереник је у тужби истакао да је тужени дао дискриминаторну изјаву у тренутку појачане друштвене напетости када су се на улицама Београда одржавале шетње и протести против одржавања ЕуроПрајда, чиме је допринео продубљивању јаза и нетрпељивости према ЛГБТИ особама једног дела већинске популације и додатном учвршћивању дубоко укорењених предрасуда у друштву. Поред тога, у 2022. години Виши суд у Београду је у стратешкој парници коју је покренуо Повереник претходне године због дискриминације припадника ЛГБТИ заједнице, донео решење којим се прекида поступак против професора Медицинског факултета, због смрти туженог. Поднета је и кривична пријава због основа сумње да су два полицијска службеника, у вршењу службене дужности у подземном пролазу у Београду физички и психички злостављали лице због његове сексуалне оријентације. О наведеном је било више речи у претходном делу извештаја. Такође у 2022. години први

пут је поступак по притужби која је поднета по овом личном својству окончан медијацијом, што представља помак у односу на раније године.

Повереница је такође поводом ЕуроПрајда истицала да не треба о проблемима са којима се суочавају припадници ЛГБТ+ заједнице причати само у време недеље поноса, већ током читаве године. Указала је да су тешке речи стизале из Цркве и од људи који би по природи требало да шире мир и разумевање, те да није јасно како све то нарушава наш идентитет и нашу породицу. Навела је да би требали иза овога да се запитамо шта је то што се десило у нашем друштву и довело до оволиког неразумевања, зашто се оволика тензија подигла што завређује анализу еминентних стручњака, експерата и академске заједнице. Повереница је неколико пута у овом периоду у медијима износила ставове који помажу разумевању положаја ЛГБТИ заједнице и значаја и важности одржавања ове манифестације у Београду.

учествовали повереници из тела за заштиту равноправности Албаније, Црне Горе и Словеније, о чему је већ било речи у ранијем делу текста овог извештаја.

Такође, присуствовала је и званичном отварању манифестације, односно подизању заставе испред зграде Палата Србија, као и свим пратећим догађајима, заједно са својим сарадницима из Стручне службе Повереника. У оквиру Међународне конференције о људским правима организован је посебан панел на тему „Искустава у региону у области положаја ЛГБТИ особа“, на којем су

Повереница је уочи ЕуроПрајда са европском комесарком за равноправност Хеленом Дали, између осталог разговарала о дискриминацији којој су изложени припадници ЛГБТИ+ заједнице, поштовању различитости и стандардима у области заштите људских права и значају равноправности који представљају вредности заједничке свим европским друштвима и које су важне за процес

приступања Србије Европској унији. Констатовано је да је друштво делимично сазрело и да постоји спремност да се о проблемима ЛГБТИ+ заједнице разговара, али нажалост хомофобија и трансфобија су дубоко укоренење што показује колико је борба за људска права важна и да у континуитету треба радити на упознавању, толеранцији и константној едукацији. Европска комесарка је истакла велики допринос и улогу институције за заштиту равноправности која је посвећена јачању људских права, владавине права и даљем развоју демократског и толерантног друштва.

Повереник је одржао и дводневну обуку за представнике медија о појму и облицима дискриминације и говору мржње, са нагласком на угроженост ЛГБТИ особа, у оквиру

реализације Пројекта Савета Европе, „Промоција различитости и равноправности у Србији“, који је део Програма „Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску 2019-2022“. Циљ ове обуке је да се представници медија у што већој мери информишу како медијски садржаји не би били даљи извор продубљивања негативних ставова, стереотипа и предрасуда према нашим грађанима припадницима ЛГБТИ заједнице, која је, према бројним извештајима и истраживањима једна од највише дискриминисаних група према којој је изражена социјална дистанца.

Због говора у јавном простору који вређа достојанство и утиче на деградирајуће ставове јавног мњења према ЛГБТИ особама у току године донета су и мишљења у којима је утврђена дискриминација.

У притужби против Сулејмана Угљанина, а поводом изјава о истополним заједницама које је дао на једној конференцији за медије, када је поредио ЛГБТ+ особе са стоком преносећи став непознатог лица које је изјавило да „стоку продаје по нижој цени ако крава наскаче на краву и бик на бика, јер то на пијаци нико неће да купи“, и прихватањем таквог става. Повереник је у конкретном случају утврдио да су прекршене одредбе закона којима је прописана забрана узнемиравања, понижавајућег поступања које има за циљ или представља повреду достојанства лица или групе лица на основу њиховог личног својства, а нарочито ако се тиме ствара застрашујуће, непријатељско, деградирајуће, понижавајуће и увредљиво окружење, препоручио предузимање мера за уклањање ове изјаве са Јутјуб канала, упућивање јавног извињења припадницима ЛГБТ популације, као и да састанак са представницима организације цивилног друштва која се бави заштитом права ЛГБТ особа како би се дискриминатор упознао са проблемима са којима се суређу припадници ове популације и какве последице по њих изазивају изјаве које стварају овакво окружење. По овој препоруци није поступљено.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/obavestjenje-za-javnost-4/>

Повереник је донео мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и у поступку против народног посланика због дискриминације по основу сексуалне оријентације, а поводом изјава коју је дао у јутарњем ТВ програму. У притужби је између осталог наведено да је посланик својим изјавама угрозио достојанство ЛГБТ особа, нарочито трансродних, с обзиром да је говорећи о промени пола истакао да је то „изопаченост и неприродна деформација људске личности“. Повереник је посланику препоручио састанак са представницима организације цивилног друштва која се бави заштитом људских права ЛГБТ особа како би се упознао са проблемима са којима се сусређу припадници ове популације, као и да се убудуће приликом давања изјава у медијима придржава прописа о забрани дискриминације. Поступак је у току.

Највећи део раније поменутог Извештаја о напретку Републике Србије за 2022, у делу који се односи на права ЛГБТИ особа, Европска комисија је посветила ЕуроПрајду у Београду. Наиме, у овом извештају је наведено да је ЕуроПрајд по први пут био одржан на Западном Балкану, након што је Београд успешно аплицирао 2019. године уз писмо подршке премијерке у име Владе. Такође, у извештају је указано да је шетња, након забрана, ипак одржана краћом рутом, без већих инцидената, као и да су пријављени случајеви насиља над учесницима, иако је велики број припадника полиције штитио скуп. Период пре шетње обележила је правна и политичка неизвесност, наведено је у извештају, а саопштења надлежних су била контрадикторна, уз најаве са високог нивоа

о потпуној забрани и накнадној забрани Министарства унутрашњих послова која се односила на трасу шетње. Даље је у овом извештају наведено да није било помака у вези са Нацртом закона о истополном партнерству, нити са законским препознавањем рода, како је планирано у претходној стратегији за борбу против дискриминације. Уочене су и потешкоће, посебно у мањим општинама, у погледу омогућавања уношење података о промени пола у матичне књиге. Још увек недостају централизовани званични подаци о злочинима из мржње рашчлањени по мотивима заснованим на предрасудама. Због недостатка поверења у институције, случајеви насиља и дискриминације према ЛГБТИ особама често се не пријављују. Трансродне особе су нарочито подложне насиљу, злостављању и дискриминацији, интерсексуалне особе остају невидљиве и социјално и правно, а уочен је и недостатак адекватних услуга у вези са менталним здрављем за ЛГБТИ особе посебно током пандемије Ковид-19 што још увек представља разлог за забринутост.

На посебно тежак положај и проблеме са којима се суочавају трансполне и трансродне особе указује више извештаја и резултати бројних истраживања. Дискриминација коју трпе трансродне особе у Србији али и широм света условљена је између осталог и неоправданом вишедеценијском класификацијом трансродности као менталног поремећаја. Међутим, Светска здравствена организација је депатологизовала трансродност која више није болест него стање, што пре свега треба да прихвате и примењују здравствени и социјални радници. У Србији не постоји едукација здравствених радника за рад са трансродним особама тако да се, услед њихове недовољне обучености, често јавља дискриминација приликом пружања здравствених услуга које нису везане за сам процес прилагођавања пола и други проблеми у погледу приступа здравственој заштити за трансродне особе (48% трансродних особа из истраживања је изјавило да је приликом тражења медицинских услуга због свог родног идентитета доживело непријатне ситуације).¹⁹¹ Трансродне особе пролазе кроз само неке или све три фазе током транзиције: социјална, медицинска и правна. Свака фаза је условљена претходном, односно није могуће доћи до хируршке фазе уколико није прошло годину дана од хормонске терапије (ендокринолошке фазе), којој такође није могуће приступити без претходне психијатријске процене и потврде о „спремности“ за следећу фазу. Оно што је карактеристично за хируршку фазу јесте да се не може обавити о трошку РФЗО-а без издате потврде о „спремности“ за операцију од стране два различита психијатра и од стране јединог државног ендокринолога који ради са свим трансродним особама у Србији. Транс-специфична заштита у Србији је строго централизована и практично доступна само за особе које живе у главном граду где се налазе све неопходне установе за обављање медицинске транзиције.¹⁹²

Трансполне и трансродне особе (чији се род и пол не подударају) имају бројне проблеме попут одбацивања, насиља, дискриминације али је већина проблема повезана са недостатком јасних процедура када је у питању издавање личних докумената. Због несклада између видљивих ознака пола трансполне особе која је кренула у процес транзиције и података у документима, могућност остваривања права у области рада и запошљавања, образовања, социјалне и здравствене заштите, као и различите

¹⁹¹ Од патологизације до подршке. Доприноси и проблеми депатологизације трансродних идентитета у међународној класификацији болести, Талас, Београд, 2022, доступно на интернет страници: <https://talastiv.files.wordpress.com/2023/01/publication-od-patologizacije-do-podrške-final-1.pdf>

¹⁹² Од патологизације до подршке. Доприноси и проблеми депатологизације трансродних идентитета у међународној класификацији болести, стр. 47

уобичајене активности – боравак у јавном простору, социјализација, путовање – значајно су угрожене или у потпуности онемогућене све до завршетка дуготрајног, компликованог и суштински правно нерегулисаног процеса промене тих података.

Од јануара 2019. године су ступиле на снагу измене Закона о матичним књигама по којима је промену пола постало могуће уписати у матични лист. На снази је и Правилник о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о промени пола¹⁹³ који регулише питање одређивања тренутка „промене пола“, односно која документација је особи потребна да би могла законски променити ознаку пола у личним документима. Иако је овај правилник у примени од 2019. године и даље се у пракси појављују различита тумачења и поступања матичних служби.

Овим поводом је Повереник крајем 2021. године упутио препоруку мера свим матичним службама локалних самоуправа да приликом примене прописа у поступку промене ознаке пола у матичној књизи рођених, имају у виду да право на промену ознаке пола у складу са законом има не само лице које је оперативним путем променило пол, већ и лице коме је у складу са прописима издата потврда о спроведеној хормонској терапији у трајању од најмање годину дана уз индикацију лекара специјалисте психијатрије и ендокринологије, те је потребно да омогуће промену личног имена трансродним и трансполним особама, без додатних услова и ограничења. Овим поводом су се Поверенику и у 2022. години обраћале поједине локалне самоуправе, грађани, као и организације цивилног друштва, због чега је Повереник током године одржао обуку „Да матична књига не буде трансродна брига – Заједно за унапређење услуга матичара за трансродне особе у Србији“ у Нишу за више од 20 запослених у матичним службама. Такође, овим поводом је са представницима матичних служби и Министарства за бригу о породици и демографију одржан састанак на коме су присуствовали и представници организација цивилног друштва. На састанку је договорено да ће министарство Поверенику доставити предлог измена прописа који ће трансродним особама омогућити несметани упис промене имена.

Повереник је током године учествовао у изради брошуре *Дискриминација ЛГБТИ на тржишту рада* која садржи објашњење појма и облика, уз посебан осврт на дискриминацију на основу сексуалне оријентације, пола, рода и родног идентитета, појашњавајући нарочито дискриминацију у области рада и запошљавања.

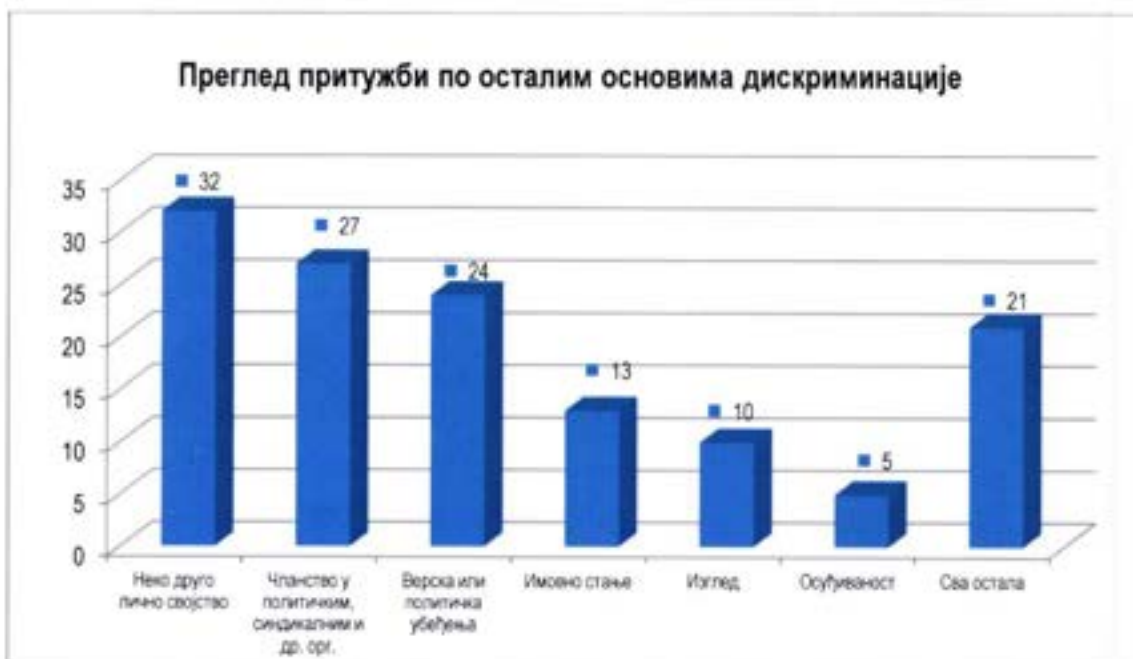
Има и позитивних примера. Често велике компаније попут Сockте, Соса-cole, ИКЕЕ представљају примере добре праксе када је реч о прихватању различитости и правима ЛГБТ заједнице. Тако је у претходној години ИКЕА Србија поводом Међународног дана борбе против хомофобије, трансфобије и бифобије, 17. маја, покренула кампању *„Љубав је увек добродошла“*, подигла заставу дугиних боја испред робне куће у Београду и подстакла своје купце и ширу јавност да симболични знак *„Добродошли“*, доступан на веб страници компаније, поделе на друштвеним мрежама и на тај начин покажу солидарност са ЛГБТ+ заједницом. Такође, део прихода ИКЕА је наменила организацији *„Да се зна“* која пружа правну и психолошку подршку ЛГБТ+ заједници, и најавила подршку ЕуроПрајду у Београду.

¹⁹³„Сл.гласник РС“, број 103/18

Кампања „Блокирај мржњу, шири љубав“ спроведена је у многим земљама региона и главни циљ јој је борба против говора мржње. Ова кампања је део пројекта „Промоција различитости и једнакости на Западном Балкану“, који је део заједничког програма Европске уније и Савета Европе „Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску 2019-2022“, који спроводи Одељење за борбу против дискриминације Савета Европе. Поред поверенице у кампању су се укључиле и познате личности као амбасадори у борби против говора мржње.

Остала лична својства у притужбама

У претходном делу извештаја су представљена поједина лична својства у којима је поднет највећи број притужби, док је по осталим личним својствима поднет мањи број притужби. Тако по учесталости навођења следе притужбе на основу неког другог личног својства (32). Овај основ дискриминације обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена (статус азиланта, избеглице, интерно расељеног лица, пребивалиште). Затим следе притужбе у којима је као основ наведено чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама (27), верска или политичка убеђења (24), имовно стање (13), изглед (10), родни идентитет (8), осуђиваност (5), језик (5), а након тога у мањем броју следе притужбе на основу држављанства, предака, расе и боје коже, рођења, генетских особености, као што је приказано у графикану.

Посебно је потребно напоменути да је Повереник и у 2022. години примио и 183 притужбе у којима је наведено више личних својстава као основа дискриминације. У овим случајевима се ради о **вишеструкој или укрштеној дискриминацији** која спада у тешке облике дискриминације, јер су њене негативне последице веће у односу на жртву. У пракси Повереника се неретко дешава да подносиоци притужби наведу више личних својстава у ситуацијама када нису сигурни које је лично својство било основ дискриминације.

Поред личних својстава која су појединачно представљена у овом извештају Повереник је примио 32 притужбе по основу *неког другог личног својства*. Овај основ дискриминације обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена. Примера ради, у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено *пребивалиште* или припадност групама као што су *мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица* и сл.

Дискриминација избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила

Једна од највећих глобалних и регионалних криза у свету и Европи у последњих неколико година је мигрантско – избегличка криза, и то како због обима и изазова које носи, тако и због последица које има на примену међународних стандарда у области заштите људских права. Избеглице, интерно расељена лица, мигранти и тражиоци азила су осетљива група људи, неретко изложена различитим облицима дискриминације, узнемиравајућем или понижавајућем поступању, говору мржње, радној експлоатацији. Из године у годину није мали број људи који су из разних разлога приморани да напусте своје домове, услед ратова, насиља, прогона, кршења људских права и других невоља.

У извештају *World Report 2023*¹⁹⁴, о стању људских права у свету се, између осталог, у делу о избеглицама, тражиоцима азила и мигрантима, наводи да су у Србији прошле године до августа регистрована 2.653 тражиоца азила, али да су надлежне власти дозволиле подношење само 251 захтева, да је у том периоду одобрен избеглички статус за две особе, супсидијарна заштита за девет, привремена заштита за 817 људи готово искључиво из Украјине, што је и разумљиво с обзиром на актуелну ситуацију. Влада Републике Србије је 17. марта 2022. године донела одлуку¹⁹⁵ којом је омогућила лакши приступ својој територији и одобрила привремену заштиту свим расељеним лицима која долазе из Украјине, односно која су била принуђена да напусте Украјину као земљу свог порекла или уобичајеног боравишта или су из Украјине била евакуисана, а која се не могу вратити у трајне и сигурне услове живота због актуелне ситуације која преовладава у тој држави.

Ова глобална мигрантско-избегличка криза захтева бољу и доследнију примену међународних стандарда у области заштите људских права. На округлом столу *Етичко извештавање о избеглицама* који су

организовали Идеас, УНХЦР и Амбасада Швајцарске, повереница је истакла да према резултатима последњег истраживања Повереника о ставовима грађана и грађанки о

¹⁹⁴World Report 2023, Human Rights Watch, доступно на интернет страници: <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/serbia/kosovo>

¹⁹⁵ Одлука о пружању привремене заштите у Републици Србији расељеним лицима која долазе из Украјине („Сл. гласник РС”, бр. 36/2022), доступно на интернет страници: <https://www.paragraf.rs/propisi/odluka-o-pruzanju-privremene-zastite-raseljenim-licima-koja-dolaze-iz-ukrajine.html>

дискриминацији из 2019. године, социјална дистанца према мигрантима је преко 30%, односно толико процената грађана не жели да ова друштвена група живи у Србији. Овакви ставови могу бити резултат информација са друштвених мрежа и традиционалних медија. Појам мигрант се одомаћио као генерички појам за економске и друге мигранте, али и за избеглице и тражиоце азила, као и све људе у покрету иако та разлика није само термиолошка, него одређује и различит правни статус свих тих људи, различита их је невоља натерала на кретање, различите су и међународне конвенције које са на њих односе и следствено обавезе наше државе према тим конвенцијама али и домаћим прописима, навела је повереница. Овом приликом је представљен приручник о етичком извештавању о избеглицама и тражиоцима азила *Промени причу*, који указује и на разлику у положају и правима људи у покрету и препоручује новинарима да се што детаљније информишу јер је за професионално извештавање предуслов - добро разумевање појаве.

Лица која припадају овим групама треба да буду упозната са својим правима и могућностима које им стоје на располагању. Неопходна је и добра информисаност локалног становништва и запослених у различитим секторима, као и одговоран приступ медија према проблемима миграната, којима треба приступити без сензационализма и подстицања страха, али уз озбиљно сагледавање безбедносних ризика који су свакако неизоставан сегмент овог глобалног питања из кога Србија није изостављена.

У *Извештају Европске комисије о напретку Србије у процесу евроинтеграција*¹⁹⁶ наведено је да је побољшана међуинституционална сарадња видљива у заједничком документу о процени и планирању потреба у области управљања мешовитим миграцијама и азилом у Србији за период 2022–2024. године, у којем су наведени исходи у вези са регистрацијом, пријемом и другим поступцима у управљању миграцијама, као и да су надлежни наставили да повећавају капацитете за смештај и бригу о мигрантима. Истакнуто је и да је дошло до побољшања у поступку доношења одлука Канцеларије за азил, да су се предмети процењивали на основу основаности захтева, међутим да квалитет одлука о азилу треба додатно побољшати одрживим механизмима обезбеђивања квалитета и усклађивањем процеса доношења одлука да би се обезбедили исти резултати у сличним случајевима. Треба скратити дужину поступка, а додатна изградња капацитета Комисије за азил и специјализација судија у Управном суду могли би да побољшају правну сигурност. У поступку азила не постоји бесплатна правна помоћ коју финансира држава.

Као и претходних година мали је број притужби поднетих по овом основу, а када и буду поднете ове притужбе најчешће подносе организације цивилног друштва у име физичког

лица или групе лица. Тежак положај, језичка баријера и претходна трауматична искуства из земље порекла и других земаља кроз које су ова лица прошла на путу до Србије доводе до тога да се физичка лица која сматрају да су претрпела дискриминацију не обраћају или се врло ретко обраћају државним органима по питању заштите од дискриминације. Иако се мали број притужби у току године поднесе

¹⁹⁶Извештај за 2022. годину, стр. 65-69

Поверенику, оне ипак указују на одређене проблеме са којима се сусреће ова популација, а који неретко погађају и општу популацију. Због тога не чуди чињеница да се притужбе углавном односе на област рада и запошљавања, пружања услуга и слично. Тако је примера ради, Поверенику поднета притужба Београдског центра за људска права против Омладинске задруге јер није омогућила регистрацију малолетног лица са додељеном супсидијарном заштитом ради радног ангажовања, наводећи да не врше учлањење и запошљавање азиланата. Повереник је дао мишљење да је ова омладинска задруга повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Задрузи је препоручено да поново размотри захтев подносиоца притужбе, те да га, у случају да његов захтев има било какве формалне недостатке, кроз инклузиван приступ и третман једнак оном који имају домаћи држављани, упути како да испуни потребне формалне услове за чланство, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе. По овој препоруци је поступљено. Након овог случаја из праксе Повереника, организација цивилног друштва је спровела ситуационо тестирање које је пријавила Поверенику, а о којем је било више речи у претходном делу овог извештаја. Такође, у току 2022. године, Прекршајни суд у Београду донео је пресуду којом је утврдио одговорност за извршену дискриминацију против власнице београдског хостела због одбијања пружања услуге смештаја азилантима/тражиоцима азила због њиховог личног својства.

Управо из разлога потребе боље информисаности ове групе људи, Повереник је током године одржао обуку избеглицама/тражиоцима азила/лицима којима је одобрено уточиште у Србији. На обуци су присутни упознати са законским и институционалним оквиром за заштиту од дискриминације, поступком пред Повереником и начином подношења притужбе коју могу поднети и на енглеском језику, а представник Повереника се ближе упознао са изазовима са којима се ова лица суочавају и ситуацијама у којима су сматрали да трпе дискриминацију.

У 2022. години објављено је и регионално истраживање *Где год да идемо, чине нам зло*¹⁹⁷, које је спроведено међу децом мигрантима и избеглицама који путују у Европу Балканском рутом, које указује на тежак положај деце и претрпљено насиље које се најчешће дешавало у њиховим земљама порекла, током пута, приликом преласка граница, у центрима за пријем и азил, у сквотовима, на улицама и на радним местима.

Подаци из *Истраживања јавног мњења о ставовима грађана према избеглицама/мигрантима у Србији у 2021. години*¹⁹⁸ Београдског центра за људска права указују на позитиван помак у ставовима грађана у односу на претходно истраживање из 2019. године. У прилог томе говоре неки од резултата: више од

¹⁹⁷ *Где год да идемо, чине нам зло: Насиље над децом избеглицама и мигрантима која путују у Европу балканском рутом*, Save the Children, 2022, доступно на интернет страници: <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Sazetak-Gde-god-da-idemo-cine-nam-zlo-WEB.pdf>

¹⁹⁸ *Истраживање јавног мњења о ставовима грађана према избеглицама/мигрантима у Србији у 2021. години*, Београдски центар за људска права, јануар 2022, доступно на интернет страници: <https://aiil.rs/istrazivanje-javnog-mnjenja-o-stavovima-gradjana-prema-izbeglicamamigrantima-u-srbiji-u-2021-godini/>

половине грађана Србије (56%) не би имало ништа против да се избеглице из земаља Блиског истока и Африке доселе у њихов комшилук (2019. године 42%), чак 78% њих прихвата ситуацију да дете из породице избеглица из земаља Блиског истока или Африке иде са њиховим дететом у школу (2019. године 58%). Стиче се утисак да су грађани постали толерантнији и на радном месту где је проценат испитаника који не би имао ништа против да им колеге буду из избегличке популације порастао са 37% у 2019. години на 51% у 2021. години.

У *Извештају Европске комисије*¹⁹⁹ наглашено је да у Србији још увек има 196.140 интерно расељених лица, од којих су 68.154 и даље рањиви и имају потребе у вези са расељењем, да закон који се односи на стални и привремени боравак треба доследно примењивати како би се омогућило да ИРЛ Роми који живе у неформалним насељима добију пријављено пребивалиште и приступ основним социјално-економским правима.

Што се тиче праксе Повереника, интерно расељена лица и даље ретко подносе притужбе, углавном се обраћају појединци, а ређе организације цивилног друштва. Најчешће указују на проблеме приликом запошљавања, остваривања различитих права на новчана давања, субвенције и сл. У једној притужби је указано и на лош положај особа са инвалидитетом са територије Косова и Метохије уз навођење да се не примењује Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, као ни Уредба о поступку за прибављање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава. Повереник је затражио изјашњење од Канцеларије за Косово и Метохију и поступак је у току.

Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама

Већ годинама је прилично уједначен број притужби појединаца, али и чланова синдиката, синдикалних или политичких организација по овом основу дискриминације, и то најчешће у области рада и запошљавања. Тако је током 2022. године Поверенику упућено укупно 27 притужби по основу овог личног својства, и то у највећем броју случајева због дискриминације у области рада и запошљавања (17), али и у другим областима као што је на пример поступање пред органима јавне власти, приликом пружања услуга и др. Према пракси Повереника, код притужби по овом основу подносиоци најчешће сматрају да су стављени у неоправдано неповољнији положај јер су чланови, односно нису чланови одређеног синдиката или политичке партије, те да им је из тог разлога ускраћено неко право. Такође у појединим случајевима наводили су да не могу да се запосле јер нису политички активни и не припадају ниједној странци, или су чланови странке која није владајућа, те да због свог различитог става или мишљења нису добродошли. Није редак случај да у својим обраћањима грађани наводе да желе да остану анонимни, да их је страх од последица пријављивања, или да не могу да докажу да су дискриминисани на основу овог личног својства или да и када постоје сведоци који су присуствовали догађају, та лица не желе да сведоче.

О чињеници да је забрањено давање предности или искључивање из неког права због чланства у политичкој, синдикалној или другој организацији говори и случај из праксе

¹⁹⁹Извештај за 2022. годину, стр. 51-52

Повереника који је био и у фокусу јавности и медија у 2022. години. Давање предности одређеном лицу или групи лица или искључивање из неког права лица или групе лица или са њима повезана лица, доводи до осећаја неправде и одбачености и осећаја да право није једнако за све.

Повереник је донео мишљење у поступку поводом притужби родитеља и Удружења А11-Иницијативе за економска и социјална права, у име и сагласност законских заступника деце, поднетој против једне предшколске установе због дискриминације на основу политичке припадности. У притужбама је, између осталог, наведено да су деца у чије име је поднета притужба редовно похађала ову предшколску установу, да родитељи са овом предшколском установом имају закључене уговоре на неодређено време, да су поднели захтеве за упис у 2022/2023. годину и да је родитељима телефоном крајем августа 2022. године саопштено да деца неће моћи да бораве у објекту у којима су већ уписана претходних година и да се налазе на листи чекања. Родитељи нису добили одлуку нити било који други акт који садржи образложење о разлозима неуписивања деце у предшколску установу, док сматрају да се дискриминаторно поступање огледа у околности да су родитељи деце или чланови њихове породице чланови и функционери Демократске странке као и да су били део протеста пољопривредника који је окарактерисан као опозиционо деловање, јер су упутили критике власти. Повереник је утврдио да је деци у чије име је поднета притужба ускраћена могућност похађања ове предшколске установе непосредно након политичког деловања њихових родитеља, односно члана породице, што је у узрочно последичној вези између личног својства и поступања предшколске установе у конкретном случају. Повереник је дао мишљење о повреди антидискриминационих одредаба и предшколској установи препоручио да отклони последице дискриминаторног поступања и предузме хитне мере и активности како би се деци у чије име је поднета притужба обезбедило похађање ове установе, да упути писано извињење родитељима деце у чије име је поднета притужба и да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци није поступљено о чему је обавештена јавност у складу са законом.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/537-22-prituzba-protiv-predskolske-ustanove-zbog-diskriminacije-po-osnovu-politicke-pripadnosti/>

Међутим, било је и случајева у којима се није радило о дискриминацији, него о мобингу или другој повреди радних права или се уопште није радило о повреди права. Оваква ситуација указује да су грађани и грађанке изузетно осетљиви када је у питању посебно област рада и запошљавања, што је и сасвим логично. О овоме говоре и поједини случајеви из праксе Повереника. Тако је Поверенику поднета притужба против директорке људских ресурса из разлога што је подносилац притужбе сматрао да га је дискриминисала на основу инвалидитета и чланства у синдикалној организацији. Подносилац притужбе је навео да је особа са инвалидитетом и да је према „решењу ПИО Фонда“ ослобођен рада у другој смени, али да га је руководилац распоредио у другу смену, „по налогу“ директорке. Такође је истако да га је директорка „лично“ избацила из свих комисија у предузећу у којима је био изабран као члан Независног синдикат компаније. У изјашњењу на притужбу директорка је истакла да подносилац притужбе на основу решења надлежног органа није ослобођен рада у другој смени, а према уговору о раду и Одлуци послодавца о распореду радног времена у сектору

сточарске производње рад је организован у две смене, те је одлуку донео његов руководилац у складу са потребама организације рада. Оспорила је и наводе из притужбе да га је „одлуком избацила“ из свих комисија. У току поступка је утврђено да чињеница да је подносилац притужбе распоређен да обавља рад у другој смени на основу одлуке руководиоца не представља дискриминацију на основу инвалидитета јер представља рад на пословима који су у складу са његовом утврђеном радном способношћу. Такође, Повереник је ценећи наводе подносиоца притужбе да је „избачен из свих комисија“, утврдио да је још увек активан члан комисија и да није донета одлука о његовој смени.²⁰⁰

Када су у питању притужбе због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним или другим организацијама неретко у таквим притужбама подносиоци наводе да сматрају да су дискриминисани и на основу свог политичког или верског убеђења као личног својства. По основу *верског или политичког убеђења* у току 2022. године поднет је скоро исти број притужби као и претходне године (24). Као и код личног својства – чланство у политичким, синдикалним или другим организацијама није редак случај да такве притужбе буду анонимне или лице након тражења Повереника не достави све неопходне податке за вођење поступка, или одустане од даљег вођења поступка. Примера ради, Поверенику се обратио запослени који је навео да је лидер опозиционе групе грађана и да је захтевао од свог послодавца да му омогући присуствовање седницама скупштине, што му није омогућено. Такође је навео да му је надређени саопштио да не могу да му изађу у сусрет у погледу коришћења слободних дана, дана од годишњег одмора и сл. које би користио за обављање функције. С обзиром да допис није био потписан и да није садржавао све податке неопходне за поступање, као и да лице које се обратило Поверенику није доставило тражено, поступак је обустављен. У једној другој притужби је наведено да су на лажном профилу објављују лица и пише погрдно о члановима једне политичке опције, али ни ова притужба, као ни претходна није допуњена јер је, како у разговорима и усменим обавештењима сазнајемо, присутан страх од пријављивања.

Поред мишљења Повереник је током године издавао и више упозорења, како на званичној интернет страници тако и на свом налогу на друштвеним мрежама.

УПОЗОРЕЊЕ:

Пред крај предизборне кампање повереница је осудила уврдљиве и сексистичке квалификације на рачун политичарки, омаловажавање и вређање припадника ЛГБТ популације, увредљиве коментаре на рачун ромске националне мањине и позивање на разрачунавање са политичким неистомишљеницима, али и нападе на страначку имовину. Повереница је истакла важност да се сви учесници изборног процеса придржавају дозвољених и примерених начина политичке борбе, који не смеју укључивати нити било какве дискриминаторне изјаве, нити уништавање било чије имовине, попут каменовања просторија СНС у Чачку.²⁰¹

Осуђујемо изражавање мишљења и идеја којима се подстиче мржња према политичким неистомишљеницима. То је недопустиво и забрањено законом. Увреде и говор мржње треба да уступе место аргументованој расправи међу политичким актерима.

²⁰⁰Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/103-22-prituzba-zbog-diskriminacije-u-oblasti-zaposljavanja-ili-na-poslu-na-osnovu-licnog-svoistva-invaliditet-i-sindikalna-pricadnost/>

²⁰¹Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/upozorenje-izborna-kampanja/>

Дискриминација по осталим основима у којима је поднет мањи број притужби

По учесталости навођења из неког другог личног својства следе притужбе на основу имовног стања, изгледа, осуђиваности и језика, а након тога у мањем броју следе притужбе на основу држављанства, предака, расе и боје коже, рођења, генетских особености, као што је приказано у графикону.

У овом извештају је већ у ранијем делу текста указано на немали број становника који је изложен ризику од сиромаштва или социјалне искључености, као и да одређени број становника живи испод линије апсолутног сиромаштва. Сиромашни грађани су једна од група које су у већој мери изложене дискриминацији, али и поред тога број притужби поднетих Поверенику **по основу имовног стања** је и даље занемарљиво мали (13). Међутим, треба имати у виду да социоекономски угрожена лица нису хомогена група, већ да ту групу чине лица, између осталог, различитог старосног доба, националне или етничке припадности, различитог здравственог, имовног стања, брачног или породичног статуса, верских и политичких убеђења и сл. те да се Поверенику обраћају и по тим основима, наводећи их као претежне разлоге због којих сматрају да су неједнако третирани. Пракса је, као и претходних година, показала да притужбе по основу имовног стања углавном подносе физичка лица и то у области социјалне заштите или у поступцима пред органима јавне власти, док се организације цивилног друштва појављују као подносиоци притужби у незнатном броју. Грађани су се најчешће обраћали Поверенику поводом остваривања права на једнократну помоћ, социјална давања или због искључивања електричне енергије, репрограма комуналних дугова и др. У једном броју притужби се није радило о повреди права из Закона о забрани дискриминације већ о повреди других права као што је примера ради ћутање управе односно нерешавање захтева, неправилно или нецеловито утврђивање чињеничног стања, пребацивање надлежности са једног органа на други и сл. Грађани су се обраћали Поверенику указујући да немају новчаних средства јер нису остварили право на пензију и старији су од 65 година живота због чега би им остваривање права на бесплатан ваучер за субвенционисани одмор у Србији омогућио да по први пут негде отпутују и упознају своју земљу. Након подношења иницијативе Уредба која уређује право на бесплатне ваучере је измењена о чему је било више речи у претходном делу овог извештаја. Овакве притужбе су само сликовит приказ ситуације, али већина случајева дискриминације (претпостављамо и тешких облика) не стиже до Повереника јер сиромашни грађани често немају ни податке, ни информације о могућностима заштите пред Повереником, не препознају да се ради о повреди њихових права на равноправност услед бављења егзистенцијалним и другим проблемима.

Борба против сиромаштва је први од Циљева одрживог развоја УН Агенде за одрживи развој 2030. који се односи на будући друштвени и економски развој у складу са принципима одрживости. С тим у вези, сва релевантна међународна документа означавају да рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите и унапређење координације свих актера, на свим нивоима и свим секторима (социјалне и здравствене службе, образовање и култура, безбедност, пензијско-инвалидско осигурање, тржиште рада и др.) као и сарадњу са другим актерима који се баве питањима сиромаштва, укључујући организације цивилног друштва и волонтерске организације. Ова сарадња би требало да укључује сва питања која се тичу сиромаштва ради омогућавања социјалне инклузије и веће друштвене

укључености, смањења дискриминације и остваривања равноправности у што већем обиму. Имајући у виду наведено важно је да органи јавне власти приликом доношења прописа врше процену утицаја прописа на социоекономски угрожена лица као и утицај прописа на остваривање начела равноправности. Зато је Повереник упутио препоруку мера свим министарствима и јединицама локалне самоуправе у којој је указао шта ова процена утицаја прописа треба да садржи, о чему је било више речи у претходном делу овог извештаја. Повереник је указао да имајући у виду да ће се та процена дешавати у фази припреме новог прописа или јавне политике, треба да допринесе усвајању квалитетнијих прописа, односно прописа у којима је сагледан утицај на најугроженије групе, како у смислу да ли су обухваћена сва лица односно групе на која ће наведени пропис или јавна политика имати утицај, тако и у смислу да ли ће пропис допринети унапређењу њиховог положаја.

Што се тиче **осуђиваности** као личног својства, Поверенику се обраћају грађани наводећи да по изласку са издржавања казне затвора имају проблеме због необезбеђивања новчане помоћи, приликом запошљавања и сл, што им знатно отежава живот и онемогућава повратак у редовне токове. Оваква ситуација доводи до отежане ресоцијализације, а може довести и до поновног вршења кривичних дела, због чега је потребно интензивније радити на програмима подршке. Поновно запошљавање бивших осуђених лица је посебан изазов. Послодавци неретко траже потврду о неосуђиваности, иако то није дозвољено законом. Наиме, према одредбама Кривичног законика подаци из казнене евиденције могу се дати само суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком који се води против лица, органу за извршење кривичних санкција и органу који учествује у поступку амнестије и помиловања, рехабилитације или одлучивања о правним последицама осуде, као и органу старатељства када је то потребно за вршење послова из њихове надлежности. Подаци из казнене евиденције могу се, на образложен захтев, дати и државном органу, предузећу, другој организацији или предузетнику, ако још трају правне последице осуде или мере безбедности и ако за то постоји оправдани интерес заснован на закону. Осим тога, нико нема права да од грађана тражи да подносе доказ о својој осуђиваности или неосуђиваности²⁰². Закон о заштити података о личности је такође усаглашен са Кривичним закоником у овој ствари. Наведено потврђује и пример из праксе Повереника. Тако је против послодавца поднета притужба због дискриминације на основу осуђиваности, у којој је наведено да је подносиоцу притужбе у електронској преписци поводом закључења уговора о раду и запослења, затражено да достави и уверење из казнене евиденције да није осуђиван. У току поступка је утврђено да је привредно друштво имало на располагању законску могућност да затражи проверу података из казнене евиденције у складу са Кривичним закоником, а не да од подносиоца притужбе тражи да подноси доказ о својој осуђиваности. Чињеница да је подносилац притужбе одустао од закључења уговора о раду након што му је затражено да достави уверење из казнене евиденције није од значаја у конкретном случају, с обзиром да је Законом о забрани дискриминације прописано да посредна дискриминација постоји и ако би наизглед неутрална пракса могла ставити лице због његовог личног својства у неповољнији положај. Повереник је

²⁰² Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019) члан 102.

донео мишљење да је дошло до повреде права и привредном друштву упутио препоруку за отклањање ове повреде. По овој препоруци је поступљено.²⁰³

О проблемима са којима се грађани суочавају говори и пример из праксе Повереника коме се подносиатељка обратила са притужбом против Градске управе за органе града и грађанска стања, због дискриминације на основу **места рођења** као личног својства. У притужби је наведено да је поднела захтев за упис чињенице рођења свог детета које је рођено у СР Немачкој и да је Градска управа од ње тражила достављање доказа о плаћеној републичкој административној такси за упис у евиденцију држављана Републике Србије. Подносиатељка притужбе је навела да сматра да у случају уписа чињенице рођења деце која су рођена ван територије Републике Србије, Градска управа намеће обавезу плаћања републичке административне таксе за упис у евиденцију држављана, док исту ту обавезу не прописује у случајевима деце рођене у Републици Србији. У току поступка је утврђено да Градска управа није правила разлику да ли је пријава уписа поднета за дете рођено на или ван територије Републике Србије, већ је захтев поднет Градској управи тумачила као захтев који подлеже плаћању републичке административне таксе, без обзира где је дете рођено. Анализом навода из изјашњења Градске управе, утврђено је да је Градска управа пријаве за упис деце рођене у иностранству преко дипломатско – конзуларног представништва Републике Србије у иностранству, третирала као захтеве који не подлежу плаћању таксе. Даље је утврђено да је Градска управа од подносиатељке притужбе тражила да достави доказ о плаћеној такси не због места рођења детета, него зато што пријава није поднета по службеној дужности. С обзиром да наплаћивање таксе у конкретном случају није у узрочно-последичној вези са било којим личним својством детета, Повереник је дао мишљење да Градска управа није повредила одредбе Закона о забрани дискриминације.²⁰⁴

У извештају *Десет година спровођења поступка за утврђивање времена и места рођења 2022*²⁰⁵ је наведено да, након што је 2012. године Закон о ванпарничном поступку допуњен одредбама које су у правни систем Републике Србије увеле нову врсту поступка за утврђивање времена и места рођења чиме је многим омогућено да на једноставан начин, прилагођен околностима, изврше упис у матичне књиге, у последњих неколико година јавиле су се нове препреке које угрожавају могућност несметаног вођења ових поступака. У извештају је указано да је Законом о бесплатној правној помоћи ускраћена могућност невладиним организацијама да у било ком облику пружају бесплатну правну помоћ у судским поступцима, те су се грађани обраћали службама за бесплатну правну помоћ у општинама, али је изузетно мали број грађана успео је да ову помоћ оствари самостално и без тешкоћа јер су им захтеви готово увек били су усмено одбијени, без доношења решења.

Једно од личних својстава која се појављују у пракси Повереника је и **језик**.

²⁰³Више на: <http://ravnopravnost.gov.rs/158-22-prituzba-protiv-poslodavca-zbog-diskriminacije-po-osnovu-osudjivanosti-u-oblasti-zaposliavanja/>

²⁰⁴<http://ravnopravnost.gov.rs/1034-2021-prituzba-aa-protiv-gu-nis-zbog-diskriminacije-na-osnovu-rodjenja-nije-utvrdjena-dskriminacija/>

²⁰⁵*Десет година спровођења поступка за утврђивање времена и места рођења 2022*, Praxis, доступно на интернет

страница: https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Deset_godina_postupka_za_utvrdjivanje_vremena_i_mesta_rodjenja.pdf

У притужби држављанина САД, са привременим боравком у Новом Саду против центра за социјални рад, због дискриминације по основу језика, наведено је да га је центар дописом обавестио да је „званичан и једини језик за рад у Саветовалишту за брак и породицу српски језик,“ да „саветодавни и психотерапијски рад не може да се реализује уз помоћ преводиоца,“ због чега не може са својом бившом ванбрачном партнерком и малолетним сином да учествује у раду Саветовалишта. У току поступка је утврђено да је центар у саветодавно-терапијски рад укључио мајку, бившу ванбрачну партнерку и његовог малолетног сина, док је искључио подносиоца притужбе само из разлога јер не говори српски језик, због чега је донето мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и центру препоручено да подносиоцу притужбе омогући учествовање у поступку без обзира што не говори српски језик, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/136-22-prituzba-aa-protiv-centra-za-socialni-rad-grada-novog-sada-zbog-diskriminacije-na-osnovu-jezika/>

И друга лична својства су навођена у притужбама али у знатно мањем броју. Тако је у поступку по притужби против Центра за основну полицијску обуку Министарства унутрашњих послова због дискриминације на основу *изгледа* наведено да је подносилац притужбе на лекарском прегледу одбијен због „естетског деформитета“ без провере компетенција, физичких или менталних способности. Током поступка, Министарство унутрашњих послова, на које је преваљен терет доказивања, није пружило доказе да постоји објективан разлог због кога би видљиви ожиљак код кандидата представљао сметњу за професионално обављање послова у полицији. Након спроведеног поступка, изведених доказа и утврђеног чињеничног стања, имајући у виду законом прописану изричиту забрану дискриминације лица на стручном оспособљавању и усавршавању, Повереник је донео мишљење да је Министарство унутрашњих послова – Центар за основну полицијску обуку, повредило одредбе Закона о забрани дискриминације, неоправданим искључивањем подносиоца притужбе из даље селекције за полицијску обуку, на основу личног својства – изглед. Повереник је дао препоруку Министарству да отклони последице дискриминаторног поступања и усагласи своје подзаконске акте са антидискриминационим прописима како тумачење одредаба не би доводило до дискриминаторних последица у пракси.²⁰⁶

Вишеструка и интерсекцијска дискриминација

Дискриминација лица по основу два или више личних својстава без обзира на то да ли се утицај појединих личних својстава може разграничити (вишеструка) или се не може разграничити (интерсекцијска) дискриминација, предвиђена је Законом о забрани дискриминације као тежак облик дискриминације јер су њене негативне последице веће у односу на жртву.

Повереник је примио 183 притужбе у којима је наведено више личних својстава као основа дискриминације. Међутим, потребно је напоменути да се у пракси Повереника неретко дешава да подносиоци притужби наведу више личних својстава у ситуацијама када нису сигурни које је лично својство било основ дискриминације. Најчешће се

²⁰⁶ Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/510-22-diskriminacija-po-osnovu-izgleda/>

наводе пол и брачни и породични статус, старосно доба и инвалидитет, здравствено стање, национална припадност и сл. Примера ради, интерно расељени Роми и Ромкиње са територије Косова и Метохије спадају у најсиромашније становнике у Србији и налазе се у неповољнијем положају и у односу на остале припаднике ромске популације, како због свог сиромаштва, тако и због статуса интерно расељеног лица, или зато што немају пријављено боравиште/пребивалиште. Имајући у виду учесталост поднетих притужби по основу пола и брачног/породичног статуса, ови основи су заједно обрађени у претходном делу овог извештаја, имајући у виду да се вишеструка дискриминација, најчешће жена, дешава по ова два основа. Поред тога, у овом делу текста дат је један од примера, док су поједини примери вишеструке дискриминације дати у другим деловима извештаја, где су представљени случајеви дискриминације по више различитих основа.

У притужби поднетој против основне школе наведено је да је син подносиоца притужбе оболео од марфановог синдрома, да је дошло до промена у понашању детета, као и да му се здравствено стање нагло погоршало, а све због порука које су му слали други ученици на вајбер групи, када су га вређали на националној основи и због изгледа. Школа није доставила доказе да је предузела неопходне мере у случају вршњачког насиља у складу са законом и општим актима који обавезују школу у конкретном случају. У мишљењу је указано да уколико је насиље усмерено или изазвано личним својством особе која је изложена насиљу, насиље је тада уједно и дискриминација. Школи је препоручено да у складу са законом и подзаконским актима предузме мере и активности у складу са процењеним нивоом насиља, у циљу интервенције и елиминисања свих облика дискриминаторног поступања, затим да организује обуку за запослене у школи на тему дискриминације у образовању, посебно у односу на ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу и других разлога потребна додатна подршка у образовању, као и да предузме мере и активности на подстицању толеранције, забране и механизмима заштите од дискриминације ученика. По овој препоруци је поступљено.

Више на: <https://ravnopravnost.gov.rs/190-22-utvrdjena-diskriminacija-na-osnovu-zdravstvenog-stanja-i-nacionalne-pripadnosti/>

Друштвене групе су хетерогене и разнолике и уколико нисмо свесни постојања „група у оквиру група“ које су изложене вишеструким неједнакостима, нећемо имати ефикасну борбу против дискриминације и заштиту равноправности. Пропуштање да се препозна интерсекцијска дискриминација у неком конкретном случају може бити узроковано непознавањем културолошких и социолошких аспеката који доводе до дискриминације. На пример, отпуштање старијих жена код послодаваца који међу запосленима има и жене и старије мушкарце, може прикрити интерсекцијску дискриминацију старијих жена које бивају отпуштене баш из разлога нераздвојивости оба лична својства – година живота и пола. Послодавац на раду задржава млађе жене и старије мушкарце, чиме прикрива традиционално укорењене ставове о старијим женама као недовољно способним радницама. Тек анализом концепта интерсекцијске дискриминације разумемо да је у конкретном случају кључна повезаност, укрштеност оба лична својства раднице. Из примера је јасно да је неопходно познавати и ставове заједнице у којој долази до дискриминације како би се препознала интерсекцијска дискриминација, односно познавање културолошких и социолошких аспеката који доводе до дискриминације.

На годишњем семинару европских тела за равноправност у Стразбуру који је организовала Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције (ECRI) повереница је била у прилици да представи Републику Србију као пример добре праксе у примени концепта укрштене дискриминације у заштити грађана од дискриминације. Том приликом је навела да кроз сагледавање целокупне слике и препознавање испреплетаних утицаја више личних својстава

особе на њен положај, као и познавање културе и ставова заједнице у којој долази до дискриминације, можемо успешно идентификовати друштвене подгрупе које су изложене вишеструкој дискриминацији, а које често нису довољно видљиве институцијама. Практика Повереника је показала да се са укрштеном и вишеструком дискриминацијом најчешће сусрећу Роми, жене, сиромашнији грађани, као и особе са инвалидитетом, а у Србији имамо добро дефинисан правни оквир који препознаје ове облике дискриминације. Повереник континуирано спроводи едукације запослених у органима јавне власти, правосуђу, полицији, установама социјалне и здравствене заштите и другим релевантним институцијама које одлучују о заштити права грађана.

МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ

Доминантно најприсутнија тема у медијима у домену људских права и њиховог кршења током 2022. године била је насиље над женама (више од 7.000 објава је било посвећено овој теми), а начин на који су медији извештавали о теми породичног и партнерског насиља у великој мери су утицали на однос јавног мњења према жртвама насиља.

Бурне реакције јавности, професионалних удружења и институција, изазвало је и објављивање интервјуа са осуђеним вишеструким починиоцем кривичног дела силовања који је изашао из затвора. Овим поводом одржавани су вишедневни протести испред редакције дневног листа Информер који је интервју објавио. Повереница је овим поводом истакла да је нормализација сензационализма и насиља у медијима недопустива.

Повереница је више пута истицала улогу медија и важност поштовања етичког кодекса, а нарочито приликом извештавања о овим темама, наводећи да је изношење детаља о случајевима насиља, давање простора починиоцима или оправдавање злочина, као и коришћење сензационалистичких наслова зарад стицања профита апсолутно неприхватљиво. О овим темама повереница је говорила на панелу у организацији групе „Новинарке против насиља према женама“, када је представљена база фотографија и илустрација које на етички начин приказују проблем насиља, са идејом да помогне да извештавање медија буде усмерено на оснаживање и солидарност са жртвама насиља. Повереница је у медијима редовно указивала на потребу јачања капацитета свих надлежних служби, нарочито у области социјалне и породично-правне заштите, како би могле адекватно да пруже подршку и помоћ, посебно онима који су у ризику од насиља и/или су претрпели неки вид насиља.

Повереница је током године најоштрије осуђивала дискриминаторне изјаве и јавно пласирање увредљивог и сексистичког садржаја којим се жене омаловажавају и вређају. Тако је, примера ради, повереница најоштрије осудила недопустив садржај на мрежама који је на најгрубљи начин био усмерен против народне посланице Сташе Стојановић. Повереница је истакла да није први пут да се јавно пласирају увредљиви и сексистички садржаји на рачун политичарки којима се оне омаловажавају и вређају, као и да је овај вид онлајн насиља, који има за циљ дискредитацију посланице као жене, апсолутно недопустив.

Годину 2022. обележили су и избори, а пред крај предизборне кампање повереница је осудила увредљиве и сексистичке квалификације на рачун политичарки, омаловажавање и вређање припадника ЛГБТ популације, увредљиве коментаре на рачун ромске националне мањине, позивање на разрачунавање са политичким неистомишљеницима, али и нападе на страначку имовину. Повереница је истакла важност да се сви учесници изборног процеса придржавају дозвољених и примерених начина политичке борбе, који не смеју укључивати било какве дискриминаторне изјаве, нити уништавање било чије имовине, попут каменовања просторија СНС у Чачку. Расправе политичких актера на јавној сцени често садрже непримерене, па и вулгарне речи, као и увредљиво и понижавајуће поступање као вид дискриминације, чак и говор мржње и претње.

Веома присутне теме у медијима биле су насиље над децом и вршњачко насиље. Дигитално насиље постаје доминантан облик вршњачког насиља, које је „уживо“ преношено на друштвеним мрежама, праћено агресивном комуникацијом која постаје образац понашања код дела младих. Повереница је, с тим у вези, уз најоштрију осуду случајева вршњачког насиља, поставила питање одговорности родитеља и школа, а у циљу решавања ових проблема, започета је и раније поменута кампања „Bodyright“ посвећена између осталог и сексуалном узнемиравању на дигиталним платформама.

Мање објаве током протекле године имале су теме које су се односиле на људска права, дискриминацију и равноправност, а о говору мржње се најмање извештавало, иако је он свеprisутан у јавном простору и усмерен најчешће према женама, Ромима, ЛГБТ особама и старијима. Садржаји којима се продубљују стереотипи, предрасуде и различити облици насиља, оправдавали су се слободом изражавања, иако је одговорност на свима појединачно, али пре свих на носиоцима јавних функција и медијима, који би требало да буду први у поштовању начела толеранције и равноправности.

Припадници ЛГБТ популације у медијима су били најзаступљенији пред одржавање ЕуроПрајда у Београду, поводом чега су текстови неретко садржавали таргетирање припадника ове популације, дискриминаторне и увредљиве коментаре и ставове. Медијски садржај који је повереница посебно осудила јесте онај који доводи у везу ширење заразне болести „мајмунских богиња“ са ЛГБТ популацијом, подсетивши да је таргетирање било које групе људи на основу било ког стварног или претпостављеног личног својства, па тако и на основу сексуалне оријентације, дискриминаторно и законом забрањено.

У фокусу јавности и медија током протекле године била је и тема Косова и Метохије, али анализе показују да је недовољан простор дат за конкретне проблеме. На проблеме

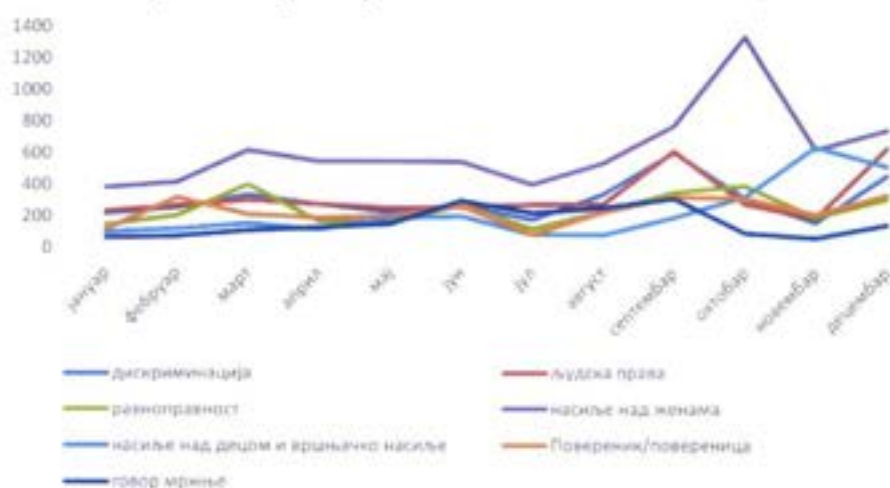
грађана и грађанки на Косову и Метохији и ускраћивање основних људских права подсећала је повереница гостујући на јавном сервису, када је осудила и забрану патријарху СПЦ да на Косову буде са својим народом уочи Божића.

Из наведеног се може закључити да би медији требало више простора да посвете темама из области људских права, да се баве групама које су у већем ризику од дискриминације и према којима још увек постоји социјална дистанца, али на начин да промовишу вредности у циљу разбијања стереотипа и предрасуда. Више позитивних прича о свим маргинализованим групама дале би бољи подстицај за промоцију и унапређење равноправности. У томе је улога јавног сервиса Србије од немерљивог значаја, па је на основу сазнања да разматрају могућност укидања превода информативног програма на знаковни језик, јавним медијским сервисима упућена препорука мера да се особама са инвалидитетом учине приступачним информације и комуникације употребом одговарајућих технологија.

Због свега наведеног, препозната је потреба унапређења приручника за новинаре и новинарке *Борба за равноправност* Повереника, нарочито имајући у виду значајно повећање броја портала и све већу комуникацију преко социјалних мрежа, где слике имају примат над речима. Као подстицај медијима да се више баве темама из области људских права, већ седми пут заредом су уручене Годишње медијске награде Повереника и Мисије ОЕБС-а у Србији за најбоље медијске садржаје на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције. Такође, у оквиру пројекта „Унапређење положаја жена и девојчица у руралним областима“ додељене су и посебне медијске награде новинарима који су у 2022. години промовисали толеранцију и равноправност и извештавали о женама и девојчицама из руралних средина.

Анализа фреквенности тема везаних за остваривање равноправности на различитим медијима показује да су оне у знатној мери присутније на интернету у проценту од преко 62%, у штампи око 25% и свега 12% у електронским медијима.

Фреквенција појављивања тема по месецима

Током 2022. године било је 4.485 објава о Поверенику и повереници Бранкици Јанковић, од тога 3.624 објаве на порталима (80,8%), док је број објава на телевизијама са националном фреквенцијом износио 150, од чега је 97 објава емитовано на РТС-у.

ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА

Законом о буџету Републике Србије за 2022. годину²⁰⁷ и Законом о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2022. годину²⁰⁸ Поверенику су опредељена средства за Програм - Унапређење и заштита људских и мањински права и слобода, у износу од 127.143.897 динара при чему су, према изворима финансирања, структуру средстава чинили:

- Извор 01	86,10%
- Извор 06,15	13,90%

Из извора 01 – општи приходи и примања буџета, финансирани су:

- Програмска активност 0012 - Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације

Средства су коришћена за финансирање редовне делатности односно за обављање стручних и других послова у оквиру Стручне службе Повереника од значаја за остваривање надлежности, у складу са Финансијским планом и Планом набавки. Укупно извршење износило је 99.151.161 динар или 91,50% расположивих средстава. У структури утрошених средстава, категорија расходи за запослене учествовали су са 81,10%, категорија коришћења услуга и роба са 14,27% (у оквиру које се највећи део трошкова односи на услуге информисања, остале стручне услуге, административни материјал, стручну литературу за редовне послове запослених и трошкове горива) и издаци за нефинансијску имовину са 4,63%.

- Пројекат 4005- Равноправно до циља

Укупно извршење везано за овај пројекат износило је 424.240 динара или 87,29% расположивих средстава.

- Пројекат 4006 - Не цени књигу по корицама - Жива библиотека у Србији

Реализација расположивих средстава за овај пројекат износи 91,59%.

- Пројекат 4009 - Панел младих

Расположива средства за реализацију овог пројекта у 2022. години у износу од 500.000 динара, извршена су на нивоу од 98,40%.

Из осталих извора 06,15 - (донације међународних организација, неутрошена средства донација из претходних година), финансирани су следећи пројекти:

- Пројекат 4003 - Симулација суђења из области заштите од дискриминације MOOT COURT

²⁰⁷ „Службени гласник РС”, број 110/21

²⁰⁸ „Службени гласник РС”, број 125/22

Вишегодишња сарадња са Фондацијом за отворено друштво која је финансирала овај пројекат завршена је у 2022. години. Током године, за реализацију овог пројекта утрошено је 229.582 динара, а неутрошена средства у износу од 254.619,60 динара враћена су донатору. Пројекције буџета пројекта подразумевале су значајан део средстава за трошкове смештаја и превоза учесника у такмичењу. Имајући у виду да је већи број такмичара у полуфиналном и финалном делу био из Београда, део средстава опредељених за те намене остао је неутрошен, а затим и враћен донатору.

- Пројекат 4010 – WOBASA - Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота

Пројекат је финансиран из средстава донације Канцеларије за родну равноправност и једнак третман, Република Естонија, и био је пројектован да траје до 17.2.2022. године. Од пренетих неискоришћених средстава из 2021. године у износу од 652.835,59 динара, у 2022. години искоришћено је 643.176,75 динара, односно 98,52%. Донатор је у децембру 2022. године уплатио износ од 193.320,91 динар на име признавања трошкова Повереника као доприноса овог органа у реализацији пројекта. Овај износ, као и неискоришћена средства у износу од 9.658,84 динара биће уплаћен у буџет Републике Србије, с обзиром да наставак пројекта није предвиђен за 2023. годину.

- Пројекат 4011 – UN WOMEN Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима

Овај пројекат реализује се средствима донације Агенције Уједињених нација за равноправност полова и оснаживање жена – UN Women. Пројекат је првобитно предвиђен да траје у периоду од 01.03.2021. до 31.12.2022. године са укупним фондом од 17.427.564 динара. У 2022. години реализовано 15.693.617 динара. Укупно уплаћена средства од почетка реализације пројекта до краја 2022. године у потпуности су искоришћена, а очекује се наставак пројекта и у 2023. години.

- Пројекат 4012 – UNICEF - Подршка UNICEF-а изради Посебног извештаја о дикриминацији деце

Преостала средства по завршетку пројекта у износу од 3.242,30 динара биће уплаћена у буџет Републике Србије.

Структура извршења буџета за 2022. годину, како по изворима финансирања тако и по програму, програмској активности и пројектима дата је у прегледима-табелама које су дате у Прилогу 2 овог извештаја.

ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

Повереник обезбеђује слободан приступ информацијама поступајући по захтевима за слободан приступ информацијама од јавног значаја, објављивањем Информатора о раду и других информација, извештавањем Народне скупштине, обавештавањем јавности саопштењима, публикацијама, конференцијама за штампу и др.

У 2022. години Поверенику је поднето 12 захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, на која је одговорено у законском року.

Табеларни приказ поднетих захтева по категоријама

Р. Б.	Тражилац информације	Број поднетих захтева	Број усвојених/ делимично усвојених захтева	Број захтева у раду	Број одбачених захтева	Број одбијених захтева
1.	Грађани	6	6			
2.	Медији					
3.	Невладине организације и друга удружења грађана	3	3			
4.	Политичке странке					
5.	Органи власти					
6.	Остали	3	3			
7.	Укупно	12	12			

Приликом давања информација посебно се води рачуна о заштити података о личности, у складу са Законом о заштити података о личности. Странка у поступку пред Повереником има право на поверљивост свих приватних података који се налазе у списима предмета и с којима странка упозна Повереника или друго овлашћено лице.

Информатор о раду Повереника доступан је на интернет презентацији (www.ravnopravnost.gov.rs). Ради лакшег остваривања права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, грађанима и грађанкама је омогућено да на интернет адреси Повереника преузму обрасце с примерима за подношење захтева за слободан приступ информацијама. Захтев се може поднети у писаној форми и без коришћења образаца. Битно је да се у захтеву јасно наведе која се информација тражи и/или на шта се конкретно она односи, тј. што прецизнији опис тражене информације. Захтев може али не мора да садржи и разлоге за подношење захтева, као и друге податке који олакшавају проналажење тражене информације.

Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја прописана је накнада за израду копије докумената који садржи тражену информацију, као и трошкове упућивања, уколико их има. Трошкови накнаде се обрачунавају у складу са Уредбом о висини накнаде нужних трошкова. Увид у документ који садржи тражену информацију је бесплатан. Захтев за приступ информацијама од јавног значаја које се односе на рад Повереника или су настале у вези с његовим радом може се поднети у писаној форми на адресу: Булевар краља Александра бр. 84, 11000 Београд, или електронском поштом, на адресу: poverenik@ravnopravnost.gov.rs.

ПРИЛОГ 1: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ ПРЕДМЕТА ПОВЕРЕНИКА У 2022. ГОДИНИ

ПРЕДМЕТИ	2022.
Притужбе	681
Препоруке мера	412
Мишљења на нацрте аката	27
Иницијативе за измену прописа	21
Прекршајне пријаве	1
Кривичне пријаве	1
Парнице	3
Медијација	1
Предлог за оцену уставности	2
Упозорења	11
Саопштења*	58
Потврде да није утврђено дискриминаторно поступање	719
УКУПАН број предмета*	1.879

* Саопштења не улазе у укупан број предмета

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	276	51.6
Жене	259	48.4
Укупан број	535	100
Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	535	78.6
Организација	114	16.7
Правна лица	21	3.1
Државни орган	8	1.1
Група лица	3	0.4
Укупан број подносилаца притужби	681	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	584	85.8
Притужбе у којима није наведено лично својство	97	14.2
Укупан број притужби	681	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено једно лично својство	401	68.7
Притужбе у којима је наведено више личних својстава	183	31.3
Укупан број притужби	584	100

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Национална припадност или етничко порекло	163	18.9
Старосно доба	150	17.4
Здравствено стање	148	17.1
Инвалидитет	117	13.6
Пол	91	10.5
Брачни и породични статус	37	4.3
Неко друго лично својство	32	3.7
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	27	3.1
Верска или политичка убеђења	24	2.8
Сексуална оријентација	17	2.0
Имовно стање	13	1.5
Изглед	10	1.2
Родни идентитет	8	0.9
Осуђиваност	5	0.6
Језик	5	0.6
Држављанство	4	0.5
Преци	3	0.3
Боја коже	3	0.3
Рођење	2	0.2
Генетске особености	2	0.2
Раса	2	0.2
Укупно	863	100

* У 183 притужби, као основ дискриминације, наведено је више личних својстава.

Области друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе по области дискриминације	број	%
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)	162	23.8
У поступку запошљавања или на послу	144	21.1
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	112	16.4
Јавна сфера/Општа јавност	79	11.6
Образовање и стручно оспособљавање	54	7.9
Здравствена заштита	52	7.6

Јавно информисање и медији	28	4.1
Приватни односи	14	2.1
Социјална заштита	8	1.2
Правосуђе	6	0.9
Култура, уметност, спорт	5	0.7
Нешто друго	5	0.7
Становање	4	0.6
Деловање/активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	3	0.4
Имовинска права и односи	3	0.4
Пензијско и инвалидско осигурање	2	0.3
Укупан број притужби	681	100

Области дискриминације по подносиоцима

Области дискриминације по подносиоцима	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)	91	57	11	0	0	3	162	23.8
У поступку запошљавања или на послу	66	59	8	2	2	7	144	21.1
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	21	28	61	0	1	1	112	16.4
Јавна сфера/Општа јавност	37	30	11	0	0	1	79	11.6
Образовање и стручно оспособљавање	11	30	6	5	0	2	54	7.9
Здравствена заштита	23	27	2	0	0	0	52	7.6
Јавно информисање и медији	5	5	12	1	0	5	28	4.1
Приватни односи	7	7	0	0	0	0	14	2.1
Социјална заштита	0	6	1	0	0	1	8	1.2
Правосуђе	5	1	0	0	0	0	6	0.9
Култура, уметност, спорт	1	3	1	0	0	0	5	0.7
Нешто друго	4	1	0	0	0	0	5	0.7
Становање	2	1	1	0	0	0	4	0.6
Деловање/активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	0	2	0	0	0	1	3	0.4
Имовинска права и односи	2	1	0	0	0	0	3	0.4
Пензијско и инвалидско осигурање	1	1	0	0	0	0	2	0.3
Укупан број притужби							681	100

Поступак пред органима јавне власти / суд, општина, министарство, комисије...

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Лична својства у притужбама у области поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Национална припадност или етничко порекло	32	28	4	0	0	0	64	43.5
Инвалидитет	11	3	3	0	0	0	17	11.6
Неко друго	10	3	0	0	0	0	13	8.8
Старосно доба	9	1	0	0	0	0	10	6.8
Пол	0	1	0	0	0	0	9	6.1
Здравствено стање	5	3	1	0	0	0	9	6.1
Сексуална оријентација	5	1	2	0	0	0	8	5.4
Верска или политичка убеђења	3	2	0	0	0	0	5	3.4
Брачни и породични статус	0	5	0	0	0	0	5	3.4
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	1	1	0	0	0	0	2	1.4
Родни идентитет	1	1	0	0	0	0	2	1.4
Осуђиваност	2	0	0	0	0	0	2	1.4
Имовно стање	0	1	0	0	0	0	1	0.7
Укупан број притужби							147	100

У поступку запошљавања или на послу

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области поступка запошљавања или на послу	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Пол	15	21	1	0	2	1	40	25.3
Брачни и породични статус	5	15	0	0	0	0	20	12.7
Старосно доба	10	8	0	0	0	0	18	11.4
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	13	3	0	0	0	1	17	10.8
Национална припадност или етничко порекло	4	3	2	0	0	3	12	7.6
Здравствено стање	9	3	0	0	0	0	12	7.6
Инвалидитет	5	4	0	0	0	0	9	5.7
Неко друго	3	2	2	1	0	1	9	5.7

Изглед	2	1	1	1	0	1	6	3.8
Имовно стање	3	0	0	0	0	0	3	1.9
Осуђиваност	2	0	0	0	0	0	2	1.3
Боја коже	0	2	0	0	0	0	2	1.3
Родни идентитет	1	1	0	0	0	0	2	1.3
Верска или политичка убеђења	1	1	0	0	0	0	2	1.3
Језик	2	0	0	0	0	0	2	1.3
Преци	1	0	0	0	0	0	1	0.6
Сексуална оријентација	1	0	0	0	0	0	1	0.6
Укупан број притужби							158	100

Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина или објеката	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Правно лице	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Старосно доба	4	8	57	0	0	1	70	29.5
Инвалидитет	5	6	58	0	0	1	70	29.5
Здравствено стање	2	7	57	0	0	0	66	27.8
Пол	2	6	1	0	0	0	9	3.8
Имовно стање	1	3	0	0	0	0	4	1.7
Национална припадност или етничко порекло	1	1	1	0	0	0	3	1.3
Држављанство	2	1	0	0	0	0	3	1.3
Брачни и породични статус	2	1	0	0	0	0	3	1.3
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	0	2	0	0	0	0	2	0.8
Верска или политичка убеђења	1	1	0	0	0	0	2	0.8
Сексуална оријентација	1	0	0	0	0	0	1	0.4
Раса	1	0	0	0	0	0	1	0.4
Неко друго лично својство	0	0	1	0	0	0	1	0.4
Језик	1	0	0	0	0	0	1	0.4
Изглед	1	0	0	0	0	0	1	0.4
Укупан број притужби							237	100

Јавна сфера/Општа јавност

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавне сфере и поступању опште јавности	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Правно лице	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Национална припадност или етничко порекло	34	50	8	0	1	0	63	72.4
Пол	1	8	2	0	0	0	11	12.6
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	2	0	0	0	0	0	2	2.3
Верска или политичка убеђења	2	0	0	0	0	0	2	2.3
Сексуална оријентација	0	0	1	0	0	0	1	1.1
Раса	1	0	0	0	0	0	1	1.1
Преци	1	0	0	0	0	0	1	1.1
Језик	1	0	0	0	0	0	1	1.1
Инвалидитет	0	0	1	0	0	0	1	1.1
Здравствено стање	0	0	1	0	0	0	1	1.1
Држављанство	1	0	0	0	0	0	1	1.1
Брачни и породични статус	0	1	0	0	0	0	1	1.1
Боја коже	1	0	0	0	0	0	1	1.1
Укупан број притужби							87	100

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Правно лице	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Здравствено стање	2	13	0	1	0	0	16	43.2
Национална припадност или етничко порекло	0	2	3	0	1	1	7	18.9
Верска или политичка убеђења	0	4	1	0	0	0	5	13.5
Сексуална оријентација	1	0	1	1	0	0	3	8.1
Пол	0	2	0	0	0	0	2	5.4
Рођење	1	1	0	0	0	0	2	5.4
Родни идентитет	0	0	1	0	0	0	1	2.7
Имовно стање	0	1	0	0	0	0	1	2.7
Укупан број притужби							37	100

Здравствена заштита

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области здравствене заштите	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Здравствено стање	18	22	2	0	0	0	42	51.2
Старосно доба	5	10	2	0	0	0	17	20.7
Пол	0	4	0	0	0	0	4	4.9
Инвалидитет	2	0	2	0	0	0	4	4.9
Брачни и породичн статус	0	3	0	0	0	0	3	3.7
Неко друго лично својство	2	0	0	0	0	0	2	2.4
Генетске особености	1	1	0	0	0	0	2	2.4
Родни идентитет	0	1	0	0	0	0	1	1.2
Укупан број притужби							75	100

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж				бр.	%
Национална припадност или етничко порекло	3	1	6	1	0	11	36.7
Верска или политичка убеђења	0	0	1	0	5	6	20.0
Старосно доба	1	0	2	0	0	3	10.0
Сексуална оријентација	0	0	3	0	0	3	10.0
Пол	0	2	1	0	0	3	10.0
Брачни и породични статус	0	2	0	0	0	2	6.7
Родни идентитет	0	0	1	0	0	1	3.3
Неко друго лично својство	0	1	0	0	0	1	3.3
Укупан број притужби						30	100

Приватни односи

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области приватних односа	Физичка лица		ОЦД	УКУПНО	
	М	Ж		бр.	%
Пол	2	1	0	3	27.3
Старосно доба	1	1	0	2	18.2
Национална припадност или етничко порекло	0	2	0	2	18.2
Инвалидитет	1	1	0	2	18.2
Имовно стање	0	1	0	1	9.1
Здравствено стање	0	1	0	1	9.1
Укупно				11	100

За друге области друштвеног живота није дат статистички преглед с обзиром да је број поднетих притужби испод 2,5%.

Против кога су притужбе поднете

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	258	37.2
Правна лица	242	34.9
Физичка лица	137	19.8
Орган / Институција	23	3.3
Група лица	17	2.5
Организација	16	2.3
Укупно	693	100

Број притужби по регионима

Број притужби по регионима	број	%
Београдски регион	205	30.1
Регион Јужне и Источне Србије	123	18.0
Регион Шумадије и Западне Србије	116	17.0
Регион Војводине	91	13.3
Регион Косова и Метохије	4	0.5
Непознати регион	142	20.8
Укупан број притужби по регионима	681	100

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом и када подносилац не назначи општину пребивалишта.

Исходи поступака

Исходи поступака по притужбама	2022
Притужбе у којима је донето мишљење	111
- мишљење у којем је утврђена повреда права и дата препорука	94
- мишљење у којем није утврђена повреда права и дата препорука	2
- мишљење у којем није утврђена повреда права	15
Прекршајна пријава	1
Кривична пријава	1
Тужба	3
Медијација	1
Предлог за оцену уставности	2
Ненадлежност	30
Непотпуност (недостаци)	245
Нема повреде права	84
Води се или је окончан судски поступак	17
Већ је поступано али нису понуђени нови докази	14
Повучена притужба	5
Одустанак од притужбе јер су отклоњене последице диск. поступања	59
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна	108

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама у поступку по притужбама	број	%
Поступљено по препоруци	81	89
Није поступљено по препоруци	10	11
Укупно	91	100

*У 3 случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао

Поступање по препорукама мера	број	%
Поступљено по препоруци	267	87.8
Није поступљено по препоруци	37	12.2
Укупно	304	100

*У 108 случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао

Просек поступања по препорукама Повереника	%
Поступљено по препоруци	88.4
Није поступљено по препоруци	11.6
Укупно	100

ПРИЛОГ 2: ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2022. ГОДИНУ

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ИЗВОРИМА ФИНАНСИРАЊА

Извор фин.	Програм	Прог. активност/ Пројекат	Екон. клас.	О П И С	*Почетна апропријац.	**Текућа апропријац.	Извршење буџета	% извршења (8:7)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
01 - 15	1001		I-VI	УКУПАН БУЏЕТ ЗА 2022. ГОДИНУ	125.677.000	127.143.897	116.998.305	92,02
01	1001		I-IV	УКУПНО ПРИХОДИ - ИЗВОР 01	112.722.000	109.470.000	100.177.309	91,51
01	1001	0012	I	СВЕГА - ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ	111.616.000	108.364.000	99.151.161	91,50
01	1001	0012	411	Плате, додаци и накнаде запослених	66.936.000	66.474.000	66.048.769	99,36
01	1001	0012	412	Социјал. доприноси на терет послодавца	11.148.000	10.736.000	10.666.876	99,36
01	1001	0012	413	Накнаде у природи	100.000	100.000	63.000	63,00
01	1001	0012	414	Социјална давања запосленима	1.600.000	1.600.000	868.811	54,30
01	1001	0012	415	Накнаде трошкова за запослене	3.000.000	2.700.000	2.381.151	88,19
01	1001	0012	416	Награде запосленима	600.000	600.000	382.502	63,75
01	1001	0012	421	Стални трошкови	3.670.000	3.168.000	1.344.680	42,45
01	1001	0012	422	Трошкови путовања	1.710.000	1.710.000	997.963	58,36
01	1001	0012	423	Услуге по уговору	10.528.000	9.452.000	6.393.220	67,64
01	1001	0012	424	Специјализоване услуге	366.000	366.000	298.440	81,54
01	1001	0012	425	Текуће поправки и одржавање	2.020.000	1.020.000	554.575	54,37
01	1001	0012	426	Материјал	5.346.000	5.346.000	4.379.610	81,92
01	1001	0012	462	Дотације међународним организацијама	150.000	150.000	141.276	94,18
01	1001	0012	482	Порези, обав. таксе, казне, пенали и камате	300.000	200.000	43.848	21,92
01	1001	0012	483	Носачне казне и пенали по решењу судова	200.000	100.000	0	0,00
01	1001	0012	512	Машине и опрема	3.300.000	4.000.000	3.944.440	98,61
01	1001	0012	515	Нематеријална имовина	642.000	642.000	642.000	100,00
01	1001	4005	II	СВЕГА - ПРОЈЕКАТ Разноправно до циља	486.000	486.000	424.240	87,29
01	1001	4005	423	Услуге по уговору	486.000	486.000	424.240	87,29
01	1001	4006	III	СВЕГА - ПРОЈЕКАТ Не цени мјигу по корицама - Жива библиотека	120.000	120.000	109.908	91,59
01	1001	4006	423	Услуге по уговору	120.000	120.000	109.908	91,59
01	1001	4009	IV	СВЕГА - ПРОЈЕКАТ Панел младих	500.000	500.000	492.000	98,40
01	1001	4009	422	Трошкови путовања	200.000	0	0	
01	1001	4009	423	Услуге по уговору	300.000	500.000	492.000	98,40

06 - 15	1001		V-VI	УКУПНО ПРИХОДИ - ОСТАЛИ ИЗВОРИ	12.955.000	17.673.897	16.820.996	95,17
06 - 15	1001	4010-4012	V	ДОНАЦИЈЕ ОД МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА	12.955.000	17.189.895	16.338.794	95,04
06	1001	4010		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ WOBASA - Извор 06 <i>Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота</i>	840.000	840.000	0	0,00
06	1001	4010	423	Услуге по уговору	840.000	840.000	0	0,00
15	1001	4010		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ WOBASA - Извор 15 <i>Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота</i>	0	652.836	643.177	98,52
15	1001	4010	422	Трошкови путовања	0	241.508	231.849	96,00
15	1001	4010	423	Услуге по уговору	0	411.328	411.328	100,00
06	1001	4011		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ UN WOMEN-Извор 06 <i>Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима</i>	12.115.000	15.645.007	15.645.007	100,00
06	1001	4011	422	Трошкови путовања	1.944.000	108.205	108.205	100,00
06	1001	4011	423	Услуге по уговору	9.271.000	13.736.802	13.736.802	100,00
06	1001	4011	481	Дотације невладиним организацијама	900.000	1.800.000	1.800.000	100,00
15	1001	4011		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ UN WOMEN-Извор 15 <i>Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима</i>	0	48.610	48.610	100,00
15	1001	4011	423	Услуге по уговору	0	48.610	48.610	100,00
06	1001	4012		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ UNICEF - Извор 06 <i>Помоћ UNICEF-а изради Посебног извештаја о дискриминацији деце</i>	0	3.242	0	0,00
06	1001	4012	423	Услуге по уговору	0	3.242	0	0,00
15	1001	4003	VI	ДОНАЦИЈЕ ОД НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА	0	484.202	484.202	100,00
15	1001	4003		СВЕГА - ПРОЈЕКАТ MOOT COURT - Извор 15 <i>Симулација суђења</i>	0	484.202	484.202	100,00
15	1001	4003	422	Трошкови путовања	0	0	0	0,00
15	1001	4003	423	Услуге по уговору	0	229.582	229.582	100,00
15	1001	4003	465	Остале дотације и трансфери	0	254.620	254.620	100,00

Напомена уз * - Почетна апроприација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2022. годину („Сл. гласник РС“, број 110/21 од 24.11.2021. године)

Напомена уз ** - Текућа апроприација представља почетну апроприацију кориговану у складу са Законом о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2022. годину („Сл. гласник РС“, број 125/22), као и за износ уплаћених средстава донације за пројекат UN WOMEN.

ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2022. ГОДИНУ

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ПРОГРАМУ, ПРОГРАМСКОЈ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИМА

Извор фин.	Програм	Програм. активност /Пројекат	О П И С	* Почетна апропријац.	**Текућа апропријац.	Извршење буџета	% извршења (7:6)
1	2	3	4	5	6	7	8
01 - 15	1001		<u>ПРОГРАМ</u> : Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода	125.677.000	127.143.897	116.998.305	92,02
01		0012	<u>ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ</u> : Делотеорно сузбијање и заштита од дискриминације	111.616.000	108.364.000	99.151.161	91,50
15		4003	<u>ПРОЈЕКАТ</u> : MOOT COURT - Симулација суђења у области заштите од дискриминације	0	484.202	484.202	100,00
01		4005	<u>ПРОЈЕКАТ</u> : РАВНОПРАВНО ДО ЦИЉА	486.000	486.000	424.240	87,29
01		4006	<u>ПРОЈЕКАТ</u> : Не цени књигу по корицама ЖИВА БИБЛИОТЕКА	120.000	120.000	109.908	91,59
01		4009	<u>ПРОЈЕКАТ</u> : ПАНЕЛ МЛАДИХ	500.000	500.000	492.000	98,40
06,15		4010	<u>ПРОЈЕКАТ</u> : WOVASA Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота	840.000	1.492.836	643.177	43,08
06,15		4011	<u>ПРОЈЕКАТ</u> : UN WOMEN Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима	12.115.000	15.693.617	15.693.617	100,00
06		4012	<u>ПРОЈЕКАТ</u> : UNICEF Подршка UNICEF-а изради Посебног извештаја о дискриминацији деце	0	3.242	0	0,00

Напомена уз * - Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2022. годину („Сл. гласник РС“ број 110/21 од 24.11.2021. године)

Напомена уз ** - Текућа апропријација представља почетну апропријацију кориговану у складу са Законом о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2022. годину („Сл. гласник РС“, број 125/22), као и за износ уплаћених средстава донације за пројекат UN WOMEN.

ПРИЛОГ 3: ЛИТЕРАТУРА

Међународни извори

1. *2021 Poverty Watch report*, The European Anti-Poverty Network, 2022, <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2022/06/eapn-POVERTY-WATCH-REPORT-FINAL-6-5423.pdf>
2. *2021 Results report*, The United Nations Country Team in Serbia https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-05/un-serbia-results-report-2021_0.pdf
3. *2022 Report on gender equality in the EU*, The European Commission, Brussels, 2022, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/2022_report_on_gender_equality_in_the_eu_en.pdf
4. *2023 Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe and Central Asia*, ILGA, 2023, <https://www.ilga-europe.org/report/annual-review-2023/>
5. *3rd General Report on GREVIO's activities (covering the period from January to December 2021)*, Council of Europe, June 2022, <https://rm.coe.int/prems-055022-qbr-2574-rapportmultiannuelgrevio-texte-web-16x24/1680a6e183>
6. *Addressing the invisibility of women and girls with disabilities*, Council of Europe Commissioner for Human Rights - Dunja Mijatović, 21. 04. 2022, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/addressing-the-invisibility-of-women-and-girls-with-disabilities>
7. *Addressing Violence against Women in Politics in the OSCE Region: Toolkit*, ODIHR, 2022, <https://www.osce.org/odihr/530272>
8. *Advancing equality for older people*, HelpAge International, 2022, <https://www.age-platform.eu/sites/default/files/Age-Equality-Report%20%282%29.pdf>
9. *Annual report 2021 on ECRI's activities covering the period from 1 January to 31 December 2021*, ECRI, 2022, <https://rm.coe.int/ecri-2021-annual-report-24052021-en/1680a6a6d3>
10. *Annual report 2021*, Kvinna till Kvinna Foundation, 2021, <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2022/04/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-annual-report-2021.pdf>
11. *Annual report 2022*, European Court of Human Rights, 2023, https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_
12. *Antisemitism – overview of antisemitic incidents recorded in the European Union 2010–2020*, FRA, 2021, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-antisemitism-overview-2010-2020_en.pdf
13. *Artificial intelligence*, European Institute for Gender Equality, EIGE, 2022, [Artificial intelligence, platform work and gender equality](https://www.eige.europa.eu/artificial-intelligence)
14. *Barriers to LGBTI People Accessing Justice in Serbia – 2022*, The World Bank, 2022, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/39417/P175715083a7e40630af970cae452bf723c.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
15. *Child, early and forced marriage*, General Assembly UN, 2022, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N22/683/04/PDF/N2268304.pdf?OpenElement>
16. *Concluding observations on the third periodic report of Serbia*, UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2022, <https://digitallibrary.un.org/record/3969915?ln=en>
17. *Conclusions on combatting racism and antisemitism*, the Council of the European Union, Brussels, 2 March 2022, <https://eucrim.eu/news/councils-conclusions-on-combating-racism-and-antisemitism/>
18. *Equality and intersectional discrimination faced by persons with disabilities in the European Union - Joint Briefing for United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities regarding the review of the implementation of the CRPD by the EU*, Equinet, February 2022, <https://equineteurope.org/publications/joint-briefing-for-united-nations-committee-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-equality-and-intersectional-discrimination-faced-by-persons-with-disabilities-in-the-eu/>

19. *Equality Planning: Purpose, Potential and Experience Case Studies From the Work of Equality Bodies*, EQUINET, 2022, <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2022/12/Equality-Planning-Case-Studies-from-Equality-Bodies-1.pdf>
20. *Proposal for a Council Directive on standards for equality bodies*, European Commission, Brussels, 7.12.2022, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/tackling-discrimination/equality-bodies_en
21. *European Network of Equality Bodies Calendar 2022*, Equinet, 2022, https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/12/Calendar_2022.pdf
22. Eurostat, 2022, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes>
23. *Eurostat regional year book*, European Union, 2022, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-flagship-publications/-/ks-ha-22-001>
24. *Exploring positive action as a means to fight structural discrimination in Europe*, Equinet, [Exploring positive action as a means to fight structural discrimination in Europe. \(equineteurope.org\)](https://equineteurope.org/exploring-positive-action-as-a-means-to-fight-structural-discrimination-in-europe)
25. *Facts and figures: Women's leadership and political participation*, UN Women, 2022, https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures#_edn
26. *Final annual report making every woman and girl count moving the needle on gender data*, UN Women, 2022, https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/AR2021/Annual%20Report_2022_Final.pdf
27. *Fundamental rights report – 2022*, FRA, 2022, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/FRA-2022-Fundamental-Rights-Report-2022-opinions_en.pdf
28. *Gender Equality Global Annual Results Report 2021*, UNICEF, Jun 2022, <https://reliefweb.int/report/world/global-annual-results-report-2021-gender-equality>
29. *Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide) - Global estimates of gender-related killings of women and girls in the private sphere in 2021 Improving data to improve responses*, United Nations Office on Drugs and Crime and UN Women, 2022 <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-11/Gender-related-killings-of-women-and-girls-improving-data-to-improve-responses-to-femicide-feminicide-en.pdf>
30. *Gender-responsive Public Procurement: Step-by-step toolkit*, European Institute for Gender Equality (EIGE), 2022, [Gender-responsive Public Procurement: Step-by-step toolkit](https://www.eige.europa.eu/gender-equality/publications/gender-responsive-public-procurement-step-by-step-toolkit)
31. *General Policy Recommendation No. 5 (revised) on preventing and combating anti-Muslim racism and discrimination*, ECRI, 1 March 2022, <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-5-revised-on-preventing-and-comb/1680a5ae44>
32. *Global Gender Gap Report 2022 - insight report*, World Economic Forum, 2022, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf
33. *Human Development in Response to Demographic Change*, UNDP-National Human Development Report, 2022, <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/National-Human-Development-Report-Serbia-2022.pdf>
34. *Human rights and HIV/AIDS*, The United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022, <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5053-human-rights-and-hiv-aids-report-united-nations-high>
35. *ICT specialists workforce continued to grow in 2021*, Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/iddn-20220505-1>
36. *Istanbul protocol professional training series No. 8/Rev. 2 Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2022, https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/2022-06-29/Istanbul-Protocol_Rev2_EN.pdf

37. *Mental health and Climate Change: Policy Brief*, World Health Organization, 2022, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240045125>
38. *Minding the Corporate Gap - How Human Rights Defenders and Companies Can Work Together to Tackle Discrimination against Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Persons*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-05/Minding-Corporate-Gap.pdf>
39. *Monthly ranking of women in national parliaments*, Parline, 1 December 2022, <https://data.ipu.org/women-ranking?month=12&year=2022>
40. *Multilevel policies and governance for intercultural integration - Recommendation CM/Rec(2022)10*, Steering Committee on Anti-discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI), Steering Committee on Anti-discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI), Council of Europe, 2022, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a6170e
41. *Normative standards and obligations under international law in relation to the promotion and protection of the human rights of older persons*, The United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022, <https://digitallibrary.un.org/record/3958823>
42. *Perspective on equality bodies tackling institutional racism*, Equinet, 2022, <https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2022/03/Tackling-Institutional-Racism-Realising-the-potential-of-Equality-Bodies.pdf>
43. *Prospects for children in 2022 A GLOBAL OUTLOOK*, UNICEF, Јануар 2022, <https://www.unicef.org/globalinsight/media/2471/file/UNICEF-Global-Insight-Prospects-for-Children-Global-Outlook-2022.pdf>
44. *Religious Actors and Countering Hate Speech in Europe*, International Dialogue Centre (KAICIID), February 2022, <https://www.kaiciid.org/publications-resources/research-paper-religious-actors-and-countering-hate-speech-europe>
45. *Report on the multilevel analysis and integrated dataset*, UniSAFE, https://zenodo.org/record/7540229/preview/UniSAFE%20D6.1_final.pdf
46. *Roma in 10 European countries - main results*, FRA, 2022, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results_en.pdf
47. *Serbia Global freedom statuses*, Freedom House, 2022, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2022>
48. *Special Report – The Situation of Intersex people in Medical Procedures*, The Advocate of the Principle of Equality of the Republic of Slovenia, Ljubljana, 2020, [Special Report: The Situation of Intersex People in Medical Procedures](https://www.advokati.si/en/what-we-do/#special-report-the-situation-of-intersex-people-in-medical-procedures)
49. *Special Report: Accessibility of Secondary Schools for Persons with Reduced Mobility (Slovenia)*, Advocate of the Principle of Equality Republic of Slovenia, 2022, <https://zagovornik.si/en/what-we-do/#special-report-accessibility-of-secondary-schools-for-persons-with-reduced-mobility-slovenia>
50. *Statistical framework for measuring the gender-related killing of women and girls (also referred to as "femicide/femicide")*, United Nations Office on Drugs and Crime and the UN Women, 2022, https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/CEGS/Statistical_framework_femicide_2022.pdf
51. *Sustainable Development Report 2022 From Crisis to Sustainable Development: the SDGs as Roadmap to 2030 and Beyond Includes the SDG Index and Dashboards*, University of Cambridge, 2022, <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopmentreport/2022/2022-sustainable-development-report.pdf>
52. *Tackling abuse of older people: five priorities for the United Nations Decade of Healthy Ageing (2021–2030)*, World Health Organization, 2022, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240052550>
53. *The climate, gender and conflict nexus*, Kvinna till Kvinna Foundation, 2022, <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2022/04/TheKvinnatillKvinnaFoundation-Position-Paper-The-Climate-Gender-and-Conflict-Nexus.pdf>
54. *The Roma Holocaust/Roma Genocide in Southeastern Europe: Between Oblivion, Acknowledgment, and Distortion*, The Auschwitz Institute for the Prevention of Genocide and Mass Atrocities and the Roma

- Program at the François-Xavier Bagnoud Center for Health and Human Rights, Harvard University, 2022, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/70627cf20a64df0af478e359d06bd549.pdf>
55. *The Situation of the deaf in the Educational System special report*, Advocate of the Principle of Equality Republic of Slovenia, 2022, <https://www.gov.si/en/search?q=+Polo%C5%BEaj+cluhih+v+izobra%C5%BEevalnem+sistemu+tuji+javnost+i+++Special+Report++The+Situation+of+the+deaf+in+the+Educational+System+&t=&start=10>
 56. *The Situation of Transgender People in Procedures for Medical Gender Identity Confirmation and Legal Gender Recognition in Slovenia (Selected Chapters)*, Advocate of the Principle of Equality - Republic of Slovenia, July 2022, [The Situation of Transgender People in Procedures for Medical Gender Identity Confirmation and Legal Gender Recognition in Slovenia](https://www.gov.si/en/search?q=+Polo%C5%BEaj+cluhih+v+izobra%C5%BEevalnem+sistemu+tuji+javnost+i+++Special+Report++The+Situation+of+the+deaf+in+the+Educational+System+&t=&start=10).
 57. *The Sustainable Development Goals Report 2022*, United Nations, 2022, https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022_0.pdf
 58. *Ukraine Humanitarian Situation Report No.8*, UNICEF, 2022, [Ukraine Humanitarian Situation Report No.8, 12 April 2022.pdf](https://www.unicef.org/ukraine-reports/ukraine-humanitarian-situation-report-no-8)
 59. *Using Education to Counter Anti-Refugee and Migrant Hate Speech in Europe*, International Dialogue Centre (KAICIID), February 2022, <https://www.kaiciid.org/publications-resources/research-paper-using-education-counter-anti-refugee-and-migrant-hate-speech>
 60. *Women and Men in Serbia: At a Glance*, UN - prepared by gender theme group in Serbia, 2022, <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-04/Gender%20Brief%20No.%2015.pdf>
 61. *Women Integration through Digital Entrepreneurship*, WIDE, 2022, https://wideproject.eu/docs/WIDE_PR2_Final-report.pdf
 62. *Working Time and Work-Life Balance Around the World*, ILO, 2022, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/dgreports/-/dcomm/documents/publication/wcms_864222.pdf
 63. *World Population Prospects 2022: Summary of Results*, The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations, 2022, <https://desapublications.un.org/publications/world-population-prospects-2022-summary-results>
 64. *World report 2023*, Human Rights Watch, 2023, <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/serbia/kosovo>
 65. *World social report 2023: leaving no one behind in an ageing world*, The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations, 2023, <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2023/01/2023wsr-fullreport.pdf>
 66. *Gde god da idemo, cine nam zlo: Nasilje nad decom izbeglicama i migrantima koja putuju u Evropu balkanskom rutom*, Save the Children, 2022, <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Sazetak-Gde-god-da-idemo-cine-nam-zlo-WEB.pdf>
 67. *Izazovi integrisanja rodne ravnopravnosti u univerzitetskoj zajednici: Protiv rodno zasnovanog nasilja*, ТПО фондација, Сарајево, 2022, https://www.uns.ac.rs/images/doc/rodnaRavnopravnost/Izazovi_integrisanja_rodne_ravnopravnosti_u_univ_ersitetskoj_zajednici_2022-UNIGEM.pdf
 68. *Izveštaj za 2022. godinu*, Европска комисија, Брисел, 2022, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/Serbia_Report_2022_SR.%5B1%5D.pdf
 69. *Izgradnja poverenja u ravnopravnost: unapređenje pristupa pravdi za Rome u Mađarskoj i Srbiji*, Европска група за права мањина (MPGE), 2022, https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/MRG_Rep_REILA_SB_Sept22.pdf.pdf
 70. *Конференција европских статистичара - Мапа пута за статистику за циљеве одрживог развоја*, Економска комисија Уједињених нација за Европу, 2022, <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-11/03112022-Konacno-Mapa%20puta.pdf>

71. Национални извештај о људском развоју – Србија 2022, Људски развој као одговор на демографске промене, УНДП Србија, 2022, <https://hdr.undp.org/rs/wp-content/uploads/2022/05/Nacionalni-izvestaj-o-lijudskom-razvoju-Srbija-2022.pdf>
72. Неконтролисани надзор - неконтролисане последице: кратак преглед утицаја на слободу изражавања и медијске слободе, Бојана Костић уз подршку Мисије OEBS-а у Србији, мај 2022, <https://www.osce.org/mission-to-serbia>
73. Родна равноправност, пољопривреда и рурални развој - процена родне равноправности Србија, Организација за храну и пољопривреду Уједињених нација, Будимпешта, 2022, <https://secons.net/wp-content/uploads/2022/04/Rodna-ravnopравnost-polioprivreda-i-ruralni-razvoj-studija.pdf>
74. Родна дискриминација у области рада и запошљавања, Фондација Kvinna till Kvinna, 2022, https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/04/EU_Final_GenderLabourSerbia_srb.pdf

Домаћи извори

1. Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији – 2022, Кровна организација младих Србије, 2022, <https://koms.rs/wp-content/uploads/2022/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-i-potrebama-mladih-u-Srbiji-2022.pdf>
2. Анализа Енергетско сиромаштво, Фондација Центар за демократију, 2022, <https://sdgs4all.rs/documents/analiza-energetsko-siromastvo/>
3. Акциони план за период 2022–2023. године за спровођење стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог - посебна радна група, 2022, <https://www.minj.mpdd.gov.rs/strateska-dokumenta.php>
4. Анализа улоге Народне скупштине у обезбеђивању поштовања препорука независних институција + цртине препоруке за унапређење рада независних институција, ЦРТА, фебруар 2022, <https://cрта.rs/uloga-narodne-skupstine-u-obezbedjivanju-postovanja-preporuka-nezavisnih-institucija-2022/>
5. Анализа медијског извештавања о проблему насиља према женама за период од 2019. до 2021. године, Група Новинарке против насиља према женама, 2022, <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/Analiza-medijskog-izvestavanja-o-problemu-nasilja-prema-zenama-od-2019-do-2021.pdf>
6. Анализа рада стручних тимова за заштиту деце од злостављања и занемаривања у здравственим установама Републике Србије у 2021. години, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2022, <https://www.batut.org.rs/download/publikacije/Analiza%20zastite%20dece%20od%20zlostavljanja%202021.pdf>
7. Анкета о радној снази 2021, Републички завод за статистику, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20225682.pdf>
8. Анкета о радној снази за III квартал 2022, Републички завод за статистику, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Xls/G20221323.xlsx>
9. Годишњи извештај о дечјим браковима у Србији за 2021. годину, са посебним освртом на праксу јавних тужилаштва, Praxis, Београд, 2022, https://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/2021_Godisnji_izvestaj_o_decjim_brakovima_Praxis.pdf
10. Годишњи извештај о дечјим браковима у Србији за 2022. годину, Praxis, Београд, 2022, https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Godisnji_izve%C5%A1taj_o_decjim_brakovima_2022.pdf

11. *Десет година спровођења поступка за утерђивање времена и места рођења*, Praxis, https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Ten_Years_of_Procedure_For_Determining_the_Date_and_Place_of_Birth.pdf
12. *Десети извештај о независном праћењу примене Закона о спречавању насиља у породици у Србији за период јануар – децембар 2021. године*, Аутономни женски центар, 2022, https://www.womenngo.org.rs/images/resurs-centar/AZC_Izvestaj_DESETI_o_primeni_Zakona_o_sprecavanju_NuP-a_2022_srb.pdf
13. *Дечије сиромаштво и агенда 2030*, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2022, <https://www.giz.de/en/worldwide/21219.html>
14. *Дипломирани студенти, 2021 – Високо образовање – Статистика образовања*, Републички завод за статистику, јун 2022, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20221165.pdf>
15. *Друштвено одговорно пословање у служби оснаживања жена 2015–2021*, ТРАГ фондација, 2022, <https://traqfondacija.org/wp-content/uploads/2022/12/Drustveno-odgovorno-poslovanje-u-sluzbi-osnazivanja-zena.pdf>
16. *Друштвено-економски положај и реинтеграција повратника по споразуму о реадмисији у Србији 2021. године - Извештај о истраживању повратника и пружалаца услуга на локалном нивоу*, GIZ, 2022, <https://secons.net/wp-content/uploads/2022/04/DRUSTVENO-EKONOMSKI-POLOZAJ-I-REINTEGRACIJA-POVRATNIKA-PO-SPORAZUMU-O-READMISIJI-U-SRBIJI-2021-GODINE-SRPSKI.pdf>
17. *Економска (не) моћ жена на тржишту рада на западном Балкану*, Демократија за развој (Д4Д), Приштина, новембар 2022, https://d4d-ks.org/wp-content/uploads/2022/11/FINAL_Punimi_SRB_02.pdf
18. *Жена жртва насиља из угла статистике*, Републички завод за статистику, 2022, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20226007.pdf>
19. *Закон о раду (модел)*, Центар за достојанствен рад, 2022, <http://cdsr Srbija.org/>
20. *За глас старијих жена*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity и удружење грађанки ФемПлаци, фебруар 2022, https://www.femplatz.org/library/publications/2022-02_liflet_Za_glas_starijih_zena.pdf
21. *За изборе без насиља - Извештај након одржаних избора 3. априла 2022. године*, Академија женског лидерства, 2022, <https://liderke.org/>
22. *Избори за чланове Националних савета националних мањина*, Републички завод за статистику, новембар 2022, <https://www.stat.gov.rs/publikacije/publication/?p=14989>
23. *Извештај о нападима на бранитеље људских права у Србији за 2021. годину*, YUCOM, 2022, <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/12/izvestaj-o-napadima-2022.pdf>
24. *Извештај о нападима на бранитеље људских права у Србији за 2022. годину*, YUCOM, 2023, <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/12/izvestaj-o-napadima-2022.pdf>
25. *Извештај о напретку у остваривању циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији*, Републички завод за статистику, март 2022, <https://sdgs4all.rs/documents/drugi-statisticki-izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja/>
26. *Извештај о социјалном мапирању осетљивих друштвених група у Граду Новом Саду: Социјално мапирање за идентификацију потреба деце и одраслих особа са инвалидитетом за услугама социјалне заштите у Граду Новом Саду*, Центар за производњу знања и вештина, 2022.
27. *Извештај о стању радних права у Републици Србији за 2022. годину*, Фондација Центар за демократију, 2022, <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1897/izvestaj-o-stanju-radnih-prava-u-republici-srbiji-za-2022-godinu>
28. *Извештај истраживања Фактори који доприносе ефекту „стаклени плафон“ за жене у бизнису*, Фактор плус, фебруар 2022, <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2022-02/Istra%C5%BEivanje%20o%20faktorima%20koji%20doprinosu%20efektu%20staklenog%20plafona%20za%20%C5%BEene%20u%20biznisu.pdf>

29. Извештај мониторинга говора мржње у Србији, Media Diversity Institute и Институт за медије и различитости – Западни Балкан, 2022, <https://www.reportingdiversity.org/media-monitoring-reports-hate-speech-in-the-balkans-mainly-targets-ethnicity-gender-and-sexual-orientation/>
30. Извештај о напретку у остваривању циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији у поређењу са ЕУ-27 и земљама у региону, др Марија Бабовић, Владица Јанковић, јун 2022, <https://sdgs4all.rs/documents/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-republici-srbiji-u-poredjenju-sa-eu-27-i-zemljama-u-regionu/>
31. Извештај о остваривању родне равноправности у Републици Србији за 2021. годину, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, 2022, <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/dokumenti/izvestaji/izvestaj-o-ostvarivanju-rodne-ravnopravnosti-u-republici-srbiji-za-2021-godinu>
32. Извештај о раду центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова, Републички завод за социјалну заштиту, јун 2022, <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2292/3-izve%C5%A1taj-o-decijim-brakovima-2021.pdf>
33. Извештај о ревизији сврсисходности пословања - Ефикасност расподеле и коришћења наменских трансфера у социјалној заштити, Државна ревизорска институција, децембар 2022, <https://dri.rs/storage/newaudits/2022-3-SV%20Efikasnost%20raspodele%20i%20koriscenja%20namenskih%20transfera%20u%20socijalnoj%20zastiti.pdf>
34. Извештај о сиромаштеу и социјалној искључености, Републички завод за статистику, октобар 2022, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease?p=8870&a=01&s=0102?s=0102>
35. Извештај о услугама социјалне заштите на локалном нивоу које пружају лиценцирани пружоци услуга у периоду 2016 – 2020. године, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, март 2022, <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2270/izvestaj-lplu-2016-2020.pdf>
36. Implementing UN CRC General Comment 21 on the Rights of Children in Street Situations in Serbia, Центар за интеграцију младих, 2022, https://zadecu.org/wp-content/uploads/2022/04/A-case-study-of-inaction_CIM.pdf
37. Индекс одрживости ОЦД 2020, Национална коалиција за децентрализацију, септембар 2021, <https://nikd.rs/wp-content/uploads/2021/12/Indeks-odrz%CC%8Civosti-OCD-2020-Srbija.pdf>
38. Инструмент за укључивање принципа да нико не буде изостављен у законска и стратешка документа Републике Србије, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, 2022, <https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-09/instrument-za-ukljucivanje-lnob-principa-sprds.pdf>
39. Искривљена слика - економска и социјална права у Србији 2021, Иницијатива за економска и социјална права А11, 2022, https://www.a11initiative.org/wpcontent/uploads/2022/05/ISKRIVLJENA-SLIKA_Ekonomska-i-socijalna-prava-u-Srbiji-u-2021.-godini-1.pdf
40. Испред екрана: истраживање о родно заснованом насиљу у дигиталном простору, Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама – АТИНА, 2022, https://serbia.un.org/sites/default/files/2022-07/ispred_ekrana_sa_koricom_1.pdf
41. Истраживање јавног мњења о ставовима грађана према избеглицима/мигрантима у Србији у 2021. години, Београдски центар за људска права, 2022, <https://azil.rs/istrazivanje-javnog-mnjenja-o-stavovima-gradjana-prema-izbeglicamamigrantima-u-srbiji-u-2021-godini/>
42. Истраживање о утицају пандемије болести ковид-19 на трансродне, интерполне и родно варијантне (тире) особе у Републици Србији, Колектив Талас ТИРВ, 2022, <https://talas.org.rs/dokumenta/>
43. Истраживање социјалних корена родне дискриминације, Фондација Ана и Владе Дивац, 2022, https://www.divac.com/upload/document/koreni_diskriminacije_web.pdf

44. *Истраживање о учешћу жена у саветима месних заједница на територији града Краљево и општине Трстеник*, Европски покрет у Србији – Краљево, 2022, https://www.emins.org/wp-content/uploads/2022/07/Istrazivanje_april-maj_2022.pdf
45. *Међународни дан ретких болести*, Завод за јавно здравље Суботица, фебруар 2022, <https://zjzs.org.rs/novosti/685>
46. *Међународни дан ретких болести*, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2022, <https://www.batut.org.rs/index.php?content=2333>
47. *Месечни статистички билтен*, Република Србија, Републички завод за статистику, јул 2022, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20223010.pdf>
48. *Мигранти одлазе, мржња остаје - антимигрантска екстремна десница у Србији*, Београдски центар за безбедносну политику, 2022, <https://bezbednost.org/publikacija/migranti-odlaze-mrznja-ostaje-antimigrantska-ekstremna-desnica-u-srbiji/>
49. *Млади и право на информисаност у дигиталном простору*, Омладински програм Београдског центра за људска права, 2022, <https://fliphtml5.com/ykoso/edto/basic>
50. *Насиље према женама и девојчицама у јавном простору*, Удружење грађанки ФемПлац, Панчево, 2022: https://www.femplatz.org/library/publications/2022-09_Nasilje_u_javnim_prostorima.pdf
51. *Не оставити никога иза, извештај о социјалном малирању*, Ромкиње жртве породичног насиља, Град Краљево, Асоцијација за развој Ибарске долине, 2022.
52. *Насиље у породици – шта говоре подаци*, УНДП, 2022, <http://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2022/02/Nasilje-u-porodici-Sta-govore-podaci.pdf>
53. *Насиље у породици и злоупотреба ватреног оружја - Истраживање праксе институција кривичноправног система у одговору на насиље у породици почињено злоупотребом или претњом злоупотребе ватреног оружја*, Удружење грађанки ФемПлац, јануар 2022, https://www.femplatz.org/library/publications/2022-01_Nasilje_u_porodici_i_zloupotreba_vatrenog_oruzja.pdf
54. *Национални извештај о инклузивном образовању у Републици Србији за период од 2019. до 2021. године*, Министарство просвете, Београд, 2022, <https://www.unicef.org/serbia/media/22246/file/Nacionalni%20izve%C5%A1taj%20o%20inkluzivnom%20obrazovanju%202019-2021.pdf>
55. *Од патологизације до подршке: доприноси и проблеми депатологизације трансродних идентитета у међународној класификацији болести (мкб)*, Колектив Талас ТИРВ, Београд, 2022, <https://talas.org.rs/dokumenta/>
56. *Партиципација младих жена на локалном нивоу: европски стандарди и домаће праксе*, Фондација Арка, 2022, http://www.arkafondacija.rs/wp-content/uploads/2022/12/Publikacija-o-ucescu-mladih-zena_final_A5.pdf
57. *Положај особа са инвалидитетом у Србији – Нулти извештај*, МДРИ-С, Београд, 2022, <https://www.mdri-s.org/public/documents/upload/Polozaj%20osoba%20sa%20invaliditetom%20u%20Srbiji.pdf>
58. *Порођај током пандемије – резултати истраживања*, Центар за маме, 2022, <http://centarzamame.rs/blog/2022/01/17/rezultati-istrazivanja-porodjai-tokom-pandemije/>
59. *Подаци из Истраживања о коришћењу времена (ИКВ) у Републици Србији*, Републички завод за статистику, 2022, <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13924&a=18&s=1808>
60. *Подаци, а не знона и прапорци 5 - Извештај о инцидентима мотивисаним мржњом према ЛГБТ+ особама у Србији у 2021. години*, Удружење „Да се зна!“, мај 2022, https://dasezna.lgbt/wp-content/uploads/2022/06/PNZP5_srb.pdf

61. Појмовник родно заснованог насиља почињеног посредством технологије, ауторка Христина Цвентичанин Кнежевић, <https://serbia.unfpa.org/sr/publications/pojmovnik-rodno-zasnovanog-nasilja-posredstvom-tehnologije>
62. Попис становништва, домаћинства и станова 2022, Републички завод за статистику, доступно на интернет страници: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Html/G20221350.html>
63. Препоруке за медијско извештавање о трансродним, интерполним и родно варијантним (типе) особама, Колектив Талас ТИРВ, 2022, <https://talas.org.rs/dokumenta/>
64. Препоруке за рад са младима из осетљивих група, СОС дечија села, март 2022, <https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2022/03/Preporuke.pdf>
65. ПрЕУговор аларм извештај о напретку Србије у кластеру 1, Коалиција ПрЕУговор, мај 2022, <https://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1746/izvestaj-koalicije-prEugovor-o-napretku-Srbije-u-shtml>
66. Прво национално истраживање о насиљу према женама и девојчицама у јавном простору, Удружење грађанки ФемПлац, 2022, <https://insajder.net/prenosimo/objavljeni-rezultati-prvog-nacionalnog-istrazivanja-o-nasilju-prema-zenama-i-devojcicama-u-javnom-prostoru>
67. Предлог мера социјалне и пореске политике за смањење неједнакости и ризика од сиромаштва у Републици Србији, Фискални савет, 2022, http://www.fiskalnisalet.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2022/FS_Predlog%20mera%20socijalne%20i%20poreske%20politike%20-%20Rezime.pdf
68. Предлози за приоритете нове владе и новог сазива Народне скупштине 2022–2026, ПрЕУговор коалиција, 2022, <https://www.grupa484.org.rs/publications/>
69. Предузетништво младих, запошљивост НЕЕТ младих и вештине управљања каријером код младих у Србији, Министарство омладине и спорта Србије и Савет за регионалну сарадњу „Лабораторија за младе западног Балкана“, 2022, <https://www.mos.gov.rs/storage/2022/06/wbyl-youth-entrepreneurship-neet-sr-finalno.pdf>
70. Приручник о примени концепта људских права у планирању, изради и примени закона, Пројекат Правна подршка преговорима (PLAC 3), Београд, 2021, <https://euinfo.rs/plac3/wp-content/uploads/2022/02/prirucnik-o-primeni-koncepta-ljudskih-prava-u-planiranju-izradi-i-primeni-zakona.pdf>
71. Приручник за етичко и недискриминаторно извештавање о насиљу према женама у онлајн сфери, др Косана Бекер, Весна Добросављевић и Сања Радивојевић, 2022, <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-02/01-prirucnik-za-eticko-i-nediskriminatorno-izvestavanje-o-nasilju-prema-zenama-u-online-sferi-ethical-and-non-discriminative-reporting-about-VAWG.pdf>
72. Реформска агенда за 2022. годину, Коалиција ПрЕУговор, 2022, <https://www.preugovor.org/Reformske-agende/1723/Reformska-agenda-koalicije-prEugovor-za-2022-shtml>
73. Родна перспектива у Програму економских реформи за период од 2022. до 2024. године, Платформа Одрживи развој за све, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-sdgs4all-sarita-bradas-rodna-perspektiva-u-erp-2022-2024.pdf>
74. Родна перспектива у Програму економских реформи за период од 2022. до 2024. године, Платформа Одрживи развој за све, 2022, <https://sdgs4all.rs/documents/analiza-rodna-perspektiva-u-programu-ekonomskih-reformi-za-period-od-2022-do-2024-godine/>
75. Регистрована запосленост, IV квартал 2022, Републички завод за статистику, 2022, <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13715&a=24&s=2402>
76. Резултати истраживања о распрострањености дечијих бракова у Србији, Ромска женска мрежа Републике Србије, 2022, <https://act.org.rs/wp-content/uploads/2022/06/ROMSKA-MREZA-REZULTATI-ISTRAZIVANJA-O-RASPROSTRANJENOSTI-DECIJAH-BRAKOVA-U-SRBIJI.pdf>
77. Род између медицине и права, Француски институт у Србији, 2022, <https://www.institutfrancais.rs/rod-izmedu-medicine-i-prava-interseksi/>
78. Силоване је злочин, приручник за породице и пријатељице/пријатеље жена које су преживеле сексуално насиље, Аутономни женски центар, Београд, 2022,

- http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/autonomni_zenski_centar/silovanje_prirucnik_za_zene/za%20porodicu.htm
79. *Сиромаштво старијих у Србији и Агенда 2030*, Платформа Одрживи развој за све, 2022, <https://sdgs4all.rs/?s=Siroma%C5%A1tvo+starijih+u+Srbiji+i+Agenda+2030>
80. *Системско образовање одложено до даљег - Анализа образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима деце и младих у наставним програмима у основним и средњим школама у Србији*, Аутономни женски центар, 2022, https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2022/Sistemsko_obrazovanje_odlozeno_do_daljeg_2022.pdf
81. *Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама*, Група „Новинарке против насиља према женама“, доступно на интернет страници: <https://www.undp.org/sr/serbia/publications/smernice-za-medijско-izve%C5%A1tavanje-o-nasilju-prema-%C5%BEenama>
82. *Статистички билтен*, Национална служба за запошљавање, доступно на интернет страници: <https://www.nsz.gov.rs/sadrzaj/statisticki-bilteni-nsz/4111>
83. *Студија за Републику Србију о анализи постојећих структура и законских основа за мобилну кућну негу за старије и признавање професије неговатеља за старије и особе у потреби на тржишту рада у Републици Србији*, Наташа Тодоровић, 2022
84. *Третман жена у гинеколошко-акушерским установама*, Марина Мијатовић, Јелена Станковић и Ивана Соковић Крсмановић, 2022, https://mimlegal.com/izvestaj-Akusersko_nasilje.html
85. *Установе социјалне заштите за смештај деце и одраслих са инвалидитетом током пандемије Ковид-19 у Србији: 2020 – 2021*, МДРИ-С, 2022, <https://www.mdri-s.org/public/documents/upload/ACT%20ANALIZA%20-%20SR%20final.pdf>
86. *Фемицид – убиства жена у Србији, квантитативно-наративни извештај 1. јануар - 30. јун 2022. године*, Аутономни женски центар, 2022, https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Polugodi%C5%A1niji_Kvantitativno_-_narativni_qodi%C5%A1niji_izve%C5%A1taj_2022_qodina.pdf
87. *YUCOM 2020-22. Извештај о раду 2020–22*, Комитет правника за људска права, 2022, <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2022/10/YUCOM-izvestaj-2020-22.pdf>